

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ
ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Βέροια

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
<< ΜΕΘΟΔΟΙ ΧΩΡΙΚΟΥ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ ΠΟΛΕΩΝ.
ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ >>

ΠΑΡΘΕΝΟΠΟΥΛΟΥ ΣΟΦΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ : ΓΟΣΠΟΔΙΝΗ ΑΣΠΙΑ

ΒΟΛΟΣ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2003

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 2478/1
Ημερ. Εισ.: 20-10-2003
Δωρεά:
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΜΧΠΠΑ
2003
ΠΑΡ

*Αφιερώνεται στους γονείς μου,
Κώστα και Δάφνη.*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000072495

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου πρώτα προς την κ. ***Άσπα Γοσποδίνη***, επιβλέπουσα καθηγήτρια της παρούσας διπλωματικής εργασίας για την πολύτιμη βοήθεια, συμπαράσταση και καθοδήγησή της,

έπειτα στους αξιότιμους κύριους καθηγητές, κ. ***Ηλία Μπεριάτο*** και κ. ***Αλέξιο Δέφνερ*** για το ενδιαφέρον που έδειξαν για την παρούσα διπλωματική εργασία ως μέλη της επιτροπής αξιολόγησής της

και τέλος, σε όλους αυτούς που ανώνυμα ή επώνυμα συμμετείχαν στη διεξαγωγή της έρευνας που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια σύνταξης αυτής της διπλωματικής εργασίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
-----------------------	---

ΜΕΡΟΣ Α

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ : ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΧΩΡΙΚΟΥ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΥ

1.1. Η εξέλιξη της έννοιας του οικισμού – πόλης στην ιστορία.....	14
1.2. Τι θεωρείται οικισμός.....	14
1.3. Η παραγωγή του χώρου του οικισμού.....	16
1.4. Αστικός χώρος και φυσιογνωμία της πόλης.....	18
1.5. Η έννοια του κέντρου της πόλης.....	20
1.6. Η έννοια της «κεντρικής περιοχής» ή του πυρήνα.....	23
1.7. Η οριοθέτηση του κέντρου της πόλης.....	24

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο : ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΑΙ Η ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ

2.1. Η Μοντέρνα πόλη και το ιστορικό κέντρο.....	28
2.2. Η Υστερη-μοντέρνα πόλη – Αναζήτηση των μορφών μέσω της Κοινωνιολογίας και Περιβαλλοντικής Ψυχολογίας.....	31
2.3. Το Μεταμοντέρνο κίνημα – Ιστορική προσέγγιση της πόλης.....	35
2.4. Το ενδιαφέρον για τα ιστορικά κέντρα στη μεταμοντέρνα πολεοδομία.....	38

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : Η ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΟΥ ΕΙΔΩΛΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

3.1. Αναζήτηση και διερεύνηση των στοιχείων της μορφολογικής φυσιογνωμίας της πόλης από τους σύγχρονους ερευνητές.....	43
3.2. Οι απόψεις των ερευνητών.....	43
3.3. Η παράδοση του ειδώλου της πόλης.....	53

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο : ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ

4.1. Εισαγωγή.....	55
4.2. Το ενδιαφέρον για την πολιτιστική κληρονομιά και τα ιστορικά κέντρα.....	55
4.3. Φάσεις και διαδικασίες ανάπτυξης των ιστορικών κέντρων.....	58
4.4. Τυπολογικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά του αστικού ιστού στο ιστορικό κέντρο της πόλης.....	58
4.4.1. Το σύστημα κατάτμησης της γης.....	59
4.4.2. Το σύστημα των διαδρομών και των δικτύων.....	61
4.4.3. Το σύστημα των κτισμένων και ελεύθερων χώρων.....	64
4.4.4. Το σύστημα των μνημείων και των διακεκριμένων κτισμάτων.....	66
4.5. Τα ιστορικά κέντρα των πόλεων της Μακεδονίας.....	68

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο : ΜΕΘΟΔΟΙ ΧΩΡΙΚΟΥ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ

5.1. Συντακτική μέθοδος.....	70
5.2. Αντιληπτική μέθοδος.....	72
5.3. Μέθοδος σχεδιαστικού προσδιορισμού του ιστορικού κέντρου.....	75
5.4. Οικονομική μέθοδος.....	77

ΜΕΡΟΣ Β

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο : ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΔΥΟ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΩΝ ΜΕΘΟΔΩΝ ΣΤΟΝ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

6.1. Εισαγωγή.....	80
6.2. Θεωρία Σύνταξης του Χώρου του B. Hillier.....	80
6.2.1. Τοπικές συντακτικές ιδιότητες.....	81
6.2.1.1. Συνδετικότητα (connectivity).....	81
6.2.1.2. Βαθμός ελέγχου (control value).....	82
6.2.2. Σφαιρικές συντακτικές ιδιότητες.....	82
6.2.2.1. Ενσωμάτωση (integration).....	82
6.2.2.2. Επιλεξιμότητα (choice).....	83
6.2.3. Σχέσεις μεταξύ συντακτικών ιδιοτήτων και λειτουργίας του χώρου.....	83
6.3. Αντιληπτική θεωρία του ειδώλου της πόλης ή της νοητικής εικόνας.....	83
6.4. Οι λόγοι επιλογής της πόλης της Βέροιας ως πόλη εφαρμογής της έρευνας..	85

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο : ΒΕΡΟΙΑ : ΙΣΤΟΡΙΚΗ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΑΣΤΙΚΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

7.1. Εισαγωγή.....	92
7.2. Η εξέλιξη της πόλης και της ενδοχώρας.....	92
7.3. Ο αστικός χώρος της Βέροιας.....	95
7.4. Τα μνημεία της Βέροιας.....	100

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο : ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ - ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΤΩΝ ΔΟΚΙΜΩΝ ΚΑΙ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΤΩΝ ΔΥΟ ΜΕΘΟΔΩΝ

8.1. Εισαγωγή.....	119
8.2. Περιγραφή της πειραματικής διαδικασίας.....	119
8.2.1. Συντακτική μέθοδος.....	119
8.2.2. Αντιληπτική μέθοδος.....	120
8.3. Αποτελέσματα των δύο μεθόδων. Συγκέντρωση και ανάλυση.....	123
8.3.1. Αποτελέσματα από την εφαρμογή της συντακτικής μεθόδου.....	123
8.3.2. Αποτελέσματα από την εφαρμογή της αντιληπτικής μεθόδου.....	133

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9^ο : ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΔΥΟ ΜΕΘΟΔΩΝ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

9.1. Ερμηνεία των αποτελεσμάτων που προέκυψαν μέσω της συντακτικής μεθόδου.....	160
9.2. Ερμηνεία των αποτελεσμάτων που προέκυψαν μέσω της αντιληπτικής μεθόδου.....	161
9.3. Σύγκριση των αποτελεσμάτων - Συμπεράσματα.....	164

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10^ο : ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

10.1. Εισαγωγή.....	167
10.2. Το φαινόμενο του αστικού τουρισμού - Αρνητικές και θετικές επιπτώσεις.....	168
10.3. Αστικός και πολιτιστικός τουρισμός : μια εναλλακτική πρόταση για τη διαχείριση και ανάπτυξη των ιστορικών πόλεων.....	172

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	178
-------------------	-----

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ, ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΧΑΡΤΕΣ

ΧΑΡΤΗΣ 1 : ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ	124
ΧΑΡΤΗΣ 2 : ΑΞΟΝΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ (ΑΧΙΑΛ ΜΑΡ)	125
ΧΑΡΤΗΣ 3 : ΧΑΡΤΗΣ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ (INTEGRATION ΜΑΡ)	127
ΧΑΡΤΗΣ 4 : ΧΑΡΤΗΣ ΣΥΝΔΕΤΙΚΟΤΗΤΑΣ (CONNECTIVITY ΜΑΡ)	129
ΧΑΡΤΗΣ 5 : ΧΑΡΤΗΣ ΒΑΘΜΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ (CONTROL VALUE ΜΑΡ)	130
ΧΑΡΤΗΣ 6 : ΧΑΡΤΗΣ EXPRESSO (EXPRESSO ΜΑΡ)	131
ΧΑΡΤΗΣ 7 : ΧΑΡΤΗΣ ΠΥΡΗΝΑ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ (INTEGRATION CORE) - ΠΕΡΙΟΧΗ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ - ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ	132
ΧΑΡΤΗΣ 8 : ΧΑΡΤΗΣ ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΩΝ ΣΥΝΟΙΚΙΩΝ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ	118
ΧΑΡΤΗΣ 9 : ΧΑΡΤΗΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ	155
ΧΑΡΤΗΣ 10 : ΧΑΡΤΗΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ - ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΑΝΤΙΛΗΠΤΙΚΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ (ΟΜΑΔΑ ΚΑΤΟΙΚΩΝ)	156
ΧΑΡΤΗΣ 11 : ΧΑΡΤΗΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ - ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΑΝΤΙΛΗΠΤΙΚΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ (ΟΜΑΔΑ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ - ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ)	157
ΧΑΡΤΗΣ 12 : ΧΑΡΤΗΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΑΝΤΙΛΗΠΤΙΚΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ	158
ΧΑΡΤΗΣ 13 : ΠΕΡΙΟΧΗ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ - ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΑΝΤΙΛΗΠΤΙΚΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ	159
ΧΑΡΤΗΣ 14 : ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΔΥΟ ΜΕΘΟΔΩΝ	166

ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

Γράφημα 1 : Φύλο ανταποκριτών	134
Γράφημα 2 : Ηλικία ανταποκριτών	134
Γράφημα 3 : Επαγγελματική κατάσταση ανταποκριτών	134
Γράφημα 4 : Επίπεδο σπουδών ανταποκριτών	135
Γράφημα 5 : Απαντήσεις συνάλου ανταποκριτών στην Ερώτηση 1	135
Γράφημα 6 : Απαντήσεις συνάλου ανταποκριτών στην Ερώτηση 2	136
Γράφημα 7 : Απαντήσεις συνάλου ανταποκριτών στην Ερώτηση 3	137
Γράφημα 8 : Απαντήσεις συνάλου ανταποκριτών στην Ερώτηση 4	138
Γράφημα 9 : Απαντήσεις συνάλου ανταποκριτών στην Ερώτηση 5	139
Γράφημα 10 : Απαντήσεις συνάλου ανταποκριτών στην Ερώτηση 6	140
Γράφημα 11 : Φύλο ομάδας κατοίκων	141
Γράφημα 12 : Ηλικία ομάδας κατοίκων	141
Γράφημα 13 : Επαγγελματική κατάσταση ομάδας κατοίκων	141
Γράφημα 14 : Επίπεδο σπουδών ομάδας κατοίκων	142
Γράφημα 15 : Απαντήσεις ομάδας κατοίκων στην ερώτηση 1	142
Γράφημα 16 : Απαντήσεις ομάδας κατοίκων στην ερώτηση 2	143
Γράφημα 17 : Απαντήσεις ομάδας κατοίκων στην ερώτηση 3	144
Γράφημα 18 : Απαντήσεις ομάδας κατοίκων στην ερώτηση 4	145
Γράφημα 19 : Απαντήσεις ομάδας κατοίκων στην ερώτηση 5	146
Γράφημα 20 : Απαντήσεις ομάδας κατοίκων στην ερώτηση 6	147
Γράφημα 21 : Φύλο ομάδας επισκεπτών - τουριστών	148
Γράφημα 22 : Ηλικία ομάδας επισκεπτών - τουριστών	148

Γράφημα 23 : Επαγγελματική κατάσταση ομάδας επισκεπτών - τουριστών.....	148
Γράφημα 24 : Επίπεδο σπουδών ομάδας επισκεπτών - τουριστών.....	149
Γράφημα 25 : Απαντήσεις ομάδας επισκεπτών - τουριστών στην ερώτηση 1.....	149
Γράφημα 26 : Απαντήσεις ομάδας επισκεπτών - τουριστών στην ερώτηση 2.....	150
Γράφημα 27 : Απαντήσεις ομάδας επισκεπτών - τουριστών στην ερώτηση 3.....	151
Γράφημα 28 : Απαντήσεις ομάδας επισκεπτών - τουριστών στην ερώτηση 4.....	152
Γράφημα 29 : Απαντήσεις ομάδας επισκεπτών - τουριστών στην ερώτηση 5.....	153
Γράφημα 30 : Απαντήσεις ομάδας επισκεπτών - τουριστών στην ερώτηση 6.....	153

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

Φωτογραφία 1 : Το σύστημα των οικοπέδων στο ιστορικό κέντρο Καβάλας.....	60
Φωτογραφία 2 : Το σύστημα των διαδρομών στο ιστορικό κέντρο Καβάλας.....	63
Φωτογραφία 3 : Σχέσεις κτισμένου - ελεύθερου χώρου στο ιστορικό κέντρο Καβάλας.....	66
Φωτογραφία 4 : Τα μνημεία και τα μοναδικά στοιχεία στο ιστορικό κέντρο Καβάλας.....	67
Φωτογραφία 5 : Επανατοποθέτηση πλακών Εγνατίας οδού επί της οδού Μητροπόλεως.....	86
Φωτογραφίες 6 - 12 : Απόψεις της παραδοσιακής συνοικίας της Μπαρμπούτας.....	86
Φωτογραφία 13 : Ίνστιτούτο Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής.....	88
Φωτογραφία 14 : Αίθριο Πολιτισμού Όλγανος.....	88
Φωτογραφία 15 : Κέντρο Τουριστικής Προβολής, Ενημέρωσης και Λαογραφίας.....	89
Φωτογραφία 16 - 19 : Απόψεις της παραδοσιακής συνοικίας της Κυριώτισσας.....	89
Φωτογραφία 20 : Βυζαντινό Μουσείο.....	90
Φωτογραφία 21 : Το Βήμα του Αποστόλου Παύλου.....	91
Φωτογραφία 22: Το Βυζαντινό Μουσείο.....	101
Φωτογραφία 23 : Τα τείχη.....	102
Φωτογραφία 24 : Χριστός (Μονή του Σωτήρος Χριστού του Καλοθέτου).....	103
Φωτογραφία 25 : Άγιος Βλάσιος.....	103
Φωτογραφία 26 : Άγιοι Κήρυκος και Ιουλίττα.....	104
Φωτογραφία 27 : Αρχαιολογικός χώρος Αγίου Ποταπίου.....	105
Φωτογραφία 28 : Παλαιά Μητρόπολη.....	106
Φωτογραφία 29 : Άγιος Νικόλαος του άρχοντος Καλοκρατά.....	107
Φωτογραφία 30 : Αγία Παρασκευή της ενορίας της Μακαριώτισσας.....	107
Φωτογραφία 31 : Άγιος Σάββας της ενορίας της Κυριώτισσας.....	108
Φωτογραφία 32 : Άγιος Προκόπιος.....	108
Φωτογραφία 33 : Παναγία Ευαγγελίστρια.....	109
Φωτογραφία 34 : Παναγία Περίβλεπτος.....	109
Φωτογραφία 35 : Παναγούδα ή Υπαπαντή.....	110
Φωτογραφία 36 : Χριστός Παντοκράτωρ.....	111
Φωτογραφία 37 : Άγιος Δημήτριος.....	112
Φωτογραφία 38 : Μεγάλοι Άγιοι Ανάργυροι.....	112
Φωτογραφία 39 : Άγιος Στέφανος.....	112
Φωτογραφία 40 : Άγιος Ανδρέας της ενορίας του Αγίου Γεωργίου.....	113
Φωτογραφία 41 : Μεταμόρφωση του Σωτήρος.....	113
Φωτογραφία 42 : Μικροί Άγιοι Ανάργυροι.....	114
Φωτογραφία 43 : Άγιος Αντώνιος.....	115
Φωτογραφία 44 : Άγιος Βασίλειος της ενορίας των Αγίων Αναργύρων.....	115

Φωτογραφία 45 : Αγία Παρασκευή της ενορίας της Παναγίας Δεξιάς.....	115
Φωτογραφία 46 : Παλιά Λουτρά (Tuzci Hamam).....	116
Φωτογραφία 47 : Μεντρεσέ Τζαμί.....	116

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας 1 : Φύλο ανταποκριτών.....	184
Πίνακας 2 : Ηλικία ανταποκριτών.....	184
Πίνακας 3 : Επαγγελματική κατάσταση ανταποκριτών.....	184
Πίνακας 4 : Επίπεδο σπουδών ανταποκριτών.....	184
Πίνακας 5 : Απαντήσεις συνόλου ανταποκριτών στην Ερώτηση 1.....	184
Πίνακας 6 : Απαντήσεις συνόλου ανταποκριτών στην Ερώτηση 2.....	184
Πίνακας 7 : Απαντήσεις συνόλου ανταποκριτών στην Ερώτηση 3.....	184
Πίνακας 8 : Απαντήσεις συνόλου ανταποκριτών στην Ερώτηση 4.....	185
Πίνακας 9 : Απαντήσεις συνόλου ανταποκριτών στην Ερώτηση 5.....	185
Πίνακας 10 : Απαντήσεις συνόλου ανταποκριτών στην Ερώτηση 6.....	185
Πίνακας 11 : Φύλο ομάδας κατοίκων.....	186
Πίνακας 12 : Ηλικία ομάδας κατοίκων.....	186
Πίνακας 13 : Επαγγελματική κατάσταση ομάδας κατοίκων.....	186
Πίνακας 14 : Επίπεδο σπουδών ομάδας κατοίκων.....	186
Πίνακας 15 : Απαντήσεις ομάδας κατοίκων στην ερώτηση 1.....	186
Πίνακας 16 : Απαντήσεις ομάδας κατοίκων στην ερώτηση 2.....	186
Πίνακας 17 : Απαντήσεις ομάδας κατοίκων στην ερώτηση 3.....	186
Πίνακας 18 : Απαντήσεις ομάδας κατοίκων στην ερώτηση 4.....	187
Πίνακας 19 : Απαντήσεις ομάδας κατοίκων στην ερώτηση 5.....	187
Πίνακας 20 : Απαντήσεις ομάδας κατοίκων στην ερώτηση 6.....	187
Πίνακας 21 : Φύλο ομάδας επισκεπτών - τουριστών.....	188
Πίνακας 22 : Ηλικία ομάδας επισκεπτών - τουριστών.....	188
Πίνακας 23 : Επαγγελματική κατάσταση ομάδας επισκεπτών - τουριστών.....	188
Πίνακας 24 : Επίπεδο σπουδών ομάδας επισκεπτών - τουριστών.....	188
Πίνακας 25 : Απαντήσεις ομάδας επισκεπτών - τουριστών στην ερώτηση 1.....	188
Πίνακας 26 : Απαντήσεις ομάδας επισκεπτών - τουριστών στην ερώτηση 2.....	188
Πίνακας 27 : Απαντήσεις ομάδας επισκεπτών - τουριστών στην ερώτηση 3.....	188
Πίνακας 28 : Απαντήσεις ομάδας επισκεπτών - τουριστών στην ερώτηση 4.....	189
Πίνακας 29 : Απαντήσεις ομάδας επισκεπτών - τουριστών στην ερώτηση 5.....	189
Πίνακας 30 : Απαντήσεις ομάδας επισκεπτών - τουριστών στην ερώτηση 6.....	189

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ.....	191
----------------------------	------------

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ : Η πόλη της Βέροιας τον περασμένο αιώνα -
Παραδοσιακά - διατηρητέα κτίσματα της πόλης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η μελέτη αυτή, που γίνεται στα πλαίσια της διπλωματικής εργασίας του τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, της Πολυτεχνικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, επιδιώκει να μελετήσει τη μορφή και το περιεχόμενο του ιστορικού - παραδοσιακού κέντρου των πόλεων, τις δυνάμεις που οδηγούν στη δημιουργία του, αλλά και τις μεταβλητές που επηρεάζουν τη μορφή και τη λειτουργία του.

Κατά τα τελευταία χρόνια στις μεγάλες πόλεις της χώρας επιδιώκεται να προσδιοριστούν χώροι στο κέντρο των πόλεων, οι οποίοι να αποτελούν τον παραδοσιακό πυρήνα και το ιστορικό κέντρο τους. Οι χώροι αυτοί προσδιορίζονται με ανάλογες Υπουργικές αποφάσεις ή Προεδρικά Διατάγματα, που οριοθετούν τα ιστορικά κέντρα, και έτσι τα τελευταία αποκτούν θεσμικό χαρακτήρα, ο οποίος και επηρεάζει τη μελλοντική τους εξέλιξη.

Έως σήμερα οι προσπάθειες που έχουν γίνει από αρμόδιους φορείς για τον προσδιορισμό και οριοθέτηση των ιστορικών κέντρων δεν είχαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα, διότι ήταν αποσπασματικές και χωρίς συνέχεια. Το Υπουργείο Πολιτισμού μέσω των Εφορειών Νεώτερων Μνημείων αλλά και το Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων έχουν κατά καιρούς προσπαθήσει να εκδώσουν αποφάσεις και διατάγματα προσδιορισμού και οριοθέτησης των ιστορικών κέντρων μερικών πόλεων με όχι και τόσο μεγάλη επιτυχία. Απόρροια αυτού του γεγονότος είναι τα ιστορικά κέντρα των ελληνικών πόλεων να μην είναι οριοθετημένα στο σύνολό τους. Έτσι, έχουμε το φαινόμενο να υπάρχουν πόλεις με ιστορικό κέντρο, χωρίς να είναι οριοθετημένο νομικά. Και αλλού να υπάρχουν προσδιορισμένα ιστορικά κέντρα, χωρίς σαφή μέθοδο και κριτήρια, ενώ η προσδιορισμένη περιοχή να μην αποτελεί στην ουσία μέρος του ιστορικού κέντρου. Έχουν γίνει επί μέρους και επί τόπου επεμβάσεις σε κάποιες ελληνικές πόλεις, χωρίς όμως να εντάσσονται σε ένα γενικότερο πλαίσιο σχεδιασμού - προγραμματισμού, ο οποίος θα αποκτούσε εκ της φύσης του στρατηγικό χαρακτήρα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι επεμβάσεις, οι προσπάθειες προστασίας, ανάδειξης και αξιοποίησης των ιστορικών κέντρων να έχουν ημερομηνία λήξεως, για τις περισσότερες από αυτές, και ασήμαντα αποτελέσματα.

Στις λίγες περιπτώσεις των ιστορικών κέντρων που έχουν οριοθετηθεί και έχουν προσδιορισθεί ειδικοί πολεοδομικοί όροι, όπως η Αθήνα και η Θεσσαλονίκη, η οριοθέτηση και ο καθορισμός τους έγινε χωρίς συγκεκριμένη μέθοδο και σχεδιασμό - προγραμματισμό, που να λαμβάνει υπόψη τις ιδιαιτερότητες του κάθε ιστορικού κέντρου. Αποτέλεσμα αυτού είναι, με την πάροδο του χρόνου, να εμφανίζονται πολλά και ποικίλα προβλήματα που αφορούν την προστασία και

ανάδειξή τους. Θα πρέπει να τονιστεί ότι ο αρχιτεκτονικός, πολεοδομικός και χωροταξικός σχεδιασμός, δηλαδή ο σχεδιασμός της πόλης είναι ο σχεδιασμός του πολιτισμού, ο πολιτιστικός σχεδιασμός – προγραμματισμός. Αυτός είναι και ο κύριος μηχανισμός διατήρησης και εξέλιξης της πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης και ιδιαίτερα του ιστορικού κέντρου ή των παραδοσιακών πυρήνων. Επομένως ο πολεοδομικός σχεδιασμός – προγραμματισμός δεν πρέπει να διαχωρίζεται από το σχεδιασμό της πολιτιστικής κληρονομιάς, μέρος της οποίας είναι και τα ιστορικά – παραδοσιακά σύνολα, αλλά και τα ιστορικά κέντρα. Εντάσσεται με άλλα λόγια η μεθοδολογία προσδιορισμού ιστορικών – παραδοσιακών κέντρων στην όλη στρατηγική του σχεδιασμού – προγραμματισμού της πόλης. Ο προσδιορισμός του ιστορικού κέντρου αποβλέπει στην ανακάλυψη του πολιτιστικού πυρήνα της πόλης, της πηγής δηλαδή του πολιτισμού της.

Σήμερα η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και ιδιαίτερα των ιστορικών κέντρων αποτελεί μια αναγκαιότητα και οι πολιτικές που έχουν εφαρμοσθεί στα ιστορικά κέντρα δεν ανταποκρίνονται πλέον στις ανάγκες προστασίας και διατήρησής τους. Είναι γι' αυτό απαραίτητο να διατυπωθεί μια σαφής μέθοδος χωρικού προσδιορισμού των ιστορικών κέντρων, η οποία να μπορεί με επιστημονικά κριτήρια να τα προσδιορίζει και στη συνέχεια να αναλαμβάνει πολιτικές και δράσεις προστασίας και αναβίωσής τους. Στην κατεύθυνση αυτή κινείται και η παρούσα έρευνα η οποία επιχειρεί να λύσει το πρόβλημα αυτό, του προσδιορισμού δηλαδή των ιστορικών κέντρων, ώστε οι αρμόδιοι φορείς υλοποίησης των πολιτικών και δράσεων να τη χρησιμοποιήσουν ως πρακτικό εργαλείο.

Υπάρχουν βέβαια μέθοδοι που προσδιορίζουν το κέντρο της πόλης, κυρίως το εμπορικό και διοικητικό κέντρο. Από αυτές οι επικρατέστερες είναι η "Θεωρία Σύνταξης του Χώρου" (Space Syntax) του B. Hillier, η αντιληπτική μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε από πολλούς ερευνητές, όπως και η μέθοδος προσδιορισμού του επιχειρησιακού και οικονομικού κέντρου της πόλης των αμερικανών γεωγράφων R.E. Murphy και J.E. Vance. Ακόμα υπάρχει και η λεγόμενη διοικητική μέθοδος, αυτή δηλαδή που χρησιμοποιείται από τα όργανα πολεοδομιών και άλλων συναρμόδιων υπηρεσιών.

Είναι αναγκαία όμως η εύρεση μιας ενιαίας μεθόδου, αποδεκτής τόσο από την επιστημονική κοινότητα όσο και από την κοινωνική – πολιτική κοινότητα, ώστε η εφαρμογή της να γίνεται χωρίς εμπόδια και αντιδράσεις. Με τον τρόπο αυτό θα εξασφαλίζεται και η συναίνεση της τοπικής κοινωνίας και ο σχεδιασμός – προγραμματισμός θα αποκτά συμμετοχικό χαρακτήρα.

Έτσι η προστασία των ιστορικών κέντρων θα γίνεται σε ένα πλαίσιο συμμετοχικού σχεδιασμού με τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης και θα

αποφευχθούν τα δυσμενή αποτελέσματα των πολιτικών που έχουν ήδη εφαρμοσθεί. Μάλιστα πολλές πόλεις, των οποίων το ιστορικό κέντρο δεν έχει προσδιορισθεί ως σήμερα, με τις νέες συνθήκες προστασίας, διάσωσης και ανάδειξης που φιλοδοξεί να διατυπώσει η παρούσα έρευνα θα αποφύγουν τις ευκαιριακές επεμβάσεις με τα όποια αποτελέσματα. Με την εξασφάλιση της μεθόδου προσδιορισμού των ιστορικών κέντρων γίνεται το πρώτο βήμα του σχεδιασμού – προγραμματισμού, δηλαδή οριοθετούνται τα ιστορικά κέντρα και με τον τρόπο αυτό γίνεται το πρώτο βήμα δημιουργίας πολιτικών και εφαρμογής δράσεων για την προστασία αλλά και την αξιοποίησή τους, καθιστώντας τα πολιτιστικό πόρο σημαντικής αξίας.

Το ερώτημα που γεννάται εδώ είναι με ποιον τρόπο, μέθοδο ή διαδικασία, αλλά και στη βάση ποιων κριτηρίων καθορίζεται το ιστορικό – παραδοσιακό κέντρο της πόλης και από ποιους. Στα ερωτήματα αυτά θα προσπαθήσει να απαντήσει η μελέτη αυτή στα πλαίσια των δυνατοτήτων της και των ορίων που τίθενται και προσδιορίζουν μια διπλωματική εργασία.

Η παρούσα μελέτη αποσκοπεί λοιπόν στην :

- κατανόηση της δημιουργίας των οικισμών και των ιστορικών – παραδοσιακών κέντρων
- αναζήτηση, προσδιορισμό και ερμηνεία του ρόλου που παίζουν οι παράγοντες δημιουργίας του πυρήνα του οικισμού
- ανεύρεση των κριτηρίων που οδηγούν στο χαρακτηρισμό του ιστορικού κέντρου - παραδοσιακού πυρήνα
- ανεύρεση και ερμηνεία των μεταβλητών που προσδιορίζουν το ιστορικό κέντρο – παραδοσιακό πυρήνα της πόλης και επηρεάζουν τη μορφή, τη λειτουργία, αλλά και την εξέλιξή του
- αναζήτηση μεθόδων σχεδιασμού – προγραμματισμού για την ανάπτυξη – αναβίωση και εξέλιξη των ιστορικών κέντρων – πολιτιστικών πόρων, μέσω του αστικού και πολιτιστικού τουρισμού

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελείται από δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος που περιλαμβάνει τα κεφάλαια 1 έως 5 γίνεται μια θεωρητική προσέγγιση του θέματος και η συζήτηση των υποθέσεων και των μεταβλητών των οποίων αναζητούμε την επιρροή.

Αναλυτικότερα στο 1^ο κεφάλαιο, γίνεται μια περιγραφή των βασικών εννοιών χωρικού προσδιορισμού της πόλης και της πολεοδομίας σχετικά με το ιστορικό κέντρο. Περιγράφεται η εξέλιξη της έννοιας του οικισμού - πόλης στην ιστορία, το πώς παράγεται ο χώρος του οικισμού, ο αστικός χώρος και πώς διαμορφώνεται η φυσιογνωμία της πόλης. Ακόμη περιγράφεται το τι θεωρείται οικισμός, αναλύεται η έννοια της κεντρικής περιοχής και του πυρήνα καθώς και η

οριοθέτηση της έννοιας και του χώρου του κέντρου της πόλης, από διάφορους ερευνητές.

Στο 2^ο κεφάλαιο γίνεται μια αναφορά στο ιστορικό κέντρο των πόλεων και στο πώς αυτό αντιμετωπίζεται από τα διάφορα ρεύματα του αστικού σχεδιασμού. Περιγράφεται η σχέση μοντέρνας πόλης με το ιστορικό κέντρο, η ύστερη - μοντέρνα πόλη και η αναζήτηση των μορφών του αστικού χώρου μέσω της κοινωνιολογίας και της περιβαλλοντικής ψυχολογίας καθώς και η ιστορική προσέγγιση του μεταμοντέρνου κινήματος της πολεοδομίας και το ενδιαφέρον αυτής για τα ιστορικά κέντρα των πόλεων.

Στο 3^ο κεφάλαιο περιγράφεται η παράδοση του ειδώλου της πόλης. Αναφέρονται οι απόψεις των ερευνητών σχετικά με την αναζήτηση και τη διερεύνηση των στοιχείων της μορφολογικής φυσιογνωμίας της πόλης και της παράδοσης του ειδώλου της.

Στο 4^ο κεφάλαιο γίνεται μια αναφορά στα ιστορικά κέντρα των ελληνικών πόλεων. Περιγράφονται το πώς αναπτύχθηκε το ενδιαφέρον για την πολιτιστική κληρονομιά και τα ιστορικά κέντρα, οι φάσεις και διαδικασίες ανάπτυξης των ιστορικών κέντρων, καθώς και τα τυπολογικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά του αστικού ιστού των ιστορικών κέντρων, κυρίως αυτών που συναντώνται στην Κεντρική Μακεδονία.

Στο 5^ο κεφάλαιο περιγράφονται οι μέθοδοι χωρικού προσδιορισμού και οριοθέτησης των ιστορικών κέντρων των πόλεων. Αυτές είναι, η συντακτική μέθοδος που στηρίζεται στη "Θεωρία της Σύνταξης του Χώρου" (Space Syntax) του Bill Hillier, η αντιληπτική μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε από πολλούς ερευνητές, η μέθοδος προσδιορισμού του επιχειρησιακού και οικονομικού κέντρου της πόλης των αμερικανών γεωγράφων R.E. Muirphy και J.E. Vance και η μέθοδος σχεδιαστικού προσδιορισμού των ιστορικών κέντρων (διοικητική μέθοδος), που χρησιμοποιείται από τα όργανα των πολεοδομιών και των αρμόδιων υπηρεσιών.

Στο δεύτερο μέρος που περιλαμβάνει τα κεφάλαια 6 έως 10 επιχειρείται μια πειραματική σύγκριση των μεθόδων χωρικού προσδιορισμού ενός ιστορικού κέντρου μιας πόλης της Κεντρικής Μακεδονίας, δηλαδή της Βέροιας.

Πιο συγκεκριμένα στο 6^ο κεφάλαιο περιγράφεται η διαδικασία της πειραματικής εφαρμογής δύο επιλεγμένων μεθόδων στον προσδιορισμό του ιστορικού κέντρου της Βέροιας. Αυτές είναι η συντακτική και η αντιληπτική μέθοδος και γίνεται μια περιγραφή του θεωρητικού υπόβαθρου της κάθε μιας.

Στο 7^ο κεφάλαιο περιγράφεται η εξέλιξη της πόλης της Βέροιας και της ενδοχώρας της, ο αστικός χώρος και τα μνημεία της Βέροιας.

Στο 8^ο κεφάλαιο περιγράφεται ο σχεδιασμός και η εκτέλεση των δοκιμών της πειραματικής διαδικασίας και συγκεντρώνονται και αναλύονται τα αποτελέσματα των δύο μεθόδων που εφαρμόστηκαν.

Στο 9^ο κεφάλαιο ερμηνεύονται και συγκρίνονται τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την εφαρμογή των δύο μεθόδων και αναλύονται τα χρήσιμα συμπεράσματα που προκύπτουν.

Τέλος, στο 10^ο κεφάλαιο γίνεται μια αναφορά στους τρόπους αξιοποίησης της έρευνας, δηλαδή στους τρόπους με τους οποίους το ιστορικό κέντρο της Βέροιας μπορεί να αξιοποιηθεί και να προστατευθεί ταυτόχρονα, μέσα από την προώθηση και ανάπτυξη του αστικού - πολιτιστικού τουρισμού και την εφαρμογή πολιτικών προστασίας, αξιοποίησης και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Στο παράρτημα της παρούσας εργασίας παρατίθενται ένα πρότυπο ερωτηματολόγιο καθώς και οι πίνακες των δεδομένων που έχουν συλλεγεί από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε για τον προσδιορισμό του ιστορικού κέντρου.

Βέροια

ΜΕΡΟΣ Α

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ : ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΧΩΡΙΚΟΥ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΥ

1.1. Η εξέλιξη της έννοιας του οικισμού - πόλης στην ιστορία

Κύριο αντικείμενο της ιστορίας της πολεοδομίας είναι ο προσδιορισμός της έννοιας του «ιστορικού οικισμού», δηλαδή ο τρόπος που παράγονται και οργανώνονται τα χωρολειτουργικά χαρακτηριστικά του από την εκάστοτε κοινωνία του. Αυτή η κοινωνία δημιουργείται από την τάση του ανθρώπου να συμβιώνει, να επιβάλλει κανόνες και να δημιουργεί έτσι έναν πολιτισμό. Το περιεχόμενο των κανόνων αποτελεί το πολιτιστικό δεδομένο και βρίσκεται σε συνάρτηση με το γεωγραφικό χώρο και τον ιστορικό χρόνο ανάπτυξης του πολιτισμού αυτού. Από τη διάρθρωση κάθε πολιτισμού με τα φυσικά, κοινωνικά και πνευματικά του μέρη - συντιστώσες παράγονται διάφορες χρήσεις (δραστηριότητες), που οφείλονται βέβαια στα ειδικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων αυτής της κοινωνίας και χωροθετούνται στο γεωγραφικό χώρο δίνοντας τη μορφή και το περιεχόμενο του οικισμού της. Έτσι μπορούμε να μιλάμε για βαβυλωνιακό, εβραϊκό, ελληνικό κτλ. ιστορικό οικισμό, έχοντας υπόψη τις αντίστοιχες πολεοδομικές λειτουργίες και δίκτυα επικοινωνίας που χαρακτηρίζουν τους παραπάνω οικισμούς τόσο στο συμβολικό - κοινωνικό όσο και στο υλικό επίπεδο (Δημητριάδης, 1987).

1.2. Τι θεωρείται οικισμός

Ο οικισμός είναι μια οικιστική χωρική μονάδα που δεν είναι εύκολο να καθοριστεί ως έννοια τόσο για τις ιστορικές όσο και για τις σύγχρονες κοινωνίες. Οι διάφορες απόπειρες που έγιναν για τον καθορισμό της έννοιας του οικισμού ταξινομούνται σε δύο κατηγορίες. Η πρώτη περιλαμβάνει ορισμούς που αντιμετωπίζουν τον οικισμό ως μορφολογικό φαινόμενο (μορφολογικές εξηγήσεις). Η δεύτερη αφορά ορισμούς που τον αντιμετωπίζουν ως κοινωνικό φαινόμενο (λειτουργικές εξηγήσεις). Τέλος, υπάρχουν και ορισμοί που αντιστοιχούν και στις δύο κατηγορίες, χωρίς να συγκροτούν αυτοτελή κατηγορία (συμβολικές εξηγήσεις).

Οι συμβολικές εξηγήσεις εξετάζουν την πόλη του ανεπτυγμένου κόσμου δίνοντας έμφαση στην κοινότητα και την κυριαρχία των εμπορικών σχέσεων. Θέτουν ως κύρια χαρακτηριστικά της πόλης τα εξής : την οχύρωση, την αγορά, την ύπαρξη αυλής με αυτόνομο δίκαιο, την ύπαρξη εταιρικών σχέσεων μεταξύ των κατοίκων και τη μερική πολιτική και θρησκευτική αυτονομία (Max Weber, 1958).

Οι Childle (1950) και Morris (1989), προσπαθώντας να δώσουν τα χαρακτηριστικά που διακρίνουν τις νέες πόλεις από τα παλαιότερα νεολιθικά χωριά, εντοπίζει πέντε βασικά χαρακτηριστικά της πόλης ή του οικισμού:

- I. το πληθυσμιακό μέγεθος
- II. τη διαστρωμάτωση του πληθυσμού σχετικά με την επαγγελματική εξειδίκευση των πολιτών
- III. την ύπαρξη εμπορικών οδών και ανταλλακτικού εμπορίου
- IV. την ύπαρξη μνημειωδών αρχιτεκτονικών κτιρίων κτλ.
- V. την ύπαρξη κρατικών γραπτών αρχείων και την άσκηση επιστημών

Οι απόψεις που βλέπουν τον οικισμό ως μορφολογικό φαινόμενο έχουν διαφορετικό προσανατολισμό.

Ο Mellaart (1967) δίνει έμφαση στα ορατά αρχαιολογικά χαρακτηριστικά της τοποθεσίας του οικισμού, γεγονός που δείχνει τόσο το μέγεθος όσο και το βαθμό συνοίκησης του. Ο P. Lavedan (1926) επηρεασμένος από τη φυσική υπόσταση / μεταβλητή του οικισμού πιστεύει ότι οικισμός είναι «οτιδήποτε υπερβαίνει τη μονάδα» και ότι πρέπει να δεχτούμε ότι «η πόλη αρχίζει από δύο κατοικίες». Τα μορφολογικά κριτήρια καθορισμού του οικισμού, ενώ μπορεί να ικανοποιούν αναγκαστικά τον αρχαιολόγο, δεν καλύπτουν το φαινόμενο από πολεοδομικής πλευράς, γιατί αναφέρονται σε μια διάστασή του δηλαδή τη μορφή και παραβλέπουν το περιεχόμενο που είναι η κοινωνία.

Για να καθοριστεί ακριβέστερα η έννοια «οικισμός» - «πόλη», θα πρέπει να στραφούμε στην έννοια «πολιτισμός - κοινωνία», αφού η πρώτη έννοια αποτελεί συνάρτηση της δεύτερης, γιατί αποτελεί μια από τις εκφράσεις του κοινωνικού οργανισμού που είναι υλική και αντανακλά την κοινωνική ιδεολογία. Έτσι λοιπόν οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι, για να έχουμε οικισμό, πρέπει να υπάρχει τουλάχιστον μια ελάχιστη κοινωνική οργάνωση που δημιουργεί πολιτισμό. Τα κριτήρια όμως καθορισμού της κοινωνικής ομάδας δεν είναι απόλυτα. Για να αποσαφηνιστεί επομένως η έννοια «οικισμός», πρέπει να καταφύγουμε στη στενή έννοια της κοινωνίας - ορίου, η οποία αποτελεί και το σύνορο μεταξύ κοινωνίας και μη-κοινωνίας. Κατά την άποψη του Λαγόπουλου (1970), η συνάρτηση δύο τουλάχιστον κοινωνικών μονάδων (π.χ. δύο οικογένειες) ή στοιχεία κάποιας μορφής κοινωνικής οργάνωσης (π.χ. στοιχεία κληρικής ιεραρχίας, άτομα που πρόκειται να μνηθούν κτλ.) που συνδέονται με κοινωνικό δεσμό μπορεί να συνεπάγονται τη δημιουργία κοινωνικής ομάδας. Η ύπαρξη της κοινωνικής ομάδας γίνεται δυνατή, όταν τα μέλη της υπακούουν στους χωρικούς περιορισμούς της γειτνίασης και της σχετικής χωρικής ανεξαρτησίας.

Σε ότι αφορά τον ορισμό της έννοιας του οικισμού υπάρχουν και άλλες απόψεις που στηρίζονται σε κοινωνικά κριτήρια, την κοινωνία - όριο όμως την αντιμετωπίζουν με την ευρεία έννοια που αποτελεί το σύνορο μεταξύ κοινωνίας και άλλης - κοινωνίας. Έτσι, ο Paul Wheatley (1971) πιστεύει ότι η πόλη προέκυψε ως δεδομένο, όταν «ένα ειδικό σύνολο από λειτουργικά ολοκληρωμένους θεσμούς,

που για πρώτη φορά επινοήθηκαν πριν από 5000 χρόνια περίπου, πέτυχαν να μετασχηματίσουν τα συσχετισμένα ισότιμα μέλη συγγενικών ομάδων σε κοινωνικά διαστρωματωμένες και πολιτικά οργανωμένες κοινωνίες, βασισμένες σε περιφέρειες». Κάπως παρεμφερής είναι και ο ορισμός που δίνει για την πόλη ο Carter (1983), ο οποίος υποστηρίζει ότι «είναι μια μορφή ενός κοινωνικού οργανισμού που βασίζεται στην επαγγελματική εξειδίκευση και την κοινωνική διαστρωμάτωση ενός περιφερειακά βασισμένου πληθυσμού, στον οποίο έχει καθιερωθεί μια συνεργατική ταυτότητα». Υπάρχουν και άλλες κοινωνιολογικές απόψεις για την πόλη που δίνουν έμφαση περισσότερο στη διαδικασία αστικοποίησης του οικισμού ή σε άλλα κοινωνικά χαρακτηριστικά του, όπως σχέσεις κατοίκων, τρόποι κοινωνικής οργάνωσης κτλ.

1.3. Η παραγωγή του χώρου του οικισμού

Εφόσον ο οικισμός είναι μια ζωντανή πραγματικότητα – ένα οργανισμός σύνθετου χαρακτήρα, η μορφή του μεταφράζει το συγκεκριμένο τρόπο προσαρμογής μιας δεδομένης κοινωνικής ομάδας σ' ένα δεδομένο γεωγραφικό χώρο σε ένα δεδομένο πολιτισμό.

Έτσι, κατά τον Λαγόπουλο (1970), η μορφή του οικισμού είναι συνάρτηση τόσο των συνειδητών αντιλήψεων και των ασυνειδητών τάσεων των ατόμων αυτής της ομάδας όσο και των δεσμεύσεων που προκύπτουν από το περιβάλλον, φυσικό ή τεχνητό, ή κοινωνικό – πνευματικό ή και συμβολικό. Ανάγοντας το προηγούμενο σε θεωρητική βάση, αφού η παραγωγή του χώρου είναι κοινωνικό προϊόν, μπορούμε να εντοπίσουμε τις βασικές συνιστώσες – διαδικασίες της που προκύπτουν από την άρθρωση τριών βασικών επιπέδων ανάλυσης κάθε κοινωνίας σε ένα γεωγραφικό χώρο. Αυτές είναι οι εξής :

- i. η κοινωνικοοικονομική διαδικασία που αναδύεται από τις υλικές κοινωνικοοικονομικές συνθήκες της κοινωνίας και σχετίζεται άμεσα με τα χωρολειτουργικά χαρακτηριστικά στο πολεοδομικό επίπεδο ή στο επίπεδο της μορφής του οικισμού της.
- ii. η θεσμική διαδικασία που υλοποιείται στο πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο και αναφέρεται στους λειτουργικά λιγότερο ή περισσότερο οργανωμένους θεσμούς της κοινωνίας
- iii. η ιδεολογική διαδικασία που καθορίζεται από την κωδικοποιημένη κυρίαρχη ιδεολογία της κοινωνίας η οποία εκφράζεται συνειδητά ή ασυνειδητά στο επίπεδο της μορφής του οικισμού μ' ένα σύνολο συνειρμικών κωδίκων της.

Διαφαίνεται έτσι η γραμμή προσέγγισης στα εσωτερικά χαρακτηριστικά κάθε οικισμού που συναρτώνται από την (αστική) μορφή του, όπως προκύπτει

αυτή από τις συνιστώσες διαδικασίες i και ii αλλά και από την iii, αφού υπάρχουν τα σχετικό δεδομένα γι' αυτήν. Ειδικότερα η ιδεολογική παραγωγή του χώρου iii συνοψίζεται στη σχέση : μορφή οικισμού = εικόνα του κόσμου. Είναι η συμβολική διαδικασία του αρχετύπου.

Γενικά η έννοια του οικισμού συνδέεται με την έννοια των κτισμάτων που την αποτελούν, αν και σωστότερο είναι να συσχετίζεται με την έννοια των οικογενειών, ή μάλλον των νοικοκυριών, που στεγάζονται σε αυτά τα κτίσματα. Η οικογένεια είναι η μικρότερη κοινωνική ομάδα κάτω από την ίδια στέγη, που τα μέλη της συνδέονται με σχέσεις συγγένειας. Ένα νοικοκυριό αποτελείται από ανθρώπους που συγκατοικούν, χωρίς απαραίτητα να συνδέονται με σχέσεις συγγένειας, είναι όμως υπεύθυνοι γι' αυτό, όπως π.χ. νοικοκυριό αποτελούν και δύο φοιτητές που συγκατοικούν. Ο οικισμός αρχίζει να αποκτά οντότητα από τη στιγμή που ο αριθμός των νοικοκυριών που τον αποτελούν είναι ικανός να δημιουργήσει μια κοινωνική ομάδα μεγαλύτερη από την οικογένεια ή, πιο σωστά, από το νοικοκυριό (πυρηνική οικογένεια ή μικρότερη κοινωνική μονάδα).

Κάθε πόλη είναι οικισμός με την πλατιά έννοια, αλλά κάθε οικισμός δεν είναι πόλη. Για να συγκαταλέγεται ένας οικισμός στις πόλεις, θα πρέπει να έχει ένα ελάχιστο δυναμικό και ορισμένα χαρακτηριστικά. Το δυναμικό αυτό θα πρέπει να είναι ποσοτικό, αλλά και ποιοτικό. Τα κριτήρια για τον καθορισμό του ορίου πάνω από το οποίο ένας οικισμός θεωρείται πόλη είναι κυρίως διοικητικά, στατιστικά, κοινωνικοοικονομικά ή και γεωγραφικά. Στην Ελλάδα θεωρούνται πόλεις οι οικισμοί με πληθυσμό τουλάχιστον 10.000 κατοίκους (βλ. Αριστοτέλειο μέγεθος της πόλης).

Αλλά μόνο ο αριθμός των κατοίκων δεν μπορεί να διακρίνει την πόλη από τους υπόλοιπους οικισμούς, αυτό είναι ένα συμβατικό μέγεθος. Σύμφωνα με τη «Χάρτα της Αθήνας», που έθεσε ορισμένες βάσεις για τη σύγχρονη λειτουργική πολεοδομία, η πόλη πρέπει να εξυπηρετεί τις τέσσερις βασικές ανάγκες των κατοίκων, που είναι : η κατοικία, η εργασία, η αναψυχή και η κυκλοφορία. Ο μικρός οικισμός, που δεν είναι ακόμα πόλη, συνήθως καλύπτει κυρίως την πρώτη ανάγκη της κατοικίας και με υποτυπώδη τρόπο μόνο τις υπόλοιπες. Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο που ξεχωρίζει την πόλη από το μικρότερο οικισμό είναι η δημιουργία μέσα σ' αυτήν ενός έντονα τεχνητού περιβάλλοντος. Κατά κανόνα, όσο μεγαλώνει η πόλη, τόσο ο χώρος μέσα σ' αυτήν αποξενώνεται από τα στοιχεία του φυσικού χώρου που την περιβάλλει.

Ένας οικισμός, από τη στιγμή που θα δημιουργηθεί, φυσικό είναι να μεγαλώνει. Οι σημερινές μεγάλες πόλεις κάποτε ήταν μικροί οικιστικοί πυρήνες. Αναπτύχθηκαν, άλλοι αργά, άλλοι πολύ γρήγορα, καθώς αυξανόταν ο πληθυσμός τους με τη γέννηση νέων γενεών και την προσέλευση νέων κατοίκων από τον έξω

χώρο. Αυτή είναι η οργανική ανάπτυξη των πόλεων, αν και υπάρχουν παραδείγματα νέων εντελώς τεχνητών πόλεων, όπως είναι η Μπραζίλ, η Ισλαμαμπάντ και τμήματα της Βαγδάτης.

Μαζί με την ανάπτυξη του οικισμού αυξάνονται και τα προβλήματα οργάνωσης του χώρου του. Οι λειτουργίες πολλαπλασιάζονται και αρχίζουν να αλληλοσυγκρούονται στον πεπερασμένο χώρο, κι από ένα σημείο και πέρα η συνειδητή πολεοδομική επέμβαση γίνεται απαραίτητη με τη μορφή του σχεδιασμού - προγραμματισμού.

Οι συγκρούσεις των λειτουργιών, μορφών, συμβόλων και περιεχομένου παρουσιάζονται έκδηλα στα κέντρα των πόλεων. Ιδιαίτερα όταν αυτά περιλαμβάνουν και ιστορικούς - παραδοσιακούς πυρήνες, τότε η σύγκρουση είναι αδυσώπητη. Προστίθεται ακόμα και η σύγκρουση του παλιού και του νέου, της κατεδάφισης με τη διατήρηση, της ανεξέλεγκτης οικονομικής ανάπτυξης με την οικολογική αειφόρο διατήρηση και μετριασμό της αλλαγής κάτω από τον σχεδιασμό - προγραμματισμό του αστικού περιβάλλοντος (Δημητριάδης, 1987).

1.4. Αστικός χώρος και φυσιογνωμία της πόλης

Η πολεοδομία λοιπόν είναι τόσο παλιά όσο και οι οικισμοί πάνω στη γη και ασχολείται με το σχεδιασμό του αστικού χώρου. Ως αστικό εννοούμε το χώρο όπου κυριαρχεί ο άνθρωπος με τα δημιουργήματά του, σε αντιδιαστολή με το μη αστικό, το χώρο της υπαίθρου, το χώρο στον οποίο κυριαρχεί το φυσικό στοιχείο. Ο αστικός χώρος είναι δηλαδή ο χώρος εκείνος που ο άνθρωπος επεμβαίνει, για να δημιουργήσει την πόλη του, τον τόπο του «κατοικείν» του, και που εξασφαλίζει τις ανάγκες της επικοινωνίας του ανθρώπου σε πρακτικό, συναισθηματικό, αλλά και σε ιδεολογικό επίπεδο. Η ίδια η έννοια της πόλης είναι μια έννοια που δηλώνει την πόλωση μεταξύ αντίθετων πεδίων, του ανθρωποποίητου και του φυσικού. Αναπτύσσεται μια ιδιαίτερη δυναμική στις οποιεσδήποτε επεμβάσεις του ανθρώπου να διαμορφώσει το χώρο και να τον κάνει τόπο και μάλιστα «τόπο πόλης», τόπο πολιτισμού. Όταν ο άνθρωπος διαμορφώνει το χώρο του, δεν οργανώνει και εμφανίζει υλικές κατασκευές μόνο, αλλά και συμπεριφορές και αντιλήψεις και εκφράσεις συναισθημάτων με τα οποία προσπαθεί να προσδώσει στην πόλη του ένα συγκεκριμένο «πρόσωπο». Το «πρόσωπο» αυτό της πόλης, αντανακλά τις ιδέες των ανθρώπων που την πλάθουν μέσω ποικίλων μορφών (υλικών, συμπεριφορών και αντιλήψεων) σε συγκεκριμένο τόπο με ιδιαίτερη φυσιογνωμία, ιδιαίτερη όψη και ιδιαίτερο χαρακτήρα, τόπο στον οποίο ο άνθρωπος κοινωνικοποιείται και αναπτύσσει τον πολιτισμό του.

Ο ιδιαίτερος χαρακτήρας της πόλης χαράσσεται, εντυπώνεται και συνίσταται σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά στοιχεία με τα οποία η οποιαδήποτε μορφή

εμφανίζεται και συμπεριφέρεται, και αφού γίνει αντιληπτή, σημασιοδοτείται πρακτικά, συναισθηματικά ή νοηματικά. Αυτή η σημασιοδότηση είναι μια γνώμη, μια κρίση, πολύ σημαντική για την εξέλιξη του ανθρώπου, αφού μέσα από αυτήν ανακαλύπτει τη δική του προσωπική σχέση με το χώρο του και συνδέεται με τις άλλες μορφές. Ο χώρος έτσι γίνεται τόπος με ιδιαίτερο χαρακτήρα, για τον οποίο τα άτομα έχουν μια γνώμη και αναπτύσσουν μια σχέση. Ο τόπος έτσι αποκτά γι' αυτά μια ιδιαίτερη οντότητα με ιδιαίτερο χαρακτήρα, μια φυσιογνωμία με την οποία συναλλάσσονται, συνομιλούν, συνδιαλέγονται, συμμετέχουν στο παιχνίδι της ύπαρξης.

Η διαπίστωση της φυσιογνωμίας γίνεται πάντα μέσα από την αντίληψη – κατανόηση όλων των μορφών έκφρασης της πόλης και από την ερμηνεία όλων των στοιχείων που θεωρούνται σημαντικά από τα άτομα για τη διασύνδεσή τους με τον τόπο, την πόλη, την οποία έτσι οντοποιούν, αφού της προσδίδουν σημασίες, και συνδιαλέγονται μαζί της. Ο τόπος δεν είναι αδιάφορος για τα άτομα που τον κατοικούν, αποτελεί στοιχείο με το οποίο είναι συνδεδεμένα μέσα από τις γνώμες τους, τις κρίσεις τους, τα συναισθήματά τους και τις πράξεις τους, τη νοσταλγία του παρελθόντος και της ιστορίας της.

Οι ιδιαίτερες φυσιογνωμίες των ιστορικών πόλεων ή τμημάτων τους, που σώζονται μέχρι σήμερα, προκαλούν το θαυμασμό με τη μορφολογία και τη σημασία τους. Τα ποιοτικά χαρακτηριστικά, γνωρίσματα που ανακαλύπτονται ή προσδίδονται σ' έναν τόπο βοηθούν στο να διακρίνει σ' αυτόν την «καλή μορφή» που αναφέρει ο K. Lynch, την «ανάγκη βίωσης, αντίληψης και κατανόησης» που αναφέρει ο P. Eisenman, «την τάξη, την ολότητα» που αναφέρει ο Alexander, την «χωρική οργάνωση» σύμφωνα με τον Hillier. Μελετώντας τους σύγχρονους ερευνητές της αρχιτεκτονικής και του περιβάλλοντος της πόλης διαπιστώνουμε ότι έχουν ανακαλύψει ενδιαφέροντα ποιοτικά χαρακτηριστικά, των οποίων ο εντοπισμός, η απόδοση ή η αναζήτηση αποδίδει στους χώρους ιδιαίτερη φυσιογνωμία και τους μετατρέπει από ουδέτερους σε συγκεκριμένους χώρους. Η ύπαρξη ταυτότητας είναι το ποιοτικό στοιχείο που βρίσκεται πιο κοντά στην έννοια φυσιογνωμία, δηλαδή στη δημιουργία γνώμης, κρίσης και ερμηνείας της σημασίας ενός τόπου για τους ανθρώπους που δημιουργούν, ζουν και υπάρχουν σ' αυτόν.

Με τη μετατροπή του απρόσωπου χώρου σε προσωποποιημένες πραγματικότητες εμφανίζεται ο τόπος να σχετίζεται με τις μορφές, ο μορφοποιημένος από τον άνθρωπο χώρος. Κάθε μορφή του χώρου αυτού διαθέτει, ενσωματώνει ανθρώπινες ανάγκες ως συναισθήματα, νοήματα ή σύμβολα και χρησιμεύει στην κάλυψη ειδικών κινήσεων και συμπεριφορών. Αυτή η έκφραση είναι γνωστό ότι έγινε με διαφορετικό τρόπο στις διάφορες γεωγραφικές ενότητες δίνοντας μια ποικιλία πολιτιστικών στοιχείων τα οποία σήμερα τείνουν να

εξαφανισθούν. Μελετώντας το μοντέρνο αστικό τοπίο (E.Reifh) παρατηρούμε ότι οι νέες μορφές χτισμένου χώρου προσπαθούν να επιβάλουν όμοια νοήματα παντού, εξαφανίζοντας τοπικές ιδιαιτερότητες. Πολλά από τα στοιχεία των σύγχρονων πόλεων δίνουν μορφές κτισμένου χώρου που είναι όμοιες στις περισσότερες από αυτές, και οι τόποι της «πολιτιστικής κληρονομιάς» διαφυλάσσονται ως γκέτο, παράξενη ιδιομορφία μιας άλλης εποχής που φυλάσσεται ως μνήμη, ανένταχτη τις πιο πολλές φορές στο σώμα της πόλης. Τούτο οδηγεί στην αβάσταχτη ομοιομορφία των σύγχρονων πόλεων, την οποία επιδείνωσε η επίδραση του «ριζοσπαστικού μοντερνισμού» (Στεφάνου, 1999).

1.5. Η έννοια του «κέντρου πόλης»

Υπάρχει μια ποικιλία απόψεων για τον προσδιορισμό της έννοιας «κέντρο της πόλης», καθώς οι προσπάθειες προσέγγισης ενός μοναδικού ορισμού, κοινά αποδεκτού, είναι συνήθως χωρίς αποτέλεσμα. Το 1951, το 8^ο CIAM εισήγαγε τον ορισμό του κέντρου ως την «καρδιά της πόλης» ("the heart of the city"). Στην πολεοδομία έχουν χρησιμοποιηθεί κατά καιρούς οι ορισμοί inner city, old town, city innerstadt, C.B.D. (Central Business District) κ.λ.π.

Η αναζήτηση και ο εντοπισμός του κέντρου των πόλεων δεν αφορά μόνο λειτουργικές, τοπογραφικές ή μορφολογικές αποτυπώσεις του αστικού χώρου. Το κέντρο είναι δυνατόν να συμπίπτει, τις περισσότερες φορές, με το κέντρο της κατοικημένης περιοχής ή το γεωμετρικό κέντρο, χωρίς κι αυτό να είναι απόλυτο. Σε πολλές περιπτώσεις, το «κεντρικό» σημείο βρίσκεται σε θέση απομακρυσμένη ή περιφερειακή σε σχέση με το γεωμετρικό. Αυτό το «κέντρο» καθορίζεται μέσα από μια διαχρονική ανάλυση λεπτομερειών, μορφολογικών και χωρικών στοιχείων και μπορεί να μην είναι αποκλειστικά συνδεδεμένο με την ιστορία και την αρχιτεκτονική της πόλης, ούτε να συμπίπτει αναγκαστικά με το ιστορικό κέντρο.

Το κέντρο της πόλης καθορίζεται κυρίως από τις λειτουργίες που το διαφοροποιούν από όλα τα υπόλοιπα τμήματά της. Είναι, λοιπόν, ο κεντρικός άξονας της κοινωνικής ζωής των κατοίκων μιας πόλης. Σ' αυτό βρίσκει την έκφρασή του ο πολιτιστικός, ο κοινωνικοπολιτικός και οικονομικός χαρακτήρας της πόλης, μια και περιέχει κτίρια και παρέχει σημαντικές εξυπηρετήσεις που ικανοποιούν τις υλικές και πνευματικές ανάγκες του πληθυσμού.

Οι επικρατέστερες απόψεις σήμερα σχετικά με το τι σημαίνει «κέντρο της πόλης» αναφέρονται κυρίως στα εξής :

1. το κέντρο της πόλης είναι προϊόν αντιφάσεων του σημερινού τρόπου παραγωγής. Ανήκει στις χωρικές αντιφάσεις «πόλη – ύπαιθρος», «κέντρο πόλης – υπόλοιπη πόλη», που αντανakλούν τις παραγωγικές αντιφάσεις και τη χωρική κατανομή τους (Σταθακόπουλος, 1993)

2. το κέντρο της πόλης είναι ο χώρος συνάντησης και συγκέντρωσης κάθε είδους ανθρώπων και δραστηριοτήτων, πυκνότητας δικτύων, υψηλής έντασης (Ζαφειροπούλου Σ., Σταθακόπουλου Π., Τσουκαλά Κ., Τσιπιρίδου Κ., 1985)

Στις δύο αυτές βασικές απόψεις διακρίνουμε διαφορετικές θέσεις ως προς το είδος των λειτουργιών του κέντρου, τη δομή του και το ρόλο του στο ευρύτερο κοινωνικο-πολεοδομικό περιβάλλον.

Στην κατανόηση του ορισμού του κέντρου σημαντική είναι η συμβολή του Burgess (1920), ο οποίος διατύπωσε τη θεωρία του "zoning" σχετικά με τον καθορισμό του κέντρου. Το κέντρο, κατ' αυτόν, είναι η κεντρική περιοχή ενός συστήματος ομόκεντρων κύκλων, που μπορούν «να αριθμηθούν και να υποδηλώσουν τις διαδοχικές ζώνες της αστικής επέκτασης, καθώς και τους τύπους των περιοχών που διαφοροποιούνται με τη διαδικασία της επέκτασης» Πρόκειται για την τάση να αντικατασταθεί ο καθημερινά βιωμένος από τον πολίτη δημόσιος ή κοινόχρηστος χώρος από εξειδικευμένες και διακεκριμένες μεταξύ τους ποσοτικές χρήσεις (πράσινο, αναψυχή, κυκλοφορία κ.λ.π.)

Το σύγχρονο αστικό κέντρο ταυτίζεται πολλές φορές (κυρίως στην Αμερική) με την κεντρική περιοχή των επιχειρήσεων, δηλαδή το C.B.D. (Central Business District), το οποίο αποτελεί τον κατεξοχήν πυρήνα της πόλης. Ακόμα, περιβάλλεται από μια μεταβατική ζώνη, το «πλαίσιο» (C.B.D. Frame) με λειτουργίες διαφορετικές από αυτές του C.B.D. Έτσι, ο χώρος που θα αποδιδόταν στο σύνολο, εξελίχτηκε σε χώρο και τοπίο στα χέρια της οικονομικής εξουσίας που το σχεδίασε. Μια τέτοια θεώρηση παρουσιάζει αδυναμίες από την άποψη ότι ταυτίζει το κέντρο με τις καθαρά οικονομικές και επιχειρηματικές λειτουργίες (τριτογενής παραγωγική διαδικασία), ενώ στην πραγματικότητα το κέντρο αντανάκλα μια πιο περίπλοκη έκφραση στο χώρο της κοινωνικής ζωής των πολιτών. Το φαινόμενο αυτό μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι οι περισσότερες Αμερικανικές πόλεις στερούνται ιστορικού παρελθόντος και ως εκ τούτου ενός παραδοσιακού πυρήνα που να αγκυρώνει την ιστορικότητα της πόλης στο κέντρο της και να προσδίδει μεγαλύτερες διαστάσεις στο ιστορικό - συμβολικό στοιχείο. Αντί αυτού οι Αμερικανικές πόλεις ανέπτυξαν το C.B.D. ως το λειτουργικό στοιχείο, υποκατάστατο του ιστορικού κέντρου που αναζητείται και δεν ευρίσκεται.

Ένας άλλος παράγοντας που χαρακτηρίζει το κέντρο ως προϊόν των κοινωνικοοικονομικών δομών και όχι μόνο λειτουργικών συγκεντρώσεων - τουλάχιστον όσον αφορά τα ακμάζοντα αστικά κέντρα - είναι η μεγιστοποίηση των τιμών του εδάφους, καθώς και η συγκέντρωση των διοικητικών λειτουργιών της καπιταλιστικής οικονομίας της αγοράς.

Μια άλλη μορφή κέντρου είναι το «πολυλειτουργικό» κέντρο, όπου αναμιγνύονται όλες οι άλλες λειτουργίες (διοικητικές, εμπορικές, αναψυχής κ.ά.) εκτός από εκείνη της κατοικίας (zoning, CIAM). Το αποτέλεσμα μιας τέτοιας μορφής είναι το χάσμα που μπορεί να δημιουργηθεί ανάμεσα στην κατοικία και τις άλλες λειτουργίες, και η απομόνωση των περιοχών κατοικίας ως αποτέλεσμα του πλήρη διαχωρισμού των χρήσεων που ευαγγελιζόταν η μοντέρνα πολεοδομία.

Με την τάση της «ομαδοποιημένης αποκέντρωσης», σχετικά με τη στέγαση κοινόχρηστων λειτουργιών, καταργείται η έννοια του «κέντρου», ενώ προτείνεται μια πόλη χωρίς συγκεκριμένα όρια κέντρου, και επομένως χωρίς περιφέρεια. Σ' αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και η άποψη των C. Alexander, A. Αννίνου και H. Meis (1982) στο άρθρο του «Η ολότητα στη δομή της πόλης».

Άλλη μια ομάδα μελετητών (N. Μάρθα, K. Μάρθας, Γ. Σαρηγιάννης, 1968) υποστηρίζει ότι η κατοικία πρέπει να εναρμονίζει τις δυνατότητες ιδιωτικής απομόνωσης με τις δυνατότητες της συλλογικής ζωής στην πόλη. Πρότασή τους είναι ο σχεδιασμός με βάση ένα εξελικτικό κάρναβο, που θα ορίζει τους άξονες εξέλιξης της πόλης, πάνω στους οποίους θα συγκεντρώνονται όλες οι λειτουργίες που συνυπάρχουν στις υψηλές πυκνότητες, χωρίς διαχωρισμό σε ζώνες «κατοικίας» και «πνευματικού» ή «εμπορικού» κέντρου. Βέβαια, ένας τέτοιος σχεδιασμός απαιτεί, κατά κύριο λόγο, τον καθορισμό των κόμβων, των οποίων η σειρά προτεραιότητας θα εξαρτάται από παράγοντες οικονομικούς, κοινωνικούς, πολεοδομικούς και κατασκευαστικούς (σύστημα διαφοροποιημένων δικτύων μέσα στον αστικό ιστό).

Η κατάργηση όμως του «κέντρου» ή η «πολυκεντρικότητα» της πόλης κατοχυρώνεται μέσα από τη διαφοροποίηση των λειτουργιών που θα κατανέμονται στον αστικό ιστό και όχι μέσα από μια κατανομή των λειτουργιών, τέτοια, που θα επέτρεπε την αλληλοδιείσδυση και την πολυπλοκότητά τους (Rossi, 1966).

Ένα άλλο σημαντικό κριτήριο για τον καθορισμό του κέντρου της πόλης, με την έννοια του πυρήνα της κεντρικής περιοχής, θεωρείται η ιστορική πόλη – «εσωτερική πόλη» ("inner city") που περιλαμβάνεται μέσα στα ιστορικά τείχη. Η θεώρηση αυτή αφορά κυρίως στις σύγχρονες μεγαλουπόλεις της ΒΔ Ευρώπης. Η στροφή αυτή στα ιστορικά κέντρα, απόρροια ποιοτικής αναζήτησης αλλά και οικονομικής αναγκαιότητας, αποσκοπεί στη μελέτη «των άδηλων πηγών της ιστορικής πόλης και στη χρησιμοποίησή τους ως βάσης για αποτελεσματικές παρεμβάσεις». Βάση αυτής της ανασύνθεσης αποτελούν οι σύγχρονες οικονομικές και κοινωνικές δομές. Δεδομένου ότι τα κέντρα των περισσότερων ευρωπαϊκών και αμερικανικών μεγαλουπόλεων πάσχουν από οικονομικό μαρασμό και μείωση του ενεργού πληθυσμού, η πρόταση για προγράμματα ανάπτυξης των παλιών κέντρων αποσκοπεί στην επαναφορά του πληθυσμού σ' αυτά και στην αύξηση των

οικονομικών δυνατοτήτων με τη δημιουργία νέων πόρων (πολιτιστικός πόρος, πολιτιστικό κεφάλαιο) (Σταθακόπουλος, 1993).

1.6. Η έννοια της «κεντρικής περιοχής» ή του πυρήνα

Η «κεντρική περιοχή» μπορεί να προσδιοριστεί με ιστορικά, οικονομικά, κοινωνικά και γεωγραφικά κριτήρια, τα οποία έπαιξαν ρόλο στη διαμόρφωσή της και την άμεση σχέση της με τα διάφορα άλλα τμήματα της πόλης, καθώς και με λειτουργικά κριτήρια, στο βαθμό που αυτή η περιοχή συμπίπτει με το τμήμα όπου είναι συναθροισμένες οι περισσότερες διοικητικές και εμπορικές λειτουργίες της πόλης (Rossi, 1968).

Το κέντρο συγκεντρώνει διάφορες δραστηριότητες και τις συνεχείς αλληλεπιδράσεις μεταξύ αυτών και ως εκ τούτου είναι ο μόνος χώρος της πόλης που δέχεται και εκπέμπει κάθε πληροφορία. Ακόμα, εξαιτίας των ιστορικών καταβολών του, των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών του χαρακτηριστικών, γίνεται σύμβολο και εικόνα του συνόλου της πόλης (Λαγόπουλος, 1978).

Ο ρόλος του κέντρου εκφράζεται κυρίως μέσα από τη λειτουργία των ανταλλαγών, δηλαδή ανταλλαγές ιδεών, πληροφοριών, αγαθών και υπηρεσιών. Από αυτήν απορρέει μια άλλη δευτερεύουσα λειτουργία του κέντρου που είναι ο έλεγχος ολόκληρης της πόλης. Επομένως, το κέντρο γίνεται μοχλός της διοίκησης της εξέλιξης του αστικού οργανισμού και απαραίτητο στοιχείο για κάθε κίνηση ή μεταβολή. Γι' αυτό το λόγο, κάθε φορά που σχεδιάζεται μια αποκεντρωτική κίνηση, το μέλλον του κέντρου τίθεται υπό διερεύνηση.

Αναγνωρίζεται λοιπόν το κέντρο ως το πιο σύνθετο από τα αστικά φαινόμενα, ως ένα «τμήμα» μεμονωμένο, ξεχωριστό, αναγνωρίσιμο μέσα στη φυσική υπόσταση της πόλης. Στην πράξη βέβαια διαφέρουν οι λειτουργίες και τα χαρακτηριστικά του κέντρου, ανάλογα με το μέγεθος και τη σπουδαιότητα της πόλης, και είναι πάνω από όλα αντανάκλαση των κυρίαρχων κοινωνικοοικονομικών δομών και προϊόν πολιτικών επιλογών, αλλά και επιλογών της διοίκησης της πόλης και της περιφέρειάς της.

Το κέντρο της σύγχρονης πόλης στο σημερινό κοινωνικό και οικονομικό σύστημα κατακλύζεται από τις λειτουργίες του τριτογενή τομέα, που εκτοπίζουν τη λειτουργία της κατοικίας προς την περιφέρεια. Η απομάκρυνση της κατοικίας από το κέντρο θεωρήθηκε στην αρχή ως θετική κατεύθυνση πολιτικών. Ωστόσο, εκεί κυρίως οφείλεται και το φαινόμενο της ερήμωσης των κέντρων, ιδιαίτερα κατά τις ώρες που παραμένουν κλειστές οι διάφορες υπηρεσίες, τα γραφεία και τα εμπορικά καταστήματα (Grandsard, 1970).

Η σύγχρονη πολεοδομική τάση είναι η επαναφορά της κατοικίας στο κέντρο της πόλης, με στόχο ακριβώς τη μίξη των λειτουργιών, που είναι η απαραίτητη προϋπόθεση για να αποκτήσει το κέντρο μια υπαρξιακή οντότητα, να αποτελέσει πραγματικό ζωτικό στοιχείο του αστικού οργανισμού (Σταθακόπουλος, 1993).

Η έννοια της κεντρικότητας συνδέεται με την έννοια του στυλ, σύμφωνα με τον Lefebvre. Το στυλ (στυλ = τρόπος ζωής) που υπάρχει σε προηγούμενες κοινωνίες είναι ένας κώδικας, μέσα στον οποίο αποκτά συγκεκριμένο νόημα κάθε αντικείμενο, κίνηση ή δραστηριότητα. Το στυλ έχει αντικατασταθεί σήμερα από την κουλτούρα που όμως αναφέρεται σε ορισμένα κοινωνικά στρώματα και δεν ενώνει όλη την κοινωνία σε ενιαίο τρόπο έκφρασης.

Η κουλτούρα συνδέεται με την καθημερινότητα. Από κάποιο σημείο και μετά, προς το τέλος του περασμένου αιώνα, εισάγεται η έννοια της ανθρώπινης καθημερινότητας. Ο λόγος που η καθημερινότητα, σήμερα, αποκτά κεντρική σημασία είναι οι ανάγκες του συστήματος παραγωγής. Η καθημερινή ζωή καταταμαχίζεται από ένα σύνολο αξιών και κάθε τμήμα της αποτελεί ένα ιδιαίτερο πόλο κατανάλωσης και τομέα εκμετάλλευσης.

Ο Lefebvre (1968) εκφράζει μια βαθύτατη ανησυχία για τον κατακερματισμό της καθημερινής ζωής και της διαίρεσης της εργασίας με τη συνεχή εξειδίκευση, καθώς επίσης και για την κυριαρχία του ασήμαντου με την έννοια της έλλειψης κάθε συμβολικής σημασίας. Οι ανησυχίες αυτές αποδείχτηκαν σήμερα ότι ήταν υπερβολικές. Η εξειδίκευση ανακόπηκε και το ίδιο και η υπερβολική διαίρεση της πόλης και του αστικού χώρου.

1.7. Η οριοθέτηση του κέντρου της πόλης

Η ανάλυση των φαινομένων που διαδραματίζονται στο κέντρο της πόλης είναι μια αναπόφευκτη διαδικασία, για να καταλήξει κανείς σε προτάσεις για την επίλυση των συγκεκριμένων προβλημάτων, με στόχο την αναβάθμιση και την ανάδειξη του κέντρου της πόλης.

Τα βασικότερα σημεία για διερεύνηση είναι :

1. Η σχέση του «κέντρου» με την ευρύτερη περιοχή της πόλης – περιφέρειας.
2. Ο διαχωρισμός ανάμεσα στην κεντρική αστική περιοχή και το «κέντρο» της πόλης.
3. Η οριοθέτηση του «κέντρου» στα πλαίσια του αστικού ιστού

Η ανάλυση και ο σχεδιασμός του «κέντρου» έχει νόημα μόνο μέσα στα πλαίσια μια γενικότερης θεώρησης και αφορά τη σχέση του κέντρου με τις υπόλοιπες περιοχές της πόλης και της περιφέρειας. Οποιαδήποτε επέμβαση (τροποποίηση – μετατροπή) στο «κέντρο», συνεπάγεται γενικότερες μεταβολές

στο σύνολο της πόλης και της ευρύτερης περιοχής, καθόσον η επίδραση του πόλου ή πυρήνα προς την περιφέρεια είναι καθοριστική.

Η έννοια της «κεντρικής περιοχής» συναντάται, ως όρος με ιδιαίτερη έμφαση, στην αστική γεωγραφία. Σε αυτή την έννοια αναφέρονται οι κλασσικοί αστικοί γεωγράφοι, για τους οποίους τόσο η μορφή όσο και η καταγωγή και η ανάπτυξη μια πόλης είναι δεμένες με τις φυσικές συνθήκες (την τοποθεσία, τις ιστορικές και οικονομικοκοινωνικές συνθήκες, φυσικοί γεωγράφοι – κοινωνικοί γεωγράφοι)

Η άποψη του George (1974) είναι ότι «ο διαχωρισμός ανάμεσα στον κεντρικό πυρήνα της πόλης και τον πυρήνα, είναι ένα από τα βασικά στοιχεία της ανάλυσης». Μέσα σ' αυτόν τον «πυρήνα», κατά τον George, διακρίνονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των πόλεων, η σχέση δηλαδή που υπάρχει ανάμεσα στην «κεντρική περιοχή» και την οικονομική και κοινωνική ζωή, στο βαθμό που στην περιοχή αυτή βρίσκονται εγκατεστημένες οι σπουδαιότερες αστικές λειτουργίες, δηλαδή οι διοικητικές και οι εμπορικές. Αυτές καθορίζουν την «κεντρικότητα» μιας περιοχής σε σχέση με μια άλλη. Η «κεντρική περιοχή» προσδιορίζεται με ιστορικά – γεωγραφικά κριτήρια, που έπαιξαν ρόλο στη διαμόρφωσή της και την άμεση σχέση της με τα διάφορα άλλα τμήματα της πόλης, καθώς και με λειτουργικά κριτήρια, στο βαθμό που η «κεντρική περιοχή» συμπίπτει με το πιο παλιό τμήμα της πόλης ή το τμήμα όπου είναι συναθροισμένες οι περισσότερες λειτουργίες.

Στο θέμα της κεντρικής περιοχής ή του πυρήνα της πόλης παρατηρείται μια εννοιολογική διαφοροποίηση ανάμεσα στους ευρωπαίους και τους αμερικανούς συγγραφείς, που αφορά τη θεώρηση της «κεντρικής περιοχής» ως συνόλου. Για τους αμερικανούς πολεοδόμους η έννοια της «κεντρικής περιοχής» ταυτίζεται με την έννοια της μητρόπολης. Η μητροπολιτική περιοχή εμφανίζεται ως ένα συγκρότημα με διάσπαρτες τις διάφορες λειτουργίες και δραστηριότητες. Στο συγκρότημα αυτό υπάρχει ο «πυρήνας», όπου βρίσκουμε μεγαλύτερη πυκνότητα δραστηριοτήτων σε σχέση με τις δραστηριότητες των υπολοίπων περιοχών. Υιοθετείται δηλαδή μια λειτουργική κλίμακα πολύ διαφορετική από αυτήν που γνωρίζουμε στις περισσότερες ευρωπαϊκές πόλεις (Murphy R., Vance J., 1954) και είναι συνάρτηση της έντασης των λειτουργιών (ποσοτική θεώρηση).

Ο καθορισμός των ορίων του κέντρου γίνεται με βάση ορισμένα κριτήρια. Όταν τα κριτήρια αυτά είναι ιστορικά, τότε το κέντρο συμπίπτει με την ιστορική πόλη που περιλαμβάνεται συνήθως μέσα στα ιστορικά αμυντικά τείχη. Για παράδειγμα στη Βαρκελώνη, το "quartier gothique" οριοθετείται από τα ρωμαϊκά τείχη, που ανακαλύφθηκαν πρόσφατα και διατηρήθηκαν. Επίσης, στη Γένοβα οι οχυρώσεις του 12^{ου} αιώνα αποτελούν τα όρια του (ιστορικού) κέντρου και στη Θεσσαλονίκη υπάρχει η Άνω και Κάτω πόλη.

Τα σχετικά κριτήρια μπορεί να είναι πληθυσμιακά, (μόνιμος πληθυσμός εργαζομένων στο κέντρο, αριθμός κατοίκων που το κέντρο εξυπηρετεί) ή και οικονομικά (αξία γης, ενοίκια). Ωστόσο, σε πολλές περιπτώσεις ερευνών τα κριτήρια αυτά δεν οδήγησαν σε ασφαλή αποτελέσματα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η μελέτη των Murthy και Vance (1954), οι οποίοι υιοθέτησαν ως βασικά εργαλεία – κριτήρια οριοθέτησης του «πυρήνα», τόσο την αξία των οικοπέδων, όσο και τον αριθμό και το είδος των απασχολήσεων των εργαζομένων. Τελικά, τα κριτήρια αυτά αποδείχτηκαν αναποτελεσματικά, και αυτό γιατί υπήρχε άμεση εξάρτηση από πολλές άλλες παραμέτρους και μεταβλητές.

Τα όρια του κέντρου μπορούν επίσης να καθοριστούν με τη βοήθεια φυσικών στοιχείων, όπως για παράδειγμα ο ποταμός Ρήνος στο Άρνεμ και η λίμνη Μίτσιγκαν στο Σικάγο. Ακόμη, ο εσωτερικός δακτύλιος κυκλοφορίας (περιφερειακός) μπορεί να παίξει καθοριστικό ρόλο στην οριοθέτηση του κέντρου. Για παράδειγμα, στο Λίβερπουλ το κέντρο διαχωρίζεται από την υπόλοιπη πόλη με τον περιφερειακό. Στο Σικάγο, ο αυτοκινητόδρομος διακόπτεται κατά τμήματα, με στόχο την καλύτερη διασύνδεση του κέντρου με τις άλλες περιοχές της πόλης. Το βασικό, όμως, κριτήριο για την οριοθέτηση του κέντρου αποτελούν τα λειτουργικά χαρακτηριστικά του, για τα οποία υπάρχουν διαφορετικές απόψεις.

Τυπική είναι η μέθοδος των αμερικάνων Murthy και Vance (1954), οι οποίοι προτείνουν τη χρήση τριών δεικτών για τον καθορισμό του κέντρου :

α. το δείκτη συνολικού ύψους (συνολική επιφάνεια ορόφων / επιφάνεια οικοδομικών τετραγώνων)

β. το δείκτη ύψους λειτουργιών του κέντρου (συνολική επιφάνεια λειτουργιών κέντρου / επιφάνεια οικοδομικών τετραγώνων)

γ. το δείκτη έντασης λειτουργιών του κέντρου (συνολική επιφάνεια λειτουργιών του κέντρου / συνολική επιφάνεια ορόφων)

Η μέθοδος του "Land Use" χρησιμεύει ως βάση για την οριοθέτηση και το σχεδιασμό του κέντρου πολλών αμερικανικών και αγγλικών πόλεων, στις οποίες κυρίαρχες λειτουργίες θεωρούνται, συνήθως, οι υπηρεσίες και το εμπόριο. Η μέθοδος αυτή είναι κατάλοιπο των ζωνών και των αμιγών χρήσεων που επικράτησαν στην πολεοδομία έως τη δεκαετία του 1970.

Για άλλους ερευνητές καθοριστικό ρόλο στην οριοθέτηση του κέντρου παίζει η ιδιαίτερη άρθρωση των λειτουργιών μέσα σε μια προσδιορισμένη μορφολογική – λειτουργική σχέση της δομής του χώρου. Και αυτό γίνεται, επειδή πιστεύουν ότι τόσο το είδος των λειτουργιών, όσο και ο βαθμός συγκέντρωσής τους δεν μπορούν από μόνα τους να εκφράσουν μια καθοριστική άποψη για την αρχιτεκτονική – πολεοδομική ποιότητα του κέντρου και, κατ' επέκταση, να οδηγήσουν σε προτάσεις για τον επανασχεδιασμό και την αναβάθμισή του. Στη

"Θεωρία της Σύνταξης του Χώρου" του Bill Hillier για το χωρικό σύστημα σαν σύνολο, η σημαντικότερη συντακτική ιδιότητα είναι αυτή της μορφής και της διάρθρωσης του πυρήνα ενσωμάτωσης (integration core), δηλαδή του 5 % των χώρων που έχουν ισχυρό βαθμό ενσωμάτωσης. Η διασπορά των χρήσεων γης μέσα στον αστικό ιστό επηρεάζεται από τη μορφή και τη διάρθρωση του πυρήνα ενσωμάτωσης και συγκεκριμένα, τα εμπορικά καταστήματα και άλλες χρήσεις που συναντώνται στο κέντρο της πόλης (υπηρεσίες, γραφεία κλπ.) έχουν μια τάση να αυτοχωροθετούνται πάνω σε δρόμους του πυρήνα ενσωμάτωσης.

Από τα παραπάνω συμπεραίνεται ότι το κέντρο αναγνωρίζεται ως το πιο σύνθετο από τα αστικά φαινόμενα, ένα τμήμα μεμονωμένο, ξεχωριστό, αναγνωρίσιμο μέσα στη φυσική υπόσταση της πόλης, αλλά και ένας πόλος με πολυδιάστατη σημασιολόγηση, με μια πολυσημία η οποία πρέπει να μελετηθεί. Τέλος, είναι ο καθοριστικός πυρήνας της πόλης χωρίς τον οποίο αποδείχτηκε κατά τις τελευταίες δεκαετίες ότι οι πόλεις δε μπορούν να εξελιχθούν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΚΑΙ Η ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ

2.1. Η Μοντέρνα πόλη και το ιστορικό κέντρο

Ο φονξιοναλισμός παρείχε νέα θεωρητικά εργαλεία στον αστικό σχεδιασμό, έχοντας σαν βασικό δόγμα την προτεραιότητα της λειτουργικής διάστασης της πόλης έναντι της μορφολογικής διάστασης. Η επικράτηση του φονξιοναλισμού στην πολεοδομία είχε σαν αποτέλεσμα την έμφαση στη λειτουργία έναντι της μορφής, την κατηγοριοποίηση, τον αμιγή διαχωρισμό των κύριων λειτουργιών του αστικού χώρου, και την υπέρβαση των βασικών μορφολογικών στοιχείων του πολεοδομικού ιστού (δρόμος, πλατεία, οικοδομικό τετράγωνο). Η ακμή του φονξιοναλισμού στην πολεοδομία συνδυάστηκε με την ακμή του Μοντέρνου Κινήματος στην αρχιτεκτονική και κυριάρχησαν για πολλές δεκαετίες (1920 – 1970). Και οι δύο τάσεις υπέταξαν όλες τις άλλες μεταβλητές στη λειτουργία (Γοσποδίνη, 1998).

Οι βασικές ιδέες του φονξιοναλισμού για τη σύγχρονη πόλη αποτυπώθηκαν στα κείμενα και τις διακηρύξεις των 10 διεθνών συνεδρίων CIAM (Congres International d' Architecture Moderne). Από αυτά το σημαντικότερο ήταν το 4^ο που έγινε το 1933 και στο οποίο :

α) αποκρυσταλλώθηκε μια πολέμια κριτική στην «παραδοσιακή» Ευρωπαϊκή πόλη

β) διατυπώθηκαν τα άρθρα της Χάρτας των Αθηνών

γ) διακρίθηκαν και επικράτησαν η προσωπικότητα και οι απόψεις του Le Corbusier και τέθηκαν οι βάσεις του ριζοσπαστικού μοντέρνου κινήματος (ριζοσπαστικός μοντερνισμός).

Τα τρία βασικά στοιχεία του πολεοδομικού ιστού (δρόμος, πλατεία, οικοδομικό τετράγωνο) που μορφοποιούσαν την Ευρωπαϊκή πόλη επί αιώνες αποτέλεσαν αντικείμενο έντονης κριτικής. (Γοσποδίνη, 1998)

Η πόλη σαν οντότητα, προσδιορίστηκε για πρώτη φορά στην ιστορία της, μονοδιάστατα, μόνον ως προς τη λειτουργία του χώρου. Η πόλη ορίστηκε ως «η λειτουργική συνένωση τεσσάρων τομέων δραστηριότητας – κατοικίας, εργασίας, αναψυχής και μεταφορών». Κάθε διακριτός τομέας δραστηριοτήτων θα έπρεπε να συντάσσει αμιγή χωρικό τομέα – zoning. (La Charte d' Athenes, 1943). Όλα όφειλαν να υποταχθούν στις ζώνες.

Σε αυτό το διάστημα οι μεγάλες πόλεις γνώρισαν μια τεράστια αύξηση πληθυσμού, στα πλαίσια της βιομηχανικής εποχής, που επέφερε την αναγκαιότητα για συνεχείς επεκτάσεις. Στο τυποποιητικό πνεύμα του Μοντερνισμού, η προαστιοποίηση και οι μονολειτουργικές ζώνες οδήγησαν στη βαθμιαία απαξίωση

των ιστορικών κέντρων, όπου η υπερσυγκέντρωση κεντρικών λειτουργιών σε συνδυασμό με την ανεπάρκεια πολεοδομικού ιστού και των υποδομών, υποβάθμιζε σοβαρά το χτισμένο περιβάλλον και κατέστρεφε την αρχιτεκτονική και πολεοδομική κληρονομιά, απομακρύνοντας τους κατοίκους τους.

Ο κοινός στόχος των πολεοδομικών πρακτικών στις βιομηχανικές χώρες ήταν ο εξορθολογισμός του αστικού χώρου, με σκοπό την κοινωνικο-οικονομική σταθερότητα (S.T. Roweis, 1995). Κύριο εργαλείο τους ήταν ο θεσμοθετημένος διαχωρισμός των χρήσεων γης. Η εφαρμογή του zoning, στην εξωτερική επέκταση, είχε ως αποτέλεσμα :

α) τη δημιουργία ομοιογενών αστικών περιοχών, όπου η κατασκευή των υποδομών ήταν αποδοτικότερη, καθώς και

β) την αποφυγή της υπερεκμετάλλευσης της γης και της κερδοσκοπίας με την αύξηση της προσφοράς των οικοπέδων και τη θέσπιση κανόνων σταθερότητας, που ελαχιστοποιούσαν την αβεβαιότητα των επενδύσεων σε ακίνητα.

Σε επίπεδο πολεοδομικού ελέγχου της αστικής ανάπτυξης στις βιομηχανικές χώρες, υπήρξαν δύο πρακτικές : α) η εξορθολογισμένη και προγραμματισμένη επέκταση των πόλεων, ιδιαίτερα στην αμερικανική ήπειρο, και η δημιουργία «νέων (δορυφορικών) πόλεων» και β) η εσωτερική αναδιάρθρωση και ανανέωση, με τη μορφή της ανοικοδόμησης, της εξυγίανσης ή της ανάπλασης, ιδίως στην Ευρώπη, μετά τις καταστροφές του 2^{ου} Παγκοσμίου Πολέμου και λόγω της σπανιότητας της διαθέσιμης περιφερειακής γης, αλλά και στη βόρειο Αμερική με στόχο την αναβάθμιση των κεντρικών τομέων.

Στην Ελλάδα, με τις ιδιαιτερότητες των προσφύγων, του εμφυλίου πολέμου, της εσωτερικής μετανάστευσης και με τα ημιπεριφερειακά της κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά, ενώ το υπόδειγμα αστικής επέμβασης διαφοροποιείται σημαντικά, οι ομοιότητες ως προς την κατάσταση στα ιστορικά κέντρα των πόλεων εμφανίζονται μεγάλες.

Οι διαδικασίες σχηματισμού και η συγκρότηση των πόλεων στις περιφερειακές και ημιπεριφερειακές χώρες, όπως η χώρα μας, διαφέρουν λοιπόν σημαντικά, από τα αντίστοιχα υποδείγματα του ανεπτυγμένου καπιταλιστικού κόσμου (Μπόμπολος, 2002).

Σύνηθες στοιχείο της γέννησης τέτοιων πόλεων είναι η ex-novo δημιουργία τους με πολεοδομικές μορφές που ακολουθούσαν ή και προσανήγγελαν τα πρότυπα του Haussmann, θέτοντας τους παλαιότερους οικισμούς στο περιθώριο, στα πλαίσια μιας ιδιότυπης μετάβασης απ' ευθείας από την προ-βιομηχανική περίοδο στη μετα-βιομηχανική. Η πόλη τύπου Haussmann είναι μια πολεοδομική μορφή που στη βιομηχανική Δύση προέκυψε ως συμβιβασμός μεταξύ συλλογικού

ελέγχου και ιδιωτικής πρωτοβουλίας και λειτουργούσε υπό την προϋπόθεση ότι τα δύο αυτά είδη συμφερόντων διέθεταν την αναγκαία θεσμική και κοινωνική περιφρούρηση. Η εισαγωγή του ευρωπαϊκού πολεοδομικού – κτηματολογικού συστήματος σε χώρες χωρίς ισχυρές τοπικές αυτοδιοικήσεις, απαραίτητες για την προώθηση των αναγκαίων προσαρμογών και εξειδικεύσεων, αντικαθιστούσε γενικευτικά και τυποποιητικά τις παραδοσιακές διαδικασίες αστικοποίησης σε πολεοδομικούς σχηματισμούς με εντελώς διαφορετική κοινωνικοοικονομική βάση από τις βιομηχανικές πόλεις. Όσον αφορά την επέκταση των πόλεων αυτών, η πολυμορφία τρόπων μετάβασης στον καπιταλισμό συνεπαγόταν μια αντίστοιχη ποικιλομορφία πολεοδομικών μετασχηματισμών με κοινό όμως χαρακτηριστικό την ανάπτυξη μέσα από ευρωπαϊκά νομικοτεχνικά συστήματα (ή στο περιθώριό τους και ενίοτε σε αντίθεση με αυτά), που παρήγαγαν στις πόλεις αυτές κατά τον 20ό αιώνα τις ίδιες συνθήκες κρίσης που εμφάνισαν οι δυτικοευρωπαϊκές πόλεις κατά τον προηγούμενο : συνωστισμό, ακαταστασία, έλλειψη υγιεινής, ξέφρενη κερδοσκοπία και έλλειψη δημοσίων κανονισμών (L. Benevolo, 1993/1997).

Το κύριο στοιχείο, που διαφοροποιεί τις περιφερειακές και ημι-περιφερειακές πόλεις της Ευρώπης από αυτές που ανήκουν στον πυρήνα της Ευρώπης και έχουν μεσαιωνικό παρελθόν, είναι η παντελής έλλειψη παραγωγικής βάσης. Η καπιταλιστική διεξόδυση συνίστατο στη γεωγραφική επέκταση των τεχνικών υποδομών (συγκοινωνιών κ.ά.) κάθε χώρας, που κατά το μεσοπόλεμο εισήγαγε σύγχρονες παραγωγικές διαδικασίες και κάποια περιφερειακή ανάπτυξη σε κοινωνίες που δε διέθεταν αντίστοιχες κοινωνικές σχέσεις, στο πλαίσιο ενός οικονομικού προστατευτισμού που έχει αποκληθεί περιφερειακός φορντισμός (Λ. Λεοντίδου, 1995). Η διαδικασία αυτή απετέλεσε το έναυσμα για την ταχεία αστικοποίηση των πρωτευουσών, όπου οδηγούσαν όλα τα συγκοινωνιακά δίκτυα, εντείνοντας και εδραιώνοντας οριστικά την απόλυτη πρωτοκαθεδρία τους, που σε συνδυασμό με την έλλειψη ιεραρχίας των πόλεων αποτελεί κύριο χαρακτηριστικό των περιφερειακών και ημι-περιφερειακών χωρών (L. Benevolo, 1993/1997)

Τα κύρια πολεοδομικά χαρακτηριστικά των ημι-περιφερειακών νοτιο-ευρωπαϊκών πόλεων είναι (α) **η μεγάλη κατάτμηση της ιδιοκτησίας**, που σε συνδυασμό με την **πολεοδομική αυθαιρεσία**, σχετιζόμενη άμεσα με το πολιτικό σύστημα και τη μικροϊδιοκτησία, λειτουργεί ως παράγων ενσωμάτωσης και συναίνεσης των ευρύτερων λαϊκών στρωμάτων και (β) **ο περιορισμένος ή ανύπαρκτος έλεγχος χρήσεων γης**. Το αποτέλεσμα των χαρακτηριστικών αυτών είναι ένα μωσαϊκό λειτουργιών, που αφενός ενθαρρύνει την οικειοποίηση του αστικού χώρου και διατηρεί τη ζωντάνια των πόλεων, αφετέρου προκαλεί υπερεκμετάλλευση, αυθαιρεσίες, οχλήσεις, ρύπανση, ατυχήματα, κυκλοφοριακή

συμφόρηση και καταστροφή της φυσικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς (N. Βαΐου, Κ. Χατζημιχάλης, 1987)

Ένα σαφές συμπέρασμα που αντλείται από τη διεθνή εμπειρία ιδιαίτερα τη μεταπολεμική είναι η ευθεία σχέση του βαθμού επιτυχίας των αστικών πολιτικών με το βαθμό πολιτικής συναίνεσης που εξασφάλιζαν και η αντίστροφη σχέση του με το μέγεθος και την πειστικότητα των προβλημάτων. Η κοινωνική συναίνεση ήταν και είναι άμεσα εξαρτημένη από το βαθμό συλλογικότητας της διαδικασίας του αστικού σχεδιασμού και ιδιαίτερος από την ένταξη της συλλογικότητας αυτής σε θεσμικές διαδικασίες που αμβλύνουν τις αντιφάσεις, αυξάνοντας της συνοχή των δράσεων. (M. Castells, 1986). Στο επίπεδο των προβλημάτων, όταν αυτά διογκώνονται σημαντικά εξ αιτίας των αντιφάσεων που χαρακτηρίζουν την αυθόρμητη και ανεξέλεγκτη ανάπτυξη, δημιουργούν κρίσιμες καταστάσεις που αυξάνουν τη βαρύτητα του αστικού σχεδιασμού και οδηγούν σε δυναμικές πολιτικές βραχυπρόθεσμης αντιμετώπισης. Η δημοκρατική θεσμική οργάνωση του αστικού σχεδιασμού που τείνει να δημιουργεί συνέχεια και συνοχή στην αστική πολιτική και η ομαλότητα της αστικής ανάπτυξης, που μειώνει την όξυνση των αναγκών και τις κρίσεις, αποτελούν αλληλεξαρτώμενες παραμέτρους επιτυχίας του αστικού σχεδιασμού. Αλλά οι συλλογικότητες ασφαλώς δεν προκύπτουν κατά παραγγελία, ούτε είναι εύκολη η κατασκευή τους με θεσμούς και μόνο. Πηγάζουν από ιστορικές καταβολές, συνθήκες και διαδικασίες, που αναδεικνύουν ως καθοριστικούς παράγοντες δημιουργίας των χωρικών μορφωμάτων, το ρόλο του τόπου, της ιστορίας και του πολιτισμού (Μπόμπολος, 2002).

2.2. Η Ύστερη-Μοντέρνα πόλη – Αναζήτηση των μορφών μέσω της Κοινωνιολογίας και Περιβαλλοντικής ψυχολογίας

Η Μοντέρνα πόλη, όπως είχε προκύψει από την εφαρμογή των φονξιοναλιστικών προτύπων σε αναπλάσεις αστικών περιοχών, επεκτάσεις πόλεων και νέες πόλεις, δεν απέδωσε δημοφιλείς χώρους στους χρήστες. Η πρώτη διάσπαση της ενότητας γύρω από τις ιδέες της Χάρτας των Αθηνών έγινε φανερή στο 10ο CIAM, όπου σχηματίστηκε και η αυτοαποκαλούμενη ομάδα των 10 – TEAM X. Η κριτική της νέας γενιάς των μοντέρνων αρχιτεκτόνων και πολεοδόμων συσπειρώθηκε γύρω από την ιδέα της «ταυτότητας» του χρήστη μέσα στο αστικό περιβάλλον και ο στόχος τους ήταν η διεύρυνση της σχέσης μεταξύ της φυσικής μορφής του αστικού χώρου και των κοινωνικο – ψυχολογικών αναγκών των χρηστών (Γοσποδίνη, 1998).

Η έννοια «της ταυτότητας» του χρήστη μέσα στο αστικό περιβάλλον, η οποία κυριάρχησε στις θεωρητικές αναλύσεις στις δεκαετίες '60 και '70, οδήγησε τον αστικό σχεδιασμό στην επιστροφή προς τα παραδοσιακά χωρικά στοιχεία του

πολεοδομικού ιστού – δρόμος, πλατεία, γειτονιά – τα οποία είχαν τελείως απορριφθεί από τους πρωτοπόρους του φονξιοναλισμού. Το καθήκον της νέας γενιάς των αρχιτεκτόνων και πολεοδόμων ήταν να αναζητήσει νέες, σύγχρονες μορφές, που να επανερμηνεύσουν τις έννοιες αυτές στο πλαίσιο της μοντέρνας πόλης. Στην αναζήτηση των νέων μορφών και των ερμηνειών επιστρατεύτηκαν και άλλες επιστήμες όπως η κοινωνιολογία και η περιβαλλοντική ψυχολογία. Οι μορφολογικές αναζητήσεις των νέων σχολών αστικού σχεδιασμού προσανατολίστηκαν στο πλαίσιο είτε ενός κοινωνιολογικού ντετερμινισμού είτε ενός ψυχολογικού ντετερμινισμού της μορφής του αστικού χώρου (Γοσποδίνη, 1998).

Στην αναζήτηση των νέων μορφών μέσω της περιβαλλοντικής ψυχολογίας ο G. Cullen (1961) επιχείρησε να προσεγγίσει την αστική μορφολογία, ανάλυση και σύνθεση, βάσει των συναισθηματικών και ψυχολογικών επιδράσεων των μορφών πάνω στο χρήστη. Η φυσική μορφή της πόλης θεωρήθηκε εξολοκλήρου κατανοητή με την αίσθηση της όρασης. Το αστικό περιβάλλον, σύμφωνα με τον Cullen, παράγει συναισθηματική αντίδραση στο χρήστη, συνειδητά ή ασυνείδητα, που δημιουργείται μέσω :

α) της οπτικής αντίληψης του χώρου ("optics"). Όλες οι μορφές του αστικού περιβάλλοντος αντιπροσωπεύουν μια αλληλουχία εικόνων (serial vision) που διαρθρώνεται από την προοπτική του χώρου.

β) της αίσθησης μέσα στο χώρο ("place"). Αφορά την αντίδραση του ατόμου λόγω της στιγμιαίας και συγκεκριμένης θέσης του σώματός του μέσα στο χώρο.

γ) του περιεχομένου, νοήματος του χώρου ("content"). Αναφέρεται στον ιδιαίτερο χαρακτήρα, τη φυσιογνωμία, τη μοναδικότητα του χώρου. Το άτομο συνδέει αυτή τη διάσταση του αστικού χώρου με χαρακτηριστικές ιδιότητες των φυσικών ή τεχνητών αντικειμένων που δομούν το περιβάλλον. (Cullen, 1961)

Στο ίδιο πλαίσιο της ψυχολογικής επίδρασης της μορφής του αστικού χώρου πάνω στο χρήστη κινήθηκε και η θεωρία του K. Lynch (1960). Κεντρική έννοια αυτής της θεωρίας ήταν οι «περιβαλλοντικές εικόνες» (environmental images). Για τον Lynch, η δημιουργία δημοφιλούς και πετυχημένου αστικού χώρου συνδέθηκε με την ικανότητα της μορφής του περιβάλλοντος να δημιουργεί έντονες περιβαλλοντικές εικόνες στο χρήστη.

Το σημαντικότερο δημοσίευμα του Lynch (1960), συνέβαλε αποφασιστικά στην αναζωπύρωση του ενδιαφέροντος σχετικά με το πρόβλημα των παραστάσεων στις αστικές περιοχές και ενέπνευσε πολλές από τις εργασίες που ακολούθησαν. Ο Lynch, σχεδιαστής ή, ακριβέστερα, "θεωρητικός του σχεδιασμού", ασχολήθηκε με τον τρόπο με τον οποίο η φυσική μορφή μιας πόλης ενθαρρύνει ή αποθαρρύνει –

γεννά τη δημιουργία παραστάσεων στο μυαλό των ανθρώπων. Είχε υπόψη του ορισμένες ανθρωπολογικές εργασίες, που έδειχναν ότι διαφορετικές μέθοδοι προσανατολισμού και πλοήγησης χρησιμοποιούνται από διαφορετικούς πολιτισμούς, και ενδιαφερόταν για τον τρόπο προσανατολισμού του σύγχρονου ανθρώπου μέσα στο αστικό περιβάλλον.

Ο Lynch πραγματοποίησε έρευνα πάνω στη φύση των τοποθεσιών εκείνων που αναγνωρίζονται από τους ανθρώπους μέσα σε μια αστική περιοχή. Συνθέτοντας τις ατομικές απαντήσεις ο Lynch σχεδίασε χάρτες που απεικόνιζαν το ποσοστό των απαντήσεων που περιλάμβανε κάθε τοποθεσία. Έτσι, οι χάρτες αυτοί δεν απεικονίζουν τις παραστάσεις των ατόμων, αλλά την ευκολία με την οποία τα διάφορα μέρη γίνονται αντιληπτά και διατηρούνται στη μνήμη των ανθρώπων.

Ο Lynch ταξινόμησε τις τοποθεσίες σε πέντε ομάδες : διαδρομές ("paths"), όρια ("edges"), κόμβοι ("nodes"), περιοχές ("districts") και τοπόσημα ("landmarks"). Οι *διαδρομές* είναι τα κανάλια κίνησης των ατόμων στον αστικό χώρο και περιλαμβάνουν δρόμους, μονοπάτια, σιδηροδρομικές γραμμές και κανάλια. Για τις περισσότερες κοινωνικές ομάδες χρηστών, οι διαδρομές αποτελούν κυρίαρχο τρόπο παραγωγής περιβαλλοντικών εικόνων. Τα *όρια* είναι επίσης γραμμικά στοιχεία που διασπούν ή διαχωρίζουν την ενότητα του χώρου, αλλά εμποδίζουν επιπλέον την όραση ή την κίνηση. Παραδείγματα είναι οι παραλίες, οι σιδηροδρομικές τάφροι, οι τοίχοι ή τα τείχη, τα όρια περιοχών, η ανάπτυξη των οποίων παρουσιάζει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Οι *περιοχές* είναι σχετικά μεγάλα τμήματα της πόλης που διακρίνονται από ένα κοινό χαρακτηριστικό, το οποίο γίνεται αντιληπτό από τον καθένα όταν μπαίνει ή βγαίνει από την περιοχή. Οι *κόμβοι* είναι τοποθεσίες όπου υπάρχει συγκεντρωμένη μια δραστηριότητα, είναι τα στρατηγικά σημεία της πόλης. Συχνά πρόκειται για συγκοινωνιακούς κόμβους ή για ένα μεγάλο σταθμό. Τα *τοπόσημα* είναι και αυτά ευδιάκριτα, εντυπωσιακά και μοναδικά σημεία, αλλά ο προσδιορισμός τους είναι αποκλειστικά εξωτερικός, λειτουργούν δηλαδή σαν σημεία προσανατολισμού. Καμπαναριά, ουρανοξύστες, μακρινοί λόφοι και άλλα πολλά χαρακτηριστικά σημεία βοηθούν στον προσανατολισμό των ανθρώπων. Φυσικά, τα στοιχεία των παραπάνω ομάδων δεν είναι τελείως ανεξάρτητα μεταξύ τους. Ο Lynch έδωσε έμφαση στον τρόπο με τον οποίο συνδυάζονται τα παραπάνω στοιχεία μεταξύ τους για να συναπαρτίσουν μια ολοκληρωμένη εικόνα της πόλης, το αποκαλούμενο «είδωλο» (the image of the city).

Ο Lynch ασχολήθηκε ακόμα με τη σχετική σπουδαιότητα που είχε κάθε στοιχείο στη διαμόρφωση των παραστάσεων – περιβαλλοντικών εικόνων στο μυαλό των ανθρώπων, οι οποίες διαρθρώνονται από τρεις ιδιότητες των φυσικών αντικειμένων του αστικού περιβάλλοντος :

α) την ταυτότητα ("identity"), η οποία αναφέρεται στο βαθμό διαφοροποίησης του αντικειμένου από άλλα αντικείμενα της ίδιας κατηγορίας.

β) τη δομή ("structure"), η οποία αναφέρεται στις σχέσεις (χωρικές μορφολογικές και άλλες) που διέπουν το αντικείμενο, όπως αυτές γίνονται αντιληπτές από το άτομο.

γ) το νόημα ("meaning"), το οποίο αναφέρεται στη συνειρμική σύνδεση ή ταύτιση του αντικειμένου με κάτι άλλο. Το σημαντικό είναι ότι αυτές οι ιδιότητες ή τα χαρακτηριστικά μπορούν να μετρηθούν μέσω ψυχολογικών μεθόδων προσέγγισης.

Από τα τέλη της δεκαετίας του '70 σημειώθηκε στις ανεπτυγμένες χώρες μία αλλαγή στις αστικές πολιτικές που έστρεφε το ενδιαφέρον στα κέντρα των πόλεων. Σε ορισμένες περιπτώσεις η παρακμή των κέντρων ήταν γενικευμένη. Αλλού η πώληση του χώρου στα ιστορικά κέντρα συνίστατο σε γενικές γραμμές, στην άνιση και ανόμοια υποβάθμισή τους, λόγω της αποβιομηχάνισης και της εγκατάλειψης των κεντρικών περιοχών φαινόμενο που έχει ερμηνευθεί ως ένα βαθμό (παλιές βιομηχανικές πόλεις της Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής).

Η προαστιοποίηση των προηγούμενων δεκαετιών (βλ. Suburbia στη Βόρεια Αμερική) που είχε αφαιρέσει από τα κέντρα το μεγαλύτερο μέρος από τα δυναμικά στρώματα του πληθυσμού τους, αφήνοντας όσους δεν ήταν σε θέση να φύγουν και ειδικές κατηγορίες πολιτών που αποτελούσαν εξαιρέσεις, οδήγησε σε παρακμή τις κεντρικές οικιστικές ζώνες, ενώ φαινόμενα εγκατάλειψης και ερήμωσης εμφανίζονταν και σε ιστορικές βιομηχανικές και βιοτεχνικές περιοχές, ως αποτέλεσμα των παραγωγικών αναδιαρθρώσεων και την αποβιομηχάνισης. Η αδρανοποίηση μεγάλων κεντρικών ζωνών, συνεπαγόταν δραματική μείωση της κοινωνικής ζωής, την αύξηση της εγκληματικότητας και τη μεγάλη πτώση της αξίας ακινήτων.

Οι εξελίξεις αυτές μοιραία οδηγούσαν στην ανάγκη αναβάθμισης των ιστορικών κέντρων των μεγάλων πόλεων στις ανεπτυγμένες χώρες, αλλά η συνάρτηση μεταξύ κατάστασης και αντιμετώπισής της δεν αναδεικνύει αφ' εαυτής τη διαδικασία στροφής προς τις αναπλάσεις, ούτε εξηγεί το χαρακτήρα που προσέλαβαν οι αντίστοιχες πρακτικές για τα ιστορικά κέντρα, στις ανεπτυγμένες χώρες της Δύσης. Χρειάζονται στοιχεία έρευνας που να αποδεικνύουν πώς οι παραπάνω θέσεις αναβίωσης των ιστορικών κέντρων έχουν αποδειχθεί επιτυχείς.

Η κατανόηση της γενικευμένης στροφής προς τα ιστορικά κέντρα των μητροπολιτικών περιοχών είναι δυνατή μόνον μέσα από την εξέταση των οικονομικών, τεχνολογικών και κοινωνικοπολιτικών αλλαγών που σήμαναν τη μετάβαση στη μεταβιομηχανική εποχή και στις μεταμοντέρνες οπτικές θεωρήσεις

της πολεοδομίας, αρχιτεκτονικής, οικονομίας και διοίκησης – διαχείρισης των πόλεων και των κεντρικών τους περιοχών (Μπόμπολος, 2002).

2.3. Το Μεταμοντέρνο κίνημα – Ιστορική προσέγγιση της πόλης

Τον όρο μεταμοντέρνο ("post modern") πρωτοχρησιμοποίησε ο Charles Jencks το 1977 στην προσπάθειά του να συσχετίσει διαφορετικές αναδυόμενες τάσεις στον αρχιτεκτονικό και αστικό σχεδιασμό που ενείχαν κριτική στάση απέναντι στις αρχές του μοντέρνου κινήματος. Στο τέλος της δεκαετίας του '70 οι θεωρητικές και σχεδιαστικές προσεγγίσεις είχαν συσπειρωθεί γύρω από :

α) την κριτική στη μοντέρνα πόλη, στα χαρακτηριστικά και την ποιότητα του αστικού χώρου που γέννησαν οι ιδέες του φονξιοναλισμού / μοντερνισμού

β) την αυτονομία του αρχιτεκτονικού και πολεοδομικού αντικειμένου (κτίριο, οικισμός, πόλη) και την προσέγγιση του στο πλαίσιο της ίδιας της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας και όχι με τη βοήθεια άλλων λεγόμενων βοηθητικών επιστημονικών πεδίων (π.χ. κοινωνιολογία, περιβαλλοντική ψυχολογία, φυσικές επιστήμες)

γ) την κατάργηση του «προγράμματος» ("program") ως κυρίαρχου εργαλείου στη διαδικασία του σχεδιασμού, δηλαδή την απόρριψη του λειτουργικού καθορισμού της μορφής του αντικειμένου και την αντικατάσταση το προγράμματος από τον «τύπο» ("type") στη διαδικασία του σχεδιασμού (Max Weber, φαινότυπος, γενότυπος) (Γοσποδίνη, 1998)

δ) τη θεώρηση της πολυπλοκότητας και της ιδιαιτερότητας της ανθρώπινης φύσης, του χαρακτήρα και των ιδιαίτερων αναγκών του ανθρώπινου ατόμου (Παρθενόπουλος, 2000).

Στο πλαίσιο αυτό αναπτύχθηκε και κυριάρχησε τη δεκαετία του '80 το μεταμοντέρνο κίνημα. Το κυρίαρχο δόγμα του κινήματος περιστρεφόταν γύρω από τις ιδέες της «αναδόμησης» του αστικού χώρου (urban space reconstruction) και της «αναβίωσης» του δημόσιου υπαίθριου χώρου της πόλης (revitalisation of public spaces). Τα βασικά σημεία του δόγματος εντοπίζονται στα εξής :

α. Η καταστροφή, φυσική και κοινωνική, που υπέστη η Ευρωπαϊκή πόλη κατά την ανάπτυξη της σύμφωνα με τις αρχές του φονξιοναλισμού, μετά το 2^ο παγκόσμιο πόλεμο, ήταν μεγαλύτερη από οποιαδήποτε άλλη καταστροφή, ακόμα και από εκείνη που υπέστη στη διάρκεια του πολέμου (L. Krier, 1978)

β. Με βάση τη σχηματική ανάγνωση του χώρου (figural reading) ο δημόσιος υπαίθριος χώρος της μοντέρνας πόλης στερείται νοήματος για τους χρήστες, αφού αποτελεί «άμορφο υπόλοιπο» γύρω από τα κτίρια που αντιπροσωπεύουν «περίοπτα αντικείμενα» με γεωμετρικά προσδιορισμένο όγκο (Rowe C. & Coetter F., 1978)

γ. Τα τρία συνθετικά στοιχεία της προβιομηχανικής Ευρωπαϊκής πόλης – ο δρόμος, η πλατεία και η γειτονιά – πρέπει να αποτελέσουν τη βάση για την ανάπτυξη των πόλεων (Krier L., Cullot M., 1978)

δ. Η νέα γενιά αρχιτεκτόνων και πολεοδόμων πρέπει να συνεχίσει τις θεωρητικές αναζητήσεις από το σημείο που διεκόπησαν με την εμφάνιση του φονξιοναλισμού. Κρίνεται απαραίτητη η δημιουργία μιας κοινής γλώσσας και η αναζήτηση της γνώσης μέσω της «ιστοριογραφίας» (Krier L., Cullot M., 1978) και της αγκύρωσή της στο παρελθόν.

ε. Κυρίαρχο μέλημα πρέπει να είναι η κατανόηση, προσαρμογή και εξέλιξη των τύπων : τυπολογία κτιρίων, τυπολογία δημόσιων υπαίθριων χώρων, τυπολογία κατασκευής. (Krier L., 1978)

ζ. Η έννοια του «τύπου» ως αναλυτικού και σχεδιαστικού εργαλείου πρέπει να απελευθερωθεί από κάθε λειτουργικό συνειρμό διότι η λειτουργία του αρχιτεκτονικού αντικειμένου σε δεδομένη χρονική στιγμή αντανακλά και εκφράζει τη συγκεκριμένη περίοδο της ιστορίας και δεν έχει τίποτε να κάνει με το σχεδιασμό και τη δομή του αντικειμένου. Η σύνδεση του τύπου με τη λειτουργία δεν θα μπορούσε να εξηγήσει τη «διαχρονικότητα» και «μονιμότητα» κάποιων τύπων οι οποίοι στην πορεία της ιστορίας παρέλαβαν διαφορετικές λειτουργίες (Rossi A., 1982)

Η επαναφορά του τύπου και της μορφής στο προσκήνιο των θεωρητικών συζητήσεων στη δεκαετία του '80 είχε σαν αποτέλεσμα να παρουσιαστούν πολλές και διαφορετικές ερμηνείες :

Οι αδερφοί Kriers αναφέρουν ότι η έννοια του τύπου αναφέρεται στη μορφολογική δομή (formal structure) του αντικειμένου και η γεωμετρία αποτελεί το μοναδικό μέσον ανάλυσης της μορφής και διερεύνησης του τύπου. Οι Kriers πιστεύουν στην ιδέα των «αρχετύπων» ("archetypes"), δηλαδή ενός περιορισμένου συνόλου ιδανικών μορφών που κρύβονται πίσω από τη μεγάλη μορφολογική ποικιλία των αντικειμένων. Επίσης συνδέουν την ιδέα της ανάκλησης και μετασχηματισμού του τύπου με την πολιτισμική συνέχεια των χωρικών φαινομένων. Ισχυρίζονται ότι, εάν οι σύγχρονες πόλεις πρέπει να επιστρέψουν στη μορφολογία του προβιομηχανικού αστικού χώρου, αυτό πρέπει να συνοδεύεται από την παράλληλη ανάκληση και το μετασχηματισμό των παλαιών τρόπων παραγωγής αστικού χώρου και επίσης πρέπει να συνδέονται τα αρχέτυπα με τα σύμβολα ως πολιτισμικά στοιχεία αποκωδικοποίησης της εικόνας της πόλης.

Σύμφωνα με τον Moneo, ο «τύπος» μπορεί να περιγράψει μια ομάδα αντικειμένων που χαρακτηρίζονται από την ίδια μορφολογική δομή, η οποία μπορεί να προσδιορισθεί με δύο τρόπους που οδηγούν σε δύο διαφορετικές θεωρίες :

α. Η προσέγγιση Gestalt που επιχειρεί την ανάλυση της μορφής με καθαρά γεωμετρικούς όρους (μορφή – τύπος – ανάγνωση – οπτική αντίληψη)

β. η ιστορική προσέγγιση, η οποία λαμβάνει υπόψη εκτός της γεωμετρίας και την ιστορική περίοδο παραγωγής του αντικειμένου (ιστορικότητα, βάθος, παρελθόν, παράδοση)

Ο Moneo (1978) πιστεύει ότι η ιστορική προσέγγιση είναι πιο ολοκληρωμένη, διότι οι τύποι των αντικειμένων αναφέρονται ταυτόχρονα στη γεωμετρικότητα της μορφής και στην ιστορική θέση των αντικειμένων.

Ο Vidler (1978) θεωρεί ότι οι τύποι των αρχιτεκτονικών αντικειμένων και του αστικού χώρου ενυπάρχουν στη μορφή της πόλης. Αναφέρει ότι η ίδια η πόλη ενέχει μέσα της και αποτελεί από μόνη της μια τυπολογία η οποία περιμένει να αποσυντεθεί σε «αποσπάσματα» ("fragments") ("fractals" fractal geometry). Το νόημα των αποσπασμάτων αυτών διαρθρώνεται σε τρία επίπεδα :

α. το νόημα που κληρονομείται λόγω της ύπαρξής τους και στο παρελθόν

β. το νόημα που προέρχεται από το ένα συγκεκριμένο στοιχείο που συμπεριλαμβάνεται στη μορφή και το οποίο μπορεί να συναντάται σε διαφορετικούς τύπους

γ. το νόημα που προκύπτει από το συγκεκριμένο τρόπο ανασύνθεσης των αποσπασμάτων σε νέα ενιαία μορφή

Ο Colquhoun (1981) παρουσιάζει δύο τρόπους προσέγγισης για την έννοια του τύπου. Θεωρεί ότι ως τύποι μπορούν :

α. να θεωρηθούν κάποια «αμετάβλητα μορφώματα» ("invariable forms") που κρύβονται πίσω από την απεριόριστη μορφολογική ποικιλία των αρχιτεκτονικών αντικειμένων

β. να εκληφθούν κάποιες εικόνες, ιδέες, που συναντώνται διαχρονικά στην ιστορία της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας ("historical survivors") και των οποίων το νόημα δεν εξαρτάται ούτε από το πότε, ούτε από το πώς πρωτοεμφανίστηκαν.

Ο Rossi (1982) αναφέρει πως το αρχιτεκτονικό αντικείμενο γίνεται αντιληπτό ως «δομή» και αυτή η δομή είναι διακριτή σε όλα τα αντικείμενα. Ο «τύπος» αναφέρεται στη δομή του αντικειμένου, «είναι κάτι μόνιμο και σύνθετο, μια λογική αρχή που προηγείται της μορφής και τη συντάσσει».

Η έννοια του τύπου σύμφωνα με τον Rossi πρέπει να είναι απαλλαγμένη από κάθε λειτουργικό συνειρμό, διότι η λειτουργία του αρχιτεκτονικού και πολεοδομικού αντικειμένου σε δεδομένη χρονική στιγμή αντανάκλα τη συγκεκριμένη περίοδο της ιστορίας και δεν έχει τίποτε να κάνει με τη δομή και το σχηματισμό.

Ο Hillier (1984) θεωρεί ότι ο τύπος αναφέρεται στη γεωμετρική δομή του αρχιτεκτονικού και πολεοδομικού αντικειμένου. Για την προσέγγιση της έννοιας του τύπου εισάγει δύο νέες έννοιες, το φαινότυπο ("phenotype"), ο οποίος αναφέρεται στη μορφολογική δομή του αντικειμένου, και το γενότυπο ("genotype"), ο οποίος αναφέρεται στη βαθύτερη δομή του αντικειμένου και συγκεκριμένα στη χωρική διαμόρφωση και χωρική δομή του ("spatial configuration", "spatial structure").

Η χωρική διαμόρφωση και δομή του αντικειμένου μπορεί να διερευνηθεί μέσω της συντακτικής ανάλυσης του χώρου. Σύμφωνα με τη θεωρία της Σύνταξης του Χώρου ("Space Syntax") κάθε αρχιτεκτονικό και πολεοδομικό αντικείμενο (κτίριο, οικισμός, περιοχή, πόλη) αποτελεί ένα ενιαίο χωρικό σύστημα, μέσα στο οποίο η συγκεκριμένη διαμόρφωση του χώρου καθορίζει αφενός σταθερές συντακτικές σχέσεις μεταξύ των επιμέρους χώρων και, αφετέρου σταθερές συντακτικές ιδιότητες για το σύστημα ως σύνολο. Η θεωρία της Σύνταξης του Χώρου θα αναλυθεί διεξοδικότερα σε επόμενο κεφάλαιο.

Στις νέες αυτές συνθήκες, η μεταμοντέρνα γεωγραφία αναπτύσσει ένα αναλυτικό πλαίσιο όσον αφορά την απόδοση της δημιουργίας των χωρικών φαινομένων σε κοινά αίτια, την ερμηνεία τους με κοινούς νόμους και κανόνες και το χειρισμό – διοίκησή τους με κοινές πολιτικές ως συνταγές ή κανόνες δράσεις. (Soja E.A., 1989) **Βασικό στοιχείο της μεταμοντέρνας γεωγραφίας αποτελεί η σημασία των τοπικών χαρακτηριστικών.** Από το πλέγμα των περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών ενός τόπου αυτά που είναι κρίσιμα σήμερα είναι η ποιότητα ζωής και η αισθητική του περιβάλλοντος, η τεχνολογία των υποδομών και των εξοπλισμών, το μορφωτικό επίπεδο και ο πολιτισμός των κατοίκων

Η εξειδίκευση του μεταμοντέρνου κινήματος σε συγκεκριμένα πεδία σκέψης και έκφρασης εκδηλώθηκε νωρίς και με μεγάλη ένταση στην αρχιτεκτονική και την πολεοδομία. Το "ιστορικιστικό" πνεύμα που κυριάρχησε στη μεταμοντέρνα αρχιτεκτονική σε συνδυασμό με τις ευρύτερες νευραλγικές τάσεις του αισθητικού μεταμοντερνισμού είναι εκδηλώσεις γενικευμένης έλξης σε ιστορικές μορφές που δεν φαίνεται να σχετίζονται παρά μόνον εν μέρει με συγκεκριμένες πολιτιστικές καταβολές, προσωπικές αναμνήσεις, βιώματα και νοσταλγία.

2.4. Το ενδιαφέρον για τα ιστορικά κέντρα στη μεταμοντέρνα πολεοδομία

Η μεταμοντέρνα πολεοδομία αντιμετωπίζει την πόλη με τρόπο ανάλογο με αυτόν που συλλαμβάνει την αρχιτεκτονική. Με μια απαρίθμηση των σύγχρονων δεινών των πόλεων του ανεπτυγμένου κόσμου, τα οποία καταλογίζει στο μοντερνισμό, στρέφεται προς τις πόλεις του παρελθόντος. Η μελέτη της πολυπλοκότητας της πόλης σύμφωνα με τον Portoghesi, όπου η τυπολογία των

κτιρίων διαδραματίζει θεσμικό ρόλο, οδηγεί στην αξία της παραδοσιακής πολεοδομίας, των περικλειστων δημόσιων χώρων, της συνέχειας του αστικού ιστού. Η μεταμοντέρνα πολεοδομία θεωρεί ότι οι πόλεις θα ενισχυθούν με νέα ανταγωνιστική ισχύ. Η στροφή προς την αναστήλωση των ιστορικών μνημείων και των ιστορικών πόλεων αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες πολιτιστικές κατακτήσεις της εποχής μας, μια στροφή στο νόημα και τη σημασία της ιδιαίτερης βιωματικής εμπειρίας του ανθρώπου.

Από τη δεκαετία του '70, σύμφωνα με τον Benevolo, η ανάγκη προστασίας των ιστορικών κέντρων και των παραδοσιακών συνόλων καθοριζόταν από την αναζήτηση της σταθερότητας της σχέσης του πληθυσμού και του οικιστικού χώρου, τη συμφιλίωση ανθρώπου και περιβάλλοντος, με την εξομάλυνση των αντιθέσεων της περιφέρειας και την κανονικότητα των ειδικών περιοχών. Τα ιστορικά κέντρα οφείλουν να εξυπηρετούν την καθημερινή ζωή και όχι τον ελεύθερο χρόνο και τη διασκέδαση. Είναι πόροι και όχι εισοδήματα προς ανάλωση.

Την πλέον επίσημη και πανηγυρική διακήρυξη που θεσμοθετούσε αυτή τη στροφή προς τα κέντρα των πόλεων, αποτελεί η ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με τίτλο "Πράσινο Βιβλίο για το αστικό περιβάλλον" (Βρυξέλλες, 24.06.1990). Το κείμενο αυτό, ως επίσημη θέση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, περιγράφει με πληρότητα το πλέγμα των προβλημάτων των σύγχρονων ευρωπαϊκών πόλεων, εντοπίζει τάσεις και ανάγκες, θέτει εξορθολογιστικούς και αναπτυξιακούς στόχους και προτείνει δράσεις μέσα από το πρίσμα της νεώτερης πολεοδομικής και γεωγραφικής σκέψης.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παραθέτει τρεις συγκλίνουσες κατευθύνσεις στόχων, με την επισήμανση ότι ο σχεδιασμός χωρίς την ευρεία συμμετοχή από και για τους κατοίκους της πόλης οδηγεί σε περιορισμένες αντιλήψεις για την αποτελεσματικότητά του (συμμετοχικός, εμπνηθικός, πολιτιστικός σχεδιασμός) :

α. την αποφυγή του λειτουργικού διαχωρισμού, προς όφελος των πολλαπλών χρήσεων του αστικού χώρου, και την προώθηση της κατοικίας στις κεντρικές περιοχές για την επιστροφή της ζωής (αναζωογόνηση)

β. την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, έναντι της κοινοτοπίας της διεθνούς τεχνοτροπίας, με το σεβασμό και όχι με τη μίμηση του παλαιού και τη χρήση του ως πηγής έμπνευσης

γ. την επίλυση των προβλημάτων των πόλεων μέσα στα όριά τους, αποφεύγοντας την παράκαμψή τους, μέσω της διαρκούς επέκτασης προς το νέο και εγκατάλειψης του παλαιού.

Η επανεκτίμηση των κέντρων σήμερα αναφέρεται στις σφαίρες της λειτουργικότητας, της οικονομίας, της κοινωνικής και συμβολικής τους υπόστασης. Όμως το γεγονός ότι τα κέντρα των πόλεων τείνουν να γίνονται εκ νέου ελκυστικά

οφείλεται στις κοινωνικές και οικονομικοτεχνικές συνθήκες της εποχής μας, οι οποίες καθιστούν εφικτή την επανένταξη του στη ζωή της πόλης, με συνηθισμένες και ανάμικτες χρήσεις.

Το υψηλό επίπεδο στο οποίο τοποθετείται σήμερα η αξία των ιστορικών κέντρων, που φορτίζονται από μεγάλη πολιτιστική νοσηματοδότηση και σημασία, δε φαίνεται να επιτρέπει την «κανονική» χρήση τους, έτσι ώστε να είναι συγχρόνως και δημοκρατική, δεδομένου ότι η έκτασή τους είναι περιορισμένη. Άλλωστε στη σπανιότητά τους βασίζεται και η κινητοποίηση για τη σωτηρία τους και συνεπώς η αξία τους. Η ενδεχόμενη αναπαραγωγή «ιστορικιστικών» νέων περιοχών, με σκοπό την προσιότητά τους σε όλους ενδέχεται να έχει τα εξής αποτελέσματα. Αφενός την ένταση των διαφορών μεταξύ των «αυθεντικών» και των αντιγράφων τους και αφετέρου την αναίρεση εκ νέου της λογικής της ετερομορφίας της πόλης και της συμβολικής και μοναδικής αξίας του ιστορικού κέντρου. Το θέμα της αυθεντικότητας και του παλαιού (αντίκα) αξίζει να συζητηθεί.

Στη γενικευμένη αμφισβήτηση του μοντερνισμού σημαντικό ρόλο διαδραμάτισαν οι συνθήκες ζωής στα σύγχρονα αστικά κέντρα. Το πλαίσιο του αστικού σχεδιασμού και των αστικών αναπλάσεων σήμερα καθορίζεται από την έλευση της μεταβιομηχανικής κοινωνίας που γέννησε την μεταμοντέρνα οπτική και σκέψη. Η στροφή προς την ιστορία και την παράδοση, η μετατόπιση του βάρους από την ποσότητα στην ποιότητα, από την παραγωγή προϊόντων στις υπηρεσίες και εξυπηρετήσεις, από την ιδεολογία στις τεχνικές, οδηγούν στον ανταγωνισμό των αποβιομηχανοποιημένων πόλεων για επενδύσεις, με όπλα την τεχνολογία, το περιβάλλον, τον πολιτισμό και προϋποθέσεις τη συμμετοχή και τη συναίνεση των πολιτών. Η ανάπλαση λειτουργεί σήμερα σαν ένας τρόπος επαναπροσέλευσης του ενδιαφέροντος στα ιστορικά κέντρα, επιλύοντας έτσι τη βασικότερη δέσμη προβλημάτων που ταλανίζουν τις κεντρικές περιοχές και επανασυνδέουν την ιστορία και την τέχνη με την καθημερινή ζωή (Μπόμπολος, 2002).

Το ενδιαφέρον της πολεοδομίας και της αρχιτεκτονικής για τη διατήρηση, αποκατάσταση και επανάχρηση των ιστορικών - πολιτιστικών συνόλων εμφανίζεται μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Ενώ, τα μεμονωμένα κτίρια, και ιδιαίτερα αυτά που χαρακτηρίζονται ως μνημεία, αντιμετωπίστηκαν πολύ νωρίτερα ως αντικείμενα χρήζοντα ιδιαίτερης προστασίας, αγνοήθηκαν ολοσχερώς τα πολεοδομικά σύνολα, τμήματα πόλεων ή και ολόκληρες πόλεις και οικισμοί, που διατηρούσαν αναλλοίωτη την πολεοδομική τους συγκρότηση, τον ιστορικά διαμορφωμένο αστικό ιστό και τα κελύφη. Όχι μόνο δεν κρίθηκαν άξια προσοχής και διατήρησης αλλά, αντίθετα, έγιναν στόχος των προγραμμάτων αστικής εξυγίανσης και οικιστικής ανάπτυξης.

Η μοντέρνα πολεοδομία, στηριζόμενη στις αρχές της Χάρτας των Αθηνών, αρνήθηκε κάθε αξία στην παλιά πόλη. Δέχτηκε, βέβαια, τη διατήρηση των μνημείων, αλλά τα απέσπασε και τα διαχώρισε από τον αστικό ιστό. Αφαιρέθηκε, έτσι, μεγάλο μέρος του νοήματος που το ιστορικό αστικό περιβάλλον προσέδιδε στα μεμονωμένα κτίρια. Με την καταστροφή του ιστορικά διαμορφωμένου αστικού ιστού ο τρόπος προσέγγισης και θέασης του μνημείου μεταβλήθηκε, η σχέση του με τον ελεύθερο χώρο, αλλά και με τα κτίρια που το συνόδευαν ή συγκροτούσαν μαζί του ένα ευρύτερο σύνολο ανατράπηκε, η κλίμακα του κτίσματος αλλοιώθηκε, καθώς και το πλαίσιο αναφοράς είτε κατεδαφίστηκε είτε ανοικοδομήθηκε με βάση τις αρχές της μοντέρνας αρχιτεκτονικής.

Η τάση που επικράτησε ήταν ανάλογη του πολιτικού σκηνικού στην Ευρώπη. Η διάσταση μεταξύ σοσιαλισμού και καπιταλισμού είχε την έκφρασή της και στις πολιτικές επεμβάσεις στα ιστορικά κέντρα. Από τη μια μεριά η διατήρηση των κύριων κτιρίων και από την άλλη η διατήρηση των λιγότερων φανταχτερών κτιρίων κατοικιών και η διατήρηση του τρόπου κοσμικής ζωής του κοινού ανθρώπου. Υπάρχουν πολλά παραδείγματα και των δύο προσεγγίσεων. Οι πρώτες επεμβάσεις που έγιναν αρχικά ήταν στα μοναδικά κτίρια και αυτά χρησιμοποιήθηκαν ως δημοφιλή παραδείγματα. Αργότερα οι πολιτικές στράφηκαν και στα μικρά και λιγότερο σπουδαία κτίρια και στα συμπλέγματα κτιρίων ή τους ιστορικούς τόπους και τους παραδοσιακούς οικισμούς (Ashworth G.J. & Tunbridge J.E., 1990)

Τα ιστορικά σύνολα ανακηρύσσονται για πρώτη φορά αντικείμενα ειδικής φροντίδας με επίσημη αναγνώριση, που περιέχεται στο Χάρτη της Βενετίας (1964), της ιστορικής, πολιτιστικής και αισθητικής σημασίας τους. Έστω και αν η αναφορά γίνεται στα «μνημειακά» σύνολα, η θέση που εκφράζεται στο κείμενο αυτό είναι σημαντική και καθοριστική για τις εξελίξεις που ακολούθησαν. Το ότι τα σύνολα, αστικοί χώροι, χώροι συλλογικοί και ανώνυμοι, που δεν χαρακτηρίζονται κυρίως από ατομικά δημιουργήματα, αλλά είναι αποκρυσταλλώματα της αστικής ζωής, αναγνωρίζονται ως φορείς των αισθητικών, ιστορικών και καλλιτεχνικών αξιών, αποτέλεσε σημείο καμπής για τη στάση της πολεοδομίας και της αρχιτεκτονικής στο εξής. Με τη διακήρυξη του Άμστερνταμ (1975), μια δεκαετία αργότερα, αναγνωρίζεται ρητά ότι η αρχιτεκτονική κληρονομιά περιλαμβάνει όχι μόνο μεμονωμένα κτίρια εξαιρετικής αξίας και το περιβάλλον τους, αλλά επίσης συγκροτήματα, συνοικίες πόλεων και χωριά, που παρουσιάζουν ιστορικό και πολιτισμικό ενδιαφέρον.

Με αυτή τη διεύρυνση, η αρχιτεκτονική κληρονομιά και η παράδοση γίνεται δεκτή στο εξής ως ένας από τους μείζονες αντικειμενικούς στόχους του αστικού σχεδιασμού και της χωροταξίας.

Επεκτάθηκαν, επίσης, τα χρονικά όρια των περιόδων που επιτρέπουν το χαρακτηρισμό κτισμάτων και συνόλων ως αντικειμένων προστασίας. Η «ιστορικότητα» δεν παραπέμπει αποκλειστικά σε μορφές του απώτερου παρελθόντος. Είναι πια επιστημονικά έγκυρο το ενδιαφέρον για διατήρηση και επανάχρηση να συγκεντρώνεται και σε χαρακτηριστικά δείγματα της νεότερης αρχιτεκτονικής, αλλά και σε αστικούς χώρους και κτιριακά σύνολα, εφόσον εκφράζουν με αυθεντικότητα τρόπους ζωής μιας κοινότητας σε μια ορισμένη εποχή. Εκφράζουν δηλαδή τον τοπικό πολιτισμό και τον ιδιαίτερο τρόπο έκφρασής του, τοπικά και χρονικά.

Στη χώρα μας, τα ιστορικά οικιστικά σύνολα υπήρξαν πεδίο στο οποίο υλοποιήθηκε η πολεοδομική πολιτική, που ήταν μια πολιτική κατεδάφισης και διαρκών καθ' ύψος και κατά μήκος επεκτάσεων. Και αυτό, γιατί δεν είναι δυνατό να σχεδιαστεί μία λύση στο πρόβλημα «ιστορικά σύνολα» αυτόνομη και ξέχωρη από την οικονομική και χωροταξική πολιτική, όπως και αντίστροφα δεν μπορεί να σχεδιάζεται ένας χωροταξικός, πολεοδομικός σχεδιασμός έξω από έναν εξειδικευμένο ρόλο και μια συγκεκριμένη βούληση αξιολόγησης και διατήρησης των ιστορικών οικιστικών συνόλων (Νομικός, 1997).

Η πολιτιστική κληρονομιά των πόλεων, είτε αυτή απαρτίζεται από μεμονωμένα αξιόλογα κτίσματα – μνημεία είτε από ιστορικά – παραδοσιακά σύνολα, δεν πρέπει να διαχωρίζεται από τον πολεοδομικό σχεδιασμό – προγραμματισμό. Ο χωροταξικός, πολεοδομικός σχεδιασμός, δηλαδή ο σχεδιασμός της πόλης, είναι ο σχεδιασμός του πολιτισμού, ο πολιτιστικός σχεδιασμός – προγραμματισμός. Αυτή είναι η κύρια έκφραση της πολεοδομίας του μέλλοντος και ο κύριος μηχανισμός διατήρησης και εξέλιξης της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Ο πολιτισμός έχει άμεση σχέση με το αστικό περιβάλλον. Πολιτιστικά στοιχεία της πόλης τα ιστορικά κέντρα αντιπροσωπεύουν τη χρονική συνέχεια της πόλης, και η διάσωσή τους μέσα από μια πολιτική ανάδειξης επιδιώκει τη σύζευξη του συμβολισμού, του φυσικού περιβάλλοντος και της σημασιολογικής έκφρασης που αυτά εκπέμπουν. (Παρθενόπουλος, 2002)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

Η ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΟΥ ΕΙΔΩΛΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

3.1. Αναζήτηση και διερεύνηση των στοιχείων της μορφολογικής φυσιογνωμίας της πόλης από τους σύγχρονους ερευνητές

Ο εντοπισμός των στοιχείων που συμβάλλουν στην οργάνωση του χώρου, στη συγκρότηση ενός τόπου και τη σύνθεση του τοπίου, αποδίδουν το χαρακτήρα κι εμφανίζουν τη φυσιογνωμία, θα επιχειρηθεί μέσα από δύο διαφορετικούς δρόμους. Ο πρώτος είναι καθαρά γνωσιολογικός. Είναι πολύ ενδιαφέρον και χρήσιμο για την ολοκληρωμένη άποψη του θέματος της φυσιογνωμίας ενός χώρου, να διερευνηθούν οι διάφορες απόψεις επώνυμων μελετητών του ανθρωπογενούς τόπου. Μετά από ενδελεχή μελέτη του έργου και των απόψεων των σημαντικότερων από αυτούς, σταχυολογούνται τα στοιχεία εκείνα που βοηθούν στον εντοπισμό των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών μέσα από τα οποία εκφράζεται η αναζητούμενη φυσιογνωμία της πόλης. Η πόλη εδώ, θεωρείται κύριο στοιχείο του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος (τόπου) και εκμαιεύεται η σημασία της σχέσης του χώρου της με τον άνθρωπο, από τη μια μεριά, και με το φυσικό περιβάλλον, από την άλλη (Στεφάνου, 1999).

3.2. Οι απόψεις των ερευνητών

Ο A. Rossi (1966) ασχολείται με τα «πολεοδομικά γεγονότα» (fatti) τα οποία θεωρεί ότι συνθέτουν τις πόλεις. Τα θεωρεί ως σύγχρονα στοιχεία που διαθέτουν ατομικότητα. Η πόλη, γι' αυτόν, είναι η ίδια η αρχιτεκτονική. Ασχολείται με το πως η λογική κρίση παράγει κατασκευαστικά αποτελέσματα και πως η αρχιτεκτονική με τη σειρά της συμβάλλει στην κατασκευή της πόλης. Περιγράφει τα στοιχεία από τα οποία είναι φτιαγμένες οι πόλεις, δηλαδή τους διάφορους κτιριακούς τύπους. «Τύπος», για τον Rossi, είναι ό,τι μένει σταθερό και αναλλοίωτο, και υπογραμμίζει όλα τα ειδικά κτισμένα παραδείγματα. Διαλέγει διάφορα είδη κτισμάτων π.χ. σπίτια, εκκλησίες, σχολεία κλπ. και αναλύοντας σε βάθος κάθε τέτοιο μοναδιαίο στοιχείο προσπαθεί να εισχωρήσει στη βαθύτερη ουσία του τύπου. Ερευνώντας τους βασικούς του τύπους ο Rossi θέλει να καθορίσει τους βασικούς νόμους μέσω των οποίων κάθε τύπος, κάθε κτίριο μπορεί να έγινε για κάποιο σκοπό, να λειτούργησε για κάποιο διάστημα και ίσως να γκρεμίστηκε, αλλά η πόλη συνεχίζει να υπάρχει μέσα από αυτές τις αλλαγές της και η αντίληψή μας γι' αυτήν ως συγκεκριμένη πόλη βασίζεται στις μνήμες μας. Οι μνήμες μας δε εξαρτώνται σημαντικά από ορισμένα μνημεία, ειδικά «αρχιτεκτονικά γεγονότα». Κατά τον Rossi οι αρχιτεκτονικοί τύποι διερευνώνται καταρχήν στη μορφή των κατόψεων, στις σχέσεις τους με διάφορους χώρους, μεταξύ τους αλλά

και με το κτίριο. Αλλά και οι πολεοδομικοί χώροι ανάμεσα στα κτίρια έχουν επίσης τους τύπους τους (δημόσιοι ή και ιδιωτικοί).

Ο Rossi ονομάζει «τόπο» ένα μοναδικό χωρικό γεγονός αυτού του είδους. Έτσι «τόπος» είναι αυτός που επιτρέπει σε ένα ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό «γεγονός» να αποκτήσει τις συνθήκες ύπαρξής του. Ο τόπος από μόνος του είναι κάτι περισσότερο από ένα φυσικό περιβάλλον, συνδυάζει τη φυσική του πραγματικότητα και την ιστορία του. Δίνει, επίσης, ο Rossi μεγάλη σημασία στο «ύφος» (style) των αρχιτεκτονικών «γεγονότων», γιατί μέσω αυτού του ύφους τα συλλαμβάνουμε και μας μεταδίδουν τη χρονική διάσταση (ιστορικότητα), την αστική και την πολιτιστική τους διάσταση. Για παράδειγμα, διακρίνουμε εύκολα τη χωρο-χρονική ταυτότητα ενός περιβάλλοντος στη γοτθική πόλη, στο μπαρόκ ή στη νεοκλασική πόλη. Το «ύφος» γίνεται έτσι το κύριο στοιχείο που προσδιορίζει τη μορφή και τη διάσταση της πόλης. Παράλληλα θεωρεί ότι οι ίδιες οι μορφές εγκαθίστανται στην πόλη και κατά την υλοποίησή τους διαχωρίζουν τις λειτουργίες, ενώ αρνείται να δεχθεί ότι οι λειτουργίες μπορούν να δώσουν αναγκαστικές κατευθύνσεις στα «γεγονότα». Ανακαλύπτει στους ορθολογιστές του Διαφωτισμού μία «αντικειμενοποίηση» των διαφόρων στοιχείων μέσα σε ένα κτίριο, των κτιρίων μέσα σε μια πόλη και ούτω καθ' εξής. Αναφέρει το παράδειγμα του Canaletto, που κάνει μια τέτοια «αντικειμενοποίηση» τοποθετώντας αρκετά από τα βενετσιάνικα κτίρια του Palladio εκεί που πίστευε πως θα έπρεπε να είναι, εμφανίζοντας ένα collage τοποθετήσεων των αρχιτεκτονικών «γεγονότων» των κτιρίων, τα οποία είναι τελείως διαφορετικά από τις σχέσεις που είχε διαμορφώσει ο Palladio στην πόλη της Βενετίας και του Veneto. Θεωρεί τέλος ότι σημαντικά στοιχεία για μία πόλη είναι η ιστορική συνέχεια και η μνήμη. Ήδη από το 1966 ανέφερε ότι η παραγωγή της πόλης συνίσταται σε δύο στοιχεία :

- στο γενικό πολεοδομικό ιστό των κτισμάτων που πλαισιώνουν τους δρόμους και τα τετράγωνα, τα οποία βέβαια αλλάζουν με τον καιρό, και
- στα μνημεία, δηλαδή τα μεγάλης κλίμακας κτίσματα, των οποίων η παρουσία δίνει σε κάθε πόλη τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της, ενσωματώνουν, όπως λέει, τη μνήμη της πόλης.

Από την άλλη μεριά ο Rob Krier (1978) καθορίζει τον πολεοδομικό χώρο με έναν πολύ ευρύ ορισμό περιλαμβάνοντας σ' αυτόν όλους τους τύπους των χώρων και των περιοχών μεταξύ των κτιρίων στις πόλεις. Έτσι, περιλαμβάνει στον πολεοδομικό χώρο την αυλή ενός κτιρίου, μια πλατεία σε μια πόλη ή τον ευρύτερο φυσικό περιβάλλοντα χώρο, δάση ή βουνά που επιδρούν σε αυτόν, όπως και τα κτίρια. Θεωρεί ότι η πόλη παίρνει κυρίως τη μορφή της από τα σχήματα των δρόμων, των οικοδομικών τετραγώνων και των ανοικτών χώρων που με τις

διάφορες μορφές τους δημιουργούν τον πολεοδομικό ιστό από τετράγωνα, κυκλικές και τριγωνικές βασικές μορφές που έχουν υποστεί διάφορες διαστρέψεις (distorsions) όπως : προσθέσεις (additions), διεισδύσεις (penetrations), υποχωρήσεις (buckling), προοπτικές, τεμαχιοποιήσεις (segmentations) κ.ά.

Έτσι, προχώρησε σε μια τυπολογία των όψεων, αλλά και των γωνιακών απολήξεών τους, στοιχεία τα οποία θεωρεί βασικούς συντελεστές της αστικής εικόνας ή αστικού τοπίου. Φθάνοντας στη λεπτομέρεια χαρακτηρισμού μορφολογικών στοιχείων, προσπαθεί να τα προσδιορίσει και να περιγράψει με διάφορους τρόπους το αστικό τοπίο. Καταλήγει έτσι στον εντοπισμό 10 αρχιτεκτονικών στοιχείων, όπως είναι για παράδειγμα ο τοίχος, η κολώνα, η γέφυρα, η στέγη, το σπίτι, η πόλη κ.ά.

Ο Leo Krier (1978) επαναφέρει τον κλασικισμό και τον βλέπει να επαναεγκαθιδρύεται στην πόλη. Αναφέρεται με μεγάλη έμφαση στην αξία της γειτονιάς, θεωρώντας το zoning (τον τεμαχισμό της πόλης, τις ζώνες δηλαδή σε περιοχές διαφορετικών λειτουργιών, όπως π.χ. ύπνου, εργασίας κλπ.) ως τον κυριότερο εχθρό της σύγχρονης πόλης. Πιστεύει ότι «το μικρό είναι και όμορφο» και προτείνει ένα μέγεθος γειτονιάς που να την επαναφέρει στα πρότυπα της «προβιομηχανικής αστικής κοινότητας που βασίζεται σε μια ανθρώπινη φυσιογνωμία». Υποστηρίζει δηλαδή το μέγεθος μιας περιοχής που ο άνθρωπος μπορεί να διασχίσει σε 10 λεπτά και θα περιλαμβάνει 10-15.000 άτομα τα οποία θα κατοικούν σ' αυτήν, θα εργάζονται και θα ψυχαγωγούνται. Δίνει ιδιαίτερη σημασία στα μνημεία και τους δημόσιους χώρους και τονίζει ότι αυτά είναι σαν πολύτιμα κοσμήματα ... «Όταν είναι πολλά είναι ψευδοπολυτέλεια, όταν είναι λίγα είναι ψευδο-οικονομία». Μια καλή πόλη, λέει, είναι φτιαγμένη από δρόμους και οικοδομικά τετράγωνα και τα τετράγωνα είναι αυτά που την εφοδιάζουν με εξυπηρητήσεις για τον κόσμο. Μερικά όμως προσφέρονται καλύτερα για την εγκατάσταση μνημειακών συνόλων. Για να υποστηρίξει τη θέση του παρουσιάζει τα μνημεία χωρίς καθόλου πόλη γύρω τους και την πόλη χωρίς καθόλου μνημεία, υπονοώντας ότι η πραγματική πόλη είναι αυτή που μοιράζει δίκαια τα δύο είδη. Καταδικάζει τη μοντέρνα αρχιτεκτονική αναφέροντας : «Λίγη πρέπει να διατηρηθεί. Δεν είναι παρά η άρνηση ορισμένων ιδεών, αξιών και αρχών που κατάντησαν την αρχιτεκτονική να μην διαθέτει σήμερα τοίχους, κολώνες, τόξα, παράθυρα, δρόμους, μνημειακότητα, ατομικότητα, διακόσμηση, χειροποίητο, μεγαλείο, ιστορία, παράδοση».

Γενικά οι απόψεις του Leo Krier συνοψίζονται στις ιδεολογικές θέσεις του που αναφέρουν : «Τα γραφικά συστήματα των δρόμων και η οργανική πολεοδομική δομή θεωρούν συχνά ότι αναπτύσσουν ασυνείδητα όπως τα

λουλούδια του αγρού. Ο κόσμος φαίνεται να ξεχνά ότι η πλαστικότητα, η προοπτική και η συμβολική ακρίβεια αυτών των φαινομενικά ελεύθερα σχηματισμένων πέτρινων όγκων δεν είναι τυχαίο προϊόν ενός αυθόρμητου ζήλου για το κτίζειν, αλλά ότι αντίθετα παρουσιάζουν την προσήλωση στις υψηλότερες έννοιες της τάξεως, την πραγματοποίηση και σταθεροποίηση της υψηλότερης ηθικής και καλλιτεχνικές συνειδητότητας».

Από το 1902, ο Julian Guadet, στα «Elements et Theories d' Architecture» τίθεται υπέρ του «γραφικού» ως ουσιαστικού στοιχείου ομορφιάς μιας πόλης και δίνοντας τον ορισμό του «γραφικού» λέει ότι είναι «η ποικιλία, την οποία οι αρχιτέκτονες πρέπει να εξασφαλίζουν». Η ποικιλία δεν είναι παρά ο «χαρακτήρας» ο οποίο για τον Guadet είναι «η ταυτότητα ανάμεσα στο αρχιτεκτονικό αποτύπωμα και το ηθικό αποτύπωμα του προγράμματος». Η ιδεολογική τήρηση για το «γραφικό» είχε μεγάλη επίδραση στη χάραξη των εδαφικών περιγραμμάτων, αφού οδηγούσε στην αποφυγή των μεγάλων ευθειών στις οδούς, όπως επίσης και στην αναζήτηση ή τη διάσωση του «μη κανονικού» στις παλαιές χαράξεις πλατειών όπως π.χ. του Αγ. Μάρκου της Βενετίας, της piazza της Signoria ή του Campo της Σιένας.

Πιο ορθολογιστής ο Camillo Sitte (1965) στηριζόμενος στη ρήση του Αριστοτέλη ότι «μία πόλη πρέπει να είναι κτισμένη έτσι ώστε να δίνει στους κατοίκους της ασφάλεια και ευτυχία», υποστηρίζει πως «για να επιτύχουμε σε αυτό, δε φτάνει μόνο η επιστήμη ενός τεχνικού, απαιτείται και το ταλέντο ενός καλλιτέχνη. Αυτό συνέβη στην Αρχαιότητα, στο Μεσαίωνα, και στην Αναγέννηση, παντού όπου τιμούσαν τις Καλές Τέχνες». Ο Sitte ασχολήθηκε με τα ιστορικά στοιχεία μιας πόλης, τις πλατείες, τους τόπους θεαμάτων, το κέντρο της πόλης, την αγορά, τα θέατρα, τα δημόσια κτίρια, την κυκλοφορία, το διακοσμητικό στοιχείο (decor), τη σχέση ανάμεσα στα κτίρια, τα μνημεία και τις πλατείες, τονίζοντας κυρίως τις αισθητικές αξίες όπως :

- ◆ την οπτική συνέχεια των οδών,
- ◆ την αισθητική του κλειστού χώρου της πλατείας,
- ◆ τη συμμετρία και την αναλογία,
- ◆ την «απολογία» του μη κανονικού

και αναφέροντας ότι τα προβλήματα της σύγχρονης ζωής εμποδίζουν την τέχνη κατασκευής των πόλεων, μιλά για την εξαφάνιση της πόλης ως δημοσίου χώρου, αντιστρατεύεται το γιγαντισμό, τονίζει την ανάγκη οικονομίας και υγιεινής. Προτείνει δε τα εξής :

- ◆ τη δημιουργία πλατειών

- ♦ τη δημιουργία ενός σχεδίου πόλης που να προσφέρει καλλιτεχνική εντύπωση και να μην είναι απλώς ένα πλέγμα κυκλοφοριών. Συνιστά δε την πρόβλεψη σχεδίου επέκτασης όπως και τη διατήρηση του μη κανονικού στο έδαφος και τις καμπύλες στις οδούς.

Ο Sitte υπεραμύνθηκε της μη συμμετρικότητας στο σχεδιασμό και εναντιώθηκε στο μνημειώδη σχεδιασμό. Ήταν οπαδός του «γραφικού» ("picturesque") και άντλησε τα συμπεράσματά του για τον σχεδιασμό των πλατειών, δρόμων, οικοδομικών τετραγώνων, από την ανάλυση των ιστορικών παραδειγμάτων με αναφορές στην Ιταλική μεσαιωνική πόλη. Ήταν ενάντιος στις λεωφόρους τύπου Haussman και στην απομάκρυνση της φύσης από την πόλη.

Πιο συντηρητικός ο G. Cullen (1961) βλέπει στην πόλη δύο παράγοντες, δηλαδή τον άνθρωπο και το περιβάλλον, ως ζευγάρι αλληλοσυνδεόμενων αλυσίδων, που η μία αφορά την ένταξη των ανθρώπινων δραστηριοτήτων και η άλλη αφορά το χώρο ως φυσικό περιβάλλον μέσα στο οποίο διενεργούνται οι δραστηριότητες αυτές (άνθρωπος και χώρος). Θεωρεί ότι η αλυσίδα του χώρου διαθέτει ως κινητήριο δύναμη την ταυτότητα του τόπου, η οποία βασίζεται στο σεβασμό και τη συμπάθεια για τον τόπο, καθώς και σε ποικίλους παράγοντες που με πολλούς συνδυασμούς δημιουργούν μια ομοιογένεια. Τα αποτελέσματα της προοπτικής συντελούν στο να μεταβάλλεται η αίσθηση των χώρων. Πιστεύει ότι η θέα σε μια πόλη είναι κάτι πολύ σημαντικό, και, όπως είναι φυσικό, αφού δίνει τόση σημασία στην οπτική λειτουργία της πόλης, υποστηρίζει ότι το περιβάλλον μας πρέπει να δημιουργεί συγκινησιακή και συναισθηματική αντίδραση κι αυτό μπορεί να γίνεται με τρεις τρόπους :

- A. τον τρόπο που αφορά τα οπτικά ερεθίσματα (optics). Η πόλη μπορεί στη θέασή της να είναι μία μονάδα. Από το οπτικό όμως σημείο αντιλαμβανόμεθα δύο στοιχεία : την υπάρχουσα θέα και τη θέα που προβάλλει. Έτσι, δημιουργείται μια αλυσίδα συμβάντων από τα οποία η ανθρώπινη φαντασία μπορεί να δημιουργήσει οποιουσδήποτε «τυχαίους» συνδυασμούς στο θέατρο της πόλης. Τούτο οφείλεται στην ιδιαιτερότητα και τους νόμους της αντίληψης του αστικού περιβάλλοντος από τα άτομα.
- B. τον τρόπο που αφορά τον τόπο (place). Είναι αυτός που εξασφαλίζει το επίπεδο της συνείδησης και αφορά τη τάξη των εμπειριών «εντός-εκτός», «εδώ-εκεί» και την αίσθηση του ατόμου ότι βρίσκεται σ' ένα χώρο.
- Γ. τον τρόπο που αφορά το περιεχόμενο (content). Εδώ, εξετάζεται η κατασκευή της πόλης, χρώμα, υλικά, κλίμακα, στυλ, χαρακτήρας,

προσωπικότητα, μοναδικότητα. Όταν πρόκειται για ιστορικές πόλεις, η κατασκευή τους πρέπει να αφήνει τις διάφορες περιόδους να διακρίνονται, όπως και τα αρχιτεκτονικά στυλ και την κλίμακα κ.ο.κ.

Τα παραπάνω στοιχεία χρησιμοποιεί, ο G. Cullen, για να αντλεί τα ερεθίσματα ή τα συμπεράσματα προκειμένου να αντιμετωπίσει έναν υπάρχοντα χώρο και να σχεδιάσει διάφορες μορφές μετασχηματισμού και για να δημιουργεί τα παραπάνω ερεθίσματα με στόχο να προσδώσει στο χώρο αισθητικό νόημα και δυνατότητα.

Ο K. Lynch (1960) είναι ένας από τους κυριότερους ερευνητές της εικόνας της πόλης και είναι αυτός που πρώτος έθεσε την έννοια της «συλλογικής εικόνας».

Τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της μορφής της πόλης, κατά αυτόν, είναι :

1. μοναδικότητα ή διαύγεια της σιλουέτας
2. απλότητα της μορφής
3. συνέχεια
4. κυριαρχία στοιχείων
5. κυριαρχία στοιχείων καθαρότητας των συνδέσεων
6. αλλαγή στις κατευθύνσεις
7. οπτικό πεδίο
8. συνείδηση της κίνησης
9. χρονικές σειρές
10. ονόματα και σημασίες

Επίσης αναφέρει το ρόλο που παίζουν στην πολεοδομική σύνθεση :

1. η ιεραρχία των στοιχείων
2. το κυρίαρχο στοιχείο
3. το δίκτυο των σκηνών

Ο Lynch είναι αυτός που καθιέρωσε την ενσωμάτωση του «οπτικού σχεδίου» στην πολεοδομική μελέτη της περιοχής, ώστε να αποτελεί μέρος της πολεοδομικής ανάλυσης. Ο τελικός στόχος ενός τέτοιου σχεδίου δεν είναι τόσο η ίδια η μορφή, αλλά η ποιότητα της εικόνας στην αντίληψη των ανθρώπων, δηλαδή το είδωλο της πόλης.

Ο Lynch θέτει την έννοια της συλλογικής οπτικής εικόνας την οποία στηρίζει σε 5 βασικά μορφήματα, 5 δομικά στοιχεία του ειδώλου, της συλλογικής οπτικής εντύπωσης, τα οποία είναι :

1. τα σημεία αναφοράς (*landmarks*) ή τοπόσημα
2. οι διαδρομές (*paths*) ή περίπατοι
3. οι κόμβοι (*nodes*) ή τα σημεία στροφής ή αλλαγής των διαδρομών
4. τα όρια (*boundaries*), δηλαδή περιορισμοί κάθε μορφής

5. οι διακεκριμένες περιοχές της πόλης (πολεοδομικές ενότητες, συνοικίες, γειτονιές) (districts)

Από όλους τους ερευνητές, ο Lynch ασχολείται περισσότερο με τη μορφή του οικισμού, που «δημιουργεί την εικόνα». Τονίζει ότι «υπάρχουν εκφρασμένες στη μορφή της πόλης βασικές λειτουργίες, όπως : κυκλοφορία, χρήσεις εδάφους, εστιακά σημεία – κλειδιά, αλλά επίσης ελπίδες, χαρές, ενότητα της κοινότητας κλπ. που υλοποιούνται και αυτές». Πάνω από όλα όμως, λέει ότι : «εάν το περιβάλλον είναι οργανωμένο κατά ορατό τρόπο και αναγνωρίζεται με σαφήνεια, τότε ο κάτοικος μπορεί να του εμφυσήσει τις δικές του σημασίες, τις δικές του διασυνδέσεις και να το μετατρέψει σε τόπο του». Είναι η εμφύχωση του τόπου.

Ασχολήθηκε με τους λεγόμενους «ειδικούς μετασχηματισμούς» στις πόλεις (διατήρηση, ανανέωση, μεγέθυνση, επανάσταση κλπ.), ακόμα με τον καθορισμό των αισθητηρίων ποιότητων ενός τόπου και την αντίληψή τους από ειδικές πληθυσμιακές ομάδες. Επεξεργάζεται τις εικόνες που διαμορφώνονται από τις υπόλοιπες αισθήσεις (οσμή, ήχος, αφή κλπ.) και διερευνά τη νοητική εικόνα του τόπου. Με το να εντοπίσει την αξία που έχει στη διαμόρφωση αυτής της νοητικής εικόνας η οπτική οργάνωση του χώρου προχωρεί σε διάφορες παρατηρήσεις και προτάσεις για την ανάπτυξη και προστασία της. Στο τελευταίο βιβλίο του ερευνά την «καλή μορφή» της πόλης και αναπτύσσει μια νέα «κανονιστική» (normative) θεωρία της μορφής της πόλης, δηλαδή έναν εντοπισμό των χαρακτηριστικών που οι «καλοί» άνθρωποι οικισμοί πρέπει να διαθέτουν. Θέτει, αντί για standards ελέγχου της ποιοτικής απόδοσης της μορφής της πόλης, τις λεγόμενες «διαστάσεις επίδοσης» (dimensions of performance), βάσει των οποίων αξιολογούνται ποιοτικά οι οικισμοί ανάλογα με τις επιδόσεις τους. Οι διαστάσεις αυτές στοχεύουν σε μια σειρά επιδιώξεων και έχουν τα εξής κοινά χαρακτηριστικά :

1. αναφέρονται κυρίως στη χωρική μορφή της πόλης, με ελάχιστες αναφορές στους κατοίκους και στον πολιτισμό (χωρική διάσταση)
2. είναι γενικής φύσης, κρατούν όμως στενή σύνδεση με το μορφή
3. πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να διασυνδέονται με τις αρχές, τους στόχους και τις αξίες κάθε πολιτισμού
4. στο σύνολο θα πρέπει να καλύπτουν όλα τα στοιχεία μιας πόλης που συνδέονται με την πολιτιστική ταυτότητα
5. θα πρέπει οι διαστάσεις επίδοσης να μπορούν να χρησιμοποιηθούν, και όπου οι παραπάνω αξίες διαφέρουν ή βρίσκονται υπό ανάπτυξη, έτσι ώστε να υπάρχει δυνατότητα επιλογής μέγιστου ή ελάχιστου ικανοποιητικού σημείου από διαφορετικές ομάδες
6. τα σταθερά σημεία σε αυτές τις διαστάσεις θα πρέπει να είναι σαφώς διακριτά και μετρήσιμα

7. θα πρέπει να βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο εξειδίκευσης
8. οι διαστάσεις θα πρέπει να είναι όσο το δυνατόν πιο ευδιάκριτες μεταξύ τους
9. οι μετρήσεις των διαστάσεων αυτών θα πρέπει να αφορούν και να χειρίζονται ποιότητες που αλλάζουν σε συνάρτηση με το χρόνο.

Κάθε διάσταση αφορά μια ομάδα από ποιοτικά κριτήρια, τα οποία έχουν την ίδια βάση και μετριοούνται με κοινό τρόπο. Είναι δε οι ποιότητες αυτές οι εξής :

1. η ζωτικότητα (vitality)
2. η προσαρμοστικότητα (fit)
3. η πρόσβαση (access)
4. ο έλεγχος (control)
5. η αίσθηση (sense)

οι οποίες κρίνονται στο τέλος επί τη βάσει δύο μετακριτηρίων, δηλαδή :

1. της αποτελεσματικότητας (efficiency) και
2. της δικαιοσύνης (justice)

Η αποτελεσματικότητα ασχολείται με τον τρόπο κατανομής κόστους – οφέλους των διαφόρων αξιών ανάμεσα στις διάφορες ομάδες, η δε δικαιοσύνη ασχολείται με τον τρόπο με τον οποίο οφέλη και κόστη οποιουδήποτε είδους κατανέμονται μεταξύ των ατόμων. Τίποτε στην θεωρία αυτή του Κ. Lynch, όπως αναφέρει ο ίδιος, δεν θέτει περιορισμό για έναν τελικό κατάλογο μετρήσιμων διαστάσεων επίδοσης. Οι επιθυμητές βαθμολογίες στις διαστάσεις αυτές ποικίλουν ανάλογα με τις περιπτώσεις και εξαρτώνται από τις βασικές διαφορές που υπάρχουν στις διάφορες κοινωνίες. Οι μέθοδοι και τεχνικές μέτρησης αναφέρονται στη μέτρηση του νοήματος, είναι δηλαδή μέθοδοι σημασιολογικές.

Ο καθηγητής D. Appleyard (1964) στο Πανεπιστήμιο του Berkeley ήταν από τους πρώτους που μαζί με τον Κ. Lynch ασχολήθηκαν με την εμπειρία του τοπίου. Μαζί με τον Lynch και τον J.R. Myer μελετά το τοπίο των αυτοκινητοδρόμων εντοπίζοντας και αναλύοντας κυρίως :

1. τα στοιχεία που κινούν την προσοχή
2. την αίσθηση της κίνησης
3. την ευθυγραμμία
4. την κίνηση του πεδίου
5. την αίσθηση του χώρου
6. την επέκταση του εαυτού
7. την προσέγγιση του στόχου
8. τον προσανατολισμό
9. το νόημα

10. το ρυθμό και την συνέχεια
11. το τμηματικό σχήμα
12. τους στόχους του σχεδιασμού

Ο C. Alexander (1969) ασχολήθηκε από τη δεκαετία του '60 με τα θέματα σύλληψης της μορφής. Τον ενδιέφερε περισσότερο να εντοπίζει τις αρχές και τους νόμους που διέπουν τη δομή της μορφής και θέλησε κατ' αρχή να επιτύχει το χειρισμό τους στη δημιουργία μορφών οποιασδήποτε κλίμακας. Πραγματεύεται τη σύνθεση των μορφών με μαθηματικό τρόπο. Αναπτύσσει έναν τρόπο αποσύνθεσης των προβλημάτων που αντιμετωπίζονται για τη δημιουργία μιας μορφής σε υποπροβλήματα, επιταχύνοντας έτσι την πιθανή λύση και περιορίζοντας ταυτόχρονα τους κινδύνους να ξεχασθεί μια σοβαρή απαίτηση ή να μην υπάρξει συνοχή.

Αντιμετώπισε την πόλη ως «σύστημα» και, όταν μετά από κάποιο διάστημα θεώρησε ο ίδιος τη μέθοδο του ανεπαρκή για την επίλυση του προβλήματος σύνθεσης της μορφής, πρότεινε ένα «οργανωτικό σύστημα αρχών» (pattern) το οποίο ορίζει σαν ένα καινούριο πολιτιστικό θεσμό, ο οποίος απαιτεί γενικότερες αλλαγές, ώστε να δημιουργηθεί το κατάλληλο πλαίσιο για την υλοποίησή του. Κατά τον Alexander «Πολεοδομία είναι ο σχεδιασμός του πολιτισμού». Ο πολιτισμός, λέει, είναι ένα σύστημα τυπικών καταστάσεων. Καθεμία από αυτές τις καταστάσεις μπορεί να προδιαγράψει ορισμένους ρόλους, ορισμένα επιτρεπόμενα όρια συμπεριφοράς για τα πρόσωπα που παίζουν τους ρόλους αυτούς, καθώς και το απαιτούμενο γι' αυτήν τη συμπεριφορά πλαίσιο χώρου (σκηνικό της συμπεριφοράς). Έτσι, κάθε κατάσταση προδιαγράφει ένα ορισμένο «οργανωτικό σχήμα» (physical pattern) και κάθε τέτοιο οργανωτικό σχήμα επαναλαμβάνεται χιλιάδες φορές σε μια συγκεκριμένη πόλη. Η μορφή της πόλης παράγεται από το συνδυασμό των οργανωμένων αυτών σχημάτων. Κάθε άτομο σε ένα πολιτισμό φτιάχνει τη ζωή του συνδυάζοντας τις καταστάσεις εκείνες που του προσφέρονται από το πολιτιστικό του περιβάλλον. Σε έναν επιτυχημένο πολιτισμό, το σύνολο των καταστάσεων που προσφέρονται στο άτομο αρκεί, για να δώσει μια ελευθερία κινήσεων στις εσωτερικές δυνάμεις που αναπτύσσονται μέσα του. Κατόπιν δίνει βαρύτητα στη γνώση αυτών των εσωτερικών δυνάμεων, των αναγκών των ατόμων, και προτείνει με τη συνεργασία των ψυχο-κοινωνιολόγων να δημιουργηθεί το πολεοδομικό περιβάλλον έτσι ώστε μαζί με την κοινωνική αλλαγή να επιδράσει θετικά στη συμπεριφορά και στις ανάγκες των ανθρώπων. Γι' αυτό προτείνει συγκεκριμένα οργανωτικά σχήματα.

Η προσφορά του C. Alexander είναι πολύ σημαντική και πρωτότυπη, όχι γιατί ενδιαφέρεται κι αυτός, όπως και άλλοι που αναφέρθηκαν προηγουμένως, για

την «ομορφιά μιας συγκροτημένης πόλης», αλλά γιατί αντιμετωπίζει την πόλη ως ολότητα, ως ένα σύστημα στο οποίο αναζητά οργανωτική γλώσσα και τάξη στις επί μέρους αλλά και στο σύνολο των μορφών της. Προσπαθεί να αντιμετωπίσει συνολικά τα προβλήματα του χώρου διασυνδέοντάς τα. Ο εστιασμός σε ένα επί μέρους θέμα, όσο καλός και να είναι, δε φτάνει για τη δημιουργία ενός θετικού αστικού χώρου. Η μεμονωμένη αντιμετώπιση των προβλημάτων, εκτός από το ότι αγνοεί τις συνέπειες, δεν προσβλέπει στη συνοχή, τη διασύνδεση με το γύρω. Για το λόγο αυτό ο C. Alexander είναι ο πρώτος που εισήγαγε την ολιστική πολεοδομία (holistic planning).

Την έννοια της ολότητας τονίζει και ο «τόπος» (place) που για τον ιστορικό και κριτικό C. Norberg Schulz είναι μια κρίσιμη έννοια. Είναι μια «ολότητα» κατασκευασμένη από συμπαγή πράγματα που έχουν υλική υπόσταση, σχήμα, υφή, χρώμα. Όλα αυτά μαζί καθορίζουν «ένα περιβαλλοντικό χαρακτήρα» που είναι η ουσία του τόπου. Γενικά, ένας τόπος περικλείει εξ ορισμού ένα χαρακτήρα ή «ατμόσφαιρα». Άρα ένας τόπος είναι ένα ποιοτικό «καθολικό φαινόμενο που δεν μπορούμε να το περιορίσουμε σε καμία από τις ιδιότητές του, χωρίς να χάσει τη συμπαγή του φύση». Για να διευκρινίσει τη δομή του τόπου, βασική κατηγορία εννοιών είναι τα «όρια» (boundaries) που για μεν τον κτισμένο χώρο είναι γνωστά ως δάπεδο, τοίχος, οροφή, ενώ για το φυσικό χώρο ως έδαφος, ορίζοντας και ουρανός. Τα όρια αυτά αφενός ορίζουν το περικλειστο (enclosure), αλλά και επαναορίζονται αντιθετικά με τα ανοίγματα (openings). Αναγνωρίζει ο Schulz σταθερές – στοιχεία, αλλά και σταθερές στοιχειώδεις δομές που αρθρώνουν τα στοιχεία, ως παραμέτρους που περιγράφουν αυτές τις δομές :

- εξωτερικό – εσωτερικό (in – out)
- εγκλεισμός – επέκταση (enclosure – extension)
- συγκέντρωση – διεύθυνση – ρυθμός (direction)
- βαθμός γειτνίασης (proximity)
- παρουσία (presence)
- χαρακτήρας, μοτίβο (character) κλπ.

Οι δομές αυτές αρθρώνονται σε διάφορα επίπεδα. Ο Schulz τα ονομάζει περιβαλλοντικά επίπεδα (environmental levels) και δέχεται ότι αντιστοιχούν στις κλίμακες μεγέθους. Ο υπαρξιακός χώρος συγκεκριμενοποιείται και γίνεται αντιληπτός μέσω του «χαρακτήρα» και των βασικών ψυχικών και φυσικών λειτουργιών «προσανατολισμού» και «ταυτότητας». Και η αρχιτεκτονική αντιμετωπίζεται σαν «ένα συγκεκριμένο φαινόμενο» υπαρξιακού στηρίγματος (existention foothold) και κατοικίας (dwelling). Η υπαρξιακή διάσταση της

αρχιτεκτονικής σημαίνει ότι μεταφέρει νοήματα, «συγκινεί», όπως έλεγε ο Le Corbusier, και συγκεκριμενοποιεί την υπάρχουσα διάσταση δίνοντας έτσι νόημα στην ιστορία. Αναφέρει ότι οι συγκεκριμένες ανθρώπινες δραστηριότητες δεν γίνονται σε έναν ομοιογενή ισότροπο χώρο, αλλά σε ένα χώρο που διακρίνεται με ποιοτικές διαφορές, όπως π.χ. «άνω – κάτω», «εντός – εκτός» κλπ. Η σχέση «εντός – εκτός», πρώτη θεώρηση συγκεκριμένου χώρου, εισάγει την έννοια ποικίλων βαθμών επέκτασης και κλεισίματος (extention και enclosure), όπου τα τοπία διακρίνονται με μια ποικίλλουσα αλλά κυρίως συνεχή, απέραντη επέκταση, και οι οικισμοί είναι περικλειστές ολότητες. Έτσι ο οικισμός και το τοπίο έχουν μια σχέση «σχήματος – εδάφους» (figure – ground). Γενικά, οτιδήποτε περικλειστο εμφανίζεται ως τέτοιο «εικονικό σχήμα» (figure) σε σχέση με το επεκτεινόμενο έδαφος του τοπίου. Ο οικισμός χάνει την ταυτότητά του εάν αυτή η σχέση καταστραφεί, ακριβώς όπως και το τοπίο χάνει την ταυτότητά του ως αντίληψη μιας έκτασης. Επίσης, οτιδήποτε περικλειστο γίνεται ένα «κέντρο» που λειτουργεί ως «εστία» (focus) για τον περίγυρο. Από τον κεντρικό χώρο επεκτείνεται με ποικίλους βαθμούς συνέχειας (ρυθμός) προς διαφορετικές κατευθύνσεις. Η κεντρικότητα, η διεύθυνση και ο ρυθμός αποτελούν λοιπόν και άλλες έννοιες που αφορούν το συγκεκριμένο χώρο, καθώς και ο βαθμός γειτνίασης (proximity) που δείχνει τις ποικίλες διαφορές του κλεισίματος ή της συγκεντρώσεως των φυσικών στοιχείων, π.χ. λόφων ή των οικισμών. (Στεφάνου, 1999)

3.3. Η παράδοση του ειδώλου της πόλης

Η έννοια του "ειδώλου" για την αξιολόγηση του περιβάλλοντος χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στην εργασία του Lynch και πρακτική εφαρμογή των ιδεών του έγινε από το Τμήμα της Πολεοδομίας της Πόλης του Kansas των ΗΠΑ. Αυτή ήταν και πρώτη εφαρμογή της αντιληπτικής στην αξιολόγηση του περιβάλλοντος και το σχεδιασμό – προγραμματισμό του αστικού περιβάλλοντος.

Ο Lynch στην πραγματικότητα προσπάθησε να φανερώσει, να βγάλει στην επιφάνεια δηλαδή το είδωλο των ανθρώπων για τη μορφή της πόλης τους ζητώντας από τα άτομα να σχεδιάσουν χάρτες από μνήμης πάνω σε λευκό χαρτί. Ο ιδιαίτερος αυτός τρόπος ανεύρεσης και μελέτης του περιβαλλοντικού ειδώλου παρήγαγε αξιοθαύμαστα αποτελέσματα και κέρδισε την ολική αναγνώριση μέσα στο δυτικό πολιτισμό. Αλλά όμως προκάλεσε και κάποια κριτική, η οποία επικεντρώθηκε γύρω από τη γραμμή που αναφέρθηκε από τους Stea & Taphanel (1976). Τα κυριότερα σημεία της κριτικής αυτής είναι τα ακόλουθα:

1. Σε σύγκριση με την απλή καταγραφή των τοποθεσιών, οι χάρτες που σχεδιάζονται ελεύθερα τείνουν να είναι πιο βελτιωμένοι.

2. Η σχεδίαση του χάρτη είναι εργασία που εξαρτάται σημαντικά από τη μόρφωση και την προηγούμενη εμπειρία του ατόμου από χάρτες και ικανότητες σχεδίασης. Μπορεί δηλαδή πολλά άτομα να έχουν και αυτά ανάλογα είδωλα, τα οποία δεν μπορούν όμως να αποδώσουν σχεδιαστικά πάνω στο χαρτί.
3. Μερικοί άνθρωποι βρίσκουν το καθήκον της σχεδίασης ενός χάρτη σ' ένα λευκό χαρτί ως τρομακτική εργασία και απλά αρνούνται να συνεργαστούν.
4. Ενώ είναι εύκολο μέσω του χάρτη να εκτιμήσει κανείς ποια μέρη θυμούνται τα άτομα, είναι αρκετά δύσκολο όμως να έχει μια ποσοτική εκτίμηση των αντιλαμβανόμενων από τα άτομα στοιχείων και ιδιαίτερα για το πού είναι τα μέρη αυτά και τι πράγματι σημαίνουν για τα άτομα (μέγεθος της σημαντικότητας του νοήματος του ειδώλου της πόλης).

Προσπαθώντας κανείς να συλλάβει τον όρο περιβαλλοντικό είδωλο ή περιβαλλοντική νοητική εικόνα, αντιμετωπίζει ένα σύνολο όρων και περιγραφών, όπως είναι οι γνωστικοί χάρτες, διανοητικοί χάρτες, χωρικό είδωλο, χωρική αντιπροσώπευση, αναπαράσταση του χώρου, χωρικές δομές, χωρικά σχήματα, που αναφέρονται στην ουσία τους σε μια γνωστική αναπαράσταση της φύσης και των χαρακτηριστικών του χωρικού περιβάλλοντος. Αλλά ας παρακολουθήσουμε τι ανέφερε ο Lynch εξηγώντας τη φύση του περιβαλλοντικού "ειδώλου". Επιχειρηματολογεί ο τελευταίος λέγοντας ότι το είδωλο χρησιμοποιείται για να ερμηνεύσει πληροφορία, να κατευθύνει δράση· να υπηρετήσει ως ένα γενικό πλαίσιο αναφοράς, μέσα στο οποίο να μπορεί το άτομο να οργανώσει τη δραστηριότητα, την πίστη και τη γνώση· να υπηρετήσει ως μια βάση για ατομική ανάπτυξη και εξέλιξη· αλλά και να δώσει μια αίσθηση της συναισθηματικής ασφάλειας του ατόμου (Παρθενόπουλος, 2000).

Από την άλλη μεριά ο όρος περιβαλλοντικό είδωλο ως μια επινοητική μηχανή είναι ένα ανεκτίμητης αξίας στοιχείο για την επικέντρωση, προσέλκυση και οργάνωση της έρευνας. Ξαναγυρίζουμε στον Lynch για την περιγραφή των περιβαλλοντικών "ειδώλων":

..."περιβαλλοντικά είδωλα είναι το αποτέλεσμα μιας διαδικασίας διπλής κατεύθυνσης μεταξύ του παρατηρητή και του περιβάλλοντός του. Το περιβάλλον προτείνει διακρίσεις και σχέσεις, και ο παρατηρητής -με μεγάλη προσαρμοστικότητα και υπό το φως των σκοπών του- επιλέγει, οργανώνει και προικίζει με νόημα αυτό που βλέπει. Το είδωλο έτσι αναπτυσσόμενο τώρα περιορίζει αυτό που βλέπει το άτομο, ενώ το είδωλο αυτό καθ' αυτό ελέγχεται και επιβεβαιώνεται έναντι των φιλτραρισμένων αντιληπτικών εισροών σε μία συνεχή διαδικασία αλληλεπίδρασης..." (Κ. Lynch 1960).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ

4.1. Εισαγωγή

Στη χώρα μας οι οικονομικοί και οι κοινωνικοί παράγοντες της οικιστικής ανάπτυξης συνδέονται πολύ στενά με την ιστορία του τόπου και έχουν αφήσει ανεξίτηλα σημάδια σε κάθε πόλη. Έτσι, οι περίοδοι εξαιρετικής αναπτυξιακής αιχμής παρήγαγαν εκτός των άλλων και πλούσιο οικιστικό υλικό, το οποίο όμως αλλοιώθηκε σε επόμενες φάσεις παρακμής και ανανεώθηκε και πάλι σε περιόδους ανάκαμψης. Ακολουθεί δηλαδή η οικιστική ανάπτυξη την πορεία του οικονομικού κύκλου.

Πολλές από τις σύγχρονες ελληνικές πόλεις διατηρούν τα ερείπια των πυρήνων που άκμασαν κατά την αρχαιότητα και στους οποίους βρίσκονται ακόμα και σήμερα αναγνωρίσιμα στοιχεία του αρχικού ιστού. Παρόλα αυτά, ελάχιστα αυθεντικά στοιχεία σώζονται από τότε, εκτός από ορισμένα μεμονωμένα αρχαιολογικά μνημεία,. Οι λόγοι που εξηγούν το φαινόμενο αυτό είναι κυρίως :

1. Οι νέες πόλεις χτίστηκαν πάνω στις παλιές
2. Η καταστροφή του παλαιού αρχιτεκτονικού και πολεοδομικού κεφαλαίου λόγω της άναρχης δόμησης
3. Η μη εκτίμηση των μνημείων από το κοινό και τους επαγγελματίες
4. Η άναρχη και ανεξέλεγκτη ανάπτυξη ιδιαίτερα στα κέντρα των πόλεων

Είναι γνωστό ότι τα αστικά κέντρα της αρχαιότητας παρήκμασαν από τον 7^ο μ. Χ. αιώνα και μετά. Οι πόλεις ερημώθηκαν και ο πληθυσμός επιβίωσε σε μικρούς αγροτικούς οικισμούς. Από τη λεγόμενη μέση Βυζαντινή περίοδο και μετά (9^{ος} αιώνας) παρατηρείται νέα ακμή. Τα σημαντικότερα αστικά κέντρα και οι οικισμοί, που σήμερα παρουσιάζουν ενδιαφέρον, κατοικούνταν από τον 15^ο αιώνα, όταν επήλθε βαθμιαία η κατάκτηση του ελληνικού χώρου από τους Οθωμανούς. Οι επιρροές των επικυρίαρχων του ελληνικού χώρου μετά τον 15^ο αιώνα είναι σήμερα φανερές στις αντίστοιχες περιοχές. Ως αποτέλεσμα των δραστηριοτήτων που ανέπτυξαν οι υπόδουλοι Έλληνες, ανάλογα με τις γεωγραφικές συνθήκες και τον πολιτισμό τους, την οικονομία και την κοινωνική και ιστορική διεθνή συγκυρία, βλέπουμε να διαμορφώνονται οι οικισμοί στην περιφέρεια αλλά και στο κέντρο. Το μεγαλύτερο μέρος της εικόνας που έχουμε για τους ελληνικούς οικισμούς του παρελθόντος ανήκει στην περίοδο του 18^{ου} έως τα μέσα του 19^{ου} αιώνα.

4.2. Το ενδιαφέρον για την πολιτιστική κληρονομιά και τα ιστορικά κέντρα

Στις δεκαετίες του 1960 και του 1970, δηλαδή την εποχή άνθησης του μοντέρνου κινήματος, οι Ελληνικές πόλεις έζησαν μια τραγική συγκυρία στην εξέλιξή τους. Αποτέλεσμα της επιρροής του μοντέρνου κινήματος είναι και η

ραγδαία καταστροφή του μεγαλύτερου ποσοστού του ιστορικού κτιριακού τους αποθέματος και η ριζική αλλαγή του παλιού πολεοδομικού τους ιστού. Έτσι οι νεότερες πόλεις έχασαν την ανθρώπινη κλίμακα και την πολιτιστική ταυτότητα (Θεοχαρίδου, 2002).

Ο αστικός ιστός των ιστορικών κέντρων των ελληνικών πόλεων παραμορφώθηκε βαθμιαία με την ανοικοδόμηση νέων κατασκευών πάνω στις παλιές χαράξεις που εκλογικεύονται με τις ρυμοτομικές διανοίξεις και τις πράξεις τακτοποίησης των οικοπέδων. Με τη χροιά που δίνει ο χρόνος και τη βαθμιαία ανάπτυξη μιας συνείδησης του αστικού τρόπου ζωής, ορισμένες περιοχές του κέντρου των μεγάλων ελληνικών πόλεων αποκτούν ένα δικό τους αστικό χαρακτήρα. Στην περιφέρεια οι διαδοχικές νέες επεκτάσεις περιλαμβάνουν συνήθως τα αυθαίρετα, τους προσφυγικούς οικισμούς, που χαράζονται με τα γνωστά σχέδια οικοπεδοποίησης σύμφωνα με το παραδοσιακό «ελληνικό» ιπποδάμειο σύστημα, το οποίο εφαρμόζεται παντού ανεξάρτητα από τους παράγοντες της διαμόρφωσης του εδάφους, της ποιότητάς του και τον προσανατολισμό του οικισμού. Η αναλογία των διαδικασιών, των μηχανισμών και των παραγόντων της αστικοποίησης οδήγησε σε ένα είδος ενοποίησης του ελληνικού αστικού χώρου. Η ομοιότητα των πόλεων και τα κοινά χαρακτηριστικά τους μας επιτρέπουν να αναγνωρίσουμε την ύπαρξη μιας αρχιτεκτονικής της νεοελληνικής πόλης και κοινές τυπολογίες του αστικού χώρου. (Γερόλυμπου, Καλογήρου, Καυκούλα, Παπαμίχος, Χαστάογλου, 1983). Τούτο βέβαια είναι αποτέλεσμα του ριζοσπαστικού μοντερνισμού, ο οποίος οδήγησε στο σημερινό θρίαμβο της ομοιομορφίας.

Από τη δεκαετία του '80 ο κυρίαρχος στόχος που προβάλλει είναι η προστασία και η ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά και η ένταξή της στην καθημερινή ζωή των πόλεων. Προστασία, ένταξη και επανάχρηση, αλληλοσυμπληρώνονται προς όφελος του ιστορικού αντικειμένου, αλλά και της ποιότητας ζωής της πόλης. Η ανάδειξη της ιστορικής κληρονομιάς της πόλης αναβαθμίζει τον αστικό χώρο και βοηθά στην επαφή των κατοίκων με το ζωντανό τους παρελθόν, ενώ η παράλληλη επανάχρηση των ιστορικών τοποθεσιών και κελύφων προσφέρει εξαιρετικές ευκαιρίες πολιτιστικών δραστηριοτήτων, μέσα σε ένα περιβάλλον πλούσιο σε μνήμες και αισθητική ποιότητα, ιστορικό βάθος και σημασιολογική ευρύτητα.

Η αντιμετώπιση του προβλήματος της προστασίας των ιστορικών κέντρων και οικισμών στην Ελλάδα τη δεκαετία του '80 έγινε με τρόπο που, δυστυχώς, διαστρέφει την έννοια της διατήρησης του ιστορικού συνόλου, όπως το ορίζουν οι Διεθνείς Αρχές και τη γνώρισε από νωρίς η υπόλοιπη Ευρώπη. Μέσα στην αγωνία της επιταχυνόμενης καταστροφής, από την τραγική ανυπαρξία, μέχρι τότε, της

πολεοδομικής προστασίας των ιστορικών κέντρων δημιουργήθηκε σταδιακά ένα θεσμικό πλαίσιο, που ουσιαστικά αντιμετωπίζει τη "διατήρηση" (conservation) των ιστορικών κέντρων ως μηχανισμό αντικατάστασης των παλιών κελυφών με νέα κτίρια, προσαρμοσμένα στην κλίμακα και στο γενικό χαρακτήρα των ιστορικών οικισμών. Με τον τρόπο αυτό αντιμετωπίστηκαν οι περιθωριακοί παραδοσιακοί οικισμοί και ιστορικοί πυρήνες των μεγάλων πόλεων, όπως η Άνω Πόλη και το ιστορικό κέντρο της Θεσσαλονίκης. Στο κέντρο της πόλης, που συμπίπτει με το εμπορικό και διοικητικό κέντρο, το παιχνίδι της διατήρησης του ιστορικού συνόλου είχε ήδη κριθεί από το 1960 – 1970.

Στη δεκαετία του 1990, όταν έγιναν πλέον φανερά σε όλη την Ελλάδα τα καταστροφικά αποτελέσματα αυτής της πολιτικής, σημειώθηκαν και οι πρώτες βελτιώσεις τόσο προς την κατεύθυνση της διατήρησης, όσο και προς την κατεύθυνση της νέας δόμησης μέσα στο διατηρούμενο ιστορικό και παραδοσιακό περιβάλλον.

Το ζήτημα της προστασίας - διατήρησης του ιστορικού ιστού των δρόμων αντιμετωπίζεται πιο ολοκληρωμένα : Σε κάποιες περιοχές καθορίζονται μέσω αναπτυγμάτων όψεων των δρόμων οι επιθυμητές αποκαταστάσεις των αλλοιωμένων κτιρίων. Επίσης καθορίζονται η θέση και ο όγκος των νέων κτισμάτων, που μπορούν να κτισθούν στα κενά ανάμεσα στα διατηρούμενα κτίρια, μερικές φορές και η μορφή, πράγμα που θεωρείται μάλλον πολύ δεσμευτικό έως και επικίνδυνο, αφού νομιμοποιεί μία μόνο άποψη (Θεοχαρίδου, 2002). Η ισχύουσα νομοθεσία επιτρέπει κανονιστικές δράσεις και επεμβάσεις για την προστασία της παραδοσιακής αυτής εικόνας.

Έτσι στη σύγχρονη ελληνική πόλη έχει επέλθει μια βίαιη αποσύνθεση του πολεοδομικού ιστού από τα ιστορικά μέλη του, και η αντικατάστασή τους από αδιάφορες κατασκευές οδηγεί στην αποδιοργάνωση των δικτύων λειτουργίας της πόλης και στην απώλεια της τοπικής φυσιογνωμίας, κλίμακας και του δημόσιου χαρακτήρα του άστεως (δηλαδή του αστικού χαρακτήρα).

Αντιθέτως, στην Ευρώπη οι αναπλάσεις ιστορικών κέντρων, που έχουν πραγματοποιηθεί έως σήμερα, σχετίζονται με ποικιλία επεμβάσεων στο δομημένο περιβάλλον, οι οποίες διαφέρουν από χώρα σε χώρα και εξαρτώνται από τη χρονική περίοδο που υλοποιήθηκαν. Ωστόσο κοινό ζητούμενο της όλης προσπάθειας είναι η διατήρηση των ιστορικών οικισμών, των παραδοσιακών πυρήνων και κέντρων ως ζωντανών οργανισμών και όχι ως μουσείων, αποκομμένων από τη ζωή και τις ανθρώπινες δραστηριότητες. Η επέμβαση στα ιστορικά οικιστικά σύνολα θεωρείται ο βέλτιστος τρόπος εξακολούθησης της ύπαρξής τους (Σταματίου, 2002).

4.3. Φάσεις και διαδικασίες ανάπτυξης των ιστορικών κέντρων

Ένα απλό μοντέλο ανάπτυξης του ιστορικού κέντρου μιας πόλης σύμφωνα με τους Ashworth G.J. και Tunbridge J.E. (1990) μπορεί να αποδοθεί σε τέσσερις φάσεις :

1^η φάση : η αρχική πόλη που περιλαμβάνει όλες τις αστικές λειτουργίες (εμπορικές, διοικητικές, λειτουργίες κατοικίας κλπ.)

2^η φάση : ανάπτυξη - επέκταση της πόλης προς όλες τις κατευθύνσεις. Το κέντρο είναι το παλαιότερο τμήμα της πόλης. Εάν η επέκταση δεν γίνεται έτσι, λόγω ανάπτυξης των κεντρικών περιοχών είτε λόγω ιστορικών συγκυριών και τα παλιά κτίρια διασκορπίζονται στην πόλη, τότε υπάρχει μικρή πιθανότητα η πόλη να έχει συγκροτημένο ιστορικό κέντρο.

3^η φάση : γέννηση του ιστορικού κέντρου ως αποτέλεσμα δύο διαδικασιών, α) επαναξιολόγηση της ιστορικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, η οποία οδηγεί στην εισαγωγή νέων στάσεων και πολιτικών διατήρησης. Τούτο εφαρμόζεται σε μια επιλεγμένη μορφή ανάπτυξης. Το μέγεθος της αρχικής πόλης που εντάσσεται στο πρόγραμμα εξαρτάται από την ισχύ της κίνησης για διατήρηση, τις συνθήκες των κτιρίων και τις πιέσεις για ανάπτυξη και β) σχέσεις μεταξύ της ιστορικής πόλης και των κεντρικών λειτουργιών της. Η εισαγωγή των πολιτικών διατήρησης για τις φυσικές κατασκευές της περιοχής θέτει εμπόδια στην ανάπτυξη ορισμένων εμπορικών δραστηριοτήτων και την κερδοφορία των περιοχών του κέντρου της πόλης. Μπορεί να υπάρξουν οικονομικές πιέσεις, να βγουν από την περιοχή και οι σχεδιαστές μπορεί να διώξουν τις χρήσεις γης που θεωρούνται μη αρμόζουσες στο είδωλο της ιστορικής πόλης. Το αποτέλεσμα είναι δυνατόν να οδηγήσει σε μερικό διαχωρισμό του εμπορικού κέντρου (C.B.D.) και του ιστορικού κέντρου

4^η φάση : εδώ το μερικώς μετακινημένο εμπορικό κέντρο και το ιστορικό κέντρο αλληλοκαλύπτονται, με το ιστορικό κέντρο να είναι και ένα μέρος της αρχικής πόλης και ένα μέρος του εμπορικού και οικονομικού κέντρου.

Το μοντέλο αυτό, όπως είναι φυσικό, μπορεί να έχει πολλές παραλλαγές. Αυτές βασίζονται αφενός στη φύση, την κατανομή και την αξιολόγηση των ιστορικών πόρων και αφετέρου στην ισχύ των πιέσεων για ανάπτυξη. Οι παράγοντες που επηρεάζουν την εξέλιξη του μοντέλου είναι το μέγεθος της πόλης (μονοκεντρικά, πολυκεντρικά ιστορικά κέντρα και πόλεις), οι χρήσεις γης, οι φυσικοί και περιβαλλοντικοί παράγοντες και ο πολιτισμός του κάθε τόπου.

4.4. Τυπολογικό και μορφολογικά χαρακτηριστικά του αστικού ιστού στο ιστορικό κέντρο της πόλης

Σ' ένα ιστορικό οικιστικό σύνολο, τα μεμονωμένα κτίρια αποκτούν όλη τους τη σημασία σε σχέση με τον ιστό στον οποίο εντάσσονται. Ακόμα και στις

περιπτώσεις όπου η μνημειακή αρχιτεκτονική απουσιάζει υπάρχουν οικιστικά σύνολα που επιβάλλονται περισσότερο με τη συνάφεια και την ενότητά τους παρά με την ιδιαίτερη αξία των στοιχείων που τα συνθέτουν. Αυτό είναι συνέπεια της στροφής που έχει επιτευχθεί τα τελευταία χρόνια στα οικιστικά σύνολα και όχι στα μεμονωμένα μνημειακά κτίρια.

Οι ιστοί των ιστορικών οικιστικών συνόλων αποτελούνται από ένα μεγάλο αριθμό στοιχείων και χαρακτηριστικών που έχουν σχέσεις εξαιρετικά πολύπλοκες. Τα στοιχεία του ιστού μπορούν να διακριθούν σε πέντε συστήματα σε ό,τι αφορά τη φυσική μορφή και τη χωρική οργάνωση :

- α) το σύστημα των διαδρομών και των δικτύων (δρόμοι, πεζόδρομοι κλπ.)
- β) το σύστημα των ελεύθερων χώρων (πλατείες, πάρκα κλπ.)
- γ) το σύστημα κατάτμησης της γης (οικόπεδα)
- δ) το σύστημα των μνημείων και των άλλων διακεκριμένων στοιχείων της πόλης (Νομικός, 1997).

4.4.1. Το σύστημα κατάτμησης της γης

Τα σχήματα, το μέγεθος και η διάταξη των οικοπέδων που συγκροτούν το σύστημα κατάτμησης της γης αποτελούν καθοριστικά στοιχεία του αστικού ιστού. Ιδιαίτερα στη χώρα μας, αυτά τα χαρακτηριστικά της ιδιοποίησης του εδάφους είναι τα κύρια χαρακτηριστικά της φυσικής πολεοδομίας, όπως αυτή αναπτύχθηκε το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα. Αυτά, καθώς και η οικοπεδική διανομή της γης είναι προϊόντα της εξέλιξης τόσο των ειδικών τοπικών συνθηκών του οικισμού, όσο και των γενικότερων μεταβολών των σχέσεων ιδιοκτησίας και των θεσμών που την καθόριζαν, δηλαδή του πολιτισμού γενικότερα. Επειδή τα μονιμότερα γεωγραφικά χαρακτηριστικά του χώρου και οι ιδιοκτησιακοί θεσμοί μεταβάλλονται πολύ αργά ως προς το χρόνο, τα ίχνη των ιδιοκτησιακών σχέσεων που αποτυπώνονται στο έδαφος του οικισμού έχουν σχετικά μεγάλη διάρκεια.

Οι απαρχές της σημερινής οικοπεδικής διανομής του αστικού εδάφους ανάγονται σε προηγούμενες φάσεις της εξέλιξης του οικισμού. Καθώς οι αστικές δραστηριότητες αναπτύσσονται, ο αστικός χώρος επεκτείνεται, είτε σε περιοχές αδόμητες και μη αστικοποιημένες είτε πολλές φορές σε περιοχές με διαφορετικές χρήσεις, επιβάλλοντας μαζί με τις νέες χρήσεις μια νέα διαίρεση της γης. Αυτό προκαλεί τη δημιουργία νέων οικοπεδικών διανομών που τείνουν να παρουσιάσουν διαφορετικά χαρακτηριστικά σύμφωνα με το ιδιοκτησιακό καθεστώς που ισχύει κάθε φορά, αλλά και τον τρόπο δόμησης και εκμετάλλευσης της γης, η οποία ανασυντάσσει το ιδιοκτησιακό καθεστώς (οριζόντια και κάθετη ιδιοκτησία).

Οι μεταβολές μπορεί να είναι σταδιακές και ομαλές. Πολλές φορές όμως, κυρίως σε στιγμές κοινωνικών ή ιστορικών ανατροπών και κρίσεων, το νέο

οικοπεδικό σύστημα που επιβάλλεται ή δημιουργείται διαφέρει ριζικά από το παλιό. Η μεγάλη αντοχή των σχέσεων ιδιοκτησίας εξασφαλίζει στο σύστημα των οικοπέδων μεγάλη χρονική διάρκεια. Έτσι, στο σημερινό οικοπεδικό σύστημα επιβιώνουν ακόμη παλιότερες μορφές διαίρεσης του εδάφους και μπορούν να αναγνωρισθούν μορφές και διατάξεις οικοπέδων που προϋπήρξαν του σημερινού οικισμού. Το σύστημα των οικοπέδων είναι από τα παλιότερα συστήματα που διαμορφώνουν τον αστικό ιστό και προηγείται ιστορικά από το σύστημα του κτισμένου χώρου. Μ' αυτόν τον τρόπο αποτελεί ένα κοινό πλαίσιο αναφοράς για τα υπάρχοντα κτίρια, αλλά και γι' αυτά που πρόκειται να οικοδομηθούν.

Η ποικιλία των οικοπεδικών μορφών εκτός από τα νομοθετημένα συστήματα δόμησης επηρεάζει άμεσα την ποικιλία των κτιρίων. Οι διαφορετικές καταστάσεις του αστικού χώρου, με τις δεσμεύσεις που θέτουν, διαμορφώνουν τη βάση για την εκδήλωση των διαφόρων εκδοχών της κυρίαρχης αρχιτεκτονικής της κάθε εποχής. Η οικοπεδική διανομή ορίζει συγχρόνως μια χαρακτηριστική κατεύθυνση των κτιρίων και ένα κοινό μετασχηματισμό των διαστάσεών τους, όποιοι και αν είναι οι υιοθετημένοι κτιριολογικοί και μορφολογικοί τύποι. Έτσι, η διανομή της αστικής γης σε εν σειρά επαναλαμβανόμενα οικόπεδα κατά μήκος των αστικών δρόμων εκδηλώνεται ως ρυθμική αναλογία στα κτίρια, ενώ η ελεύθερη διάταξη των αγροτικών ιδιοκτησιών που υπακούουν περισσότερο στα φυσικά χαρακτηριστικά του εδάφους και στην οικονομική και κοινωνική εξέλιξη της αγροτικής οικογένειας, εκδηλώνεται ως πολυμορφία και γραφικότητα της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής. Ανάλογη διαμόρφωση ακολουθούν και τα τοπία (αστικό, ημιαστικό, φυσικό) (Νομικός, 1997).

Φωτογραφία 1 : Το σύστημα των οικοπέδων στο ιστορικό κέντρο Καβάλας

(πηγή : Νομικός,1997)

4.4.2. Το σύστημα των διαδρομών και των δικτύων

Το οδικό σύστημα των ιστορικών κέντρων αποτελείται από το σύνολο των διαδρομών, κύριων και δευτερευουσών, που χρησιμοποιούνται για κάθε είδους μετακινήσεις και μεταφορές στον οικισμό. Η χάραξη και τα γεωμετρικά χαρακτηριστικά των δρόμων, το εύρος και οι κλίσεις τους, τα υλικά κατασκευής τους, ακόμη και η δενδροφύτευσή τους, αν υπάρχουν φυσικά, και το είδος της κυκλοφορίας που εξυπηρετούν έχουν ιδιαίτερη σημασία για τη συγκρότηση του αστικού ιστού.

Αποτέλεσμα μιας μακροχρόνιας διαμόρφωσης το οδικό σύστημα απεικονίζει με έκδηλο τρόπο τις σχέσεις και τη σημασία των διασυνδέσεων του οικισμού με την ευρύτερη περιφέρειά του, καθώς και τις σχέσεις των τμημάτων του οικισμού μεταξύ τους. Σ' αυτή τη διαμόρφωση παίζουν ρόλο η μορφολογία του εδάφους, η χωροθέτηση του αρχικού πυρήνα και των βασικών λειτουργιών του οικισμού, αλλά και η ύπαρξη σημαντικών στοιχείων του κτισμένου χώρου, όπως είναι ναοί και θρησκευτικά κτίσματα, τείχη, ακροπόλεις, οχυρωματικές διατάξεις κλπ. Τέλος, στη διαμόρφωση του οδικού δικτύου επιδρούν αποφασιστικά οι επεμβάσεις που έγιναν παλιότερα στη ρυμοτομία του οικισμού. Η επιρροή τους στη μορφή του κέντρου είναι σημαντική.

Η αντοχή του οδικού συστήματος στο χρόνο είναι μεγάλη. Και αυτό γιατί, από τη δημιουργία του και μετά, ο δρόμος γίνεται πεδίο ανάπτυξης των κοινωνικών δραστηριοτήτων και εγγράφεται στη συλλογική μνήμη της κοινότητας. Στους δρόμους εκτυλίσσονται οι κοινωνικές αντιπαράθεσεις και συγκρούσεις, εκεί διακηρύσσεται η δύναμη της εξουσίας, εκδηλώνεται η λαϊκή παρουσία. Ο δρόμος είναι ο κύριος δημόσιος χώρος και ενοποιεί και συγχρόνως διαχωρίζει το ιδιωτικό από το δημόσιο, οριοθετεί τις ιδιοκτησίες, τις γειτονιές, τις συνοικίες, γίνεται άξονας συγκέντρωσης λειτουργιών και χωροθέτησης δημόσιων κτιρίων. Το σύστημα των διαδρομών μετατρέπεται με την πάροδο του χρόνου στο μονιμότερο χαρακτηριστικό της συγκρότησης του αστικού χώρου. Είναι αγωγοί κυκλοφορίας, δίκτυα επικοινωνίας, όρια περιοχών και περιφερειών και άξονες μελλοντικής ανάπτυξης.

Η διαμόρφωση του αρχικού πυρήνα και ο τρόπος ανάπτυξης του οικισμού οδηγούν σε ποικίλες διατάξεις του οδικού συστήματος. Σε συνδυασμό με τα άλλα συστήματα που συγκροτούν τον αστικό ιστό, μπορούμε να διακρίνουμε τρεις βασικούς τύπους διατάξεων του οδικού συστήματος :

- α. τη γραμμική διάταξη
- β. τη διάταξη σε δίκτυο και
- γ. τη διάταξη σε κάνναβο

Οι τύποι αυτοί είναι δυνατό να εμφανίζονται με ιεραρχημένη ή όχι δομή, με διατάξεις που εξασφαλίζουν συνεχή ροή στην κυκλοφορία ή με διατάξεις που οι κινήσεις καταλήγουν σε αδιέξοδα. Αν και ποτέ δεν συναντούμε μια απόλυτη σαφήνεια στην οργάνωση του οδικού συστήματος των ιστορικών οικισμών, για μεθοδολογικούς λόγους είναι σκόπιμο να εντοπίσουμε τη διάταξη ή τις διατάξεις που επικρατούν.

Η γραμμική διάταξη (διάταξη "δένδρο") χαρακτηρίζεται από το ότι ένας μόνο δρόμος οδηγεί από ένα σημείο σε ένα άλλο. Γενικά, περιορίζει τις επιλογές στις διαδρομές από το ένα σημείο του οικισμού στο άλλο. Το χαρακτηριστικό αυτό γίνεται πιο έντονο, όταν το σύστημα διατάσσεται με τέτοιο τρόπο, ώστε όλοι οι δρόμοι περνούν υποχρεωτικά από το διαμπερή δρόμο για την είσοδο και έξοδο από αυτόν. Όταν ο ιστός είναι ιεραρχημένος σε κύριους και δευτερεύοντες δρόμους, το οδικό σύστημα σε γραμμική διάταξη παίρνει τη μορφή δέντρου. Κάθε κλάδος εξαρτάται από ένα σημαντικότερο κλάδο, που με τη σειρά του εξαρτάται από το βασικό κορμό. Αυτή η ιεράρχηση υποχρεώνει την κυκλοφορία να συμβάλλει στους σημαντικούς κλάδους και από εκεί να οδηγείται στο βασικό άξονα.

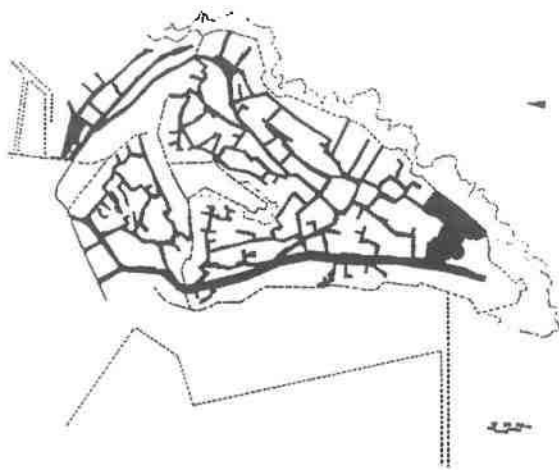
Η διάταξη σε δίκτυο συνδέεται με την οργάνωση του οικισμού σε οικοδομικές νησίδες. Το δίκτυο αποτελείται από τους δημόσιους δρόμους, που περιβάλλουν τις συστάδες των κατοικιών και οριοθετούν τις οικοδομικές νησίδες, και τους ημιδημόσιους δρόμους και περάσματα που διατρέχουν το εσωτερικό των νησίδων και εξασφαλίζουν τις προσβάσεις στις κατοικίες, αλλά και τις επικοινωνίες στο εσωτερικό των νησίδων. Η διάταξη αυτή συνδέεται με έναν ιδιαίτερο τύπο οικοπέδων που βρίσκονται εγκλεισμένα στο εσωτερικό της οικοδομικής νησίδας, χωρίς άμεση σύνδεση με το κύριο οδικό δίκτυο. Εδώ η μορφή του ιστορικού κέντρου αναπτύσσεται κυκλικά γύρω από την αρχική νησίδα – πυρήνα.

Παρά τις αλλοιώσεις του αστικού ιστού στα ιστορικά κέντρα και τους ιστορικούς οικισμούς δεν είναι δύσκολο να αναγνωρισθεί ο τύπος του οδικού συστήματος. Η πρόλευση της οργάνωσης σε δίκτυο θα μπορούσε να αποδοθεί στη σταδιακή μετατροπή των μονοπατιών, που οριοθετούσαν μεγάλες αγροτικές ιδιοκτησίες, σε εσωτερικούς δρόμους του οικισμού που σιγά σιγά δημιουργήθηκε. Συγχρόνως με τη διαδοχική κατάτμηση των αρχικών ιδιοκτησιών και την ανοικοδόμηση κτισμάτων στο εσωτερικό των αρχικών ιδιοκτησιών δημιουργήθηκαν διαδρομές και περάσματα σε σχετική απομόνωση από το κύριο οδικό δίκτυο. Λόγοι ασφαλείας αλλά και φυλετικών και θρησκευτικών ιδιαιτεροτήτων επέτειναν το διαχωρισμό των δύο δικτύων, του δημόσιου και του ημιδημόσιου, και εμπόδισαν την πλήρη ενοποίησή τους. Οι δύο αυτοί τύποι του οδικού συστήματος, η γραμμική διάταξη και η διάταξη σε δίκτυο, απαντώνται συνήθως σε μικρά οικιστικά σύνολα. Γενικά, οι διατάξεις αυτές τείνουν με την

πάροδο του χρόνου να σχηματίσουν ένα συνθετότερο σύστημα δύο ή περισσότερων δικτύων (δρόμοι, μονοπάτια, πεζόδρομοι κλπ).

Στη διάταξη σε κάνναβο εμφανίζονται οικοδομικά τετράγωνα, δηλαδή τμήματα του αστικού χώρου οριοθετημένα από δρόμους από όλες τις πλευρές. Στον κάνναβο, ο αριθμός των εισόδων ή των εξόδων από και προς τον οικισμό διαβαθμίζει ιεραρχικά τους δρόμους. Εφόσον παρουσιάζεται ένας περιορισμένος αριθμός εισόδων, είναι φανερό ότι μερικοί δρόμοι τείνουν να αποκτήσουν μεγαλύτερη σπουδαιότητα σε σχέση με άλλους. Τα διαστασιακά κριτήρια, πλάτος και μήκος του δρόμου, μπορούν να δημιουργήσουν μια ιεράρχηση στο δίκτυο. Η διάταξη του οδικού δικτύου σε κάνναβο είναι αποτέλεσμα της εντατικής εκμετάλλευσης του αστικού εδάφους και συνοδεύεται από μια μακροχρόνια διαδικασία κατάτμησης της αστικής γης. Είναι αποτέλεσμα της έμφασης στην ανάδειξη της μονάδας όπου εδώ είναι το οικόπεδο. Απαντάται κυρίως στις κεντρικές περιοχές των ιστορικών οικισμών, όπου επικρατούν εμπορικές και μεταποιητικές δραστηριότητες. Η διαδικασία σχηματισμού αυτού του τύπου συνοδεύτηκε ιστορικά από αναδιανομές της γης μετά από καταστροφές και συνήθως υποδηλώνει σχεδιαστική παρέμβαση του κράτους και τη θεσμική κατοχύρωσή της (νόμοι, διατάγματα, αποφάσεις όρων δόμησης κλπ) (Νομικός, 1997).

Φωτογραφία 2 : Το σύστημα των διαδρομών στο ιστορικό κέντρο Καβάλας

(πηγή : Νομικός,1997)

4.4.3. Το σύστημα των κτισμένων και ελεύθερων χώρων

Το σύστημα του κτισμένου χώρου σε ένα ιστορικό κέντρο (οικισμό), εμφανίζει διάφορες διαβαθμίσεις συνέχειας ή ασυνέχειας, που προκύπτουν από τη θέση των κτιρίων στο οικόπεδο και τις μεταξύ τους σχέσεις. Με βάση τον τρόπο που διατάσσονται τα κτίρια, κατά το σχηματισμό του ιστού, διακρίνονται τρεις διαφορετικοί τύποι οργάνωσης του κτισμένου χώρου :

- α. η πανταχόθεν ελεύθερη δόμηση ή σημειακή δόμηση
- β. η κατά μήκος ενός άξονα δόμηση ή γραμμική δόμηση ή γραβάτα (ή κορδέλα) και
- γ. η επεκτεινόμενη σε πολλές κατευθύνσεις δόμηση ή συνεχής επιφανειακή δόμηση

Στη σημειακή δόμηση τα κτίρια ξεχωρίζουν μεταξύ τους. Η δόμηση είναι ασυνεχής. Αυτόν τον τύπο οργάνωσης τον συναντούμε σε αρκετούς ιστορικούς οικισμούς, που αποτελούνται π.χ. από πυργόσπιτα, αρχοντικά αλλά ακόμη και λαϊκά σπιτία, απομονωμένα μεταξύ τους. Λόγοι κοινωνικής διάκρισης ή ιδιοκτησιακού καθεστώτος διαμορφώνουν κατά κύριο λόγο αυτή τη μορφή δόμησης.

Στη γραμμική δόμηση σε ιστορικούς οικισμούς τα κτίρια παρατάσσονται με τρόπο που σχηματίζουν μια συνεχή γραμμή. Η συνέχεια της δόμησης εμφανίζεται προς μια κατεύθυνση του χώρου. Στην περίπτωση της γραμμικής δόμησης, τα επί μέρους κτίρια δεν αναγνωρίζονται με την πρώτη ματιά, αλλά γίνονται αντιληπτά ως ένα σύνολο. Μόνο μια πιο προσεκτική εξέταση επιτρέπει να εντοπιστεί η όψη του κάθε σπιτιού και απαιτείται ακόμη μεγαλύτερη προσοχή για να διακριθούν οι λεπτομέρειες της αρχιτεκτονικής του. Τα κτίρια γίνονται τμήματα – στοιχεία σύνθεσης του αστικού τοπίου.

Στη συνεχή δόμηση σε ιστορικούς οικισμούς τα κτίσματα ενώνονται μεταξύ τους από περισσότερες πλευρές. Σχηματίζουν έτσι μια περίπου συμπαγή μάζα, που φαίνεται να διακόπτεται σχεδόν μόνο από δρόμους. Ο συνεχής αυτός όγκος συνήθως είναι διάτρητος από αυλές που όμως δεν διασπούν τη συνέχειά τους.

Ο τύπος οργάνωσης του κτισμένου χώρου είναι το αποτέλεσμα της εξέλιξης του ιστού, η οποία βαθμιαία αναδιαρθρώνει την αρχική διάταξη. Οι μεταβολές που συμβαίνουν δεν αλλοιώνουν πάντα το βασικό τύπο, ιδιαίτερα όταν περιορίζονται σε προσθήκες και άλλες επεμβάσεις δευτερεύουσας σημασίας που παραμένουν εξαρτημένες από την αρχική διάταξη. Η αρχική διάταξη τροποποιείται βαθμιαία με την αυθόρμητη διαδικασία εσωτερικής ανάπτυξης του αστικού ιστού. Έτσι, είναι δυνατό το σύστημα των κτισμένων χώρων να ξεκινήσει από μια σημειακή δόμηση και να περάσει προοδευτικά σε μια γραμμική ή ακόμη και σε μια συνεχή δόμηση. Οι βασικοί τύποι δόμησης των ιστορικών κέντρων, που διαμορφώνονται κυρίως

από τη διάταξη των κτισμένων όγκων, ενισχύονται ή αποδυναμώνονται από τις κατευθύνσεις που επικρατούν στην τοποθέτηση των κτιρίων, καθώς και από τα διαστασιακά χαρακτηριστικά τους.

Οι σχέσεις ανάμεσα στα κτίρια είναι καθοριστικές για τη διαμόρφωση της συνολικής εικόνας του οικισμού ή του συνόλου. Σημαντική είναι η κατεύθυνση του κύριου άξονα των κτισμάτων. Έχει παρατηρηθεί ότι όσο συχνότερα οι άξονες των επί μέρους κτιρίων τοποθετούνται στην ίδια κατεύθυνση, τόσο εντονότερα σχηματίζεται η εντύπωση ενός ομοιογενούς συνόλου. Μ' αυτόν τον τρόπο, ακόμα και στην περίπτωση της σημειακής δόμησης, η αυστηρή ευθυγράμμιση των μεμονωμένων κτιρίων τους δίνει μια συνέχεια που αντισταθμίζει την απομόνωσή τους.

Οι κτισμένοι όγκοι σε σχέση με τα κενά, που υπάρχουν ανάμεσά τους προσδιορίζουν την πυκνότητα του κτισμένου χώρου στα ιστορικά κέντρα. Σε όλους τους τύπους οργάνωσης του κτισμένου χώρου είναι δυνατόν να εντοπισθούν ποικίλες κλιμακώσεις των διαφόρων πολεοδομικών μεγεθών, και η κάλυψη, η δόμηση και η πυκνότητα αυξάνουν από τη σημειακή προς τη συνεχή δόμηση.

Οι ελεύθεροι, αδόμητοι χώροι είναι άμεσα εξαρτημένοι από τους κτισμένους χώρους σε έναν οικισμό. Συνήθως, η οργάνωση των ελεύθερων χώρων εκφράζεται ως το αρνητικό συμπλήρωμα των κτισμένων χώρων : Όσο πιο συνεχής είναι η ανάπτυξη της κτιριακής μάζας, τόσο αυξάνεται η συνέχεια των ελεύθερων χώρων, ενώ η διάσπαση της πρώτης ενισχύει τη συνέχεια των δεύτερων. Η σχέση αυτή επηρεάζει επίσης και την ποιότητα του ελεύθερου χώρου. Όσο τα κτισμένα στοιχεία αποσπώνται μεταξύ τους και η κτιριακή μάζα τεμαχίζεται σε μεγάλο βαθμό μεμονωμένων κτιρίων, τόσο περισσότερο ο ελεύθερος χώρος αποκτά ενδιαφέρον.

Η συνέχεια των ελεύθερων χώρων στους ιστορικούς οικισμούς με πανταχόθεν ελεύθερη ή σημειακή δόμηση έχει ως συνέπεια τη μικρή διαφοροποίηση των ιδιωτικών από τις δημόσιες αδόμητες επιφάνειες. Σ' αυτή την περίπτωση η διαφοροποίηση ανάμεσα στις δύο κατηγορίες εξαρτάται από την έντονη ή όχι παρουσία διαχωριστικών ορίων. Στη γραμμική δόμηση οι ελεύθεροι χώροι διαμοιράζονται σε δύο ζώνες τοποθετημένες από τη μια και την άλλη πλευρά της κτιριακής μάζας. Η διάταξη αυτή δημιουργεί ένα σαφές όριο ανάμεσα στο δρόμο (ελεύθερος δημόσιος χώρος) και το εσωτερικό των οικοπέδων (ιδιωτικός ελεύθερος χώρος).

Τέλος, στην περίπτωση της πυκνής συνεχούς δόμησης τα ιδιωτικοποιημένα κενά εμφανίζονται γενικά ως ανοίγματα στο εσωτερικό του κτισμένου όγκου, ενώ οι ελεύθεροι δημόσιοι χώροι παρουσιάζονται πιο συχνά με μια γραμμική συνέχεια, που ανταποκρίνεται στη συνέχεια των δρόμων, των ανοιγμάτων και των πλατειών (Νομικός, 1997).

Φωτογραφία 3 : Σχέσεις κτισμένου - ελεύθερου χώρου στο ιστορικό κέντρο Καβάλας

(πηγή : Νομικός, 1997)

4.4.4. Το σύστημα των μνημείων και των διακεκριμένων κτισμάτων

Στα διακεκριμένα στοιχεία του κτισμένου χώρου κατατάσσονται κάποια που είναι προορισμένα να εξυπηρετούν λειτουργίες και σκοπούς συνήθως διαφορετικούς από την κοινή κατοικία, το εμπόριο ή τη μεταποίηση. Πρόκειται για κτίρια μοναδικά, που δεν παρουσιάζουν έναν επαναλαμβανόμενο χαρακτήρα. Τέτοια κτίσματα που διακρίνονται ως ιδιόζουσα χρήση και τυπολογία είναι μνημεία, πύργοι, εκκλησίες, μεμονωμένα αρχοντικά, τζαμιά, συναγωγές, χάνια, διοικητικά κτίρια, στρατώνες, εκπαιδευτικά κτίρια κ.ά.

Τα διακεκριμένα αυτά κτίσματα βρίσκονται συνήθως απομονωμένα ή με κτίρια συνοδείας στο χώρο της πόλης και δεν αποτελούν ένα συνεκτικό σύνολο, ώστε να δικαιολογείται η χρησιμοποίηση του όρου σύστημα. Παρά όμως αυτή τη διαφοροποίηση, τα μοναδικά αυτά στοιχεία του οικισμού έχουν ορισμένα κοινά και ομοειδή χαρακτηριστικά, όσον αφορά κυρίως την ένταξη στον αστικό ιστό και τις σχέσεις τους με τα άλλα στοιχεία της πόλης. Οι σχέσεις αυτών των στοιχείων με τον ιστό που σχηματίζεται από το σύνολο των επαναλαμβανόμενων κτισμένων στοιχείων, μπορεί να είναι τριών τύπων :

α. η έγκλειση : το μνημείο ή γενικότερα το διακεκριμένο κτίριο σ' αυτή την περίπτωση βρίσκεται ενσωματωμένο στη μάζα των γύρω κτιρίων

β. η σύνδεση : το κτίσμα μπορεί να βρίσκεται σε επαφή με τη μία ή περισσότερες πλευρές του με τα γειτονικά κτίσματα

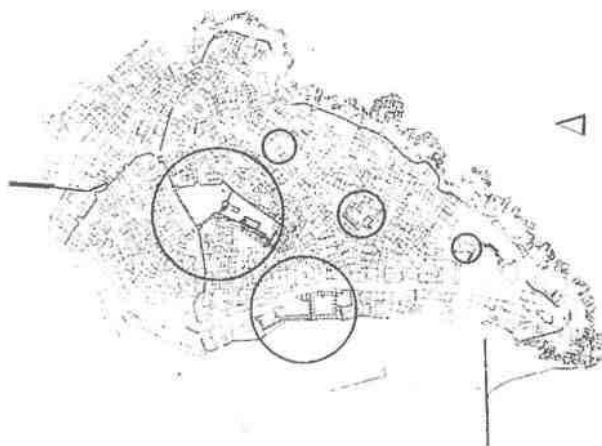
γ. το απομονωμένο μνημείο - κτίριο : το μνημείο είναι περίοπτο και δεν εφάπτεται με καμιά πλευρά του με το γύρω κτισμένο χώρο.

Οι διατάξεις αυτές αποτελούν και μια διαβάθμιση της προβολής του κτίσματος. Στην έγκλειση το μνημείο παρά την ιστορική ή αρχιτεκτονική του σημασία βρίσκεται κρυμμένο στη γύρω του κτιριακή μάζα. Είναι γνωστό μόνο σε όσους έχουν μια ειδική σχέση μαζί του και δεν αποκαλύπτεται παρά τυχαία στον παρατηρητή. Αντίθετα, όταν το κτίριο είναι απομονωμένο από τα άλλα στοιχεία του κτισμένου χώρου, προβάλλει όλα τα χαρακτηριστικά του και γίνεται σημείο αναφοράς στο χώρο της πόλης. Στην ενδιάμεση κατάσταση της σύνδεσης, η ιδιαιτερότητα του κτίσματος γίνεται αντιληπτή στο βαθμό που η κλίμακα και τα μορφολογικά χαρακτηριστικά του διαφοροποιούνται από τον κτιριακό όγκο στον οποίο εντάσσεται.

Γενικά, εάν η κατεύθυνση ενός μνημείου ακολουθεί τις κύριες κατευθύνσεις του κτισμένου ιστού, τότε αυτό ενσωματώνεται πιο εύκολα στον κτισμένο χώρο. Αντίθετα, στην εξατομικευμένη προβολή του συμβάλλει η απόκλιση της κατεύθυνσης του κτιρίου από εκείνη των γειτονικών κτισμάτων. Επίσης, όσο περισσότερο οι διαστάσεις ενός μνημείου διαφοροποιούνται από τη μέση διάσταση των γειτονικών του κτισμάτων, τόσο περισσότερο η ειδική του παρουσία γίνεται αισθητή στον αστικό ιστό.

Η θέση των μνημείων σε σχέση με τον αστικό ιστό καθορίζει την αντιληπτική οργάνωση του οικισμού και οροθετεί τον ιστορικό πυρήνα. Η παρουσία πολλών μνημείων, παραδοσιακών – διατηρητέων κτισμάτων είναι κυρίαρχος παράγων προσδιορισμού των ιστορικών κέντρων. Η θέση τους δεν είναι τυχαία, αλλά απορρέει από την ειδική λειτουργία που είχε το κάθε κτίσμα στις διάφορες εποχές και τις ιδιαιτερότητες που χαρακτήριζαν την πολιτισμική και κοινωνική συμπεριφορά της κοινότητας και των κατοίκων (Νομικός, 1997).

Φωτογραφία 4 : Τα μνημεία και τα μοναδικά στοιχεία στο ιστορικό κέντρο Καβάλας

(πηγή : Νομικός, 1997)

4.5. Τα ιστορικά κέντρα των πόλεων της Μακεδονίας

Τα ιστορικά κέντρα των πόλεων της Κεντρικής Μακεδονίας καθώς και οι οικισμοί της υπαίθρου είναι αποτέλεσμα μιας μακρόχρονης εξέλιξης περισσότερο ή λιγότερο αυτόνομης. Η διαφοροποίηση των παραγόντων γέννησης και ανάπτυξης τους δημιουργούν μια σειρά από ιδιοτυπίες που εκδηλώνονται στα τυπολογικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά τους.

Ειδικότερα οι οικισμοί της Κεντρικής Μακεδονίας παρουσιάζουν παράλληλα μια ενότητα χαρακτήρων που προκύπτουν όχι μόνο από την ένταξη σε μια περιοχή με κοινά γεωγραφικά χαρακτηριστικά, αλλά και από άλλους παράγοντες, όπως είναι η τοπική παράδοση, τα περιφερειακά χαρακτηριστικά του πολιτισμού, οι οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες. Η παράταση της τουρκοκρατίας ως τις αρχές του 20ου αιώνα και ο ατελής οθωμανικός εκσυγχρονισμός συντέλεσαν στη διατήρηση της παραδοσιακής διάρθρωσης της κοινωνίας. Χωρίς να είναι πρόθεσή μας εδώ να αναλύσουμε τις δομές των οικιστικών κέντρων, μπορούμε να επισημάνουμε τη συνεχή ιστορική παρουσία, την παράδοση αστικής ζωής, τη σταθερότητα των φυσικών διαθέσιμων πόρων και των ορίων της ενδοχώρας, καθώς και την αυτόνομη κοινοτική οργάνωση κατά πόλη και γειτονιά. Αυτά τα χαρακτηριστικά διάρκειας έχουν συγκεκριμένες επιπτώσεις στην οικιστική τυπολογία και μορφολογία. Αρχιτεκτονικά ίχνη του παρελθόντος, μοναδικά μνημεία και στοιχεία, χαράξεις και διαδρομές παραμένουν ορατά στο χώρο. Φυσικές οχυρές θέσεις ή τεχνητές αμυντικές διατάξεις διαγράφουν με σαφήνεια τα όρια της παλιά πόλης με την νέα πόλη και το ύπαιθρο. Στο εσωτερικό των μεγαλύτερων οικισμών διακρίνονται με σαφήνεια οι πολεοδομικές ενότητες - γειτονίες με ιδιαίτερα φυλετικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά. Το μέγεθος και ο αριθμός ποικίλλουν, αλλά το κοινό αποτέλεσμα είναι η εικόνα ενός αστικού χώρου που συντίθεται από ένα μωσαϊκό πολιτισμικών δράσεων και αποτελεσμάτων. Διακρίνονται ακόμη περιοχές με ειδικό χαρακτήρα όπως η αγορά, τόπος κοινής συνάντησης και ανταλλαγών, καθώς και οι πρώτες συγκεντρώσεις εργαστηρίων, βιοτεχνικών ή πρωτοβιομηχανικών κτισμάτων. Οι ενότητες μικρής κλίμακας που συγκροτούν την πόλη, οι οικοδομικές νησίδες, διατηρούν επίσης μια σχετική αυτονομία και εσωστρέφεια, καθώς συχνά κοινοί ημιδημόσιοι χώροι περιβάλλονται από περικλειστές διατάξεις κατοικιών οργανωμένων γύρω από το κοινωνικό - θρησκευτικό κέντρο, που συνήθως ταυτίζεται με κάποιο θρησκευτικό κτίσμα (ναός, τζαμί, συναγωγή). Η συγκεκριμένη γεωμετρία των οικοπέδων και η κατάτμηση της γης προκύπτουν από μια μακρόχρονη παράδοση αστικής ζωής και λειτουργίας ή από διαδοχικές διαιρέσεις των αγροτικών ιδιοκτησιών. Η οργανική εξέλιξη και η πολυπλοκότητα του ιστού οδηγούν σε μια ατέρμονη ποικιλία όγκων και διαρθρώσεων, σχέσεων μεταξύ πλήρων και κενών, κλειστών - ανοικτών και

ημιυπαιθρίων χώρων, προσπελάσεων από το δρόμο ή τους εσωτερικού κοινόχρηστους χώρους. Διάφορη είναι η μορφή του ιστού στους αγροτικούς οικισμούς με αραιότερη δόμηση, ελεύθερα κτίσματα και μεγαλύτερες αυλές. Η πολλαπλότητα αυτή και οι ιδιαιτερότητες δεν αναιρούν μια βαθύτερη ενότητα για πυκνοδομημένους αστικούς ιστούς ή για αραιοδομημένα κτίσματα των παρυφών της πόλης και της υπαίθρου. Είναι φανερό η κοινή προέλευση των κτισμάτων από τον παραδοσιακό αγροτικό τύπο με δωμάτια εν σειρά, χαγιάτι και εσωτερική αυλή που αναπτύσσεται σε μια ή δύο βασικές στάθμες.

Από την απarıθμηση των παραπάνω κοινών χαρακτήρων διαφαίνεται ότι η ιδιαίτερη ποιότητα των οικισμών αυτών προκύπτει όχι μόνο από τη μοναδικότητα των μνημείων, αλλά και από μια συνολική αίσθηση κοινοτικής ζωής και συλλογικής μνήμης. Αυτές οι ιδιαίτερες αξίες διατρέχουν άμεσο κίνδυνο υποβάθμισης, κατάργησης, για να μην πούμε εξαφάνισης, από την πίεση της πρόσφατης αστικοποίησης που επεκτείνεται σήμερα στο σύνολό της είτε πρόκειται για ιστορικά κέντρα είτε για οικισμούς της ενδοχώρας (Καλογήρου, Νομικός, 1989).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο

ΜΕΘΟΔΟΙ ΧΩΡΙΚΟΥ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ

5.1. Συντακτική μέθοδος

Η "Θεωρία της Σύνταξης του Χώρου" (Space Syntax) του Bill Hillier (B. Hillier and J. Hanson, 1984) ερμηνεύει το μοντέλο χρήσης και λειτουργίας του δημόσιου υπαίθριου χώρου της πόλης με όρους που αναφέρονται σε εγγενή χαρακτηριστικά του χώρου, και συγκεκριμένα στις συντακτικές ιδιότητες αυτού. Πολυετείς έρευνες σε Ευρωπαϊκές και Αμερικανικές πόλεις που εκπονήθηκαν από το U.A.S. (Unit for Architectural Studies, University College London), τους μεταπτυχιακούς φοιτητές του Bill Hillier και άλλους συνεργάτες του, έδειξαν μια σαφή συσχέτιση μεταξύ του μοντέλου λειτουργίας και χρήσης του δημόσιου υπαίθριου χώρου και συγκεκριμένων συντακτικών παραμέτρων του χώρου που παρουσιάζονται παρακάτω. Τα αποτελέσματα αυτών των ερευνών επιτρέπουν σήμερα τη χρήση της συντακτικής ανάλυσης του χώρου ως εργαλείου, όχι μόνο για την ερμηνεία κάποιων φαινομένων υπολειτουργίας ή κατάχρησης του δημόσιου υπαίθριου χώρου, αλλά και για την πρόβλεψη της λειτουργίας και χρήσης νέων δημόσιων υπαίθριων χώρων που σχεδιάζονται, για την αξιολόγηση σχεδιαστικού αποτελέσματος, και τέλος, για να κατευθύνουν το σχεδιασμό σε παρεμβάσεις άρσης της υπολειτουργίας ή της κατάχρησης του δημόσιου υπαίθριου χώρου (Γοσποδίνη, 2000).

Η συντακτική ανάλυση του χώρου είναι ένα σύνολο τεχνικών που περιγράφουν και αναλύουν τη χωρική διαμόρφωση σε κτίρια, αστικές περιοχές, οικισμούς και πόλεις. Περιλαμβάνει μια αλληλουχία τεσσάρων σταδίων σκέψης που αφορούν το χώρο, τα οποία είναι :

1^ο στάδιο : Αναπαράσταση των χωρικών στοιχείων. Στα απλά κτίρια για παράδειγμα μπορεί να είναι εύλογο το να δει κανείς κάθε ένα δωμάτιο σαν ένα χωρικό στοιχείο, αλλά σε άλλους τύπους χωρικών συμπλεγμάτων, όπως είναι οι αστικές περιοχές, τι είναι και τι δεν είναι χώρος είναι λιγότερο προφανές. Η συντακτική ανάλυση του χώρου προτείνει έναν αριθμό τρόπων τεμαχισμού του χώρου σε επιμέρους στοιχεία. Ποιος είναι ο καλύτερος εξαρτάται από το στόχο της ανάλυσης. Το στάδιο αυτό είναι αντιπροσωπευτικό.

2^ο στάδιο : Ανάλυση των διαρθρωτικών σχέσεων μεταξύ των χωρικών στοιχείων, δηλαδή του τρόπου με τον οποίο προσδιορίζονται. Στην πράξη αυτό συνήθως σημαίνει ότι λαμβάνουμε υπόψη το πλέγμα των χωρικών σχέσεων σαν γραφική και αναλυτική συσχέτιση μεταξύ των χώρων, με το να τους

μεταχειριζόμαστε σαν γραμμές, στοιχεία ή κόμβους ενός διαγράμματος. Αυτό είναι το στάδιο της ανάλυσης

3^ο στάδιο : Αναγνώριση των κοινών μορφών, δηλαδή αυτών που συναντώνται συχνά σε τοπικά σπίτια διαφορετικών πολιτισμών ή διαφορετικών τύπων αστικής μορφής. Αυτή είναι η φάση του γενότυπου

4^ο στάδιο : Αναγνώριση των κοινών θεμάτων μεταξύ διαφορετικών γενότυπων. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργείται μια διαπολιτισμική συγκριτική ανάλυση της χωρικής διαμόρφωσης και της σχέσης της με τον πολιτισμό και την κοινωνική συμπεριφορά. Αυτό είναι το θεωρητικό στάδιο. (www.spacesyntax.com)

Σύμφωνα με τη θεωρία της Σύνταξης του Χώρου, σε κάθε οικισμό, αστική περιοχή ή πόλη ολόκληρη, το δίκτυο των δημόσιων υπαίθριων χώρων μπορεί να θεωρηθεί ως ένα ενιαίο και συνεχές χωρικό σύστημα. Η συντακτική ανάλυση μεταχειρίζεται το χώρο ως μια ανεξάρτητη μεταβλητή μεταξύ άλλων ανεξάρτητων μεταβλητών και μπορεί για αυτό το λόγο να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο έρευνας και ανάλυσης για την διερεύνηση των σχέσεων και των συσχετισμών μεταξύ χωρικών και άλλων κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων της πόλης.

(www.bk.tudelft.nl/users/read/internet/zwollewb/spacesy1.htm)

Ο «αξονικός χάρτης» (axial map) ενός τέτοιου χωρικού συστήματος απαρτίζεται από ένα σύνολο αξόνων, όσο το δυνατόν μακρύτερων σε μήκος και λιγότερων σε αριθμό, οι οποίοι μπορούν να διατρέξουν όλους τους χώρους του συγκεκριμένου συστήματος. Ο αξονικός χάρτης είναι το πιο σημαντικό στοιχείο της συντακτικής ανάλυσης μιας πόλης, ενός συμπλέγματος (μητροπολιτικό κέντρο) ή ενός κέντρου. (www.spacesyntax.com)

Πάνω στον αξονικό χάρτη, κάθε αξονική γραμμή συνδέεται με συγκεκριμένο και σταθερό τρόπο με τις υπόλοιπες αξονικές γραμμές. Με τον τρόπο αυτό, σύμφωνα με τη συντακτική θεωρία, διαμορφώνονται συγκεκριμένες συντακτικές ιδιότητες για κάθε επιμέρους χώρο του συστήματος και για το σύστημα ως σύνολο.

Η απλούστερη συντακτική ιδιότητα ενός χώρου είναι η «συνδετικότητα» (connectivity), η οποία αναφέρεται στον αριθμό των συνδέσεων του συγκεκριμένου χώρου με τους γειτονικούς χώρους (π.χ. διασταυρώσεις δρόμων με άλλους δρόμους). Η συνδετικότητα είναι μια τοπική συντακτική παράμετρος, εύκολα μετρήσιμη ακόμη και με απλή παρατήρηση. Όμως οι σφαιρικές συντακτικές ιδιότητες δεν είναι μετρήσιμες με απλή παρατήρηση. Η σημαντικότερη από αυτές τις παραμέτρους είναι η ενσωμάτωση (integration). Ο βαθμός «ενσωμάτωσης» ενός χώρου μέσα στο σύστημα εκφράζει πόσο ισχυρά είναι συνδεδεμένος ο συγκεκριμένος χώρος, όχι τοπικά ως προς τον αριθμό συνδέσεων με τους γειτονικούς χώρους, αλλά σφαιρικά και αλγοριθμικά με όλους τους υπόλοιπους

χώρους του συστήματος. Πάνω στον αξονικό χάρτη, ο βαθμός ενσωμάτωσης ενός χώρου (δηλαδή μιας αξονικής γραμμής) εκφράζει πόσα αξονικά βήματα μακριά βρίσκεται ο συγκεκριμένος χώρος από όλους τους άλλους χώρους του συστήματος.

Για το χωρικό σύστημα ως σύνολο, η σημαντικότερη συντακτική ιδιότητα είναι η μορφή και η διάρθρωση του «πυρήνα ενσωμάτωσης» (integration core), δηλαδή του 5 % των χώρων που έχουν το σχετικά υψηλότερο βαθμό ενσωμάτωσης, καθώς και η κατανομή και διασπορά του 50 % των πιο «απομονωμένων χώρων» (segregated spaces), δηλαδή των χώρων που έχουν το σχετικά χαμηλότερο βαθμό ενσωμάτωσης.

Τα συντακτικά στοιχεία μιας πόλης είναι σημαντικά για την κατανόηση της χωρικής της διάστασης και του τρόπου λειτουργίας του δημόσιου υπαίθριου χώρου της. Πολλές μελέτες σε διαφορετικές μορφές αστικού ιστού έδειξαν ότι η διάρθρωση των χρήσεων γης μέσα στον πολεοδομικό ιστό και ο βαθμός χρήσης του δημόσιου υπαίθριου χώρου παρουσιάζουν ισχυρή συσχέτιση με το βαθμό ενσωμάτωσης :

1. η διασπορά των χρήσεων γης μέσα στον αστικό ιστό επηρεάζεται από τη μορφή και τη διάρθρωση του πυρήνα ενσωμάτωσης και συγκεκριμένα, τα εμπορικά καταστήματα και άλλες χρήσεις που επιδιώκουν την κεντρικότητα τείνουν να αυτοχωροθετούνται πάνω σε δρόμους και πλατείες του πυρήνα ενσωμάτωσης
2. οι πυκνότητες των κινούμενων πεζών και «στατικών» χρηστών στους δρόμους και τις πλατείες έχουν ισχυρή στατιστική συσχέτιση με το βαθμό ενσωμάτωσης του χώρου

Στον προσδιορισμό του ιστορικού κέντρου μιας πόλης λαμβάνεται υπόψη το τμήμα εκείνο, δηλαδή το 5 % - 10 % των χώρων που έχουν υψηλό βαθμό ενσωμάτωσης (πυρήνας ενσωμάτωσης) και προσδιορίζεται το τμήμα αυτό ως ιστορικό ή εμπορικό – διοικητικό κέντρο.

5.2. Αντιληπτική μέθοδος

Η μέθοδος αυτή ανάγεται στις αρχές του δεύτερου μισού του 20ου αιώνα όταν διάφορες έρευνες ανέλαβαν να μελετήσουν ολόκληρη την αντιληπτική λειτουργία. Η λειτουργία της αντίληψης δεν είναι η αντίληψη των αντικειμένων (οπτική αντίληψη) με τη στενή έννοια, αλλά με την έννοια της ολότητας του αστικού περιβάλλοντος (του συνόλου του περιβάλλοντος στο πλαίσιο του χωρο-χρόνου). Οι έρευνες αυτές που ξεκίνησαν από τις εργασίες των Osgood (1959) και Kelly (1955) στο πεδίο της ψυχολογίας, εξετάζουν τη δομή και τη συγκρότηση των νοητικών ειδώλων, των εικόνων δηλαδή που οι άνθρωποι έχουν από το

περιβάλλον τους. Πολύ σύντομα μετά από πολυάριθμες έρευνες γύρω από το θέμα η σύγχρονη κατάσταση της γνώσης που αφορά την αντίληψη του περιβάλλοντος αποκρυσταλλώθηκε. Διαμορφώθηκαν οι τρεις κύριες σχολές σκέψης που προσπαθούν να εξηγήσουν τη φύση της αντίληψης, δηλαδή η επιστημονική φυσιολογία, η Gestalt και ο στρουκτουραλισμός. Αυτές μαζί με το συμπεριφορισμό εισέρχονται πλέον και εφαρμόζονται στο πεδίο του περιβαλλοντικού σχεδιασμού και προγραμματισμού. Η αντίληψη ως έννοια πλαταίνει ακόμα πιο πολύ και από αντίληψη των αντικειμένων καθίσταται αντίληψη της ολότητας, του συνόλου δηλαδή του αστικού περιβάλλοντος, που σημαίνει το φυσικό, το κοινωνικό και το πολιτισμικό περιβάλλον καθώς επίσης και την κίνηση και το χρόνο. Στην ολοκληρωμένη αντίληψη του περιβάλλοντος συμπεριλαμβάνεται και η έννοια της αντίληψης του χρόνου, δηλαδή της κίνησης του σύμπαντος και της αδιάκοπης αλλαγής του κόσμου (ιστορικότητα – παράδοση). Η έννοια αυτών των αλλαγών και η καθημερινή καταγραφή τους καθιστά την αντίληψη του περιβάλλοντος, ιδιαίτερα του αστικού, μια αξιοθαύμαστη ανθρώπινη περιπέτεια που είναι ένα μέρος της εξέλιξης του ανθρώπου (Παρθενόπουλος, 2000).

Η λειτουργία και τα στάδια της αντίληψης είναι αντικείμενο εντατικής έρευνας σήμερα. Είναι προφανές ότι οι μηχανισμοί που έχουν τα άτομα για την αντίληψη και την κρίση - αξιολόγηση των άλλων ανθρώπων και αντικειμένων ή συμβάντων είναι πολύ παρόμοιοι. Παρόμοιοι είναι επίσης και οι μηχανισμοί της αντίληψης και της κρίσης του περιβάλλοντος. Οι κρίσεις αυτές θεωρείται ότι υπάρχουν κατά μήκος ενός αριθμού δύο ανεξαρτήτων διαστάσεων. Η διαφοροποίηση των δύο λειτουργικών προσεγγίσεων προέρχεται από το σημείο αυτό των ανεξαρτήτων διαστάσεων, στη βάση των οποίων μπορεί να κριθεί ένα περιβάλλον. Από τη μια μεριά ο Kelly (1955) υποστήριξε ότι οι διαστάσεις αυτές δεν είναι ανεξάρτητες ούτε και παρόμοιες μεταξύ των ατόμων (βάση του μεταμοντερνισμού). Συνεπώς θα μπορούσαν να απομονωθούν χωριστά για κάθε άτομο. Από την άλλη μεριά ο Osgood υποστήριξε ότι οι διαστάσεις αυτές είναι ανεξάρτητες και κοινές μεταξύ των ατόμων (βάσει του μοντερνισμού). Επιπλέον παρουσίασε πειραματικές αποδείξεις, οι οποίες υποστηρίζουν την αξιοπιστία αυτών των κοινών διαστάσεων διαμέσου των πολιτισμών.

Η αντίληψη ως μια βασική ανθρώπινη διανοητική ικανότητα εμπλέκεται και στις μεθόδους των προηγούμενων κατηγοριών, αλλά εκεί δεν δίδεται ικανοποιητική έμφαση στη διαδικασία και το αποτέλεσμα της αντίληψης. Το καθοριστικό χαρακτηριστικό της κατηγορίας αυτής των μεθόδων προσδιορισμού του ιστορικού κέντρου είναι ότι οι μέθοδοι που ανήκουν σ' αυτήν χρησιμοποιούν όλη την πληροφορία και εμπειρία που συλλέγει και συσσωρεύει ο άνθρωπος μέσω της αντιληπτικής διαδικασίας. Μ' άλλα λόγια ο άνθρωπος εδώ είναι η μονάδα

επεξεργασίας και φιλτραρίσματος της πληροφορίας, η οποία πρόκειται να χρησιμοποιηθεί κατά τη διαδικασία του προσδιορισμού του ιστορικού κέντρου, και την οποία φέρει σε πέρας το ίδιο το άτομο ως μονάδα αξιολόγησης (μέθοδοι έρευνας αγοράς, κοινής γνώμης, ποιότητας προϊόντος ή υπηρεσίας κ.ο.κ).

Η μέθοδος της κατηγορίας αυτής χρησιμοποιεί επίσης το αποκαλούμενο "σύστημα του ειδώλου". Η βασική σκέψη αυτού είναι ότι το σύστημα του ειδώλου στον άνθρωπο περιλαμβάνεται και εμπλέκεται σε οποιοδήποτε περιβάλλον όπου ο τελευταίος δρα και λειτουργεί. Ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται ορισμένη μόνο πληροφορία μέσω των αντιληπτικών του μηχανισμών και προσθέτει την πληροφορία αυτή στο αποθεματικό των ειδώλων, νοητικών εικόνων, γνωστικών δομών ή ατομικών κατασκευών που ήδη διαθέτει. Αυτά τα είδωλα μαζί με άλλα καθώς και η γνώση και η εμπειρία θα επεξεργαστούν, πριν αποφασιστεί οποιαδήποτε συμπεριφορά επί τη βάσει τους. Η συμπεριφορά αυτή καθ' αυτή θα ποικίλλει σύμφωνα με την προσωπικότητα, την εμπειρία, την εισρέουσα πληροφορία και το πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο διαδραματίζεται (σκηνικό συμπεριφοράς). Όταν το άτομο αξιολογεί και προσδιορίζει το ιστορικό κέντρο, στην πραγματικότητα στο είδωλο αυτό αναφέρεται και αυτό προσδιορίζει ταυτίζοντάς το με το δικό του αναμενόμενο πρότυπο του ιστορικού κέντρου.

Μολονότι η χρήση του συστήματος του ειδώλου ή της νοητικής εικόνας έχει εγκαθιδρυθεί στον περιβαλλοντικό σχεδιασμό και προγραμματισμό, ο όρος χωρικό ή περιβαλλοντικό είδωλο (ή νοητική εικόνα) παρέμεινε μια έννοια ασαφής και ακαθόριστη ή και απροσδιόριστα καθορισμένη, η οποία δεν έχει ακόμα ούτε μια καθαρά ψυχολογική ούτε μια αμιγώς αντιληπτική βάση. Παρόλα αυτά όμως μπορεί κανείς να διακρίνει τα κυρίαρχα συστατικά στοιχεία του που είναι κυρίως η μνήμη, η εμπειρία και η φαντασία. Έχει οριστεί λειτουργικά και έχει χρησιμοποιηθεί από πολλούς μελετητές ως μια απεικόνιση του νοητικού ή γνωστικού χάρτη.

Μια πιο λεπτομερής ανάλυση του συστήματος του ειδώλου ή της νοητικής εικόνας δίδεται από τον Boulding ήδη από την δεκαετία του '50. Ο τελευταίος αναγνωρίζει έξι κύρια συστατικά στοιχεία του ειδώλου ή της νοητικής εικόνας. Αυτά είναι:

1. Το χωρικό είδωλο, που είναι η εικόνα της τοποθέτησης του ατόμου στο χώρο γύρω από αυτό, μέσα στον οποίο δρα και ενεργεί.
2. Το χρονικό είδωλο, που αναφέρεται στην νοητική εικόνα που έχει το άτομο για το ρεύμα του χρόνου, την κίνηση του σύμπαντος και τη θέση του ατόμου σ' αυτό.
3. Το είδωλο των σχέσεων και συσχετισμών, που είναι η εικόνα που έχει το άτομο για το σύμπαν γύρω από αυτό, ως συστήματος κανονισμών και φυσικών νόμων, μέσω των οποίων προσαρμόζει και ρυθμίζει την ύπαρξή του.

4. Το ατομικό είδωλο (ή νοητική εικόνα του ατόμου), που τοποθετεί το άτομο στο μέσο του σύμπαντος των ατόμων, ρόλων και οργανώσεων. Είναι ο ρόλος της ανθρώπινης ύπαρξης, όπως τον αντιλαμβάνεται κάθε άτομο.
5. Το είδωλο των αξιών (αξιακό είδωλο), το οποίο ταξινομεί και ιεραρχεί στην κλίμακα του καλύτερου ή χειρότερου τα διάφορα τμήματα του συνολικού ειδώλου, το οποίο σχηματίζει από το ευρύτερο περιβάλλον.
6. Το συγκινησιακό ή προσποιητό είδωλο, μέσω του οποίου τα διάφορα τμήματα της νοητικής εικόνας "ενδύονται" με συγκίνηση και αίσθημα.

Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο των στοιχείων το άτομο εντάσσει τα χαρακτηριστικά του ειδώλου του ιστορικού κέντρου καθώς το οριοθετεί πάνω στο χάρτη.

Ο Boulding (1956) αναγνώρισε επίσης τρεις διαστάσεις του ειδώλου, τις οποίες ταξινόμησε κατά μήκος των γραμμών της βεβαιότητας - αβεβαιότητας, πραγματικότητας - μη πραγματικότητας, και δημοσίου - ιδιωτικού. Οι διαστάσεις αυτές ασχολούνται με τη σαφήνεια του ειδώλου, την ανταπόκρισή του στην εξωτερική πραγματικότητα και το βαθμό με τον οποίο τούτο μοιράζεται με τους άλλους. Οι διαστάσεις αυτές καθορίζουν την όλη ισορροπία των ατόμων μέσω της αντίληψης της ιδιαιτερότητας της ύπαρξής του. Η χρήση της έννοιας του "είδωλου" για την αξιολόγηση του περιβάλλοντος παρατηρήθηκε κατά πρώτον στην εργασία του Lynch και στην εφαρμογή των ιδεών του από το Τμήμα της Πολεοδομίας της Πόλης του Kansas των ΗΠΑ. Αυτή ήταν και πρώτη εφαρμογή της αντιληπτικής στην αξιολόγηση του περιβάλλοντος και το σχεδιασμό - προγραμματισμό.

Η μέθοδος του ειδώλου στον προσδιορισμό του ιστορικού κέντρου πάνω στο χάρτη από τα άτομα στην ουσία υποκαθιστά τον επαγγελματία κατά τον σχεδιασμό - προγραμματισμό και εκφράζει άμεσα την έννοια της αυτοοργάνωσης μέσω της συμμετοχικής διαδικασίας. Ο πολίτης καθίσταται όχι μόνο εκφραστής επιθυμιών αλλά και συμμετοχός στη λήψη των αποφάσεων προσδιορισμού του ιστορικού κέντρου. Τούτο σε σχέση με την πρώτη μέθοδο θεωρείται άκρως εξελιγμένη υπόθεση (Παρθενόπουλος, 2000).

5.3. Μέθοδος σχεδιαστικού προσδιορισμού του ιστορικού κέντρου

Η μέθοδος σχεδιαστικού προσδιορισμού του ιστορικού κέντρου είναι μέθοδος στην ουσία πρακτική - εμπειρική που εφαρμόζεται από τους παράγοντες της πόλης (πολιτική εξουσία), από τους επαγγελματίες της πολεοδομίας της πόλης και άλλους επαγγελματίες συναρμόδιων υπουργείων (υπηρεσίες ΥΠΠΟ, ΥΠΕΧΩΔΕ, αρχαιολογίας), οι οποίοι είναι κατά το νόμο αρμόδιοι και υπεύθυνοι για τον αστικό σχεδιασμό.

Η μέθοδος αυτή αφορά γραφικούς κυρίως προσδιορισμούς του ιστορικού κέντρου, οι οποίοι γίνονται πάνω σε χάρτες ανάλογης κλίμακας. Παρόλα αυτά εμπεριέχουν και αντανακλάσεις στοιχείων και από άλλες μεθόδους, όπως π.χ. αντιληπτικά στοιχεία, μεγέθη συνοχής και συνεκτικότητας, μεγέθη συντελεστών δόμησης, αλλά και επισυσσωρευμένες λειτουργίες και χρήσεις. Μια ιστορική περιοχή, ένας παραδοσιακός πυρήνας ή ένα συγκρότημα παλαιών κτιρίων, είτε προσδιορίζεται γραφικά μέσω του σχεδιαστικού προσδιορισμού είτε όχι, εξακολουθεί εντούτοις να αποτελεί καθοριστικό στοιχείο προσδιορισμού του ιστορικού κέντρου.

Υπάρχουν παραδείγματα σχεδιαστικού προσδιορισμού ιστορικών κέντρων που έχουν γίνει με ανάλογες διοικητικές αποφάσεις (ΥΠΠΟ, ΥΠΕΧΩΔΕ, ΥΜΑΘ, ΥΠΑΙΓ), τα οποία άλλοτε ταυτίζονται με το κατ' ουσία ιστορικό κέντρο και άλλοτε επεκτείνονται και πέρα από αυτό, όπως για παράδειγμα το ιστορικό κέντρο της πόλης της Φλώρινας.

Από τα παραπάνω γεννάται το ερώτημα εάν μια απόφαση σχεδιαστικού προσδιορισμού είναι από μόνη της επαρκές κριτήριο για τον προσδιορισμό του ιστορικού κέντρου ή την περιφερειακή οριοθέτηση της ιστορικής πόλης. Υπάρχουν πολλές απαντήσεις στο ερώτημα αυτό. Οι σχεδιαστικοί προσδιορισμοί του ιστορικού κέντρου διαφέρουν πολύ μεταξύ τους σε ό,τι αφορά τα κριτήρια προσδιορισμού, τα κριτήρια σημασιοδότησης του όρου ιστορικό κέντρο και της λειτουργίας του.

Η αξιολόγηση της ιστορικότητας ενός κέντρου πόλης μπορεί να γίνεται με διαφορετικά κριτήρια από τις υπηρεσιακές χαράξεις των ιστορικών κέντρων, ενώ οι αξιολογήσεις των πολιτών να έχουν διαφορετικά κριτήρια. Απαιτείται λοιπόν μια μέθοδος η οποία θα συνδυάζει τον ορθολογισμό των υπηρεσιακών χαράξεων με την αντίληψη του ιστορικού κέντρου από τους πολίτες. Η ιστορική πόλη ή το ιστορικό κέντρο ή ο παραδοσιακός πυρήνας είναι αυτό που λειτουργεί και που σημαίνει κάτι για τις διάφορες ομάδες των πολιτών – χρηστών. Έτσι όχι μόνο ο ορισμός, αλλά και η αιτιολόγηση και η χάραξη του ιστορικού κέντρου θα πρέπει να εξαρτάται από τους πολίτες χρήστες.

Ως κριτήρια σχεδιαστικού προσδιορισμού του ιστορικού κέντρου χρησιμοποιούνται συνήθως τα πρότυπα χρήσης, οι κυκλοφοριακές ροές, ο αριθμός των επισκεπτών και η συσσώρευση πολλαπλών λειτουργιών. Ακόμα κριτήριο είναι και ο σχεδιασμός που ισχύει και γίνεται από την οικεία πολεοδομία. Άλλο κριτήριο μπορεί να είναι η περιοχή που ορίζεται από τα σημαντικότερα τοπόσημα της πόλης (μητρόπολη, αγορά, κάστρο, τείχη, ρολόι, πλατεία κ.ο.κ.), τα οποία και πολλές φορές αναγράφονται και στους τουριστικούς χάρτες. Αυτά τα στοιχεία εμπεριέχονται στους όρους σχεδιασμού και δόμησης και οι σχεδιαστικοί

προσδιορισμοί με τη σειρά τους δεν κάνουν τίποτα άλλο από τα να αντανakλούν τις τάσεις της κοινωνίας σε αυτά τα χαρακτηριστικά.

5.4. Οικονομική μέθοδος

Οι αμερικανοί γεωγράφοι R.E. Murphy και J.E. Vance το 1954 είχαν προτείνει και εφαρμόσει μια μεθοδολογία οριοθέτησης και καθορισμού της εσωτερικής δομής του κέντρου της πόλης. Στη μέθοδο που χρησιμοποιούν για τον προσδιορισμό του κέντρου της πόλης λαμβάνουν υπόψη τους τρεις δείκτες :

α. το δείκτη του συνολικού ύψους (T.H.I. Total Height Index) (συνολική επιφάνεια ορόφων / επιφάνεια οικοδομικών τετραγώνων)

β. το δείκτη ύψους λειτουργιών του κέντρου (C.B.H.I. Central Business Height Index) (συνολική επιφάνεια λειτουργιών κέντρου / επιφάνεια οικοδομικών τετραγώνων)

γ. το δείκτη έντασης λειτουργιών του κέντρου (C.B.I.I. Central Business Intensity Index) (συνολική επιφάνεια λειτουργιών του κέντρου / συνολική επιφάνεια ορόφων)

Βέβαια, στην ελληνική πραγματικότητα ο πρώτος δείκτης ακυρώνεται και αυτό γιατί στην πραγματικότητα πρόκειται για το συντελεστή δόμησης, ο οποίος στις πόλεις των Η.Π.Α. εμφανίζει ριζικά διαφορετικές τιμές μεταξύ κέντρου και περιοχών κατοικίας. Η διαφορά αυτή είναι εμφανής και οπτικά, στο μέτρο που η αμερικανική πόλη αποτελείται από ένα επιχειρησιακό κέντρο με ουρανοξύστες, που περιβάλλεται από ένα δακτύλιο υποβαθμισμένης κατοικίας με λίγους ορόφους χαμηλών εισοδημάτων, πέρα από τον οποίο βρίσκεται προαστιακή κατοικία με μεγάλους χώρους πρασίνου. Η διαφορά ύψους και συντελεστή δόμησης είναι, λοιπόν, ριζική μεταξύ κέντρου και κατοικίας, γεγονός που δεν παρατηρείται στις ευρωπαϊκές πόλεις, στις οποίες υπάρχει συνέχεια και ομαλή διαβάθμιση μεταξύ κέντρου, παλαιότερης και υπόλοιπης πόλης.

Όσον αφορά το περιεχόμενο των άλλων δύο δεικτών, οι δύο παραπάνω συγγραφείς επιλέγουν, βάσει ενός αιτιολογημένου σκεπτικού, μια ομάδα χρήσεων μέσα από το σύνολο όλων των κεντρικών χρήσεων (όλων δηλαδή των λειτουργιών πλην της κατοικίας), τις οποίες θεωρούν κατεξοχήν κεντρικές χρήσεις, δηλαδή τις οικονομικές κυρίως, αλλά και τις άλλες χρήσεις αιχμής. Μια τέτοια επιλογή έχει ασφαλώς νόημα για χώρες με προωθημένη οικονομία, δεδομένου ότι πολλά οικοδομικά τετράγωνα (Ο.Τ.) των κέντρων των πόλεων τους ανταποκρίνονται σε αυτές τις προδιαγραφές, αλλά θα έδινε οριακά αποτελέσματα για τη χώρα μας, με εξαίρεση τις πόλεις Αθήνα και Θεσσαλονίκη.

Είναι πιο λογικό να εφαρμοστεί σε μια ελληνική πόλη μια προσαρμογή της μεθόδου στις ελληνικές συνθήκες, που να μη συνεπάγεται επιλογή κάποιων

χρήσεων, αλλά συνυπολογισμό όλων των κεντρικών χρήσεων. Το αποτέλεσμα της εφαρμογής αυτής είναι ότι δεν εντοπίζεται κυριολεκτικά το επιχειρησιακό και οικονομικό κέντρο της πόλης, δηλαδή το C.B.D. (Central Business District), αλλά γενικότερα το κέντρο της πόλης. Αναμφίβολα αυτός ο εντοπισμός έχει επιχειρησιακό χαρακτήρα, εφόσον αποδίδει τη φύση των Ο.Τ. και παρέχει πληροφορίες που συνδέονται άμεσα με τις ροές πεζών και τροχοφόρων, με στόχο τη δυνατότητα και τον προσδιορισμό του δικτύου πεζών και οχημάτων. Εφαρμογή αυτής της προσαρμοσμένης μεθόδου έγινε στην πόλη της Κατερίνης από τους καθηγητές Ε.Π. Δημητριάδη, Α.-Φ. Λαγόπουλο και Π. Σταθακόπουλο, στα πλαίσια μελέτης για την αναδιάρθρωση και αναβάθμιση της πόλης της Κατερίνης στις αρχές της δεκαετίας του '90.

Βέροια

ΜΕΡΟΣ Β

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο

ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΔΥΟ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΩΝ ΜΕΘΟΔΩΝ ΣΤΟΝ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

6.1. Εισαγωγή

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας, όπως έχει ήδη αναφερθεί, είναι η δημιουργία και διατύπωση μιας μεθοδολογίας προσδιορισμού του ιστορικού κέντρου μιας πόλης. Από όλες τις μεθόδους, που έχουν κατά καιρούς χρησιμοποιηθεί για τον προσδιορισμό του κέντρου της πόλης από διάφορους ερευνητές, προέκυψε ότι δύο είναι κυρίως οι επικρατέστερες μέθοδοι, οι οποίες εδώ εφαρμόζονται προκειμένου να συγκριθούν, να συνδυαστούν και να δώσουν μια νέα μέθοδο, η οποία να μπορεί να προσδιορίζει με επιστημονικό τρόπο το ιστορικό κέντρο μιας πόλης. Η πρόθεση της μελέτης μας στην παρούσα έρευνα είναι να εφαρμοστούν οι δύο επικρατέστερες μέθοδοι σε μια πόλη που δεν έχει προσδιορισμένο, οριοθετημένο και θεσμικά κατοχυρωμένο ιστορικό κέντρο, έτσι ώστε να μην υπάρχουν επιρροές. Από την εφαρμογή των δύο αυτών μεθόδων αναμένεται να βγουν χρήσιμα συμπεράσματα που να οδηγούν σε μια μεθοδολογία ενεργειών προσδιορισμού του ιστορικού κέντρου.

Για τον προσδιορισμό του ιστορικού κέντρου της Βέροιας επιλέχθηκαν δύο από τις επικρατέστερες μεθόδους, δηλαδή η μέθοδος που στηρίζεται στη Θεωρία της Σύνταξης του Χώρου του B. Hillier και η μέθοδος που στηρίζεται στη θεωρία του αντιληπτικού ειδώλου, δηλαδή της νοητικής εικόνας της πόλης. Κάθε μία μέθοδος εφαρμόστηκε χωριστά στην πόλη της Βέροιας και η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε, ο τρόπος που εφαρμόστηκε και τα αποτελέσματα που προέκυψαν από κάθε περίπτωση περιγράφονται παρακάτω. Προηγουμένως δίνεται μια σύντομη περιγραφή του θεωρητικού υπόβαθρου της κάθε μεθόδου.

6.2. Θεωρία Σύνταξης του Χώρου του B. Hillier

Στην εφαρμογή της μεθόδου που βασίζεται στη Θεωρία της Σύνταξης του Χώρου χρησιμοποιείται το πρόγραμμα Wizzy Axman για τη μέτρηση των συντακτικών ιδιοτήτων – παραμέτρων κάθε περιοχής και την εξαγωγή των ανάλογων συμπερασμάτων. Το πρόγραμμα Wizzy Axman είναι μια εφαρμογή που χρησιμοποιείται για την ανάλυση χαρτών αστικού και αρχιτεκτονικού χώρου. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για τη μελέτη των αστικών όσο και των αρχιτεκτονικών μορφών. (www.spacesyntax.com)

Σύμφωνα με τη θεωρία Σύνταξης του Χώρου του B. Hillier, η οποία έχει περιγραφεί σε προηγούμενο κεφάλαιο, σε κάθε οικισμό, αστική περιοχή ή ακόμη

και πόλη ολόκληρη, το δίκτυο των δημόσιων υπαίθριων χώρων μπορεί να θεωρηθεί ως ένα ενιαίο και συνεχές χωρικό σύστημα.

Ο «αξονικός χάρτης» (axial map) ενός τέτοιου χωρικού συστήματος είναι το πιο σημαντικό στοιχείο της συντακτικής ανάλυσης. Ο σκοπός εδώ είναι να αναγνωριστούν οι λιγότεροι σε αριθμό και μακρύτεροι σε μήκος άξονες που καλύπτουν το σύστημα και διατρέχουν ολόκληρο το χώρο του συστήματος. Πάνω στο χάρτη, κάθε αξονική γραμμή συνδέεται με συγκεκριμένο και σταθερό τρόπο με τις υπόλοιπες αξονικές γραμμές. Με τον τρόπο αυτό διαμορφώνονται συγκεκριμένες συντακτικές ιδιότητες, σύμφωνα με τη θεωρία Σύνταξης του Χώρου, και έτσι καθορίζονται συγκεκριμένες συντακτικές ιδιότητες για κάθε επιμέρους χώρο του συστήματος και για το σύστημα σαν σύνολο. Οι βασικές συντακτικές ιδιότητες του χώρου διακρίνονται σε :

A. τοπικές συντακτικές ιδιότητες, οι οποίες αναφέρονται σε τμήμα του χωρικού συστήματος και

B. σφαιρικές συντακτικές ιδιότητες, οι οποίες αναφέρονται στο χωρικό σύστημα σαν σύνολο.

Στην περίπτωση της έρευνάς μας που διεξάγεται με σκοπό τον προσδιορισμό του ιστορικού κέντρου της Βέροιας, η πιο σημαντική από τις συντακτικές ιδιότητες, η οποία προσδιορίζει το ιστορικό κέντρο της πόλης είναι η «ενσωμάτωση» (integration). Παρόλα αυτά παρουσιάζονται και προσμετρώνται και άλλες συντακτικές ιδιότητες, για να έχουμε μια ολοκληρωμένη άποψη της πόλης και να εξαγάγουμε χρήσιμα συμπληρωματικά συμπεράσματα.

6.2.1. Τοπικές συντακτικές ιδιότητες

Όσον αφορά τις τοπικές συντακτικές ιδιότητες, σ' αυτές διακρίνουμε τη συνδετικότητα (connectivity) και το βαθμό ελέγχου (control value).

6.2.1.1. Συνδετικότητα (connectivity)

Η συνδετικότητα (connectivity) ενός χώρου αναφέρεται στο τοπικό τμήμα του χωρικού συστήματος, το οποίο απαρτίζεται από το συγκεκριμένο χώρο και τους χώρους που είναι άμεσα συνδεδεμένοι με αυτόν. Η συνδετικότητα είναι προσμετρήσιμη συντακτική ιδιότητα και εκφράζει τον αριθμό των άλλων χώρων του συστήματος που είναι σε επαφή με το συγκεκριμένο χώρο και έτσι είναι άμεσα συνδεδεμένοι με αυτόν. Αυτό σημαίνει ότι πάνω στον αξονικό χάρτη, η συνδετικότητα εκφράζει αριθμητικά πόσοι χώροι είναι ένα αξονικό βήμα μακριά από το συγκεκριμένο χώρο.

Με τη βοήθεια του προγράμματος AXMAN προσδιορίζεται ο βαθμός συνδετικότητας κάθε χώρου και απεικονίζεται χρωματικά με μια γκάμα χρωμάτων

από το έντονο κόκκινο, το οποίο αντιστοιχεί σε υψηλή συνδετικότητα, μέχρι το βαθύ μπλε, το οποίο αντιστοιχεί σε χαμηλή συνδετικότητα.

6.2.1.2. Βαθμός ελέγχου (control value)

Ο «βαθμός ελέγχου» (control value) ενός χώρου είναι ιδιότητα που αναφέρεται στο τοπικό τμήμα του συστήματος, το οποίο απαρτίζεται από το συγκεκριμένο χώρο και τους χώρους που είναι άμεσα συνδεδεμένοι με αυτόν. Ακόμη ο «βαθμός ελέγχου» εκφράζει αριθμητικά τον έλεγχο, που ασκεί ο συγκεκριμένος χώρος στους άμεσα γειτονικούς χώρους κατά τις συντομότερες μετακινήσεις από τον έναν χώρο σε έναν άλλο χώρο του τοπικού συστήματος.

Με τη βοήθεια του προγράμματος AXMAN προσδιορίζεται ο «βαθμός ελέγχου» κάθε χώρου και απεικονίζεται χρωματικά με μια γκάμα χρωμάτων από το έντονο κόκκινο, το οποίο αντιστοιχεί σε υψηλό «βαθμό ελέγχου», μέχρι το βαθύ μπλε, το οποίο αντιστοιχεί σε χαμηλό «βαθμό ελέγχου».

6.2.2. Σφαιρικές συντακτικές ιδιότητες

Στις σφαιρικές συντακτικές ιδιότητες διακρίνουμε το βαθμό ενσωμάτωσης (integration value) και την επιλεξιμότητα (choice).

6.2.2.1. Ενσωμάτωση (integration)

Ο βαθμός ενσωμάτωσης (integration value) ενός χώρου αναφέρεται στο χωρικό σύστημα ως σύνολο. Είναι ιδιότητα μετρήσιμη και εκφράζει αριθμητικά το πόσο καλά συνδεδεμένος είναι ο συγκεκριμένος χώρος σφαιρικά με όλους τους άλλους χώρους του συστήματος. Αυτό σημαίνει ότι ο βαθμός ενσωμάτωσης πάνω στον αξονικό χάρτη εκφράζει πόσα αξονικά βήματα μακριά βρίσκεται ο συγκεκριμένος χώρος από όλους τους άλλους χώρους του συστήματος.

Με τη βοήθεια του προγράμματος AXMAN υπολογίστηκε ο βαθμός ενσωμάτωσης κάθε χώρου και απεικονίζεται χρωματικά με μια γκάμα χρωμάτων από το έντονο κόκκινο, το οποίο αντιστοιχεί σε υψηλό βαθμό ενσωμάτωσης, μέχρι το βαθύ μπλε, το οποίο αντιστοιχεί σε χαμηλό βαθμό ενσωμάτωσης.

Για το χωρικό σύστημα ως σύνολο, η σημαντικότερη συντακτική ιδιότητα είναι η μορφή και η διάρθρωση του «πυρήνα ενσωμάτωσης» (integration core), δηλαδή ενός ποσοστού ίσου με το 5 % των χώρων που έχουν τον υψηλότερο βαθμό ενσωμάτωσης, καθώς και η κατανομή και διασπορά του 50 % των πιο «απομονωμένων χώρων» (segregated spaces), δηλαδή των χώρων εκείνων που έχουν το σχετικά χαμηλότερο βαθμό ενσωμάτωσης.

6.2.2.2. Επιλεξιμότητα (choice)

Η επιλεξιμότητα (choice) ενός χώρου αναφέρεται στο χωρικό σύστημα ως σύνολο, είναι και αυτή προσμετρήσιμη και εκφράζει αριθμητικά τον έλεγχο που ασκεί ο συγκεκριμένος χώρος σε όλους τους άλλους χώρους του συστήματος κατά τις συντομότερες μετακινήσεις από έναν χώρο σε έναν άλλο χώρο. Αυτό σημαίνει ότι πάνω στον αξονικό χάρτη η επιλεξιμότητα εκφράζει το πόσο συχνά ο συγκεκριμένος άξονας χρησιμοποιείται ως ενδιάμεσος χώρος κατά τη συντομότερη κίνηση από έναν χώρο σε έναν άλλον χώρο του συστήματος.

6.2.3. Σχέσεις μεταξύ συντακτικών ιδιοτήτων και λειτουργίας του χώρου

Οι σχέσεις μεταξύ των συντακτικών ιδιοτήτων και της λειτουργίας του χώρου είναι καταρχήν η ευαναγνωσιμότητα του χώρου και ο προσανατολισμός μέσα στο χωρικό σύστημα. Όταν σε ένα χωρικό σύστημα, όπως είναι μια πόλη, οι τοπικές στατικές συντακτικές ιδιότητες του χώρου (συνδεδετικότητα) μπορούν να αποτελέσουν κανόνα για την κατανόηση των σφαιρικών στατικών συντακτικών ιδιοτήτων του χώρου (ενσωμάτωση), τότε υπάρχει καλή ευαναγνωσιμότητα του χώρου και είναι έτσι εύκολος ο προσανατολισμός μέσα σε αυτό το χωρικό σύστημα. Ο βαθμός ευαναγνωσιμότητας (intelligibility) είναι ο λόγος του βαθμού ενσωμάτωσης προς τη συνδεδετικότητα. Όσο ο λόγος αυτός τείνει προς το 1, τόσο μεγαλύτερη είναι και η ευαναγνωσιμότητα του χώρου και εύκολος ο προσανατολισμός μέσα στο χωρικό αυτό σύστημα.

Η δεύτερη σχέση μεταξύ συντακτικών ιδιοτήτων και λειτουργίας του χώρου είναι οι πυκνότητες της χρήσης του χώρου και της κίνησης των πεζών. Στο δίκτυο των δρόμων έχει βρεθεί ότι υπάρχει καλή σχέση μεταξύ ενσωμάτωσης και πυκνότητας κίνησης πεζών και μάλιστα παρατηρήθηκε ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός ενσωμάτωσης, τόσο μεγαλύτερες είναι και οι πυκνότητες της κίνησης των πεζών.

Τέλος, η τρίτη σχέση μεταξύ συντακτικών ιδιοτήτων και λειτουργίας του χώρου είναι η διάρθρωση των χρήσεων γης. Ο πυρήνας ενσωμάτωσης (integration core) τείνει να προσελκύει τις αστικές λειτουργίες που επιζητούν την κεντρικότητα (π.χ. εμπόριο, γραφεία, υπηρεσίες), ενώ η κατοικία των υψηλών εισοδημάτων τείνει να συγκεντρώνεται στους απομονωμένους χώρους (στην περιφέρεια της πόλης ή σε απομονωμένους θύλακες μέσα στο κέντρο).

6.3. Αντιληπτική θεωρία του ειδώλου της πόλης ή της νοητικής εικόνας

Η αντιληπτική μέθοδος, η οποία έχει περιγραφεί λεπτομερέστερα σε προηγούμενο κεφάλαιο, βασίζεται στη θεωρία της ολοκληρωμένης αντίληψης του περιβάλλοντος από τα άτομα. Η αντίληψη είναι μια βασική ανθρώπινη διανοητική

ικανότητα. Μέσω αυτής το άτομο συλλέγει, συσσωρεύει, επεξεργάζεται και αποθηκεύει πληροφορίες και εμπειρίες καθώς ζει μέσα σε ένα χώρο. Στον προσδιορισμό του ιστορικού κέντρου το άτομο χρησιμοποιείται ως μονάδα επεξεργασίας και φιλτραρίσματος αυτής της πληροφορίας, την οποία συλλέγει, αξιολογεί και συσσωρεύει μέσω της αντιληπτικής διαδικασίας. Μ' αυτόν τον τρόπο και ανάλογα με τη συγκρότησή του το άτομο δημιουργεί το δικό του περιβαλλοντικό είδωλο. Πιο συγκεκριμένα, το άτομο αντιλαμβάνεται την πληροφορία και την προσθέτει στο αποθεματικό των ειδώλων - νοητικών εικόνων ή ατομικών δομών που ήδη διαθέτει και έτσι μορφοποιεί το δικό του είδωλο. Το είδωλο αυτό ποικίλλει, όπως είναι φυσικό, ανάλογα με την προσωπικότητα, τις γνώσεις, τις εμπειρίες, αλλά κυρίως σύμφωνα με το πολιτιστικό επίπεδο του κάθε ατόμου.

Στην περίπτωση προσδιορισμού του ιστορικού κέντρου με την αντιληπτική μέθοδο, ο στόχος μας είναι να καταγραφεί το είδωλο του ιστορικού κέντρου της πόλης που μελετούμε από μια ομάδα ανθρώπων, με μια απλή μορφή καταγραφής. Τα άτομα που συμμετέχουν στη μέθοδο αυτή καλούνται να καταγράψουν - σχεδιάσουν πάνω σε ένα δεδομένο χάρτη της πόλης την περιοχή που αυτοί θεωρούν ότι αποτελεί το ιστορικό κέντρο της πόλης.

Το δείγμα των ατόμων που καλέσαμε να ανταποκριθεί σ' αυτό το καθήκον είναι ένα σύνολο εκατό περίπου ατόμων που συμμετείχαν στη διαδικασία αυτή της συλλογής των δεδομένων. Πρόκειται για ενήλικα άτομα προερχόμενα και από τα δύο φύλα, τα οποία ανήκουν σε όλες τις κατηγορίες επαγγελματικής κατάστασης. Το επίπεδο των σπουδών τους (μορφωτικό επίπεδο) είναι από την υποχρεωτική εκπαίδευση (γυμνασίου) και άνω. Το σύνολο του πληθυσμού των ανταποκριτών περιλαμβάνει άτομα που έχουν κάθε είδους σχέση με την πόλη, όπως π.χ. κάτοικοι της πόλης, εργαζόμενοι στην πόλη, επισκέπτες - τουρίστες και τακτικοί επισκέπτες λόγω εργασίας. Τα άτομα κλήθηκαν να απαντήσουν σ' ένα ερωτηματολόγιο, το οποίο αποτελείται από δύο μέρη. Το πρώτο μέρος αποσκοπεί στο να ανακαλύψει τους παράγοντες που οδηγούν στον προσδιορισμό του ιστορικού κέντρου και περιλαμβάνει μια σειρά από 6 ερωτήσεις με διαρθρωμένες απαντήσεις στις δύο από τις οποίες μπορούν να απαντήσουν με ένα ναι ή ένα όχι (δύο παράγοντες), ενώ στις υπόλοιπες τέσσερις να επιλέξουν μία ή περισσότερες διαρθρωμένες απαντήσεις, οι οποίες έχουν προσδιορισθεί για να κατευθύνουν στους στόχους της έρευνας. Τονίζεται ότι δεν υπάρχουν σωστές ή λάθος απαντήσεις, αλλά είναι μια απλή έκφραση γνώμης. Το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει ένα χάρτη του κέντρου της πόλης με τις κυριότερες οδούς και τα σημαντικότερα κτίρια, μνημεία, αξιοθέατα της πόλης (χάρτης τουριστικού τύπου). Πάνω σε αυτόν

το χάρτη καλούνται οι ανταποκριτές να σχεδιάσουν την περιοχή που αυτοί θεωρούν ότι αποτελεί ή ότι πρέπει να αποτελεί το ιστορικό κέντρο της πόλης.

Μετά το πέρας της έρευνας, το ιστορικό κέντρο της πόλης προσδιορίζεται από την αθροιστική σύμπτωση όλων των χαρτών μαζί. Δηλαδή, τοποθετούνται όλοι οι χάρτες ο ένας επάνω στον άλλο και το τμήμα του χάρτη που είναι κοινό σε όλους θα πρέπει να αποτελεί το συνολικό είδωλο ή το νοητικό χάρτη, που γίνεται πια πραγματικός, του ιστορικού κέντρου της πόλης όπως το βλέπουν οι ανταποκριτές.

6.4. *Οι λόγοι επιλογής της πόλης της Βέροιας ως πόλης εφαρμογής της έρευνας*

Η πόλη της Βέροιας δεν έχει θεσμικά οριοθετημένο ιστορικό κέντρο και επομένως είναι μια πολύ καλή επιλογή για την πειραματική εφαρμογή της παρούσας έρευνας, καθόσον η μη ύπαρξη οριοθετημένου ιστορικού κέντρου δεν θα παρασύρει τους πολίτες σε επηρεασμένες κρίσεις. Επίσης, η πόλη της Βέροιας έχει πλούσιο ιστορικό παρελθόν, λαμπρή παράδοση και περιλαμβάνει πολλά ιστορικά μνημεία και αξιόλογες παραδοσιακές περιοχές. Η νέα πόλη είναι χτισμένη πάνω στις παλιές και μάλιστα επεκτείνεται συνεχώς δυναμικά γύρω από αυτήν, όσο της επιτρέπει η μορφολογία του εδάφους της περιοχής και οι διάφοροι άλλοι παράγοντες. Παρόλο ότι δεν έχει οριοθετηθεί το ιστορικό κέντρο, εντούτοις υπάρχει και λειτουργεί ασκώντας σημαντική επιρροή στην αστική εξέλιξή της.

Στο κέντρο της πόλης υπάρχουν παλιά παραδοσιακά αρχοντικά, στενά δρομάκια, καλντερίμια, πολλά νερά και πράσινο. Τις τελευταίες δεκαετίες του περασμένου αιώνα οι πολυκατοικίες στο κέντρο πολλαπλασιάζονταν, λόγω της συνεχούς αστικής ανάπτυξης και της συνεπακόλουθης ανάγκης για στέγαση. Όμως, η κατάσταση αυτή έχει ανασχεθεί τα τελευταία χρόνια. Το κέντρο της πόλης πεζοδρομήθηκε, ενώ έχουν γίνει και έργα ανάδειξης του παρελθόντος της όπως π.χ. η επανατοποθέτηση επί τόπου των πλακών της Εγνατίας οδού, η οποία περνούσε από το κέντρο της σημερινής πόλης (φωτογραφία 5).

Φωτογραφία 5 : Επανατοποθέτηση πλακών Εγνατίας οδού επί της οδού
Μητροπόλεως

(πηγή : Ταξιδιωτικός Οδηγός Δυτικής - Κεντρικής Μακεδονίας, 2003)

Αξιόλογες είναι και οι παραδοσιακές συνοικίες της Βέροιας, όπως η παλιά συνοικία της Μπαρμπούτας (φωτογραφίες 6 - 12), την οποία διασχίζει ο Τριπόταμος, παραπόταμος του Αλιάκμονα, και που είναι γεμάτη με παλιά αρχοντικά, χαρακτηριστικά της τοπικής αρχιτεκτονικής (Ν. Μουτσόπουλος). Τα βεροιώτικα αρχοντικά έχουν χαρακτηριστική και μνημειακή - φρουριακή εμφάνιση. Σε πολλά από αυτά, τα οποία έχουν αναπαλαιωθεί, στεγάζονται το Ινστιτούτο Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής (φωτογραφία 13), το Αρχείο Νίκου Μουτσόπουλου, το Αίθριο Πολιτισμού Όλγανος (φωτογραφία 14). Στο αρχοντικό Μπόζογλου στεγάζεται και το Κέντρο Τουριστικής Προβολής, Ενημέρωσης και Λαογραφίας (φωτογραφία 15).

Φωτογραφίες 6 - 12 : Απόψεις της παραδοσιακής συνοικίας της
Μπαρμπούτας

(6)

(7)

(8)

(9)

(10)

(11)

(12)

(πηγή : τουριστικό φυλλάδιο Δήμου Βέροιας, 2002)

Φωτογραφία 13 : *Ινστιτούτο Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής*

(πηγή : τουριστικό φυλλάδιο Δήμου Βέροιας, 2002)

Φωτογραφία 14 : *Αίθριο Πολιτισμού Όλγανος*

(πηγή : τουριστικό φυλλάδιο Δήμου Βέροιας, 2002)

Φωτογραφία 15 : Κέντρο Τουριστικής Προβολής, Ενημέρωσης και Λαογραφίας

(πηγή : τουριστικό φυλλάδιο Δήμου Βέροιας, 2002)

Ιδιαίτερα αξιόλογη είναι η συνοικία της Κυριώτισσας (φωτογραφίες 16 - 19). Τα σπίτια της συνοικίας αυτής αποτελούσαν μέρη μιας κλειστής οικοδομικής νησίδας με τις αυλές στις πίσω πλευρές των κτιρίων και με κεντρικό «αίθριο» την εκκλησία της συνοικίας. Πολλά από τα σπίτια της συνοικίας αυτής έχουν κηρυχθεί διατηρητέα και έχουν ανακαινισθεί.

Φωτογραφίες 16 - 19 : Απόψεις της παραδοσιακής συνοικίας της Κυριώτισσας

(16)

(17)

(18)

(19)

(πηγή : τουριστικό φυλλάδιο Δήμου Βέροιας, 2002)

Το πιο αξιόλογο κτίριο – μνημείο σε αυτή τη συνοικία της Κυριώτισσας, είναι ο Μύλος του Μάρκου, τετραώροφο κτίριο, τυπικό δείγμα της βιομηχανικής αρχιτεκτονικής, το οποίο λειτουργούσε ως αλευρόμυλος χρησιμοποιώντας τα νερά του Τριπόταμου για την κίνηση του. Το κτίριο έχει αποκατασταθεί πλήρως και σήμερα στεγάζει το Βυζαντινό Μουσείο (φωτογραφία 20).

Φωτογραφία 20 : Βυζαντινό Μουσείο

(πηγή : τουριστικό φυλλάδιο Δήμου Βέροιας, 2002)

Στην πόλη της Βέροιας με βυζαντινό χαρακτήρα υπάρχουν 51 εκκλησίες Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής περιόδου, από τις οποίες οι 42 διαθέτουν τοιχογραφίες που χρονολογούνται στο διάστημα 12^{ου} – 14^{ου} αιώνα.

Σε αρκετά σημεία της πόλης και κυρίως στο δρόμο Θεσσαλονίκης – Νάουσας, σώζονται υπολείμματα αρχαίων τειχών. Τα παλαιότερα τμήματα είναι από πωρόλιθο, ενώ τα νεώτερα (3^{ου} μ. Χ. αιώνα) από μάρμαρο. Τέλος, σημαντικό αξιοθέατο της πόλης είναι και το βήμα του Αποστόλου Παύλου (φωτογραφία 21), από όπου ο Απόστολος Παύλος απεύθυνε στους κατοίκους της Βέροιας τη διδασκαλία του.

Φωτογραφία 21 : Το Βήμα του Αποστόλου Παύλου

(πηγή : τουριστικό φυλλάδιο Δήμου Βέροιας, 2002)

Τα παραπάνω στοιχεία του χαρακτήρα της Βέροιας δικαιολογούν πλήρως την επιλογή της ως παραδείγματος εφαρμογής της έρευνάς μας. Σε ό,τι αφορά την ιστορική, πολεοδομική και αστική φυσιογνωμία της πόλης αυτά θα περιγραφούν στο επόμενο κεφάλαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο

ΒΕΡΟΙΑ : ΙΣΤΟΡΙΚΗ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΑΣΤΙΚΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

7.1. Εισαγωγή

Η πόλη της Βέροιας είναι μια πόλη της Κεντρικής Μακεδονίας, πρωτεύουσα του Νομού Ημαθίας από το 1946, με πληθυσμό 43.000 κατοίκους σύμφωνα με την απογραφή του 2001. Χτισμένη αμφιθεατρικά στους ανατολικούς πρόποδες του Βερμίου είναι μια ζωντανή και σύγχρονη πόλη με πολλές και ποικίλες δραστηριότητες. Ταυτόχρονα όμως έχει και πλούσιο ιστορικό παρελθόν, αλλά και περιβάλλον με έντονη ιστορικότητα. Ιδρύθηκε, σύμφωνα με το μύθο, από τη Βέροια, κόρη του βασιλιά Βέρητα. Αναφέρεται για πρώτη φορά από το Θουκυδίδη κατά τις επιχειρήσεις των Αθηναίων εναντίον της Ποτίδαιας το 432 π.Χ. Κατά τη διάρκεια της ρωμαιοκρατίας αναδείχτηκε μια από τις σημαντικότερες πόλεις της περιοχής της Μακεδονίας, Στα πρώτα βυζαντινά χρόνια άρχισε να παρακμάζει, κυρίως λόγω των επιδρομών των σλάβικων φυλών. Μέχρι την εποχή που περιήλθε στα χέρια των Τούρκων, δηλαδή το 1434 μ. Χ., περιερχόταν εναλλάξ στην κατοχή των Σλάβων και των Βυζαντινών. Κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας εγκαταστάθηκαν στη Βέροια μια πολυάριθμη μουσουλμανική και μια εβραϊκή κοινότητα. Ήδη από το 17^ο αιώνα είχε δημιουργηθεί και ελληνική αστική τάξη λόγω της ενασχόλησης των κατοίκων της με το εμπόριο. Η Βέροια εξεγέρθηκε εναντίον των Τούρκων το 1822 με τα γνωστά αποτελέσματα. Στα χρόνια του Μακεδονικού Αγώνα συνεισέφερε σημαντικά στον αγώνα εναντίον των Βουλγάρων και απελευθερώθηκε τελικά το 1912 (Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, 1990).

7.2. Η εξέλιξη της πόλης και της ενδοχώρας.

Στην ευρύτερη περιοχή γύρω από τη Βέροια διασώζονται πολυάριθμα αρχαιολογικά ευρήματα που προσδιορίζουν την ιστορία του τόπου από τα πρώιμα νεολιθικά χρόνια. Λίγα χιλιόμετρα έξω από την πόλη αρχαιολόγοι ανέσκαψαν τον πρωιμότερο στην Ευρώπη οικισμό γεωργών της 6^{ης} ή 7^{ης} χιλιετίας π.Χ. Λείψανα αρχαίων και νεώτερων εποχών, κυρίως των ελληνοιστικών και ρωμαϊκών χρόνων, προέρχονται από διάφορους τόπους μέσα στην περιοχή. Η αρχαιότερη πρωτεύουσα της Μακεδονίας, οι Αιγές, εντοπίζεται με τα πρόσφατα ευρήματα στη γειτονική Βεργίνα. Όλα τα παραπάνω πιστοποιούν τη συνεχή οικιστική παρουσία και πολεοδομική λειτουργία, με τη μορφή πολιτισμών ή μεμονωμένων αγροτικών εγκαταστάσεων ή ολοκληρωμένων πόλεων.

Στις παραδόσεις που υπάρχουν για την ίδρυση της Βέροιας και την ονομασία της κοινό στοιχείο είναι η ύπαρξη ενός ιδρυτή που ταυτίζεται με κάποιο

ιστορικό ή μυθικό πρόσωπο. Η αρχαιότερη βεβαιωμένη αναφορά για τη Βέροια γίνεται στο πρώτο βιβλίο των *Ιστοριών* του Θουκυδίδη. Αναφορές στην πόλη και την περιοχή της διασώζονται και σε άλλα κείμενα μεταγενέστερων συγγραφέων, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται ο γεωγράφος Στράβων, ο ιστορικός της εκστρατείας του Μεγάλου Αλεξάνδρου, Αρριανός, ο Πλούταρχος και ο Πολύβιος. Σημαντική για τη Βέροια είναι η εποχή της δυναστείας των Αντιγονιδών που διαρκεί μέχρι την εποχή της Ρωμαϊοκρατίας. Τμήματα κτιρίων της εποχής και άλλα λείψανα εντοπίστηκαν κατά την εκσκαφή νέων οικοδομών. Σύμφωνα με τις ιστορικές μαρτυρίες, ισχυρά τείχη προστάτευαν τη Βέροια από τις συχνές επιδρομές. Μέρος των τειχών, καθώς και του οδοστρώματος της Εγνατίας σώζονται επί τόπου.

Η θέση της Βέροιας στα χρόνια της Ρωμαϊοκρατίας είναι πολύ σημαντική. Με τη σχετική σταθερότητα και ασφάλεια που της παρέχει η *Pax Romana*, η Βέροια εξελίσσεται σε αστικό κέντρο υπερτοπικής ακτινοβολίας με λειτουργίες εμπορικές, διοικητικές και θρησκευτικές. Ως έδρα του «Κοινού των Μακεδόνων» συγκεντρώνει τους «συνέδρους» των μακεδονικών πόλεων σε συναθροίσεις με εορταστικό χαρακτήρα, κατά τη διάρκεια των οποίων διεξάγονται αγώνες αθλητικοί και καλλιτεχνικοί. Πόλη «μεγάλη και πολυάνθρωπος», όπως την αποκαλεί ο Λουκιανός από τα Σαμόσατα, έχει τη σπουδαιότητα ώστε να αποκτήσει αυτή μόνη στη Μακεδονία τον τίτλο της «Μητρόπολης».

Στα βυζαντινά χρόνια η Βέροια παραμένει σπουδαία και πολυάνθρωπη. Αυτό προκύπτει από γραπτές μαρτυρίες, όπως του μοναχού του 10^{ου} αιώνα Ιωάννη Καμενιάτη, του συγγραφέα – αυτοκράτορα Ιωάννη Καντακουζηνού και πολλών άλλων. Οι πληροφορίες των κειμένων αυτών φωτίζουν την ενδιαφέρουσα αυτή εποχή της ιστορίας της πόλης.

Η Βέροια αποτελεί την έδρα ιδιαίτερου «θέματος», δηλαδή διοικητικού και στρατιωτικού κέντρου μια επαρχίας που έχει συχνά επικεφαλής της διοίκησής του τον «δούκα». Η κοινωνική οργάνωση είναι αναπτυγμένη. Υπάρχουν θεσμοί και όργανα αυτοδιοίκησης, όπως ο «δήμος» ή η «εκκλησία του Δήμου», οι «άριστοι» ή «δυνατοί», που είναι οι οικονομικά ισχυροί, κυρίως οι γαιοκτήμονες και ο «κλήρος». Γνωστές είναι ακόμη «αι κεφαλαί», που μάλλον είναι τα εκτελεστικά όργανα, οι άρχοντες της πόλης.

Η ακμή όμως της Βέροιας οφείλεται κυρίως στην πρώιμη ανάπτυξη του εμπορίου, της χειροτεχνίας και της πρωτοβιοτεχνίας. Είναι γνωστή η απασχόληση των κατοίκων με τη βαφή και τη λεύκανση των υφαντών. Η εμπορική ακμή είναι το φυσικό επακόλουθο αυτής της δραστηριότητας. Υπάρχουν ενδείξεις ότι το εμπόριο είναι μακρινό και ενδεχομένως υπερκρατικό. Ασφαλώς η σημαντική εβραϊκή παροικία, που η ύπαρξή της ανάγεται τουλάχιστον στους ρωμαϊκούς

χρόνους, (βλ. πορεία Αποστόλου Παύλου) σχετίζεται με τις εμπορικές δραστηριότητες. Σχετική είναι ίσως και η παραχώρηση φορολογικής ατέλειας στην περιοχή, κατά το 13^ο αιώνα.

Η συστηματική μελέτη των σωζόμενων βυζαντινών και μεταβυζαντινών μνημείων καθώς και των αρχείων της Τουρκοκρατίας θα επιτρέψει τη διερεύνηση της τοπογραφίας της Βέροιας με περισσότερα στοιχεία. Οι καταστροφές από τις διαδοχικές επιδρομές και τα φυσικά φαινόμενα (σεισμοί, όπως για παράδειγμα αυτός του 896 μ. Χ.) καθώς και τα ιστορικά γεγονότα που συνδέονται με την πόλη, μεταβάλλουν βαθμιαία τη μορφή του αστικού χώρου. Γνωρίζουμε ότι η ισχυρή οχύρωση πρόσφερε προϋποθέσεις για ασφάλεια, ενώ η ύπαιθρος ήταν εκτεθειμένη στις συχνές επιδρομές. Τα τείχη και οι πύργοι επισκευάζονται σε πολλές ευκαιρίες. Οι περιγραφές δίνουν πληροφορίες για το μέγεθος και την ποιότητα των οχυρώσεων καθώς και για τη μεγάλη ακρόπολη. Τούτο οδηγεί στην αναζήτησή της εντός των τειχών ως σημαντικό στοιχείο προσδιορισμού του ιστορικού κέντρου.

Η ακμή της Βέροιας, ως κέντρου με ισχυρή θρησκευτική και καλλιτεχνική παράδοση, αντικατοπτρίζεται και στο πλήθος των εκκλησιών που χτίστηκαν, επισκευάστηκαν ή εικονογραφήθηκαν στους ύστερους βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς χρόνους. Σήμερα διασώζονται 51 εκκλησίες, γνωρίζουμε όμως ότι ο αριθμός τους στις αρχές του αιώνα ξεπερνούσε τις 72. Μεταξύ αυτών αρχαιότερη είναι η παλιά Μητρόπολη. Λίγο μεταγενέστεροι είναι οι ναοί του Αγίου Θεολόγου, του Αγίου Βλάσιου και της Αναστάσεως του Χριστού. Ο τελευταίος ναός διασώζει λαμπρά δείγματα της Παλαιολόγειας ζωγραφικής που φιλοτέχνησε, σύμφωνα με επιγραφή του δυτικού τοίχου, ο Καλλιέργης «όλης της Θετταλίας άριστος ζωγράφος». Τα σημαντικά αυτά μνημεία βρίσκονται σε διαπλατύνσεις των δρόμων ή συνηθέστερα σε περικλειστούς ανοικτούς χώρους στο εσωτερικό των οικοδομικών νησίδων, με σαφή μοναστηριακή διάταξη. Η παράδοση μνημονεύει την ανέγερση πολλών εκκλησιών από επιφανείς κατοίκους της πόλης, μεταξύ των οποίων ήταν αρκετοί ευγενείς, εξόριστοι από τους βυζαντινούς αυτοκράτορες για διάφορους λόγους.

Μετά την τουρκική κατάκτηση και την παγίωση μιας σχετικής ηρεμίας και ειρήνης στην περιοχή, η Βέροια αποκτά βαθμιαία τη γνώριμη μορφή της, που θα διατηρήσει με ορισμένες μεταβολές ως τα μέσα του 20^{ου} αιώνα. Η δημογραφική, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της πόλης διαγράφεται στις διηγήσεις των περιηγητών της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η διατήρηση σημαίνουσας θέσης της πόλης, η συνεχής λειτουργία της ως ενός αστικού περιφερειακού κέντρου οδηγούν προς την κατεύθυνση της αργής και βαθμιαίας συμμετοχής στη διεθνή εμπορευματική παραγωγή. Η ανάπτυξη του άστεως στηρίζεται πάντα στη

συγκέντρωση του πλεονάσματος της υπαίθρου, ενώ ταυτόχρονα αρχίζει να κυριαρχεί η βιοτεχνική δραστηριότητα και η Βέροια γίνεται γνωστή για τα προϊόντα της κλωστουφαντουργίας. Η περιοχή παράγει 77 προϊόντα και έχει τριακόσιους ανεμόμυλους.

Η προσέλκυση του κεφαλαίου και η οικονομική ανάπτυξη, ιδιαίτερα από το 18^ο αιώνα, αντανakλώνται στη μορφή της πόλης με την εμφάνιση των αρχοντικών. Ήδη ο Εβλιγιά περιγράφει «περίφημα σπίτια», «ωραία αρχοντικά, εύπορα και κοσμημένα, δίπατα, χτισμένα με πέτρα».

Ο πληθυσμός της πόλης, σύμφωνα με τα υπάρχοντα στοιχεία, κυμαίνεται μεταξύ των 4.000 και 20.000 (16^{ος} – 20^{ος} αιώνας). Από τους πρώτους αιώνες της Τουρκοκρατίας αναφέρονται, στην πόλη και τα χωριά, προεστοί που αντιπροσωπεύουν τους κατοίκους και παίρνουν μέρος μαζί με τους κρατικούς υπαλλήλους στη συλλογή φόρων και το διακανονισμό των τοπικών υποθέσεων. Η διοικητική αυτονομία των χριστιανών περιλαμβάνει το θεσμό των προεστών και ενός ευρύτερου συμβουλίου. Αυτοδιοικούμενες είναι και οι ενορίες, των οποίων οι πρόκριτοι μπορούσαν να προβαίνουν σε διαβήματα. Τα συνοικιακά συμβούλια της Βέροιας είχαν 6 ή 7 μέλη (Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, 1990).

7.3. Ο αστικός χώρος της Βέροιας

Ο αστικός χώρος της Βέροιας διαμορφώνεται στη διάρκεια μιας μακράς περιόδου και προσδιορίζεται από ποικίλους παράγοντες. Χωρίς να προδίδεται η σύνθετη πραγματικότητα, αρκεί η ενδελεχής εξέταση των κύριων συστατικών στοιχείων του αστικού οργανισμού, για να φανερωθούν τα σταθερά και τα μεταβαλλόμενα δεδομένα που καθορίζουν την αρχιτεκτονική της πόλης. Τέτοια συστατικά είναι ο γεωγραφικός χώρος, το τοπίο, η λειτουργική και κοινωνική διάρθρωση του αστικού χώρου, το σχέδιο της πόλης, οι διαδρομές, οι νησίδες – γειτονιές, τα μοναδικά στοιχεία – μνημεία και οι κατοικίες.

Ο φυσικός γεωγραφικός χώρος αποτελεί δεδομένο που ελάχιστα μεταβάλλεται μέσα στο χρόνο. Η ιστορική περιτειχισμένη πόλη της Βέροιας καταλαμβάνει ένα ελαφρά επικλινές τμήμα το εδάφους στους πρόποδες του Βερμίου, που σχηματίζει ένα είδος φυσικού εξώστη. Η έκταση την οποία καταλαμβάνει η πόλη οριοθετείται από τις ακραίες διακλαδώσεις του Βερμίου, που κατευθύνονται από βορρά προς νότο. Η στρατηγική και φυσικά οχυρή θέση επιτρέπει τον έλεγχο της ανοικτής πεδιάδας και του περάσματος της Καστανιάς προς τη Δυτική Μακεδονία. Η περιοχή που εκτείνεται ανατολικά του Τριποτάμου – του «βασιλικού ποταμού» των Βυζαντινών – και δημιουργεί ένα είδος «υψιπέδου» με σημαντική υψομετρική διαφορά από την πεδιάδα, αποτελεί τον κυρίως αστικό χώρο. Η πόλη κατά καιρούς καταλαμβάνει όλη αυτή την έκταση ή μέρος της. Κατά

τον 19^ο αιώνα, όπως μαρτυρεί ο M. Delacoulonche, η Βέροια έχει σμικρυνθεί προς το νότο και βορειοανατολικά, ενώ έχει επεκταθεί προς τη δύση.

Ο ίδιος κάνει ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις για τη σημασία της αμυντικής πολεοδομικής διάταξης που εκφράζεται με την οχύρωση της πόλης με ισχυρά τείχη, τα οποία επισκευάζονται και ανακατασκευάζονται κατ' επανάληψη σε διάφορες χρονικές περιόδους. Τα σύνορα μεταξύ της πόλης και της υπαίθρου είναι καθορισμένα. Δύσκολα υπερκεράσιμα, τα τείχη πλαισιώνουν με σαφήνεια την πόλη. Ακόμη και σήμερα λειτουργούν ως το κύριο φυσικό και ορατό περίγραμμα της κεντρικής περιοχής, στις συνοικίες που διασώζονται τμήματά τους, από την Κυριώτισσα ως την πλατεία Ωρολογίου, όπου και υπάρχει η βάση οχυρού πύργου.

Σ' άλλες περιοχές τα ίχνη τους λειτουργούν ως νοητά όρια, των οποίων η θέση υποδηλώνεται από τη διάταξη των κτισμάτων που εδράζονται στα κατάλοιπά τους και ως ένα βαθμό τα αντικαθιστούν (βλ. περιοχή Βυζαντινού Μουσείου). Επίσης φυσικά οχυρή είναι η διάταξη κατά μήκος του ποταμού Τριπόταμου (Μπαρμπούτας).

Η αμυντική διάρθρωση ως βασικό στοιχείο καθορισμού των κτιρίων και της μορφής της πόλης (Παρθενόπουλος, 2001) αναπαράγεται και στις επιμέρους ενότητες του αστικού οργανισμού, δηλαδή στις συνοικίες που κατοικούν οι διαφορετικές εθνικές κοινότητες. Διατηρείται, ακόμη και όταν η αμυντική λειτουργία έχει χάσει το νόημά της. Κατά τις ειρηνικές περιόδους της οθωμανικής κυριαρχίας και ιδιαίτερα μετά την εισαγωγή της νέας στρατιωτικής τεχνολογίας (18^{ος} - 19^{ος} αιώνας), η οχύρωση χρησιμεύει κυρίως για τον έλεγχο από την κεντρική διοίκηση, την αποθάρρυνση των ληστρικών επιδρομών και, στο εσωτερικό της πόλης, για την προφύλαξη των υποτελών εθνοτήτων.

Ο αστικός ιστός της Βέροιας ως τα μέσα σχεδόν του 20^{ου} αιώνα διατηρούσε ανέπαφο το μεσαιωνικό χαρακτήρα του. Οι διαδρομές, τα ανοίγματα, οι πλατείες, είναι τα στοιχεία που ενοποιούν τον αστικό χώρο. Το κύριο χαρακτηριστικό αυτής της ενότητας - πέρα από τις σχέσεις των όγκων, των λειτουργιών, των δημόσιων και ιδιωτικών χώρων - είναι η συγκεκριμένη γεωμετρική οργάνωση του χώρου, που προκύπτει μέσα από διαδοχικές μεταπλάσεις, κατά τη μακρόχρονη διαδικασία εξέλιξης της πόλης. Η ακανόνιστη γεωμετρική αυτή οργάνωση, μέσα από τους συνεχείς μετασχηματισμούς, διατηρεί ωστόσο ορισμένες κυρίαρχες διαδρομές και άλλα στοιχεία συνέχειας. Εκ πρώτης όψεως ο παραδοσιακός ιστός φαίνεται εντελώς ασυμβίβαστος με κριτήρια ορθολογικού σχεδιασμού, αν και έχει διατυπωθεί η άποψη ότι στην πόλη εφαρμόστηκε κατά τα ελληνικά - ρωμαϊκά χρόνια το ιπποδάμειο σύστημα. Μια τέτοια υπόθεση δεν επιβεβαιώνεται άμεσα ούτε από τα αρχαιολογικά ευρήματα ούτε από τη μεταγενέστερη μορφή της πόλης. Είναι όμως αξιοσημείωτη η αυστηρή ορθογωνική κάτοψη του τείχους στην

νοτιοανατολική και νοτιοδυτική πλευρά, καθώς και τα υπολείμματα της μεγάλης ρωμαϊκής οδού, που εκτείνεται παράλληλα με τη σημερινή οδό Μητροπόλεως. Επίσης η ευθύγραμμη χάραξη της οδού Κυριωτίσσης, που οδηγεί σε άνοιγμα – πιθανή πύλη – του τείχους και χωρίζει κατά την Τουρκοκρατία τις ελληνικές συνοικίες από τις οθωμανικές, ακολουθεί πιθανότατα την αρχαία διαδρομή.

Υπάρχουν λοιπόν στοιχεία συνέχειας στο σχέδιο της πόλης, που εμφανίζονται ιδιαίτερα στους άξονες των διαδρομών, με κυρίαρχη την κεντρική οδό που άρχιζε από τη βόρεια «Βασιλική» πύλη, διερχόταν από την αγορά και κατέληγε στην πλατεία Ωρολογίου, όπου υπήρχαν δύο οχυροί πύργοι και πιθανόν η ακρόπολη της Βέροιας.

Ο κοινωνικός και λειτουργικός διαχωρισμός του αστικού χώρου στα χρόνια της Τουρκοκρατίας παίρνει συγκεκριμένη μορφή με διακεκριμένα τμήματα της πόλης για τους Έλληνες χριστιανούς, του Τούρκους και τους Εβραίους. Χαρακτηριστική είναι η διαίρεση της πόλης σε κύτταρα με σαφή όρια, τις γειτονιές που προσδίδουν στην προβιομηχανική πολυεθνική πόλη ένα χαρακτήρα μωσαϊκού φυλετικών και πολιτισμικών ενοτήτων – γειτονιών (πόλεις μέσα στις πόλεις, Παρθενόπουλος, 2001).

Τόπος κοινής συνάντησης είναι η αγορά, στο κέντρο των ελληνικών συνοικιών της Βέροιας. Μέχρι την πυρκαγιά του 1864 διασώζονταν η στεγασμένη αγορά της πόλης, την οποία αναφέρει και ο Εβλιγιά Τσελεμπί. Η αγορά, με 600 καταστήματα, μπεζεστένι με έξι τρούλους και 15 πλούσια στολισμένα χάνια εμπόρων, έκλεινε τη νύχτα με 3-4 μεγάλες θύρες – πύλες που αντιστοιχούσαν στις κύριες αρχαίες πύλες. Η πυρκαγιά του 1864 δίνει την ευκαιρία για ανοικοδόμηση και εκσυγχρονισμό της αγοράς. Δεν υπάρχουν άμεσα στοιχεία για τον προσδιορισμό της πολεοδομικής αυτής επέμβασης. Στις μεταγενέστερες αποτυπώσεις της πόλης διακρίνονται πάντως με σαφήνεια οι ευθυγραμμίσεις και οι διατάξεις των δρόμων, ο ορθογωνισμός των οικοπέδων με κτίσματα «εν σειρά» - συχνά διαμπερή – με «πρόσωπο» προς το δρόμο, οι λοξές αποτμήσεις των γωνιών στις διασταυρώσεις και τα στοιχειώδη μέτρα πυροπροστασίας με τους υπερυψωμένους πέτρινους διαχωριστικούς τοίχους. Τα στοιχεία αυτά τεκμηριώνουν την υπόθεση μιας οργανωμένης πολεοδομικής επέμβασης με βάση τις διατάξεις των τότε ισχυόντων οθωμανικών κανονισμών.

Έξω από τα τείχη αναπτύσσονται κι άλλες περιοχές με ειδικό παραγωγικό χαρακτήρα. Στη Βέροια υπάρχουν από το 17^ο αιώνα 300 νερόμυλοι, τοποθετημένοι στη σειρά, ώστε τα νερά να τρέχουν προς τα κάτω, από τον ένα στον άλλο. Είναι, σύμφωνα με τον Εβλιγιά, «νερόμυλοι που παρόμοιοί τους δεν υπάρχουν σε καμιά άλλη χώρα». Το άφθονο ενεργειακό δυναμικό των υδάτων, η χειροτεχνική παράδοση και η αργή αλλά σταθερή ανάπτυξη της μεταποίησης κατά το 18^ο και

19^ο αιώνα οδηγούν στην ίδρυση μικρών εργοστασίων μεταξουργίας, υφαντουργίας και νημάτων που χρησιμοποιούν την κινητήρια δύναμη του νερού. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα υπάρχουν στην πόλη 3 μεγάλες μονάδες, με συνολική δύναμη 700 ίππων και παραγωγή που αποτελεί το 5 % του συνόλου της Μακεδονίας. Τα κτίσματα αυτών των εγκαταστάσεων, μερικά από τα οποία σώζονται και σήμερα, καθώς και οι συνθήκες της ανάπτυξης και της εξέλιξής τους παρουσιάζουν ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό και ιστορικό ενδιαφέρον. Στην αρχική φάση της βιοτεχνικής και πρωτοβιομηχανικής δραστηριότητας, η τυπολογία των κτισμάτων ακολουθεί το πρότυπο των εκκλησιαστικών κτιρίων (εκκλησιαστική αρχιτεκτονική, ξυλόστεγη βασιλική), ενώ τα κατασκευαστικά και μορφολογικά στοιχεία εντάσσονται στα παραδοσιακά χαρακτηριστικά της μακεδονικής αρχιτεκτονικής. Στα ανατολικά της γειτονιάς της Κυριώτισσας, σώζονται σήμερα ορισμένα βιομηχανικά κτίρια αυτού του τύπου (υδρόμυλοι), κατά μήκος του μικρού ποταμού που διασχίζει και οριοθετεί την παλιά πόλη. Τα νεώτερα βιομηχανικά κτίσματα ενσωματώνουν βαθμιαία τα ευρωπαϊκά ορθολογικά και εκλεκτικιστικά πρότυπα με τη χρήση όμως των τοπικών υλικών και τεχνικών, που προσδίδουν στις κατασκευές ενδιαφέρουσες υβριδικές μορφές.

Οι συνοικίες της Βέροιας αποτελούσαν αυτοδιοικούμενες μονάδες. Για τον αριθμό τους υπάρχουν διαφορετικές απόψεις. Το 17^ο αιώνα αναφέρονται 16 μουσουλμανικές, 15 συνοικίες χριστιανών Ελλήνων, Σέρβων, Βουλγάρων «Λατίνων» (Βλάχων) και 2 ομάδες Εβραίων. Αργότερα, το 19^ο αιώνα, σύμφωνα με τις υπάρχουσες πληροφορίες, οι τουρκικές συνοικίες είναι 12 και οι ελληνικές 12 έως 16. Υπάρχουν ακόμη μια εβραϊκή συνοικία και μια συνοικία Γύφτων. Οι αριθμοί αυτοί δε διαφέρουν πολύ από αυτούς που παραδίδει ο Εβλιγιά, και δείχνουν την ιστορική συνέχεια της οργάνωσης του χώρου και τη δύναμη του θεσμού. Ο ιδιαίτερος χαρακτήρας της γειτονιάς σχετίζεται με τα ειδικά κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά των εθνοτήτων. Αναδεικνύουν τον πολιτισμό ως σημαντικό παράγοντα πολεοδομικής οργάνωσης.

Στις ελληνικές συνοικίες – από τις οποίες η Κυριώτισσα αποτελεί το καλύτερο σωζόμενο παράδειγμα (βλ. χάρτη 8) – οι κατοικίες οργανώνονται γύρω από συλλογικούς πυρήνες, με περίκλειστους υπαίθριους χώρους και με τις εκκλησίες στη θέση του κοινωνικού κέντρου. Οι γειτονιές ακολουθούν τον τύπο της κλειστής οικοδομικής νησίδας με κεντρικό «αίθριο», όπου συχνά χωροθετείται η εκκλησία ως κοινωνικό σημείο αναφοράς. Είναι σαφής εδώ η συγγένεια με το μοναστηριακό πρότυπο : άλλωστε είναι γνωστό ότι ορισμένοι ναοί της Βέροιας αποτελούσαν καθολικά μονών. Είναι γνωστό ότι ανάλογες πολεοδομικές διατάξεις υπήρχαν σε παλιότερες εποχές, οπότε θα μπορούσε κανείς να υποθέσει, χωρίς να αγνοεί τις ιδιομορφίες κάθε ιστορικής περιόδου, ότι το πρότυπο μιας τέτοιας

πολεοδομικής οργάνωσης επιβιώνει στο χρόνο. Μέσα από διαδοχικούς μετασχηματισμούς, το κλειστό τετράγωνο της ελληνοιστικής – ρωμαϊκής πόλης μεταβάλλεται σε εσωστρεφή γειτονιά της προβιομηχανικής πόλης, ενώ τη θέση των ιερών και των βωμών καταλαμβάνουν οι χριστιανικοί ναοί. Υπάρχουν ενδείξεις ότι οι τελευταίοι έχουν ανεγερθεί στη θέση αρχαίων ιερών. Οι ναοί δεν έχουν δεσπόζουσα θέση στη σύνθεση. Εντάσσονται σεμνά και οργανικά στο σύνολο, σε τέτοιο σημείο, που δύσκολα διακρίνονται. Τα μόνα στοιχεία που τους διαφοροποιούν είναι τα ελάχιστα μικρά ανοίγματα και οι κόγχες των ιερών, που φέρουν συχνά κεραμοπλαστικό διάκοσμο. Ο ιστός της πόλης στις περιοχές αυτές είναι κλειστός προς το εξωτερικό, με λίγα ή και καθόλου ανοίγματα στο ισόγειο των κατασκευών, ενώ αντίθετα είναι ανοιχτός με συγκοινωνούντες ημιυπαιθρίους χώρος προς τα μέσα. Ένα ή περισσότερα περάσματα εξασφαλίζουν την επικοινωνία από τον εξωτερικό δημόσιο χώρους προς τον εσωτερικό ημιδημόσιο χώρο. Στον όροφο οι κατασκευές ανοίγονται προς όλες τις κατευθύνσεις, με προεξοχές (σαχνισιά) προς το δρόμο και ανοιχτούς εξώστες (χαγιάτια, σάλες) ή ηλιακούς προς την αυλή. Στις εσωτερικές αυλές υπάρχει επικοινωνία (απάνοιξη) από τη μία κατοικία στην άλλη. Τέτοιες πολεοδομικές διατάξεις διασώζονται και σήμερα στον Άγιο Κήρυκο, την Παναγία Βαλτεσινή και την Παναγία Δεξιά. Αλλά και στις υπόλοιπες περιοχές του ιστορικού κέντρου η τυπολογική διάρθρωση του αστικού ιστού παρουσιάζει αναλογίες, με διαδοχή ανοικτής – κλειστής οργάνωσης, δημόσιων – ημιδημόσιων – ιδιωτικών χώρων και κοινωνικών σημείων αναφοράς. Πρέπει να σημειωθεί ότι η εμφάνιση από το 18^ο αιώνα των αρχοντικών που κατοικούνται από την ανερχόμενη ελληνική αστική τάξη δε μεταβάλλει ουσιαστικά την πολεοδομική οργάνωση. Τα αρχοντικά έχουν τα ίδια τυπολογικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά, με διακριτά σημεία το μέγεθος, την αυτοτέλεια, το διάκοσμο και το ύψος που τα διακρίνουν κοινωνικά και συμβολικά.

Η εβραϊκή συνοικία της Μπαρμπούτας (βλ. χάρτη 8) που διασώζεται σχεδόν ακέραια, έχει ανάλογες αρχές πολεοδομικής οργάνωσης. Οι κατοικίες, χτισμένες με συνεχές σύστημα, σχηματίζουν ένα τρίγωνο κλειστό και οχυρό προς το εξωτερικό, που ορίζεται από τον Τριπόταμο, τα τείχη της πόλης και το μέτωπο των σπιτιών της οδού Μεραρχίας, που αφήνει ένα μοναδικό πέρασμα προς τον εσωτερικό υπαίθριο χώρο, το οποίο έκλεινε με δίφυλλη θύρα. Ένα δεύτερο άνοιγμα υπάρχει προς τη γέφυρα του ποταμού. Οι κατοικίες είναι ανοιχτές προς την πλευρά της οδού Μεραρχίας, που είναι σήμερα εν μέρει κλειστή. Οι αυλές επικοινωνούν ή εντάσσονται στον εσωτερικό πεζόδρομο. Το κοινωνικό κέντρο, η συναγωγή είναι ενσωματωμένη στη σειρά των σπιτιών που βλέπουν προς την όχθη του Τριπόταμου. Μόνο η επιμελημένη τοιχοποιία και ο γεωμετρικός τονισμός της εισόδου μ' ένα λιτό αετωματικό πρότυπο φανερώνουν την ιδιαιτερότητα του

χώρου. Τα εβραϊκά κτίσματα εμφανίζουν περισσότερα αστικά χαρακτηριστικά (κλειστή κάτοψη, λιγότερα χαγιάτια, ξένες μορφολογικές επιδράσεις) και ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά στοιχεία.

Οι τουρκικές συνοικίες της Βέροιας κατελάμβαναν τα ψηλότερα τμήματα της πόλης στη νότια πλευρά της, και επεκτείνονταν έξω από την παλιά περιτειχισμένη έκταση. Τα ιδιαίτερα πολιτισμικά χαρακτηριστικά των μουσουλμάνων συντέλεσαν στη δημιουργία διαφορετικής πολεοδομικής οργάνωσης από αυτήν των Ελλήνων, πράγμα φυσιολογικό, αφού επρόκειτο για διαφορετικό πολιτιστικό πρότυπο. Αλλά και η διαφορετική κοινωνική θέση των Τούρκων στην οθωμανική αυτοκρατορία εκφράζεται με την αυτοτέλεια των κατασκευών και την έλλειψη κλειστής αμυντικής διάταξης στη γεωμετρική οργάνωση του αστικού χώρου. Ενώ οι αυλές διατηρούν τον κλειστό χαρακτήρα με ψηλούς διαχωριστικούς τοίχους και εσωστρεφείς κατοικίες, το σύνολο έχει λιγότερο αστικό χαρακτήρα. Οι πυκνότητες είναι αρκετά χαμηλές, ιδιαίτερα στα υψώματα και στις παρυφές της πόλης. Οι κατοικίες παρακολουθούν τις διαδρομές, χωρίς να διαρθρώνονται σε οικοδομικά τετράγωνα, ενώ πολλοί δρόμοι είναι αδιέξοδοι. Σε ορισμένα κεντρικά σημεία των μουσουλμανικών συνοικιών υπήρχαν εκτεταμένοι ελεύθεροι χώροι, πιθανόν ιδιοκτησίες πλουσίων Τούρκων, που φανερώνουν την ανώτερη κοινωνική τους θέση που εκδηλώνεται όχι μόνο με τα ωραία και κοσμημένα αρχοντικά, αλλά και με τους κήπους και τους ανοικτούς χώρους για διάφορες χρήσεις. Περισσότερο συνεκτικός είναι ο αστικός ιστός στις τουρκικές συνοικίες, που βρίσκονται μέσα στην περίμετρο της παλιάς πόλης, όπου τα κύρια χαρακτηριστικά έχουν ήδη διαμορφωθεί από τους βυζαντινούς χρόνους. Από τις κατοικίες των Τούρκων διασώζονται ελάχιστες στο νότιο τμήμα της πόλης. Ελάχιστα είναι και τα σωζόμενα τζαμιά, των οποίων ο αριθμός έφτανε πιθανόν τα 16, περιλαμβανομένων και των εκκλησιών που μετατράπηκαν σε τεμένη. Στις ίδιες περιοχές πρέπει να εντοπίζονται οι τρεις μεντρεσέδες (ιεροδιδασκαλεία), τα δέκα γραμματοδιδασκαλεία για τα παιδιά των μουσουλμάνων, οι πέντε τεκέδες των δερβίσιδων, τα πτωχοκομεία, καθώς και τα πέντε διπλά λουτρά από τα οποία σώζεται και σήμερα το διπλό λουτρό του Σινάν του Αλατά (Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, 1990).

7.4. Τα μνημεία της Βέροιας.

Η Βέροια, η «πολυάνθρωπος» και «επίσημος» πόλη των πηγών, χάρη στη γεωγραφική της θέση και την ευφορία των εδαφών της περιοχής, αναπτύχθηκε σε σημαντική πόλη της βυζαντινής Μακεδονίας. Πολιτικά και εκκλησιαστικά ήταν εξαρτημένη από τη Θεσσαλονίκη. Στις αρχές του 11^{ου} αιώνα, ωστόσο, σύστησε ανεξάρτητη στρατιωτική και διοικητική μονάδα (θέμα), ενώ τρεις αιώνες περίπου

αργότερα προήχθη σε μητρόπολη. Καταλήφθηκε οριστικά από τους Οθωμανούς το 1433 και αποτέλεσε έδρα σαντζακίου έως την απελευθέρωσή της το 1912. Η μακρόχρονη και αξιόλογη ιστορία της μαρτυρείται από το πλήθος των σωζόμενων μνημείων, πολλά από τα οποία έχουν συνεχή χρήση από την εποχή της ίδρυσής τους έως τις ημέρες μας.

Στα σημαντικότερα μνημεία της Βέροιας (4^{ος} – 19^{ος} αιώνας) συγκαταλέγονται και τα παρακάτω, τα οποία φαίνονται στο χάρτη 8 (βλ. παράρτημα) :

1. Το *Βυζαντινό Μουσείο*. Στεγάζεται στον πρόσφατα συντηρημένο αλευρόμυλο του Μάρκου, ο οποίος οικοδομήθηκε στις αρχές του 20ου αιώνα. Εγκαινιάστηκε το 2000. (φωτογραφία 22)

Φωτογραφία 22 : Το Βυζαντινό Μουσείο

(πηγή : ΥΠΠΟ, Τμήμα Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, 2001)

2. Τα *τείχη*. Περιβάλλουν την πόλη από τη νοτιοδυτική, τη νότια, την ανατολική και τη βόρεια πλευρά της. Οχυρωμένη πιθανώς ήταν και η δυτική πλευρά, στην οποία πρόσθετο στοιχείο άμυνας ήταν η παρεμβολή του Τριπόταμου ποταμού. Στη μεσαιωνική περίοδο τα τείχη ενισχύθηκαν με αμυντικούς πύργους. Από τις πύλες που εξασφάλιζαν την επικοινωνία της Βέροιας με τις άλλες πόλεις της Μακεδονίας με βάση τα ανασκαφικά ευρήματα και τις πηγές, έχει προταθεί έως σήμερα η ταύτιση τριών, της Βασιλικής (βόρειας), της Οψικκιανής (νότιας) και της πύλης της Άννας (δυτικής). Τα σωζόμενα υπολείμματα των τειχών ανάγονται από τους ελληνιστικούς χρόνους έως και το 14^ο αιώνα.

Φωτογραφία 23 : Τα τείχη

(πηγή : ΥΠΠΟ, Τμήμα Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, 2001)

3. *Μέγας Θεολόγος*. Αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα μεσοβυζαντινά κτίσματα της Βέροιας. Εξωτερικά έχει την όψη μονόχωρης εκκλησίας με δικλινή στέγη, αποτέλεσμα μεταγενέστερης επισκευής μιας αρχικά τρίκλιτης βασιλικής. Από την πρώτη αυτή φάση σώζονται το ιερό και μέρος του κεντρικού κλίτους, που διατηρούν και τον αρχικό ζωγραφικό διάκοσμο. Οι τοιχογραφίες του ναού χρονολογούνται στο β' τέταρτο του 13^{ου} και στις αρχές του 14^{ου} αιώνα.

4. *Χριστός (Μονή του Σωτήρος Χριστού του Καλοθέτου)*. Η σημαντική μονόχωρη εκκλησία, σύμφωνα με έμμετρη επιγραφή πάνω από τη δυτική είσοδο, χτίστηκε από τον Ξένο Ψαλιδά. Η σύζυγός του Ευφροσύνη φρόντισε για την ολοκλήρωση των εργασιών ανέγερσης και την τοιχογράφηση του ναού το έτος 1315. Ζωγράφος του ναού είναι ο περίφημος θεσσαλονικέας Γεώργιος Καλλιέργης. Σώζονται επίσης τοιχογραφίες του 1326 και του 1355 με παραστάσεις κεκοιμημένων αρχόντων, όπως η Μαρία Συναδηνή που απεικονίζεται στο ψευδοαρκοσόλιο της δυτικής πρόσοψης, καθώς και του 1727 στην εξωτερική επιφάνεια του βόρειου τοίχου του αρχικού ναού. Οι τελευταίες παραστάσεις συνοδεύονται από σχετικές αφιερωτικές επιγραφές που μνημονεύουν ονόματα κατοίκων της πόλης.

Φωτογραφία 24 : Χριστός (Μονή του Σωτήρος Χριστού του Καλοθέτου)

(πηγή : ΥΠΠΟ, Τμήμα Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, 2001)

5. Άγιος Βλάσιος. Η αρχικά μονόχωρη εκκλησία (14^{ος} αιώνας) διαμορφώθηκε σε τρίκλιτη, πιθανώς στα μέσα του 16^{ου} αιώνα. Στον αρχικό πυρήνα έχουν διασωθεί τοιχογραφίες, οι οποίες αποδίδονται στο ζωγράφο Γεώργιο Καλλιέργη και χρονολογούνται γύρω στο 1320. Στα μέσα του 14^{ου} αιώνα η εκκλησία επεκτάθηκε με την προσθήκη στοάς στη νότια πλευρά της και κοσμήθηκε με τοιχογραφίες. Δύο αιώνες αργότερα ανεγέρθηκε και τοιχογραφήθηκε η στοά στη βόρεια πλευρά της. Στην εκκλησία σώζονται επίσης τοιχογραφίες του β' μισού του 17^{ου} αιώνα (ανατολική και βόρεια πλευρά βόρειου κλίτους).

Φωτογραφία 25 : Άγιος Βλάσιος

(πηγή : ΥΠΠΟ, Τμήμα Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, 2001)

6. Άγιοι Κήρυκος και Ιουλίττα. Η αρχική εκκλησία ήταν σταυροειδής εγγεγραμμένη με τρούλο. Από το 16^ο αιώνα, οπότε κατέρρευσε ο τρούλος, έχει τη μορφή μονόχωρου πυρήνα που περιβάλλεται από στοά. Ο χρόνος ίδρυσής της είναι άγνωστος, αναφέρεται, ωστόσο, ως καθολικό σταυροπηγιακής μονής το 1395. Από τον τοιχογραφικό διάκοσμο της διατηρούνται υπολείμματα των μέσων του 14^{ου} αιώνα στο χώρο της πρόθεσης, του τέλους του 15^{ου} αιώνα στις εξωτερικές επιφάνειες του δυτικού και του νότιου τοίχου του αρχικού ναού, και του 1589 στο μονόχωρο κεντρικό πυρήνα.

Φωτογραφία 26 : Άγιοι Κήρυκος και Ιουλίττα

(πηγή : ΥΠΠΟ, Τμήμα Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, 2001)

7. *Αρχαιολογικός χώρος Αγίου Ποταπίου.* Ο μεταβυζαντινός ναός του Αγίου Ποταπίου ανοικοδομήθηκε στις αρχές του 16^{ου} αιώνα στα ερείπια προϋπαρχόντων κτισμάτων. Διατηρεί τοιχογραφικό διάκοσμο των αρχών του 16^{ου} αιώνα (ιερό, βόρεια αρχική κιονοστοιχία), του τέλους του ίδιου αιώνα (νότιος και δυτικός τοίχος νεότερου ναού, βόρειος τοίχος αρχικού ναού) και των αρχών του 17^{ου} και 18^{ου} αιώνα (νάρθηκας), ο οποίος μαρτυρεί τις συνεχείς μετατροπές στο μνημείο. Στον περιβάλλοντα χώρο του ναού διακρίνονται τα υπολείμματα συγκροτήματος παλαιοχριστιανικού βαπτιστηρίου (4^{ος} αιώνας) και τρίκλιτης βασιλικής με εγκάρσιο κλίτος (5^{ος} αιώνας). Από το βαπτιστήριο σώζονται οι χώροι του τετράκογχου φωτιστηρίου, της χριστής οκταγωνικής κολυμβήθρας και τμήμα του προαύλιου οίκου, όλοι διακοσμημένοι με επιδαπέδια ψηφιδωτά και μαρμαροθετήματα. Η βασιλική, η οποία θεμελιώθηκε πάνω στα ερείπια του βαπτιστηρίου, στη βόρεια και τη νότια πλευρά της έχει βοηθητικούς χώρους και αψιδωτό κτίριο που ταυτίστηκε με επισκοπείο. Κοσμείται επίσης με λαμπρά ψηφιδωτά και μαρμαροθετήματα. Αποτελούσε πιθανώς τον κεντρικό ναό της παλαιοχριστιανικής Βέροιας και συνδεόταν λειτουργικά με τη διερχόμενη ρωμαϊκή οδό που βαίνει κατά μήκος της σημερινής οδού Βενιζέλου.

Φωτογραφία 27 : Αρχαιολογικός χώρος Αγίου Ποταπίου

(πηγή : ΥΠΠΟ, Τμήμα Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, 2001)

8. *Παλαιοχριστιανική βασιλική επί της οδού Καρατάσου 9 (Ο.Τ. 199).* Σώζονται η προεξέχουσα κόγχη, το κεντρικό και το βόρειο κλίτος και τμήμα του νάρθηκα. Το κεντρικό κλίτος της βασιλικής κοσμεύεται με πολύχρωμο μαρμαροθέτημα, ενώ ο νάρθηκας με ψηφιδωτό των αρχών του 6^{ου} αιώνα.
9. *Παλαιά Μητρόπολη.* Τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική με υποτυπώδες εγκάρσιο κλίτος. Αποτελεί έναν από τους μεγάλους επισκοπικούς ναούς που χτίστηκαν στη Μακεδονία κατά τον 11 αιώνα. Στη σημερινή μορφή δε σώζεται το νότιο κλίτος. Ιδιαίτερα σημαντικός είναι ο σωζόμενος τοιχογραφικός διάκοσμος, ο οποίος στο μεγαλύτερο μέρος του χρονολογείται στο 13^ο αιώνα (1215/6-1224/5 και 1270-1290). Οι τοιχογραφίες που κοσμούν τον ανατολικό τομέα του βόρειου κλίτους του ναού χρονολογούνται γύρω στο 1320. Κατά την οθωμανική περίοδο μετατράπηκε σε μουσουλμανικό τέμενος με την επωνυμία Χουνκιάρ Τζαμί (τζαμί της Νίκης). Από τη φάση αυτή του κτίσματος σήμερα είναι ορατός ο μιναρές και μέρος των εσωτερικών και εξωτερικών επιχρισμάτων του ναού.

Φωτογραφία 28 : Παλαιά Μητρόπολη

(πηγή : ΥΠΠΟ, Τμήμα Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, 2001)

10. *Άγιος Γεώργιος του άρχοντος Γραμματικού*. Τρίκλιτη βασιλική με νάρθηκα. Η σημερινή μορφή της οφείλεται στις αλλεπάλληλες επισκευές, προσθήκες και μετατροπές από την εποχή ίδρυσής της (αρχές 14^{ου} αιώνα) έως τον 19^ο αιώνα. Διατηρούνται τοιχογραφίες διαφόρων περιόδων (1518/9, 1603, 1629, 1718), με παλαιότερες τις τοιχογραφίες στο νότιο τοίχο του ιερού (1380).
11. *Χριστός Αντιφωνητής*. Μονόχωρος ναός, γνωστός από έγγραφο του 1326. Υπήρξε καθολικό ανδρικής αστικής μονής. Στη σημερινή του νεωτερική μορφή διατηρεί ελάχιστο τοιχογραφικό διάκοσμο των μέσων περίπου του 18^{ου} αιώνα
12. *Άγιος Νικόλαος του άρχοντος Καλοκρατά*. Ο ναός σήμερα έχει τη μορφή τρίκλιτης βασιλικής. Χτίστηκε από τον Κομνηνό Καλοκρατά το 16^ο αιώνα και σε αυτήν ενσωματώθηκε το ιερό του προϋπάρχοντος ναού. Στο σωζόμενο παλαιότερο τμήμα του ναού (η μεταγενέστερη πρόθεση) διατηρούνται σπαράγματα τοιχογραφιών τω μέσων του 14^{ου} και του 18^{ου} αιώνα. Ο υπόλοιπος τοιχογραφικός διάκοσμος χρονολογείται στο 1566.

Φωτογραφία 29 : Άγιος Νικόλαος του άρχοντος Καλοκρατά

(πηγή : ΥΠΠΟ, Τμήμα Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, 2001)

13. *Ενοριακός ναός Αγίου Γεωργίου.* Τρίκλιτη βασιλική του 14^{ου} αιώνα που δέχθηκε διαδοχικές ανακαινίσεις. Διατηρεί ζωγραφική του 14^{ου} αιώνα (ανατολικό αέτωμα του αρχικού ναού) και του 16^{ου} αιώνα (βόρειος τοίχος).

14. *Αγία Παρασκευή της ενορίας της Μακαριώτισσας.* Μονόχωρος ναός του τέλους του 14^{ου} αιώνα, με ποικίλες επισκευές, προσθήκες και μετατροπές, που του έδωσαν τη μορφή ναού με βόρειο κλίτος και νάρθηκα. Οι φάσεις του μαρτυρούνται από τις αλληπάλληλες τοιχογραφήσεις του στο 14^ο, 15^ο, 16^ο, 17^ο και 18^ο αιώνα. Η φάση του 17^{ου} αιώνα μαρτυρείται από σχετική κτητορική επιγραφή πάνω από την κεντρική θύρα εισόδου, που μνημονεύει το έτος 1683.

Φωτογραφία 30 : Αγία Παρασκευή της ενορίας της Μακαριώτισσας

(πηγή : ΥΠΠΟ, Τμήμα Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, 2001)

15. *Άγιος Σάββας της ενορίας της Κυριώτισσας.* Από την παλαιότερη τρίκλιτη βασιλική του 14^{ου} αιώνα διατηρούνται ο ανατολικός τοίχος της πρόθεσης και ο τοίχος του διακονικού. Το υπόλοιπο τμήμα του ναού χρονολογείται στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Η κόγχη του ιερού, εξωτερικά, φέρει πλούσιο κεραμοπλαστικό διάκοσμο και εσωτερικά τοιχογραφίες του 14^{ου} αιώνα.

Φωτογραφία 31 : Άγιος Σάββας της ενορίας της Κυριώτισσας

(πηγή : ΥΠΠΟ, Τμήμα Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, 2001)

16. *Παναγία Δεξιά.* Ο ναός στη σημερινή μορφή του αποτελείται από τμήμα του αρχικού ιερού του 14^{ου} αιώνα και από μεγαλύτερο ναό του τέλους του 18^{ου} ή των αρχών του 19^{ου} αιώνα. Στο σωζόμενο παλαιότερο τμήμα του ναού υπάρχουν και οι αρχαιότερες τοιχογραφίες με τη Θεοτόκο στην κόγχη και μέρος του Μελισμού με επίσκοπο και άγγελο.

17. *Άγιος Προκόπιος.* Τρίκλιτη βασιλική των αρχών του 17^{ου} αιώνα, που διαδέχθηκε πρωιμότερο ναό του 14^{ου} αιώνα. Σώζονται τοιχογραφίες του τέλους του 14^{ου} αιώνα στο δυτικό τοίχο του κεντρικού κλίτους και του 1589.

Φωτογραφία 32 : Άγιος Προκόπιος

(πηγή : ΥΠΠΟ, Τμήμα Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, 2001)

18. *Παναγία Ευαγγελίστρια.* Μονόχωρος ναός, που από τη βυζαντινή φάση του διατηρεί μόνο τμήμα του νότιου τοίχου. Από τα δύο στρώματα τοιχογραφιών που σώθηκαν στο νότιο τοίχο αποκολλήθηκε το νεότερο του έτους 1672 και στη θέση του έμεινε σε αποσπασματική κατάσταση το παλαιότερο.

Φωτογραφία 33: Παναγία Ευαγγελίστρια

(πηγή : ΥΠΠΟ, Τμήμα Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, 2001)

19. *Άγιος Γεώργιος ο Μικρός*. Μονόχωρος ναός των αρχών του 15^{ου} αιώνα.

Από την φάση αυτή διατηρείται ένα μόνο τμήμα ως ιερό στον τρίκλιτο ναό του 17^{ου} αιώνα. Τοιχογραφίες των αρχών του 15^{ου} αιώνα υπάρχουν στο σωζόμενο αρχικό τμήμα. Μικρής έκτασης ζωγραφική επέμβαση στην εξωτερική επιφάνεια του βόρειου τοίχου χρονολογείται στο έτος 1643.

20. *Παναγία Περιβλεπτος*. Τρίκλιτη βασιλική του 14^{ου} αιώνα. Έχει νάρθηκα, γυναικωνίτη και ανοιχτή στοά στη νότια πλευρά, που χρονολογούνται στο τελευταίο τέταρτο του 15^{ου} αιώνα.

Φωτογραφία 34: Παναγία Περιβλεπτος

(πηγή : ΥΠΠΟ, Τμήμα Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, 2001)

21. *Παναγούδα ή Υπαπαντή*. Δίκλιτη βασιλική με νάρθηκα, η οποία ανοικοδομήθηκε στα ερείπια τρίκλιτης παλαιοχριστιανικής βασιλικής με νάρθηκα. Οι παλαιότερες τοιχογραφίες του ναού (τελευταίο τέταρτο του 15^{ου} αιώνα) σώζονται στην κόγχη του ιερού. Το 1706 τοιχογραφήθηκαν, σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή, ο κυρίως ναός και το βόρειο κλίτος.

Φωτογραφία 35: Παναγούδα ή Υπαπαντή

(πηγή : ΥΠΠΟ, Τμήμα Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, 2001)

22. *Άγιοι Θεόδωροι*. Μονόχωρος ναός του 15^{ου} αιώνα. Στα τέλη του 17^{ου} αιώνα ή τις αρχές του 18^{ου} αιώνα διαμορφώθηκε σε δίκλιτο με υποτυπώδη διαχωρισμό των κλιτών. Οι τοιχογραφίες των δύο ανώτερων ζωνών του βόρειου και παλαιότερου τοίχου (άγιοι σε σπηθάρια, σκηνές Δωδεκαόρτου) ανάγονται στην εποχή ίδρυσης του ναού, ενώ της κατώτερης ζώνης (στρατιωτικοί άγιοι, ιεράρχες, μοναχοί) μάλλον στον 16^ο αιώνα. Οι τοιχογραφίες που κοσμούν το ιερό χρονολογούνται στα τέλη του 17^{ου} ή τις αρχές του 18^{ου} αιώνα.
23. *Παναγία Χαβιάρá*. Τρίκλιτη βασιλική του 15^{ου} αιώνα. Διατηρούνται το ιερό και ο δυτικός τοίχος του κυρίως ναού. Τη σημερινή μορφή έλαβε ο ναός το 16^ο αιώνα με την κατασκευή των δύο κιονοστοιχιών. Στη φάση ίδρυσής του ανήκουν οι τοιχογραφίες που κοσμούν τον ανατολικό τοίχο του ιερού. Η παράσταση της Δευτέρας Παρουσίας στο νάρθηκα έγινε το έτος 1497/8. Μερικές τοιχογραφίες στην πρόθεση χρονολογούνται πιθανώς στο 16^ο αιώνα.
24. *Άγία Άννα της ενορίας του Προφήτη Ηλία*. Ο σημερινός δίκλιτος ναός του 16^{ου} αιώνα διαδέχθηκε μονόχωρο ναό του 15^{ου} αιώνα, ο οποίος ανοικοδομήθηκε πάνω στα ερείπια παλαιοχριστιανικής βασιλικής (αρχές 6^{ου} αιώνα). Γύρω στο 1500 χρονολογούνται οι παλαιότερες τοιχογραφίες που σώζονται στην εσωτερική πορεία του δυτικού αρχικού τοίχου, ενώ οι τοιχογραφίες της εξωτερικής όψης του ίδιου τοίχου γύρω στο 1520. Οι τοιχογραφίες στο χώρο του ιερού και στο νότιο τοίχο ανήκουν στο 16^ο αιώνα.
25. *Άγιος Νικόλαος της Γούρνας*. Μονόχωρος αρχικά ναός. Στα τέλη του 15^{ου} ή τις αρχές του 16^{ου} αιώνα απέκτησε τρίκλιτη (με δίρριχτη στέγη) μορφή. Οι παλαιότερες τοιχογραφίες στο νάρθηκα, με τη νεκρική προσωπογραφία της βεροιώτισσας Βασίλως, χρονολογούνται στο 1525. Οι υπόλοιπες τοιχογραφίες ανήκουν σε διάφορες φάσεις του 16^{ου} και του 17^{ου} αιώνα.

26. Άγιος Νικόλαος του μοναχού Άνθιμου. Τρίκλιτη βασιλική με νάρθηκα, των μέσων του 15^{ου} αιώνα. Όλες σχεδόν οι επιφάνειες του ναού καλύπτονται με τοιχογραφίες του 1565 και συνιστούν ένα αξιόλογο ως προς την πληρότητα και την ποιότητα εικονογραφικό σύνολο. Οι ζωγράφοι που εργάστηκαν στο ναό είναι από τους πλέον αξιόλογους της εποχής.

27. Άγιος Νικόλαος της ενορίας της Μακαριώτισσας. Μονόχωρος ναός με νάρθηκα, με παλαιότερο σωζόμενο τμήμα το δυτικό τοίχο του κυρίως ναού. Κατά τη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα έγιναν ποικίλες μετατροπές, οι οποίες κατήργησαν πολλά από τα στοιχεία του αρχικού κτίσματος. Σώζονται τοιχογραφίες στο ιερό, στις δύο όψεις του δυτικού τοίχου του κυρίως ναού και στο νάρθηκα, χρονολογούμενες στο 16^ο και το 18^ο αιώνα.

28. Χριστός Παντοκράτωρ. Μονόχωρος αρχικά ναός, ο οποίος το 16^ο αιώνα απέκτησε βόρειο κλίτος και το 1687 στοά στη νότια πλευρά. Ο διάκοσμος του χρονολογείται στο 16^ο αιώνα και στο 1687. Από τη δεύτερη φάση των τοιχογραφιών του αξιόλογες είναι οι αφιερωτικές απεικονίσεις μορφών της κοινωνίας της Βέροιας στο χώρο της στοάς.

Φωτογραφία 36: Χριστός Παντοκράτωρ

(πηγή : ΥΠΠΟ, Τμήμα Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, 2001)

29. Άγιος Δημήτριος. Τρίκλιτη βασιλική των μέσων του 16^{ου} αιώνα. Ελάχιστα ίχνη τοιχογραφιών του β' μισού του 16^{ου} αιώνα έχουν μείνει ακάλυπτα από επιχρίσματα. Έχει αξιόλογο ξυλόγλυπτο τέμπλο των αρχών του 18^{ου} αιώνα με δεσποτικές εικόνες που χρονολογούνται στη λίγο μεταγενέστερη περίοδο.

Φωτογραφία 37: Άγιος Δημήτριος

(πηγή : ΥΠΠΟ, Τμήμα Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, 2001)

30. Μεγάλοι Άγιοι Ανάργυροι. Πεντάκλιτος ναός με δίρριχτη στέγη των αρχών του 19^{ου} αιώνα. Διαδέχτηκε πρωιμότερο ναό από τον οποίο σώζεται μόνον ο ανατολικός τοίχος. Ελάχιστες ορατές, σήμερα, τοιχογραφίες του προχωρημένου 16^{ου} αιώνα κοσμούν το σωζόμενο αρχικό τμήμα του ναού.

Φωτογραφία 38: Μεγάλοι Άγιοι Ανάργυροι

(πηγή : ΥΠΠΟ, Τμήμα Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, 2001)

31. Άγιος Στέφανος. Τρίκλιτη βασιλική του 18^{ου} αιώνα, η οποία διαδέχτηκε πρώιμο ναό του 16^{ου} αιώνα. Στο ναό του 16^{ου} αιώνα φαίνεται ότι είχε περιληφθεί άλλος παλαιότερος, λείψανα του οποίου αποτελούν ορισμένα αρχιτεκτονικά μέλη στο δυτικό τμήμα του ναού.

Φωτογραφία 39: Άγιος Στέφανος

(πηγή : ΥΠΠΟ, Τμήμα Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, 2001)

32. *Άγιος Ανδρέας της ενορίας του Αγίου Γεωργίου*. Μονόχωρος ναός του 16^{ου} αιώνα, με νάρθηκα και στοά κατά μήκος της νότιας πλευράς του. Οι τοιχογραφίες του χρονολογούνται στο 16^ο και τις αρχές του 17^{ου} αιώνα.

Φωτογραφία 40: *Άγιος Ανδρέας της ενορίας του Αγίου Γεωργίου*

(πηγή : ΥΠΠΟ, Τμήμα Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, 2001)

33. *Παναγία Φανερωμένη*. Τρίκλιτη βασιλική του τέλους του 16^{ου} ή των αρχών του 17^{ου} αιώνα, η οποία δέχθηκε ποικίλες επισκευές και μετατροπές στον 20^ο αιώνα. Στο χώρο του διακονικού φυλάσσεται η εικόνα της Θεοτόκου Φανερωμένης, αξιόλογο έργο του β' μισού του 13^{ου} αιώνα, στην προσωνυμία της οποίας οφείλεται και το όνομα του ναού. Ελάχιστα ίχνη τοιχογραφιών, του τέλους του 16^{ου} ή των αρχών του 17^{ου} αιώνα, κοσμούν το νότιο τοίχο του ναού.

34. *Μεταμόρφωση του Σωτήρος*. Τρίκλιτη βασιλική με δίρριχτη στέγη, η οποία δέχθηκε ποικίλες επισκευές και λειτουργικές προσθήκες στο δυτικό τμήμα. Στο χώρο του ιερού διατηρούνται τοιχογραφίες των αρχών του 17^{ου} αιώνα.

Φωτογραφία 41: *Μεταμόρφωση του Σωτήρος*

(πηγή : ΥΠΠΟ, Τμήμα Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, 2001)

35. *Άγιος Νικόλαος, γνωστός ως Άγιος Σπυρίδων*. Τρίκλιτη βασιλική με νάρθηκα, των αρχών του 17^{ου} αιώνα. Αξιοσημείωτο είναι ότι το υλικό κατασκευής του ναού προέρχεται από αρχαιότερα μνημεία της Βέροιας.

Οι τοιχογραφίες του ναού, σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή , χρονολογούνται στο έτος 1617.

36. *Μητροπολιτικός ναός των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου*. Τρίκλιτη βασιλική, η οποία δέχθηκε αλληπάλληλες επισκευές το 17^ο, 18^ο και 20^ο αιώνα. Φιλοξενεί την επισκοπική έδρα της Βέροιας. Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το ξυλόγλυπτο τέμπλο του ναού με αναρτημένες εικόνες του 17^{ου} και του 18^{ου} αιώνα. Ξυλόγλυπτος είναι και ο επισκοπικός θρόνος με εικόνα του ένθρονου Χριστού, στον οποίο δέεται ο ανακαινιστής του ναού κατά το έτος 1728, μητροπολίτης Ιωακείμ Γ'.
37. *Άγιος Νικόλαος ο Ψαράς*. Τρίκλιτη με δίριχτη στέγη βασιλική και τοιχογραφίες στο χώρο του ιερού, του β' μισού του 17^{ου} αιώνα. Ο ζωγράφος του ναού εργάστηκε και στον Άγιο Νικόλαο της Γούρνας κατά το διάστημα 1638-1642.
38. *Μικροί Άγιοι Ανάργυροι*. Μονόχωρος ναός των αρχών του 18^{ου} αιώνα με υποτυπώδη νάρθηκα. Η ζωγραφική του ναού, σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή, χρονολογείται στο έτος 1706.

Φωτογραφία 42: *Μικροί Άγιοι Ανάργυροι*

(πηγή : ΥΠΠΟ, Τμήμα Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, 2001)

39. *Παναγία Βαλτεσινή*. Τρίκλιτη βασιλική των αρχών του 18^{ου} αιώνα, με ελάχιστα λείψανα τοιχογραφιών της ίδιας εποχής στο χώρο της πρόθεσης.
40. *Άγιος Αντώνιος*. Τρίκλιτη βασιλική του έτους 1860, τυπικό δείγμα της αστικής εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής του 19^{ου} αιώνα. Τιμάται στο όνομα του νυν πολιούχου της πόλης Αγίου Αντωνίου του Σαλού.

Φωτογραφία 43: Άγιος Αντώνιος

(πηγή : ΥΠΠΟ, Τμήμα Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, 2001)

41. Στη Βέροια διατηρούνται επίσης αρκετές εκκλησίες, όπως η Αγία Άννα (τέλη 18^{ου} αιώνα) και ο Άγιος Βασίλειος της ενορίας των Αγίων Αναργύρων, η Αγία Παρασκευή και ο Άγιος Νικόλαος (τέλη του 18^{ου} αιώνα) της ενορίας της Παναγίας Δεξιάς, ο Προφήτης Ηλίας (αρχές 19^{ου} αιώνα), ο Άγιος Ιωάννης ο Ελεήμων (αρχές 19^{ου} αιώνα) και η Έξω Παναγιά, οι οποίες έχουν αλλοιωθεί από νεωτερικές επεμβάσεις και είναι άγνωστο αν διαδέχθηκαν προγενέστερο ναό.

Φωτογραφία 44 : Άγιος Βασίλειος της ενορίας των Αγίων Αναργύρων

(πηγή : ΥΠΠΟ, Τμήμα Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, 2001)

Φωτογραφία 45: Αγία Παρασκευή της ενορίας της Παναγίας Δεξιάς

(πηγή : ΥΠΠΟ, Τμήμα Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, 2001)

42. Όρτα Τζαμί. Μονόχωρο τρουλοπρεπές κτίσμα, με στοά στη δυτική και τη βόρεια πλευρά του. Με βάση τη τοιχοδομία του, η οποία θυμίζει ανάλογες των πρώιμων οθωμανικών κτισμάτων στη Θεσσαλονίκη, πρέπει να αποτελεί ένα από τα παλαιότερα κτίσματα του τύπου του και να χρονολογείται στο α' μισό του 15^{ου} αιώνα.

43. *Παλιά Λουτρά (Tuzci Hamam)*. Αποτελούνται από το γυναικείο και το ανδρικό τμήμα. Αναφέρονται από τον Εβλιγιά Τσελεμπί, ο οποίος επισκέφτηκε τη Βέροια στα μέσα του 17^{ου} αιώνα. Ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι το ανδρικό τμήμα, όπου διατηρούνται οι σπάνιες, για μνημείο αυτού του τύπου, τοιχογραφίες με σκηνές κυνηγιού.

Φωτογραφία 46: Παλιά Λουτρά (Tuzci Hamam)

(πηγή : ΥΠΠΟ, Τμήμα Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, 2001)

44. *Μεντρεσέ Τζαμί*. Βρίσκεται στη νοτιοανατολική πλευρά της βυζαντινής πόλης. Η ονομασία του προϋποθέτει την ύπαρξη και άλλου κτιρίου, του Μεντρεσέ (ιεροδιδασκαλείου), μη σωζόμενου σήμερα.

Φωτογραφία 47: Μεντρεσέ Τζαμί

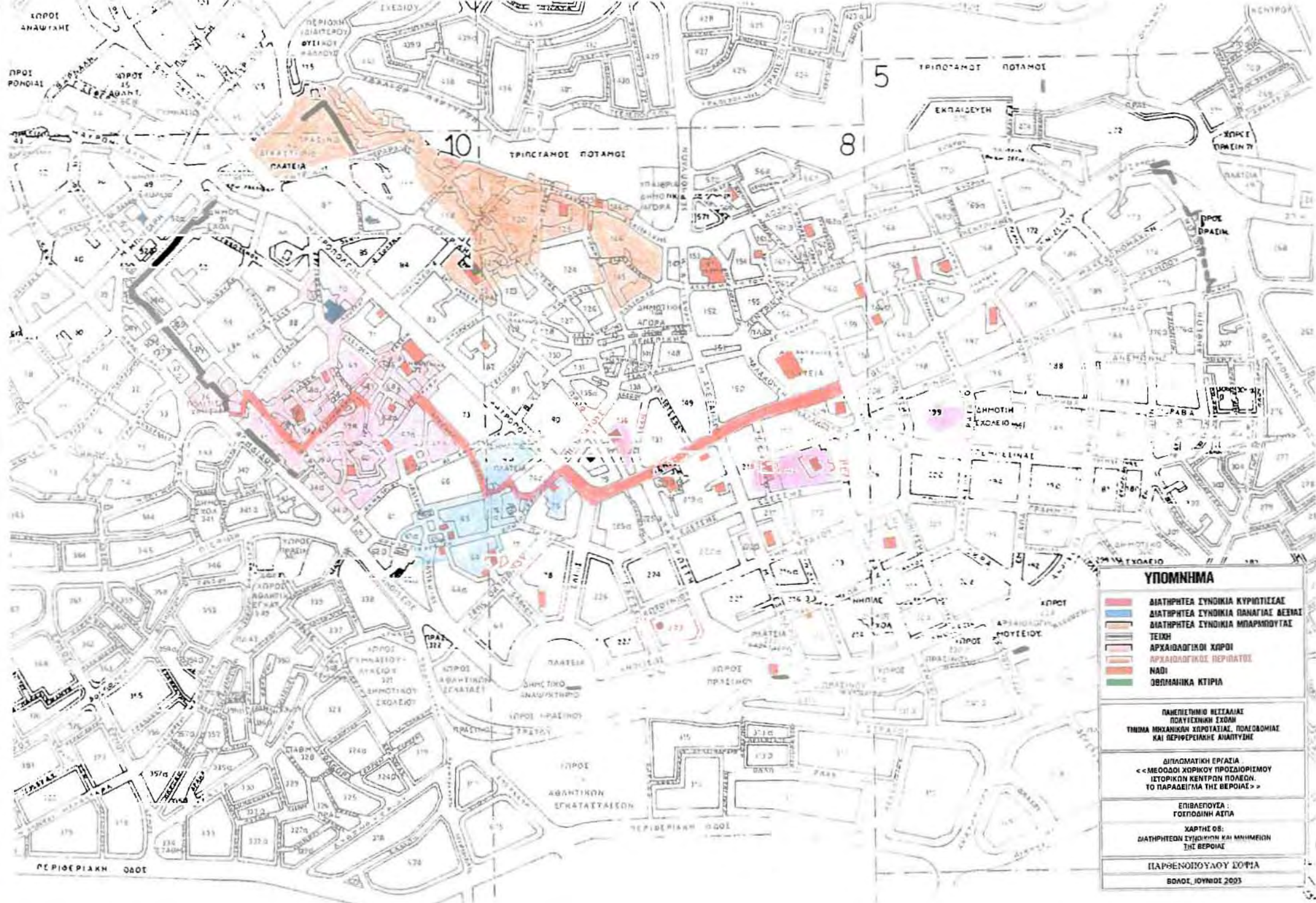

(πηγή : ΥΠΠΟ, Τμήμα Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, 2001)

45. Στις συνοικίες της Κυριώτισσας, της Παναγίας Δεξιάς και της Μπαρμπούτας, καθώς και σε τμήμα από τη συνοικία της Μακαριώτισσας διατηρούνται αρκετά κτίσματα κοσμικής αρχιτεκτονικής του 19^{ου} αιώνα. Ορισμένα από αυτά σήμερα επαναλειτουργούν ως κτίρια δημόσιας χρήσης. (Τα μνημεία της Βέροιας, 2001)

Τα παραπάνω μνημεία εκτός από την ιστορική τεκμηρίωση της πόλης, την οποία πιστοποιούν, παίζουν σήμερα και πολύ σημαντικό ρόλο στον καθορισμό και τη λειτουργία της πόλης. Αποτελούν πολύ σημαντικά στοιχεία της πόλης και διαμορφώνουν το είδωλό της. Τα περισσότερα από αυτά αποτελούν και στοιχεία προσδιορισμού του ιστορικού κέντρου. Ενδιαφέρον έχει να δούμε στη συνέχεια ποια από αυτά επιλέγουν οι ανταποκριτές που συμμετέχουν στην παρούσα έρευνα ως βασικά στοιχεία του ιστορικού κέντρου και ποια θεωρούν λιγότερο σημαντικά.

Η θέση των μνημείων στον ιστό της πόλης, όπως φαίνεται και στο χάρτη 8 μας προϋδεάζει για την περιοχή που μπορεί να αποτελεί το ιστορικό κέντρο. Θα έχει εξαιρετικό ενδιαφέρον να διαπιστώσουμε το κατά πόσο τα μνημεία (κτίρια και συνοικίες) της πόλης της Βέροιας από την εφαρμογή των παρακάτω μεθοδολογιών περιλαμβάνονται στην περιοχή που θα προσδιοριστεί και θα προκύψει ως ιστορικό κέντρο.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ	
■	ΔΙΑΦΡΗΤΗΤΑ ΖΩΝΟΙΚΙΑ ΚΥΡΙΟΤΗΣΖΑΣ
■	ΔΙΑΦΡΗΤΗΤΑ ΖΩΝΟΙΚΙΑ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΒΕΖΑΣ
■	ΔΙΑΦΡΗΤΗΤΑ ΖΩΝΟΙΚΙΑ ΜΙΠΑΡΜΟΥΤΑΣ
■	ΤΕΙΧΗ
■	ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ
■	ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΕΡΙΛΑΤΟΣ
■	ΝΑΟΙ
■	ΩΒΛΜΑΝΙΚΑ ΚΤΙΡΙΑ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΒΕΖΑΣΙΑΣ ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΥΠΗΡΑΧΕΙΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΡΩΜΑΤΙΑΣ, ΟΡΑΘΕΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΒΕΡΦΕΡΕΜΑΤΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ «< ΜΕΘΟΔΟΙ ΧΩΡΙΚΟΥ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ ΠΟΛΕΩΝ. ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ >>	
ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: ΓΟΥΣΔΙΝΗ ΑΣΠΑ	
ΧΑΡΤΗΣ ΘΕΣ: ΔΙΑΦΡΗΤΕΣ ΖΩΝΟΙΚΙΑΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ	
ΠΑΡΕΝΟΜΟΥΣΑΛΟΥ ΣΟΦΙΑ	
ΒΟΛΟΣ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2003	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8ο

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ - ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΤΩΝ ΔΟΚΙΜΩΝ ΚΑΙ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΤΩΝ ΔΥΟ ΜΕΘΟΔΩΝ

8.1. Εισαγωγή

Οι δύο επικρατέστερες μέθοδοι που εξετάζονται και συγκρίνονται εδώ είναι η μέθοδος που στηρίζεται στη Θεωρία Σύνταξης του Χώρου του B. Hillier και η μέθοδος που στηρίζεται στη θεωρία της αντίληψης του περιβάλλοντος. Οι μέθοδοι αυτές εφαρμόζονται στην πόλη της Βέροιας, όπως θα περιγραφεί παρακάτω.

8.2. Περιγραφή της πειραματικής διαδικασίας

Η πειραματική διαδικασία συνίσταται στην εφαρμογή των δύο παραπάνω επικρατέστερων μεθόδων, δηλαδή της συντακτικής θεωρίας του B. Hillier και της αντιληπτικής μεθόδου. Παρακάτω περιγράφεται για κάθε μέθοδο χωριστά ο τρόπος εφαρμογής που ακολουθείται από την παρούσα έρευνα με σκοπό τον προσδιορισμό του ιστορικού κέντρου της Βέροιας. Ο προσδιορισμός του ιστορικού κέντρου μπορεί στη συνέχεια να οριστικοποιηθεί και να θεσμοθετηθεί ανάλογα πυροδοτώντας αντίστοιχα μέτρα ανάπτυξης και προστασίας του.

8.2.1. Συντακτική μέθοδος

Η εφαρμογή της συντακτικής μεθόδου που στηρίζεται στη Θεωρία της Σύνταξης του Χώρου του B. Hillier γίνεται με τη βοήθεια ενός λογισμικού προγράμματος, το οποίο λέγεται AXMAN, έχει συνταχθεί από την ερευνητική ομάδα του U.A.S. υπό την επίβλεψη του Prof. B. Hillier, University College London, και είναι εγκατεστημένο σε υπολογιστή Macintosh, που βρίσκεται στο εργαστήριο του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Το κύριο στοιχείο για την εφαρμογή της συντακτικής μεθόδου είναι ο αξονικός χάρτης, στον οποίο έχουμε αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο. Ο αξονικός χάρτης προκύπτει έχοντας ως υπόβαθρο τον αντίστοιχο ρυμοτομικό χάρτη της πόλης - περιοχής έρευνας όπου φαίνονται και τα κτίρια. Έτσι σχεδιάστηκε ο αξονικός χάρτης της πόλης της Βέροιας. Στη συνέχεια ο αξονικός χάρτης ψηφιοποιήθηκε και με τη βοήθεια του προγράμματος AXMAN μετρήθηκαν οι συντακτικές ιδιότητες και προέκυψαν τέσσερις νέοι χάρτες. Οι χάρτες αυτοί είναι με σειρά σπουδαιότητας για την παρούσα έρευνα ο χάρτης ενσωμάτωσης (integration map), ο χάρτης συνδετικότητας (connectivity map), ο χάρτης βαθμού ελέγχου (control value map) και ο χάρτης espresso, ο οποίος μας δίνει τις διάφορες συνοικίες - γειτονιές που σχηματίζονται στην περιοχή εργασίας.

Για την παρούσα έρευνα ο πιο σημαντικός χάρτης είναι αυτός της ενσωμάτωσης. Σύμφωνα με τη Θεωρία Σύνταξης του Χώρου του B. Hillier, η διάρθρωση και η μορφή του πυρήνα ενσωμάτωσης (integration core) είναι η σημαντικότερη συντακτική ιδιότητα του χωρικού συστήματος ως σύνολο. Ο πυρήνας ενσωμάτωσης αποτελεί το 5 % των χώρων που έχουν το σχετικά υψηλότερο βαθμό ενσωμάτωσης. Όσον αφορά τη σχέση μεταξύ του πυρήνα ενσωμάτωσης και της λειτουργίας του χώρου, ο πυρήνας ενσωμάτωσης τείνει να προσελκύει τις αστικές λειτουργίες που επιζητούν την κεντρικότητα, (όπως εμπόριο, υπηρεσίες) δηλαδή το εμπορικό και διοικητικό κέντρο.

Σε πολλές Ελληνικές πόλεις, όπου έχει εφαρμοστεί η συντακτική θεωρία, στα πλαίσια του μαθήματος «Ειδικά Θέματα Αστικού Σχεδιασμού» το οποίο διδάσκεται σαν μάθημα επιλογής στο τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, και οι οποίες διέθεταν ιστορικό κέντρο, ο πυρήνας ενσωμάτωσης αποτελούσε ταυτόχρονα το εμπορικό – διοικητικό και το ιστορικό κέντρο. Με βάση λοιπόν αυτό το δεδομένο από την πειραματική εφαρμογή της συντακτικής θεωρίας μπορούμε να υποθέσουμε ότι στον αξονικό χάρτη της Βέροιας, ο πυρήνας ενσωμάτωσης αποτελεί και το αντίστοιχο ιστορικό κέντρο της πόλης. Αλλά είναι αυτό βέβαιο ; Για την επιβεβαίωση αυτών των ευρημάτων επιχειρήσαμε τον προσδιορισμό του ιστορικού κέντρου με την αντιληπτική μέθοδο που αναφέρεται παρακάτω.

8.2.2. Αντιληπτική μέθοδος

Όσον αφορά την αντιληπτική μέθοδο η πειραματική της εφαρμογή συνίσταται στη σύνταξη ενός ερωτηματολογίου, το οποίο μπορεί να παρέχει δεδομένα για τον προσδιορισμό και οριοθέτηση του ιστορικού κέντρου, όπως γίνεται αντιληπτό από τους ανθρώπους της πόλης. Το ερωτηματολόγιο αυτό το οποίο παρατίθεται στο παράρτημα της παρούσας εργασίας, αποτελείται από δύο μέρη. Στην πρώτη σελίδα του ερωτηματολογίου υπάρχουν τα στοιχεία, τα οποία διαμορφώνουν το προφίλ του κάθε ανταποκριτή. Αυτά είναι το ονοματεπώνυμο, του οποίου η συμπλήρωση είναι προαιρετική, το φύλο, η ηλικία, η επαγγελματική κατάσταση και οι σπουδές (μορφωτικό επίπεδο). Εν συνεχεία ο κάθε ανταποκριτής καλείται να δηλώσει την σχέση που έχει με την πόλη, έτσι ώστε να διαμορφωθούν στο τέλος οι επιμέρους ομάδες του συνόλου του δείγματος του πληθυσμού.

Το πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου περιλαμβάνει μια σειρά από έξι ερωτήσεις - παράγοντες με προκαθορισμένες απαντήσεις, τις οποίες καλούνται να επιλέξουν οι ερωτώμενοι. Στις τέσσερις ερωτήσεις οι απαντήσεις μπορούν να είναι μια ή και περισσότερες, και δεν υπάρχει σωστή ή λάθος απάντηση. Οι ανταποκριτές καλούνται να δηλώσουν τη γνώμη τους, να απαντήσουν με βάση το

τι θεωρούν οι ίδιοι ως ιστορικό κέντρο, χωρίς να επηρεάζονται από άλλους παράγοντες. Είναι με άλλα λόγια ένα προκαθορισμένο (prestructured) ερωτηματολόγιο που είναι προσαρμοσμένο στους συγκεκριμένους στόχους της έρευνας.

Οι ερωτήσεις έχουν την ακόλουθη σειρά :

Ερώτηση 1. Κατά τη γνώμη σας έχει η Βέροια ιστορικό κέντρο ; Εδώ η απάντηση μπορεί να είναι είτε ναι είτε όχι.

Ερώτηση 2. Πως προσδιορίζετε την περιοχή του ιστορικού κέντρου στην πόλη της Βέροιας ; Εδώ οι απαντήσεις μπορεί να είναι μια ή περισσότερες, που είναι οι ακόλουθες. Κάθε απάντηση – επιλογή εντοπίζει τα στοιχεία εκείνα που κατά τη γνώμη των ατόμων προσδιορίζουν το ιστορικό κέντρο. Τα στοιχεία αυτά είναι :

- 2.1. ως η περιοχή με τη μεγαλύτερη συγκέντρωση παραδοσιακών και διατηρητέων κτιρίων
- 2.2. ως η περιοχή όπου υπάρχουν διάσπαρτα παλιά και παραδοσιακά κτίρια
- 2.3. ως η περιοχή όπου υπάρχουν ολοκληρωμένες συνοικίες με ιδιαίτερο παραδοσιακό και ιστορικό ενδιαφέρον
- 2.4. ως η περιοχή με διαδρομές / πεζοδρόμους με παραδοσιακό χαρακτήρα ή ιστορικό ενδιαφέρον
- 2.5. ως η περιοχή με ιστορικές και παραδοσιακές πλατείες
- 2.6. ως η περιοχή με διάφορα τοπόσημα (τοπόσημο είναι ένα ευδιάκριτο, εντυπωσιακό ή/ και μοναδικό κτίσμα ή αντικείμενο που λειτουργεί ως σημείο προασανατολισμού, π.χ. ρολόι)

Ερώτηση 3. Πώς προσδιορίζετε το ιστορικό κέντρο ως σύνολο στην πόλη της Βέροιας ; Εδώ οι απαντήσεις μπορεί να είναι μια ή περισσότερες, που αποσκοπούν να προσδιορίσουν τα προσδιοριστικά στοιχεία του ιστορικού κέντρου. Τα στοιχεία αυτά είναι :

- 3.1. από την ύπαρξη ενός ιδιαίτερου συστήματος μνημείων και άλλων ιστορικών και αρχαιολογικών διακεκριμένων στοιχείων της πόλης (π.χ. κάστρα, τείχη, ναοί, αγορά, θέατρο)
- 3.2. από την ηλικία των κτιρίων
- 3.3. από το συσχετισμό του χώρου με ιστορικά γεγονότα και πρόσωπα
- 3.4. από την ύπαρξη ενός ιδιαίτερου συστήματος δόμησης
- 3.5. από την πολεοδομική και αρχιτεκτονική σπουδαιότητα της περιοχής
- 3.6. από την ύπαρξη ενός ιδιαίτερου συστήματος διαδρομών
- 3.7. από την ύπαρξη ενός ιδιαίτερου συστήματος ελεύθερων χώρων (π.χ. πλατείες, κοινόχρηστοι χώροι)

3.8. από την αισθητική ομορφιά του τοπίου

Ερώτηση 4. Πιστεύετε ότι συμπίπτει το ιστορικό κέντρο με το εμπορικό και διοικητικό κέντρο της πόλης της Βέροιας ; Εδώ η απάντηση μπορεί να είναι είτε ναι είτε όχι. Η ερώτηση αυτή αποσκοπεί να διαχωρίσει τις έννοιες του ιστορικού κέντρου από τα αντίστοιχα εμπορικά και διοικητικά κέντρα στο μυαλό των ανταποκριτών ώστε να μη παρασυρθούν.

Ερώτηση 5. Τι σημαίνει για εσάς η ύπαρξη και η αναγνώριση – ανάδειξη του ιστορικού – παραδοσιακού κέντρου της Βέροιας ; Εδώ οι απαντήσεις μπορεί να είναι μια ή περισσότερες, και επιδιώκουν να προσδιορίσουν τη σημασιολογική διάσταση του ιστορικού κέντρου με ανάλογα στοιχεία, τα οποία είναι :

- 5.1. ανάδειξη της πολιτιστικής διάστασης της πόλης
- 5.2. δημιουργία πόλου ανάπτυξης πολιτιστικής κληρονομιάς και μέσω αυτής του τουρισμού και της οικονομίας της πόλης (αστικός – πολιτιστικός τουρισμός)
- 5.3. τόνωση της τοπικής παράδοσης και εθνικής μνήμης
- 5.4. ανάπτυξη της τοπικότητας και των τοπικών χαρακτηριστικών
- 5.5. ολοκλήρωση της σχέσης μεταξύ πόλης και κατοίκου ή επισκέπτη μέσα από την ανάδειξη όλων των απόψεων του χώρου, της ιστορίας και της σύγχρονης διάστασής της.

Ερώτηση 6. Κατά τη γνώμη σας ποιες είναι οι σπουδαιότερες αξίες και διαστάσεις του ιστορικού – παραδοσιακού κέντρου της πόλης ; Εδώ οι απαντήσεις μπορεί να είναι μια ή περισσότερες. Στην ουσία η ερώτηση αυτή επιδιώκει να αξιολογήσει το ιστορικό κέντρο καλώντας τους ανταποκριτές να επισημάνουν τις σπουδαιότερες αξίες και λογικές διαστάσεις του ιστορικού κέντρου. Αυτές είναι :

- 6.1. οικονομική (δηλαδή το ιστορικό κέντρο ως πολιτιστικός και τουριστικό πόρος)
- 6.2. ιστορική (δηλαδή το ιστορικό κέντρο ως τόπος ανάδειξης της παράδοσης και της ιστορικότητας της πόλης)
- 6.3. πολιτιστική (δηλαδή το ιστορικό κέντρο ως τόπος τόνωσης της πολιτιστικής κληρονομιάς – παράδοσης)
- 6.4. πολεοδομική – αρχιτεκτονική (δηλαδή το ιστορικό κέντρο ως τόπος ανάδειξης του πλούτου των παραδοσιακών – ιστορικών κτιρίων, του φαινομένου της παράδοσης της πόλης μέσα στη σύγχρονη πόλη και η προβολή των επιτυχημένων πολιτικών ελέγχου της ανάπτυξης της πόλης)
- 6.5. κοινωνική (δηλαδή η συνέχεια των τοπικών κοινών παραδόσεων και σχέσεων μέσα στην πόλη καθώς αυτή αλλάζει και εξελίσσεται)

Το δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου επιδιώκει να προσδιορίσει χαρτογραφικά το ιστορικό κέντρο της Βέροιας. Αποτελείται από ένα χάρτη της πόλης της Βέροιας σε μέγεθος σελίδας Α4. Ο χάρτης αυτός περιλαμβάνει τα πολεοδομικά στοιχεία της πόλης όπως π.χ. οικοδομικά τετράγωνα, δρόμους, πεζοδρόμους, δημοτικούς – δημόσιους χώρους, σημαντικά δημόσια κτίρια, δημοτικά κτίρια, εκκλησίες, μουσουλμανικά κτίσματα, αρχαιολογικούς χώρους και αθλητικές εγκαταστάσεις για τη διευκόλυνση και τον προσανατολισμό των ανταποκριτών. Πάνω σε αυτόν τον χάρτη καλούνται τα άτομα με μια απλή γραμμή να κυκλώσουν και να προσδιορίσουν σχεδιαστικά το χώρο, ο οποίος κατά τη γνώμη τους αντιπροσωπεύει ή αποτελεί το ιστορικό – παραδοσιακό κέντρο της πόλης της Βέροιας.

Μετά το πέρας της συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων και τη συλλογή των απαντητικών δεδομένων διαμορφώνεται το αθροιστικό σύνολο των σχεδιασμένων χώρων πάνω στο χάρτη και μας αποκαλύπτει την περιοχή που οι ανταποκριτές θεωρούν ότι αποτελεί το ιστορικό κέντρο της πόλης της Βέροιας, αυτό δηλαδή που οι ίδιοι αντιλαμβάνονται ότι είναι το ιστορικό κέντρο της πόλης.

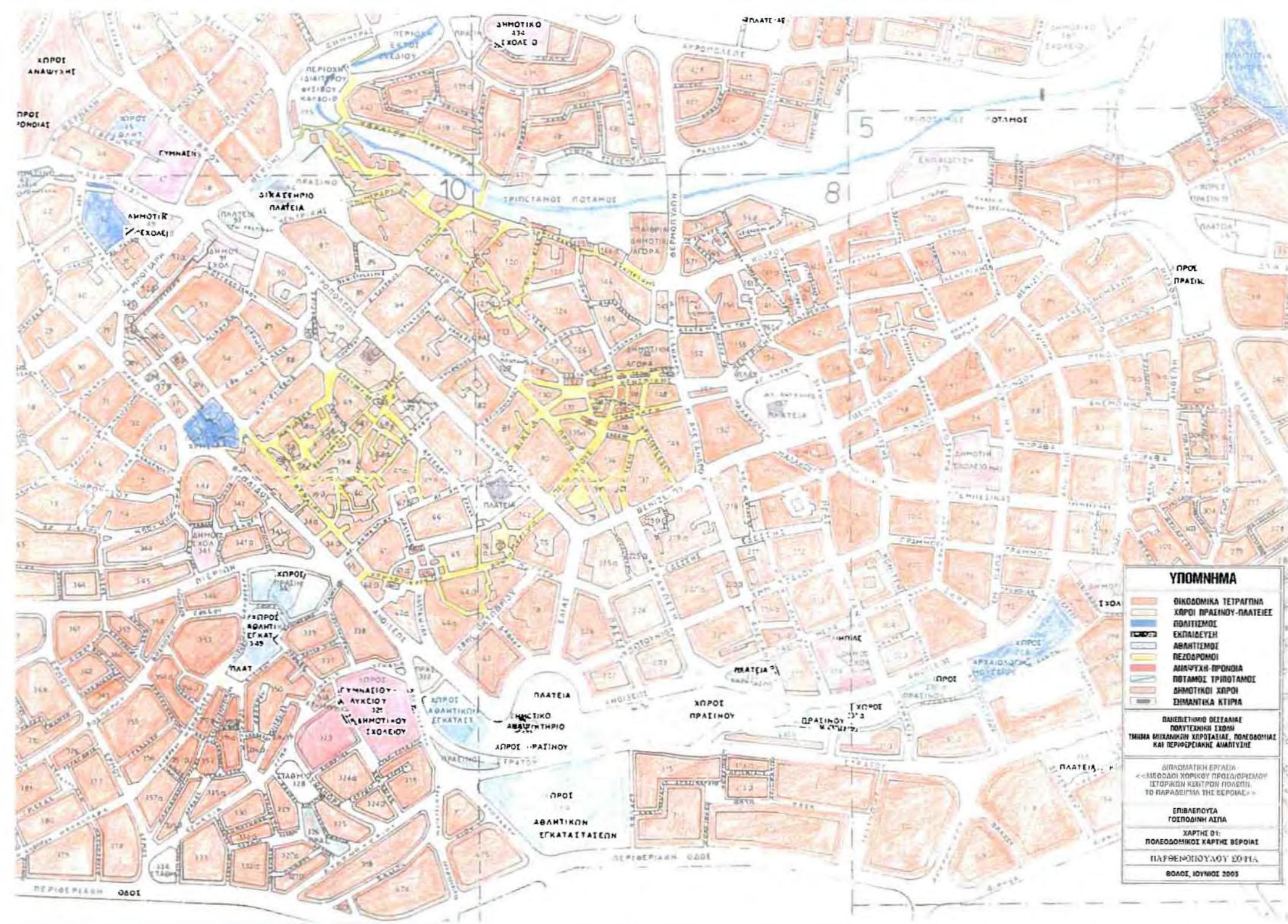
8.3. Αποτελέσματα των δύο μεθόδων. Συγκέντρωση και ανάλυση

Παρακάτω παρατίθενται τα αποτελέσματα από την εφαρμογή των δύο μεθόδων για τον προσδιορισμό του ιστορικού κέντρου στην πόλη της Βέροιας. Πρώτα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα που έδωσε η μέθοδος της Συντακτικής Θεωρίας του Β. Hillier και στην συνέχεια τα αντίστοιχα αποτελέσματα που επέφερε η εφαρμογή της αντιληπτικής μεθόδου.

8.3.1. Αποτελέσματα από την εφαρμογή της συντακτικής μεθόδου

Ο χάρτης 1 αποτελεί τον πολεοδομικό χάρτη της Βέροιας, ενώ ο χάρτης 2 τον αξονικό χάρτη της πόλης.

Είναι σκόπιμο σε αυτό το σημείο να επισημάνουμε μερικά χαρακτηριστικά στοιχεία που προκύπτουν από το ρυμοτομικό χάρτη της Βέροιας (βλ. χάρτη 1). Ο κυριότερος κεντρικός δρόμος, ο άξονας θα λέγαμε της πόλης της Βέροιας είναι η οδός Μητροπόλεως, εκατέρωθεν της οποίας βρίσκονται οι διατηρητέες συνοικίες Κυριώτισσας – Παναγίας Δεξιάς και Μπαρμπούτας. Επί της οδού Μητροπόλεως βρίσκονται το κτίριο του Δημαρχείου και ο Μητροπολιτικός ναός των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου. Η οδός Μητροπόλεως ξεκινά με κατεύθυνση νοτιοδυτική από τη συμβολή των οδών Βενιζέλου και Ελιάς και τερματίζει στην πλατεία Ωρολογίου όπου βρίσκεται το ρολόι και το Δικαστικό Μέγαρο της πόλης. Νοτιοδυτικά της πλατείας Ωρολογίου επί της οδού Μαυρομιχάλη βρίσκεται το Βήμα του Αποστόλου Παύλου. Η οδός Βενιζέλου έχει βορινή κατεύθυνση και οδηγεί στην έξοδο της

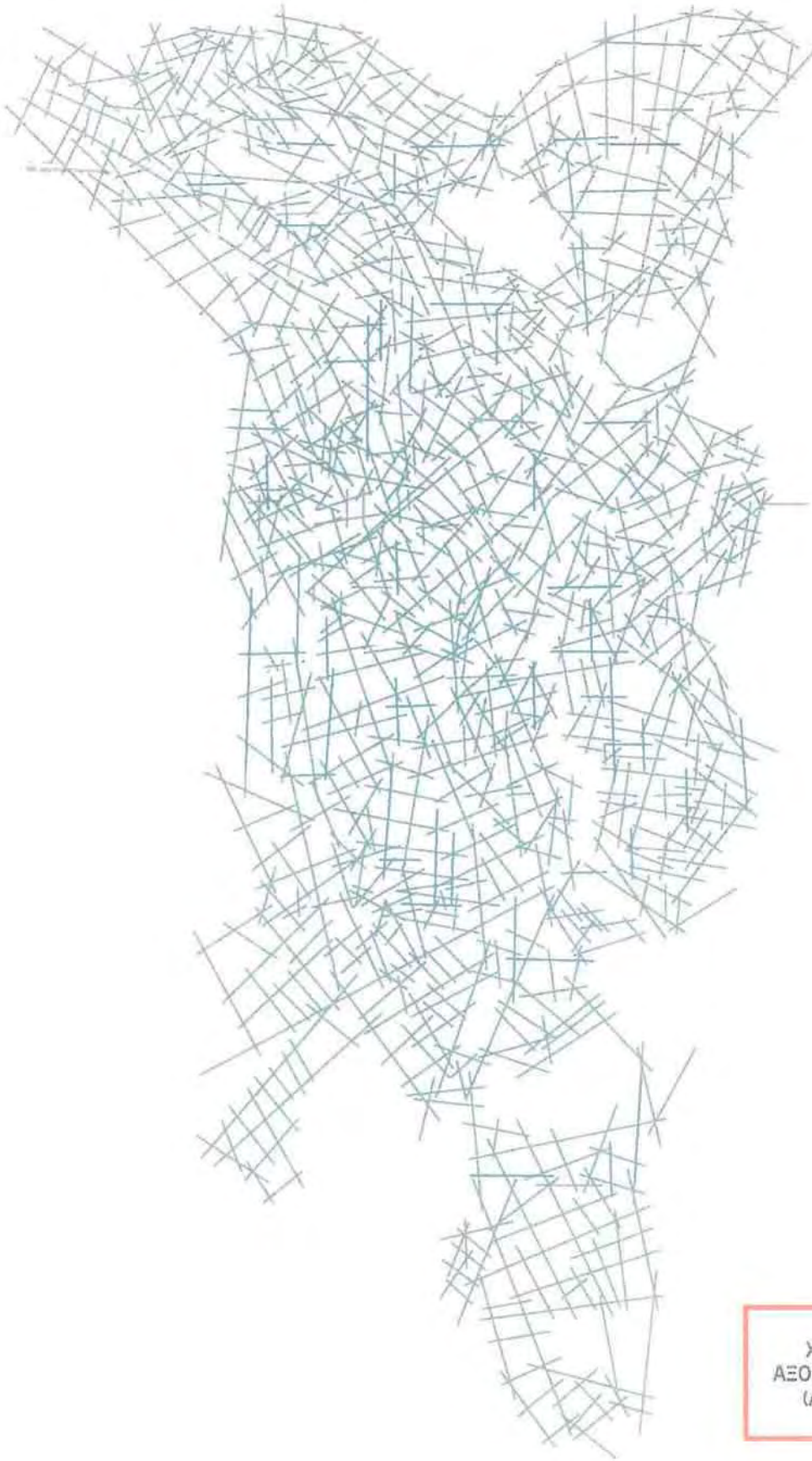
ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΑ ΤΕΤΡΑΓΩΝΙΑ
- ΧΩΡΟΙ ΠΡΑΣΙΝΟΥ-ΠΛΑΤΕΙΕΣ
- ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ
- ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
- ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ
- ΠΕΖΟΔΡΟΜΟΙ
- ΔΙΑΔΥΤΗΧΗ-ΠΡΟΝΟΙΑ
- ΠΟΤΑΜΟΣ ΤΡΙΠΤΟΛΙΜΟΣ
- ΔΗΜΟΤΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ
- ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΚΤΙΡΙΑ

ΠΑΡΕΔΕΙΓΜΑΤΟ ΔΕΞΙΑΣ
 ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
 ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΧΡΩΤΑΣΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ
 ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΔΙΔΑΚΤΑΡΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
 «ΜΕΘΟΔΟΙ ΧΩΡΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΕΠΤΟΥ
 ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ ΠΟΛΕΩΣ,
 ΤΟ ΠΑΡΕΣΙΓΜΑ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ»

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ
 ΓΩΣΠΟΔΙΝΗ ΑΣΠΑ
 ΧΑΡΤΗΣ 01:
 ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ
 ΠΑΡΕΜΟΝΟΥΛΟΥ ΣΟΦΙΑ
 ΒΟΛΟΣ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2005

ΧΑΡΤΗΣ 02:
ΑΞΟΝΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ
(AXIAL MAP)

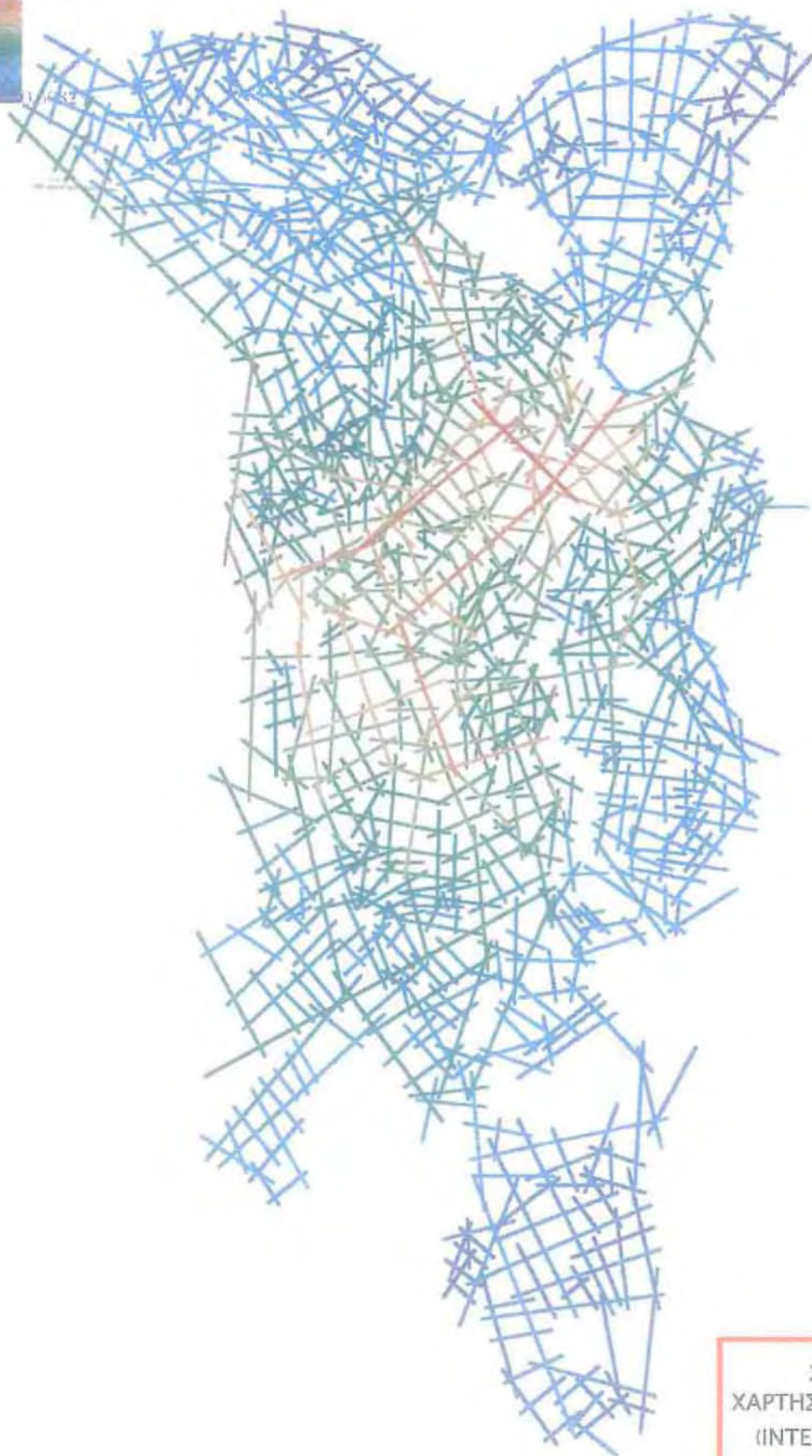
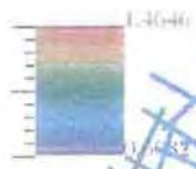
πόλης προς Νάουσα, Έδεσσα και προς την παλαιά Εθνική Οδό, Βέροιας – Θεσσαλονίκης. Η οδός Ελιάς οδηγεί στην πλατεία της Ελιάς όπου βρίσκεται το ομώνυμο δημοτικό αναψυκτήριο. Η οδός Ανοιξεως είναι μια μεγάλη οδός που διασχίζει ημικυκλικά μεγάλο τμήμα της πόλης. Το τμήμα της οδού Ανοιξεως που περνάει μπροστά από το δημοτικό πάρκο της Ελιάς συνεχίζει νοτιοδυτικά και μετονομάζεται σε Θωμαΐδου. Η οδός Θωμαΐδου είναι η νότια παράλληλη οδός της οδού Μητροπόλεως και αποτελεί το νότιο όριο της διατηρητέας συνοικίας Κυριώτισσας. Στην ίδια οδό βρίσκεται και το μουσείο Βυζαντινού πολιτισμού. Βορείως της οδού Μητροπόλεως βρίσκεται, όπως προαναφέρθηκε, η διατηρητέα συνοικία της Μπαρμπούτας, η οποία οριοθετείται δυτικά από τον ποταμό Τριπόταμο. Η περιοχή του ποταμού Τριποτάμου που διασχίζει το δυτικό τμήμα της πόλης είναι περιοχή ιδιαίτερου φυσικού κάλλους που έχει χαρακτηριστεί με πρόσφατη απόφαση του Υ.ΜΑ.Θ.

Σχεδόν ολόκληρη η διατηρητέα περιοχή της Κυριώτισσας έχει πεζοδρομηθεί, όπως και μεγάλο τμήμα της περιοχής της Μπαρμπούτας. Επίσης έχει πεζοδρομηθεί τα τελευταία χρόνια και ένα κεντρικό τμήμα της πόλης δυτικά της οδού Βενιζέλου και βορειοδυτικά της οδού Μητροπόλεως.

Η οδός Μητροπόλεως, όπως έχει προαναφερθεί, αποτελεί τον κεντρικό άξονα της πόλης και όπως είναι φυσικό οι χρήσεις που συγκεντρώνει είναι αυτές που συναντούμε στον κεντρικό δρόμο μιας πόλης. Με άλλα λόγια αποτελεί τη ραχοκοκαλιά του εμπορικού και διοικητικού κέντρου της πόλης της Βέροιας. Συγκεντρώνει τις περισσότερες δημόσιες και δημοτικές υπηρεσίες, το μεγαλύτερο όγκο των εμπορικών καταστημάτων και των κεντρικών λειτουργιών της πόλης.

Ο χάρτης 3 αποτελεί το χάρτη ενσωμάτωσης (integration map) της πόλης της Βέροιας. Μπορεί να παρατηρήσει κανείς ότι οι οδοί που παρουσιάζουν τον υψηλότερο βαθμό ενσωμάτωσης είναι ένα τμήμα της οδού Βενιζέλου, η οδός Μητροπόλεως και η προέκτασή της, οδός 16^{ης} Οκτωβρίου, η οδός Μ. Μπότσαρη, η οδός Θωμαΐδου, η οποία στη συνέχεια ονομάζεται οδός Ανοιξεως και η οδός Κουντουριώτη. Ο χώρος που περιλαμβάνεται μεταξύ των οδών αυτών αποτελεί τον πυρήνα ενσωμάτωσης (integration core) για την πόλη της Βέροιας. Ο πυρήνας ενσωμάτωσης, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, τείνει να προσελκύει αστικές λειτουργίες που επιζητούν την κεντρικότητα, αποτελεί δηλαδή το εμπορικό και διοικητικό κέντρο, γεγονός που αποδεικνύεται ότι ισχύει στην περίπτωση της Βέροιας.

Ακόμη είναι σημαντικό να παρατηρήσει κανείς ότι εδώ, στην περίπτωση της Βέροιας, ο πυρήνας ενσωμάτωσης εκτός από το διοικητικό κέντρο προσδιορίζει και κατά κάποιον τρόπο το αντίστοιχο ιστορικό, καθόσον περικλείει τις διατηρητέες συνοικίες της Κυριώτισσας και της Παναγίας Δεξιάς.

ΧΑΡΤΗΣ 03:
ΧΑΡΤΗΣ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ
(INTEGRATION MAP)

Με χρώμα πορτοκαλί, που παριστάνει το σχετικά υψηλό βαθμό ενσωμάτωσης παρουσιάζονται οι οδοί Μεγάλου Αλεξάνδρου και Κεντρικής – 10ης Μεραρχίας, που μαζί με τις οδούς Βενιζέλου και Μητροπόλεως και τον ποταμό Τριπόταμο οριοθετούν την διατηρητέα περιοχή της Μπαρμπούτας. Ακόμη σχετικά υψηλό βαθμό ενσωμάτωσης παρουσιάζουν και η οδός Βερόης, που στη συνέχεια της ονομάζεται Δήμητρας κατά μήκος του ποταμού Τριπόταμου, και βρίσκεται στα δυτικά, καθώς και οι οδοί Κυδωνχωρίου, Στρατού και Κωτωνίου στα ανατολικά.

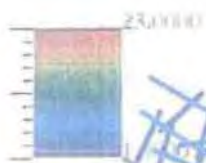
Οι χάρτες 4,5 και 6 είναι οι χάρτες συνδετικότητας, βαθμού ελέγχου και *expresso* της πόλης της Βέροιας αντίστοιχα.

Στην περίπτωση του χάρτη συνδετικότητας της πόλης της Βέροιας (χάρτης 4), παρατηρούμε ότι η οδός με τον υψηλότερο βαθμό συνδετικότητας είναι η οδός Θεσσαλονίκης, η οποία αποτελεί και την έξοδο της πόλης προς την παλαιά Εθνική Οδό Βέροιας – Θεσσαλονίκης. Με πορτοκαλί χρώμα, δηλαδή με σχετικά υψηλό βαθμό συνδετικότητας εμφανίζεται η οδός Μητροπόλεως και με πορτοκαλί προς κίτρινο χρώμα, δηλαδή λιγότερο υψηλό βαθμό συνδετικότητας οι οδοί Κόδρου βορειοδυτικά, Ιλιάδος νοτιοδυτικά στην επέκταση της πόλης και Μ. Μπότσαρη νότια.

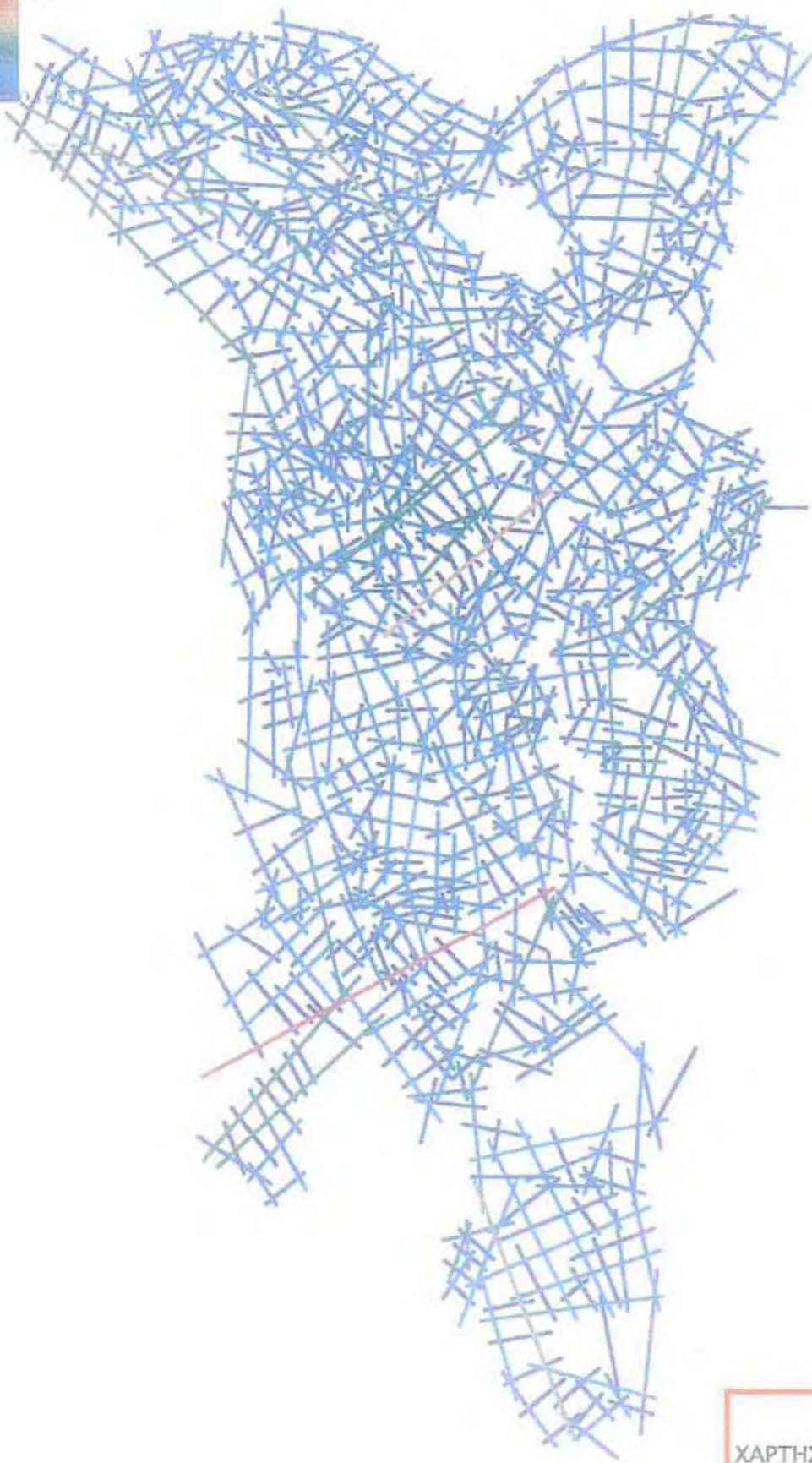
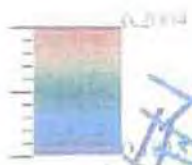
Στην περίπτωση του χάρτη βαθμού ελέγχου της πόλης της Βέροιας (χάρτης 5) παρατηρούμε ότι τον υψηλότερο βαθμό ελέγχου (έντονο κόκκινο χρώμα) έχει η οδός Θεσσαλονίκης, η οποία αποτελεί την έξοδο της πόλης προς την παλαιά Εθνική Οδό Βέροιας – Θεσσαλονίκης. Με πορτοκαλί χρώμα, δηλαδή με σχετικά υψηλό βαθμό ελέγχου, παρουσιάζεται η οδός Μητροπόλεως.

Τέλος, στο χάρτη 6, ο οποίος αποτελεί τον χάρτη *expresso* απεικονίζονται οι συνοικίες – γειτονιές που σχηματίζονται στην πόλη της Βέροιας. Η χρωματική διάρθρωση ξεκινά από το έντονο κόκκινο και πορτοκαλί στην περιοχή επέκτασης της πόλης, στο νοτιοανατολικό και νοτιοδυτικό τμήμα αντίστοιχα, συνεχίζει με πράσινο χρώμα στο κέντρο της πόλης, με ανοιχτό μπλε λίγο βορειότερα για να καταλήξει στο έντονο μπλε στο βόρειο τμήμα της πόλης. Αυτό το βόρειο τμήμα αποτελεί την είσοδο της πόλης, βορειοδυτικά από Νάουσα και βορειοανατολικά από την παλαιά Εθνική Οδό Βέροιας – Θεσσαλονίκης.

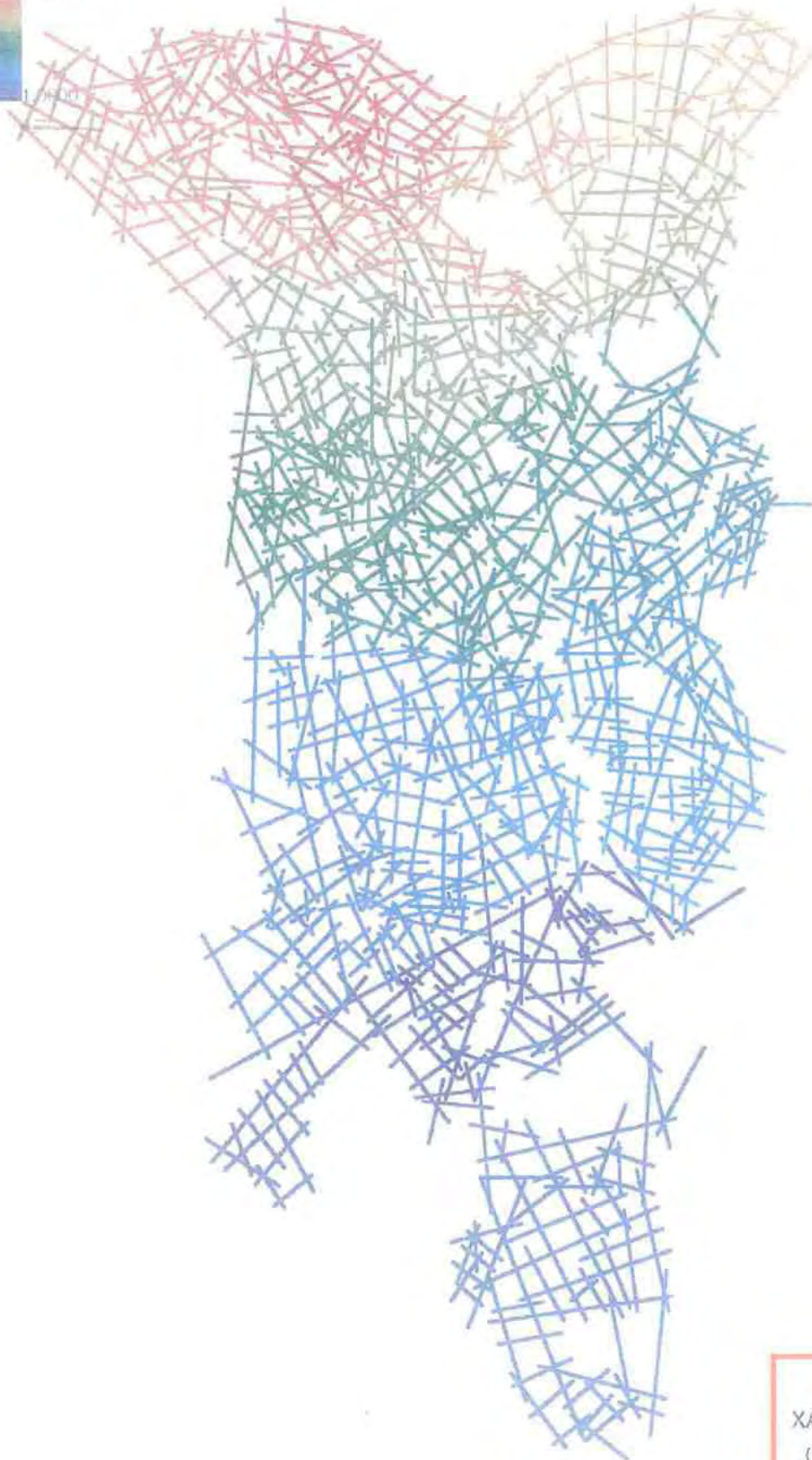
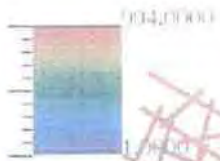
Στο χάρτη 7 απεικονίζεται η ζητούμενη περιοχή που, σύμφωνα με τη μέθοδο της Συντακτικής Θεωρίας του B. Hillier, αποτελεί το ιστορικό κέντρο της πόλης. Η περιοχή αντιστοιχεί στον πυρήνα ενσωμάτωσης και είναι αυτή που περικλείεται από τις οδούς Βενιζέλου, Μητροπόλεως, Μ. Μπότσαρη, Θωμαΐδου – Ανοιξεως.

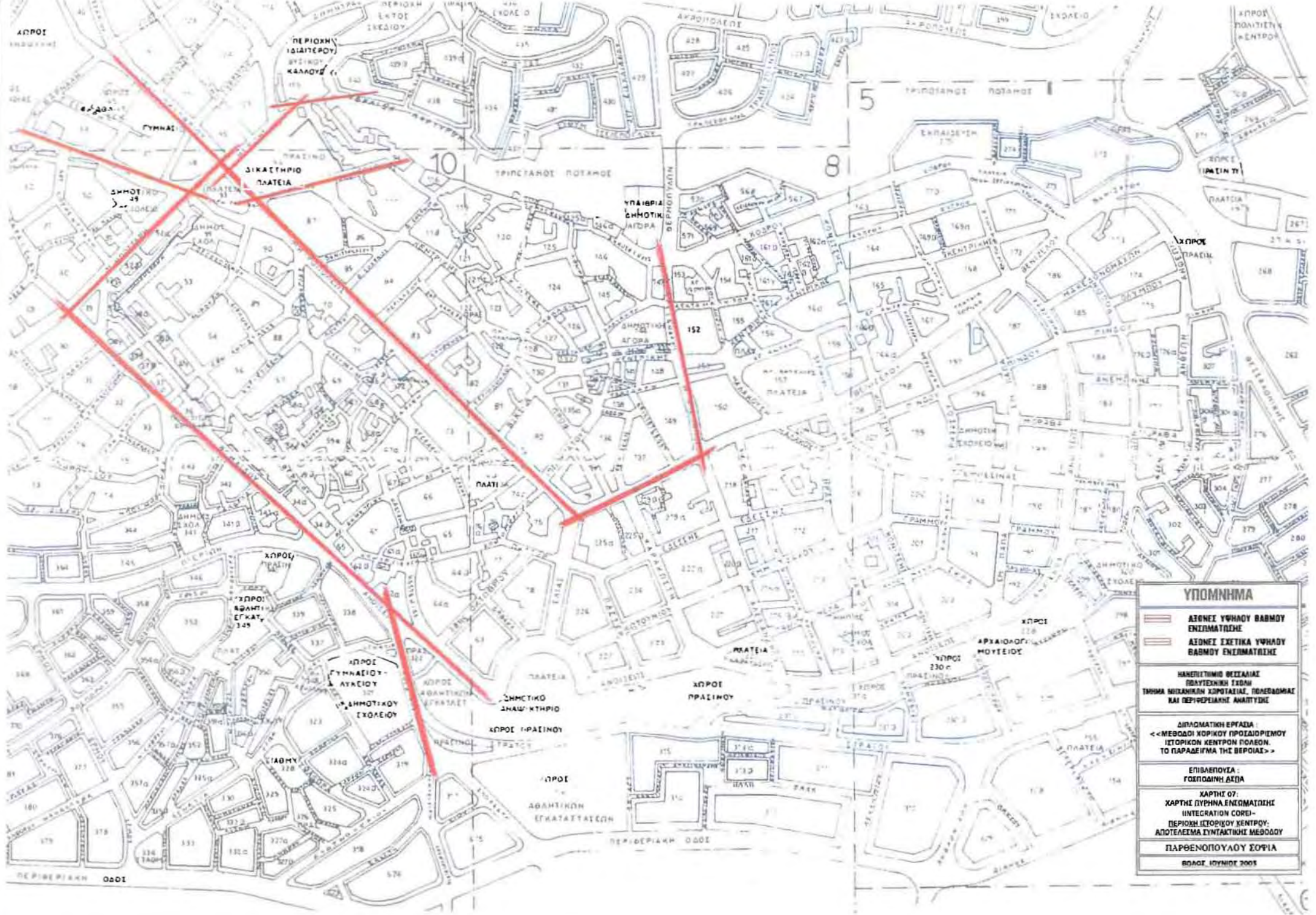
ΧΑΡΤΗΣ 04:
ΧΑΡΤΗΣ ΣΥΝΔΕΤΙΚΟΤΗΤΑΣ
(CONNECTIVITY MAP)

ΧΑΡΤΗΣ 05:
ΧΑΡΤΗΣ ΒΑΘΜΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ
(CONTROL VALUE MAP)

ΧΑΡΤΗΣ 06:
ΧΑΡΤΗΣ EXPRESSO
(EXPRESSO MAP)

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

 ΖΩΝΕΣ ΥΨΗΛΟΥ ΒΑΘΜΟΥ ΕΝΣΗΜΑΤΙΣΗΣ
 ΖΩΝΕΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΥΨΗΛΟΥ ΒΑΘΜΟΥ ΕΝΣΗΜΑΤΙΣΗΣ

ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
 ΠΡΑΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
 ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΑΝΚΙΛΗΣ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΩΔΟΜΙΑΣ
 ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
 <<ΜΕΘΟΔΟΙ ΧΩΡΙΚΟΥ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΥ
 ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ ΠΟΛΕΩΝ.
 ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ>>

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ :
 ΓΟΛΠΟΔΗΝΗ ΔΕΦΑ

ΧΑΡΤΗΣ 07:
 ΧΑΡΤΗΣ ΠΥΡΝΑ ΕΝΘΕΜΑΤΙΣΗΣ
 INTEGRATION CORE-
 ΠΕΡΙΟΧΗ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ:
 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ
 ΠΛΑΤΕΝΟΠΟΥΛΟΥ ΣΟΦΙΑ

ΒΟΛΟΣ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2005

8.3.2. Αποτελέσματα από την εφαρμογή της αντιληπτικής μεθόδου

Όπως έχει περιγραφεί παραπάνω για την εφαρμογή της αντιληπτικής μεθόδου σχεδιάστηκε ένα καταστρωμένο δεσμευτικό ερωτηματολόγιο, το οποίο αποτελείται από δύο μέρη. Το πρώτο περιλαμβάνει έξι ερωτήσεις και το δεύτερο ένα χάρτη (χάρτης 9) πάνω στον οποίο καλούνται οι ανταποκριτές να σχεδιάσουν την περιοχή που αυτοί θεωρούν ιστορικό κέντρο.

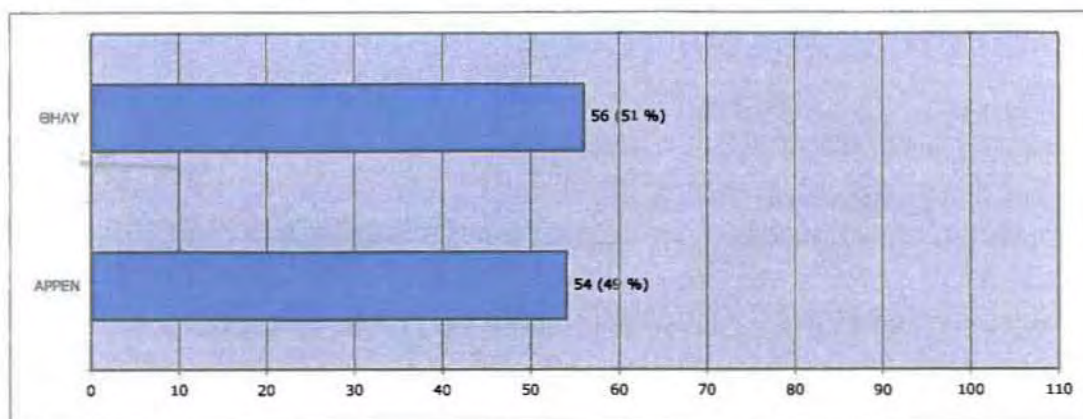
Τα πειραματικά δεδομένα έχουν συλλεχθεί στο διάστημα από 15 έως 30 Μαΐου 2003. Συνολικά δόθηκαν 110 ερωτηματολόγια της μορφής του ερωτηματολογίου που φαίνεται στο παράρτημα της παρούσας εργασίας. Το όλο σύστημα συλλογής των δεδομένων λειτούργησε εξαιρετικά εύκολα και δεν παρουσιάστηκαν δυσκολίες κατανόησης και χειρισμού του ερωτηματολογίου από τους ανταποκριτές. Κατά την επεξεργασία των ερωτηματολογίων σχηματίστηκαν δύο ομάδες ανταποκριτών, οι οποίες είναι η ομάδα των κατοίκων και η ομάδα των τουριστών – επισκεπτών.

Τα αποτελέσματα της επεξεργασίας του ερωτηματολογίου φαίνονται στους πίνακες 1- 30 (βλ. παράρτημα) και γραφικά στα γραφήματα 1 – 30. Οι πίνακες 1- 10 και τα γραφήματα 1 – 10 περιλαμβάνουν τα δεδομένα του συνόλου του δείγματος, οι πίνακες 11 – 20 και τα γραφήματα 11 – 20 περιλαμβάνουν τα δεδομένα της ομάδας των κατοίκων. Τέλος, οι πίνακες 21 – 30 και τα γραφήματα 21 – 30 περιλαμβάνουν τα δεδομένα της ομάδας των επισκεπτών – τουριστών.

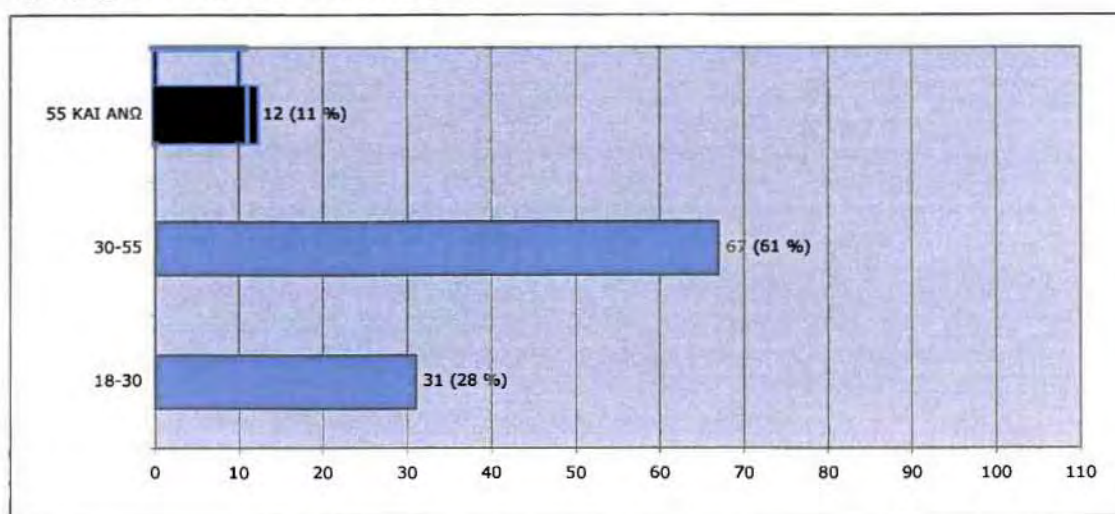
Αναλυτικότερα τα γραφήματα 1 - 10 περιλαμβάνουν τα εξής δεδομένα :

Τα γραφήματα 1 - 4 περιέχουν τα στοιχεία του συνόλου του δείγματος όσον αφορά το φύλο, την ηλικία, την επαγγελματική κατάσταση και το επίπεδο των σπουδών των ανταποκριτών. Παρατηρούμε ότι ως προς το φύλο οι γυναίκες υπερτερούν των αντρών με ελάχιστη πλειοψηφία (51 % γυναίκες και 49 % άνδρες). Ως προς την ηλικία η ηλικιακή ομάδα των 30 - 55 ετών έχει την πλειοψηφία με 61 %, ενώ ακολουθεί αυτή των 18 – 30 με 28 % και τελευταία έρχεται αυτή των 55 και άνω με 11 %. Ως προς την επαγγελματική κατάσταση οι εργαζόμενοι στο δημόσιο τομέα έχουν την πλειοψηφία με 59 %, ακολουθούν οι ελεύθεροι επαγγελματίες με 14 % και έπονται οι εργαζόμενοι στον ιδιωτικό τομέα και οι συνταξιούχοι / άνεργοι με 13,5 % αντίστοιχα. Ως προς το επίπεδο σπουδών οι απόφοιτοι ανώτατης εκπαίδευσης υπερτερούν με 66 % έναντι των αποφοίτων γυμνασίου – λυκείου με 34 %. Τα δεδομένα αυτά μας εξασφαλίζουν μια εξαιρετική αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος.

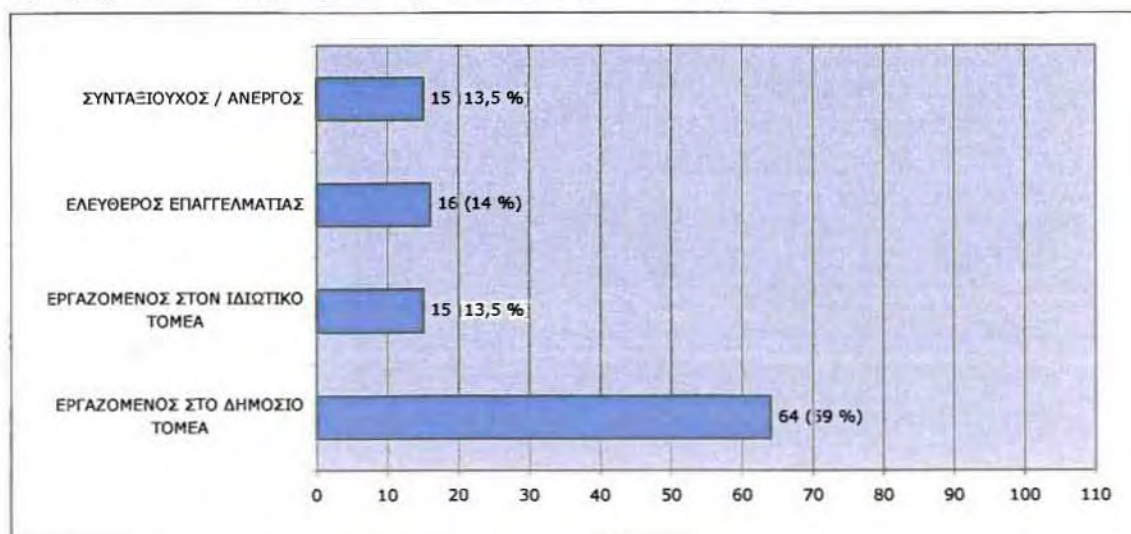
Γράφημα 1 : Φύλο ανταποκριτών

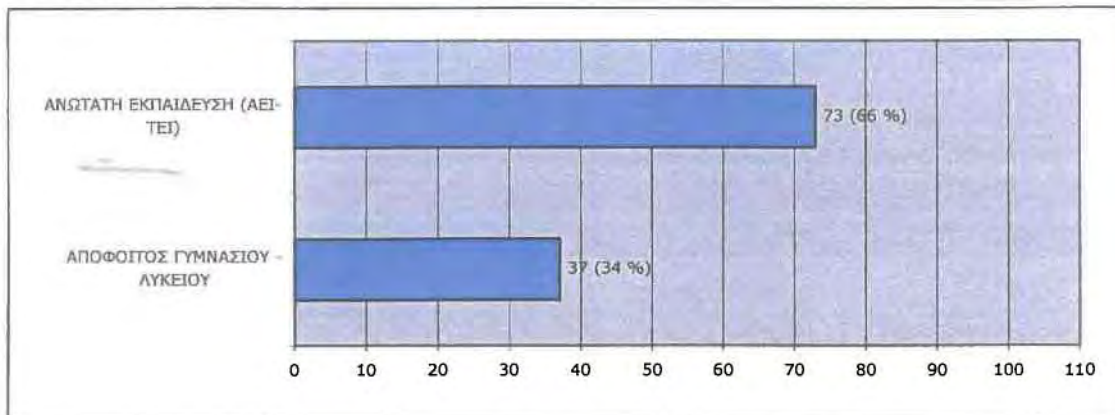
Γράφημα 2 : Ηλικία ανταποκριτών

Γράφημα 3 : Επαγγελματική κατάσταση ανταποκριτών

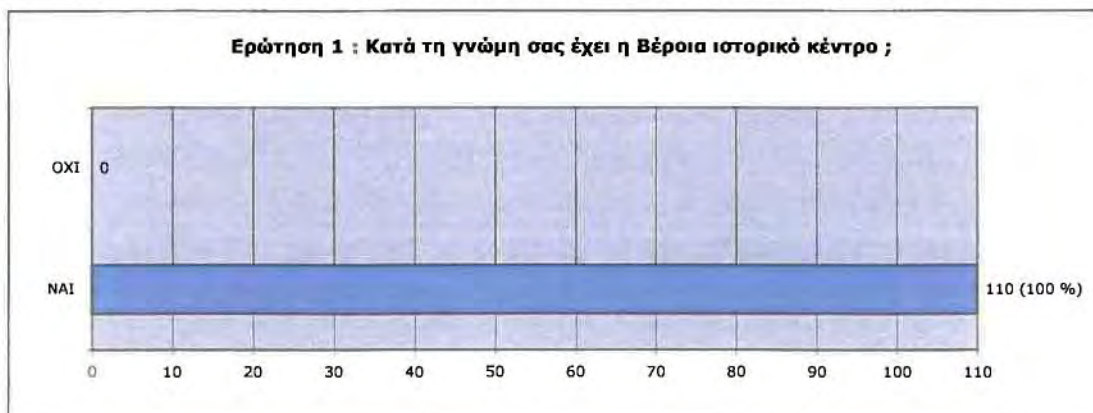
Γράφημα 4 : Επίπεδο σπουδών ανταποκριτών

Τα γραφήματα 5 – 10 περιλαμβάνουν τις απαντήσεις του συνόλου των ανταποκριτών στις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου. Από τα δεδομένα αυτά παρατηρούμε τα εξής :

1. Η απόλυτη πλειοψηφία των ανταποκριτών (100 %) έχει τη γνώμη ότι η Βέροια έχει ιστορικό κέντρο το οποίο μπορεί να προσδιορισθεί και να αναδειχθεί (γράφημα 5).

Γράφημα 5 : Απαντήσεις συνόλου των ανταποκριτών στην Ερώτηση 1

2. Η περιοχή του ιστορικού κέντρου προσδιορίζεται από τα εξής κυρίως στοιχεία, τα οποία προκύπτουν από τις απαντήσεις της ερώτησης 2 (παράγοντας 2) και τα οποία παρατίθενται με σειρά προτίμησης. Έτσι κατά τους ανταποκριτές η περιοχή του ιστορικού κέντρου στην πόλη της Βέροιας προσδιορίζεται κυρίως ως :

- η περιοχή με τη μεγαλύτερη συγκέντρωση παραδοσιακών και διατηρητέων κτιρίων, άποψη που συγκεντρώνει το 68 % των απαντήσεων

- η περιοχή όπου υπάρχουν ολοκληρωμένες συνοικίες με ιδιαίτερο παραδοσιακό και ιστορικό ενδιαφέρον, άποψη που συγκεντρώνει το 56 % των απαντήσεων
- η περιοχή με διαδρομές / πεζοδρόμους με παραδοσιακό χαρακτήρα ή ιστορικό ενδιαφέρον, άποψη που συγκεντρώνει το 35,50 % των απαντήσεων
- η περιοχή όπου διάσπαρτα υπάρχουν παλιά και παραδοσιακά κτίρια, άποψη που συγκεντρώνει το 26 % των απαντήσεων
- η περιοχή με διάφορα τοπόσημα, άποψη που επίσης συγκεντρώνει το 26 % των απαντήσεων
- η περιοχή με ιστορικές και παραδοσιακές πλατείες, άποψη που συγκεντρώνει το 14 % των απαντήσεων
(γράφημα 6)

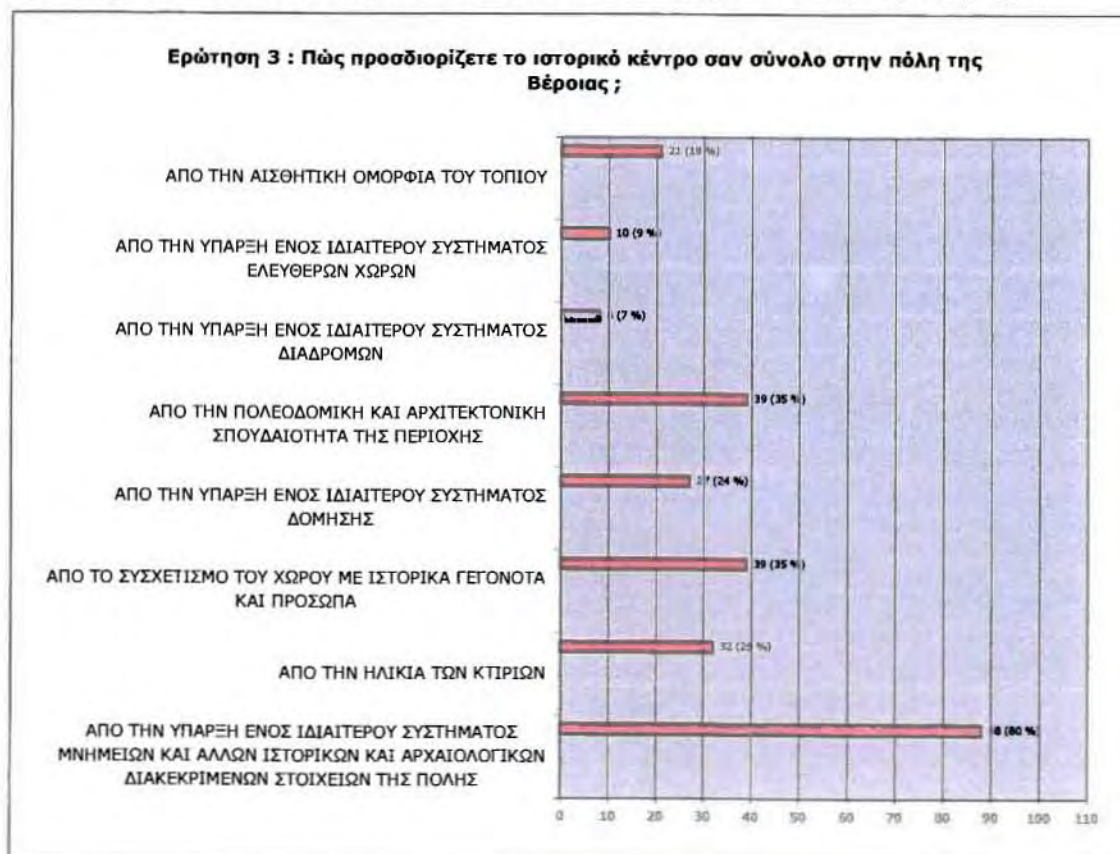
Γράφημα 6 : Απαντήσεις συνόλου των ανταποκριτών στην Ερώτηση 2

3. Το ιστορικό κέντρο ως σύνολο μπορεί να προσδιοριστεί από τα παρακάτω στοιχεία, δηλαδή από αυτά που προκύπτουν από τις απαντήσεις της ερώτησης 3 (παράγοντας 3) και τα οποία παρατίθενται με σειρά προτίμησης. Έτσι κατά τους ανταποκριτές το ιστορικό κέντρο σαν σύνολο στην πόλη της Βέροιας προσδιορίζεται κυρίως από :
- την ύπαρξη ενός ιδιαίτερου συστήματος μνημείων και άλλων ιστορικών και αρχαιολογικών διακεκριμένων στοιχείων της πόλης (π.χ. κάστρα, ναοί, αγορά, θέατρο), άποψη που συγκεντρώνει το 80 % των απαντήσεων

- το συσχετισμό του χώρου με ιστορικό γεγονότα και πρόσωπα, άποψη που συγκεντρώνει το 35 % των απαντήσεων
 - την πολεοδομική και αρχιτεκτονική σπουδαιότητα της περιοχής, άποψη που συγκεντρώνει επίσης το 35 % των απαντήσεων
 - την ηλικία των κτιρίων, άποψη που συγκεντρώνει το 29 % των απαντήσεων
 - την ύπαρξη ενός ιδιαίτερου συστήματος δόμησης, άποψη που συγκεντρώνει το 24 % των απαντήσεων
 - την αισθητική ομορφιά του τοπίου, άποψη που συγκεντρώνει το 19 % των απαντήσεων
 - την ύπαρξη ενός ιδιαίτερου συστήματος ελεύθερων χώρων (π.χ. πλατείες, κοινόχρηστοι χώροι), άποψη που συγκεντρώνει το 9 % των απαντήσεων
 - την ύπαρξη ενός ιδιαίτερου συστήματος διαδρομών, άποψη που συγκεντρώνει το 7 % των απαντήσεων
- (γράφημα 7)

Γράφημα 7 : Απαντήσεις συνόλου των ανταποκριτών στην Ερώτηση 3

4. Στο ερώτημα 4 (παράγοντας 4) για το εάν το ιστορικό κέντρο της Βέροιας συμπίπτει με το εμπορικό και διοικητικό κέντρο οι απαντήσεις του συνόλου των ανταποκριτών διαφέρουν σημαντικά. Μάλιστα η άποψη ότι το ιστορικό κέντρο στην πόλη της Βέροιας δεν συμπίπτει με το εμπορικό και διοικητικό κέντρο της πόλης ελάχιστα πλειοψηφεί με 55 % έναντι της άποψης ότι το ιστορικό κέντρο συμπίπτει με το εμπορικό και διοικητικό κέντρο της πόλης της Βέροιας με 45 % (γράφημα 8).

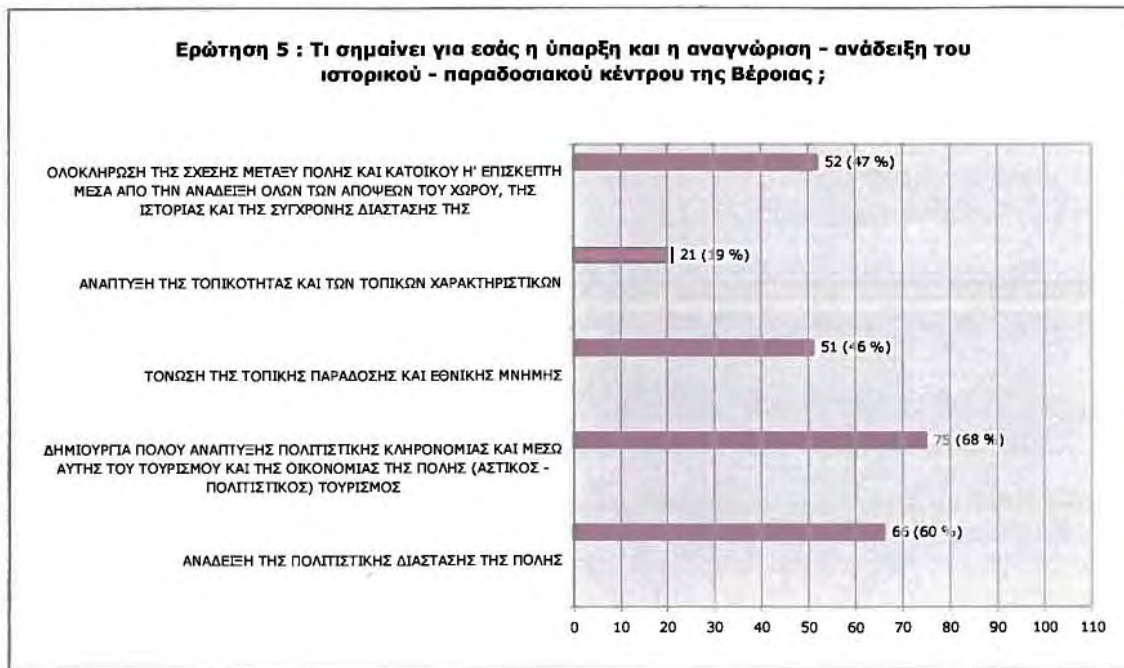
Γράφημα 8 : Απαντήσεις συνόλου των ανταποκριτών στην Ερώτηση 4

5. Οι απαντήσεις στο ερώτημα 5 (παράγοντας 5), δηλαδή στο τι σημαίνει η ύπαρξη, αναγνώριση και ανάδειξη του ιστορικού – παραδοσιακού κέντρου της Βέροιας είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσες. Από τις απαντήσεις αυτές φαίνεται ότι η ανάδειξη του ιστορικού κέντρου της Βέροιας σημαίνει :
- δημιουργία πόλου ανάπτυξης της πολιτιστικής κληρονομιάς και μέσω αυτής του τουρισμού και της οικονομίας της πόλης (αστικός τουρισμός), άποψη που συγκεντρώνει το 68 % των απαντήσεων
 - ανάδειξη της πολιτιστικής διάστασης της πόλης, άποψη που συγκεντρώνει το 60 % των απαντήσεων
 - ολοκλήρωση της σχέσης μεταξύ πόλης και κατοίκου – επισκέπτη μέσα από την ανάδειξη όλων των απόψεων του χώρου, της ιστορίας και της σύγχρονης διάστασής της, άποψη που συγκεντρώνει το 47 % των απαντήσεων
 - τόνωση της τοπικής παράδοσης, άποψη που συγκεντρώνει το 46 % των απαντήσεων

- ανάπτυξη της τοπικότητας και των τοπικών χαρακτηριστικών, άποψη που συγκεντρώνει το 19 % των απαντήσεων (γράφημα 9)

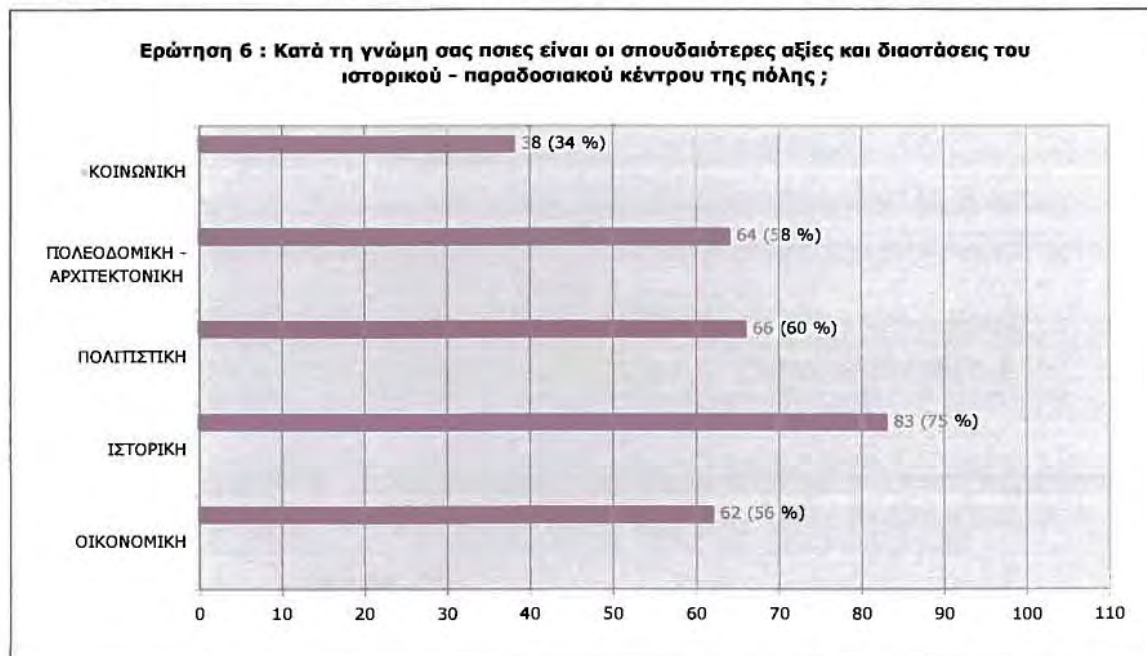
Γράφημα 9 : Απαντήσεις συνόλου των ανταποκριτών στην Ερώτηση 5

6. Τέλος, στην ερώτηση 6 (παράγοντας 6) προσδιορισμού των αξιών και των διαστάσεων του ιστορικού κέντρου της Βέροιας φαίνεται ότι οι πολίτες αναγνωρίζουν τις ακόλουθες αξίες - διαστάσεις :

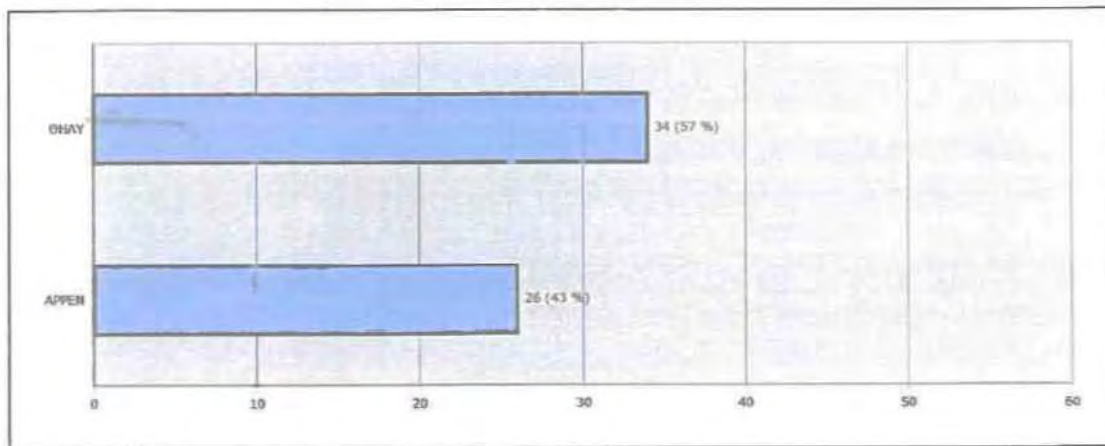
- ιστορική, άποψη που συγκεντρώνει το 76 % των απαντήσεων
- πολιτιστική, άποψη που συγκεντρώνει το 60 % των απαντήσεων
- πολεοδομική - αρχιτεκτονική, άποψη που συγκεντρώνει το 58 % των απαντήσεων
- οικονομική, άποψη που συγκεντρώνει το 56 % των απαντήσεων
- κοινωνική, άποψη που συγκεντρώνει το 34 % των απαντήσεων (γράφημα 10)

Γράφημα 10 : Απαντήσεις συνόλου των ανταποκριτών στην Ερώτηση 6

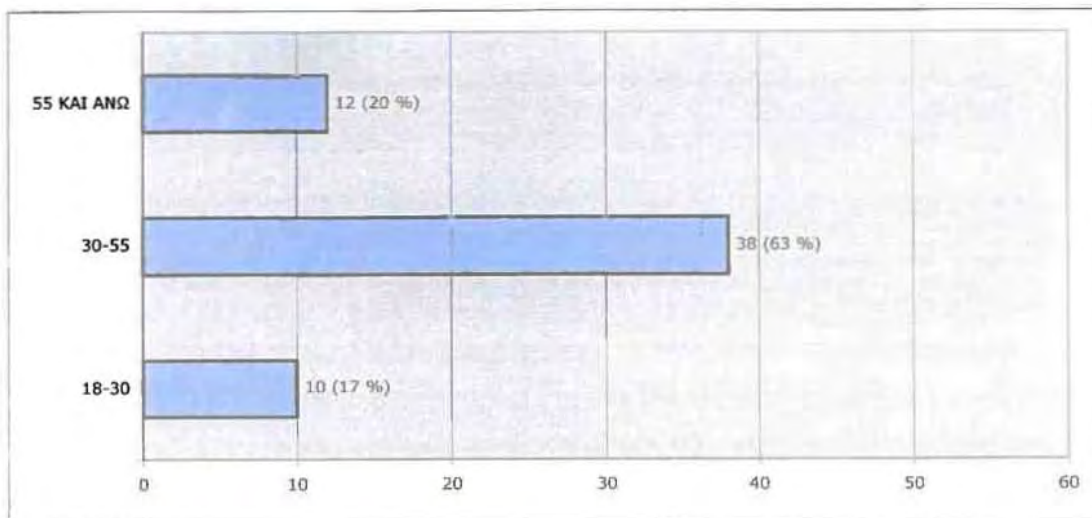

Τα γραφήματα 11 - 14 περιέχουν τα στοιχεία της ομάδας των κατοίκων όσον αφορά το φύλο, την ηλικία, την επαγγελματική κατάσταση και το επίπεδο των σπουδών των ανταποκριτών. Παρατηρούμε ότι ως προς το φύλο οι γυναίκες υπερτερούν των αντρών με μικρή πλειοψηφία (57 % γυναίκες και 43 % άνδρες). Ως προς την ηλικία η ηλικιακή ομάδα των 30 - 55 ετών έχει την πλειοψηφία με 63 %, ενώ ακολουθεί αυτή των 55 και άνω με 20 % και τελευταία έρχεται αυτή των 18 - 30 με 17 %. Ως προς την επαγγελματική κατάσταση οι εργαζόμενοι στο δημόσιο τομέα έχουν την πλειοψηφία με 40 %, ακολουθούν οι ελεύθεροι επαγγελματίες και οι συνταξιούχοι / άνεργοι με 22 % και έπονται οι εργαζόμενοι στον ιδιωτικό τομέα με 16 %. Ως προς το επίπεδο σπουδών οι απόφοιτοι ανώτατης εκπαίδευσης υπερτερούν με 64 % έναντι των αποφοίτων γυμνασίου - λυκείου με 36 %.

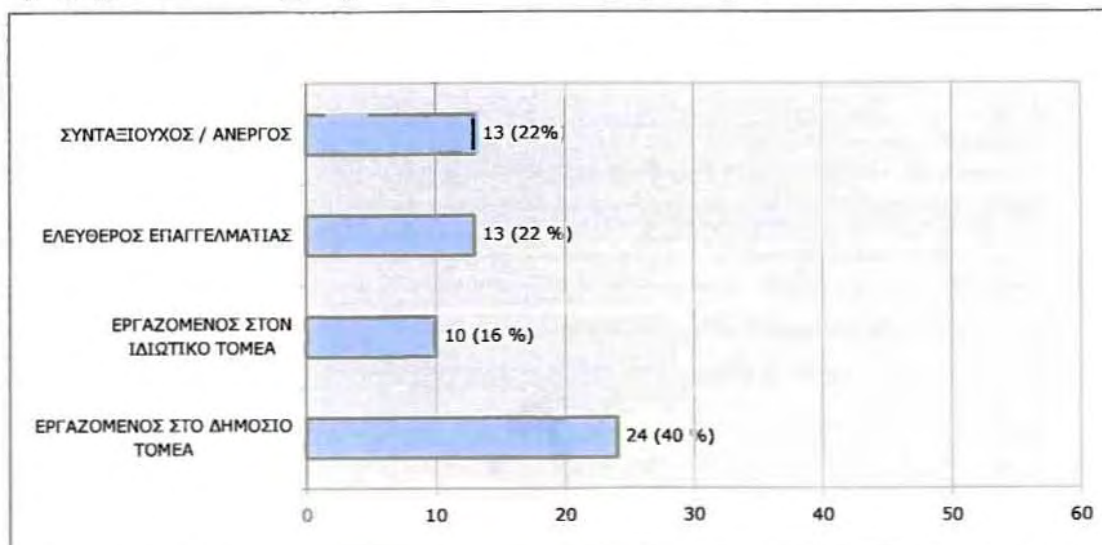
Γράφημα 11 : Φύλο ομάδας κατοίκων

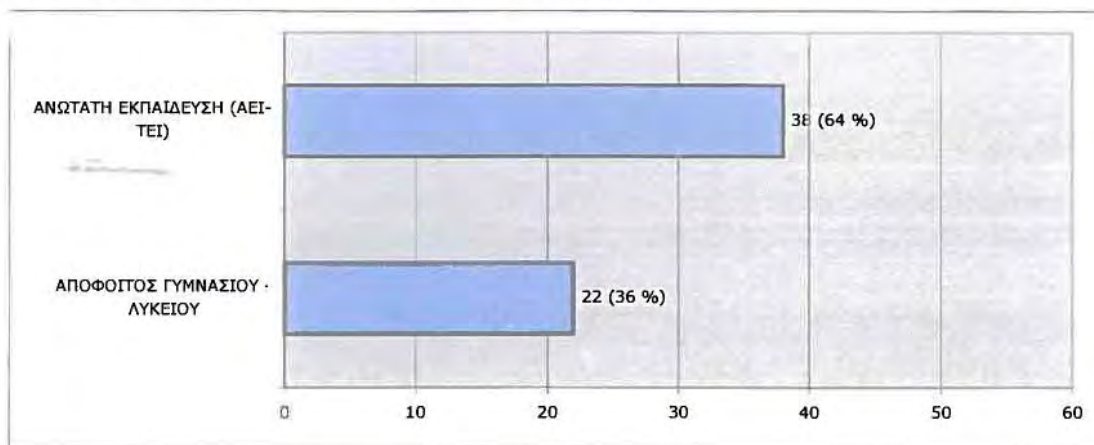
Γράφημα 12 : Ηλικία ομάδας κατοίκων

Γράφημα 13 : Επαγγελματική κατάσταση ομάδας κατοίκων

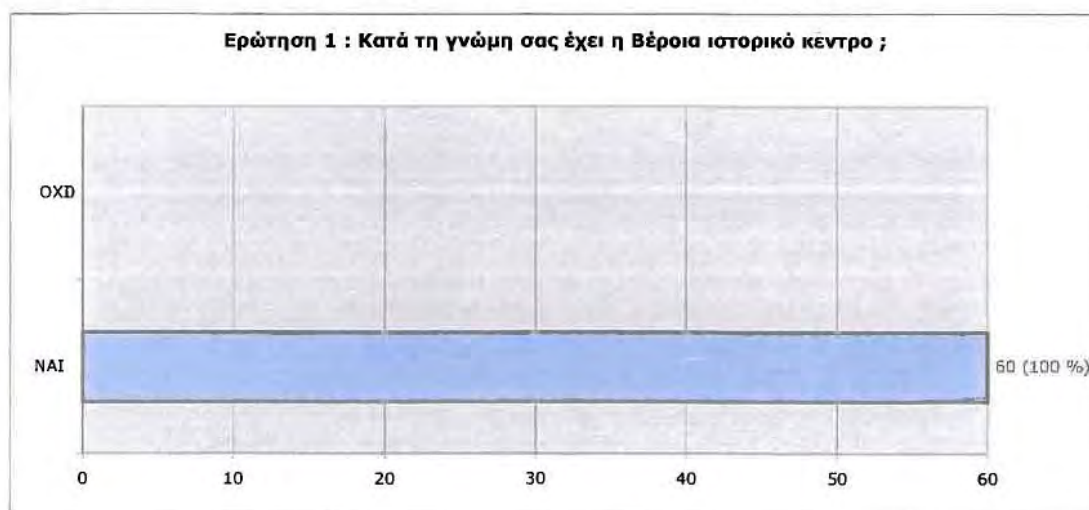
Γράφημα 14 : Επίπεδο σπουδών ομάδας κατοίκων

Τα γραφήματα 15 – 20 περιλαμβάνουν τις απαντήσεις της ομάδας των κατοίκων στις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου. Από τα δεδομένα αυτά παρατηρούμε τα εξής :

1. Η απόλυτη πλειοψηφία της ομάδας των κατοίκων έχει τη γνώμη ότι η Βέροια έχει ιστορικό κέντρο το οποίο μπορεί να προσδιορισθεί και να αναδειχθεί (γράφημα 15).

Γράφημα 15 : Απαντήσεις ομάδας κατοίκων στην Ερώτηση 1

2. Η περιοχή του ιστορικού κέντρου προσδιορίζεται από τα εξής κυρίως στοιχεία, τα οποία προκύπτουν από τις απαντήσεις της ερώτησης 2 (παράγοντας 2). Έτσι κατά τους κατοίκους η περιοχή του ιστορικού κέντρου στην πόλη της Βέροιας προσδιορίζεται κυρίως ως :
 - η περιοχή με τη μεγαλύτερη συγκέντρωση παραδοσιακών και διατηρητέων κτιρίων, άποψη που συγκεντρώνει το 66 % των απαντήσεων

- η περιοχή όπου υπάρχουν ολοκληρωμένες συνοικίες με ιδιαίτερο παραδοσιακό και ιστορικό ενδιαφέρον, άποψη που συγκεντρώνει το 62 % των απαντήσεων
 - η περιοχή με διαδρομές / πεζοδρόμους με παραδοσιακό χαρακτήρα ή ιστορικό ενδιαφέρον, άποψη που συγκεντρώνει το 32 % των απαντήσεων
 - η περιοχή όπου διάσπαρτα υπάρχουν παλιά και παραδοσιακά κτίρια, άποψη που συγκεντρώνει το 30 % των απαντήσεων
 - η περιοχή με διάφορα τοπόσημα, άποψη που επίσης συγκεντρώνει το 30 % των απαντήσεων
 - η περιοχή με ιστορικές και παραδοσιακές πλατείες, άποψη που συγκεντρώνει το 12 % των απαντήσεων
- (πίνακας 16 – γράφημα 16)

Γράφημα 16 : Απαντήσεις ομάδας κατοίκων στην Ερώτηση 2

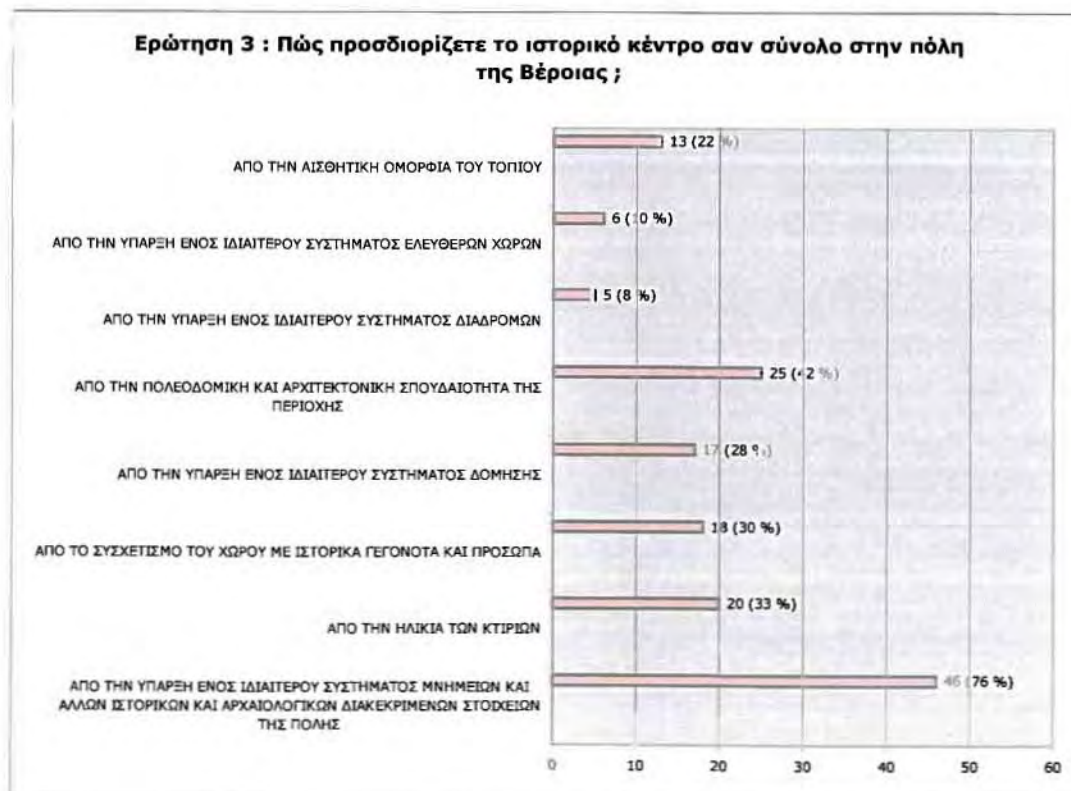

3. Το ιστορικό κέντρο ως σύνολο μπορεί να προσδιοριστεί από τα παρακάτω στοιχεία, δηλαδή αυτό που προκύπτουν από τις απαντήσεις της ερώτησης 3 (παράγοντας 3). Έτσι κατά τους κατοίκους το ιστορικό κέντρο ως σύνολο στην πόλη της Βέροιας προσδιορίζεται κυρίως από:
- την ύπαρξη ενός ιδιαίτερου συστήματος μνημείων και άλλων ιστορικών και αρχαιολογικών διακεκριμένων στοιχείων της πόλης

(π.χ. κάστρα, ναοί, αγορά, θέατρο), άποψη που συγκεντρώνει το 76 % των απαντήσεων

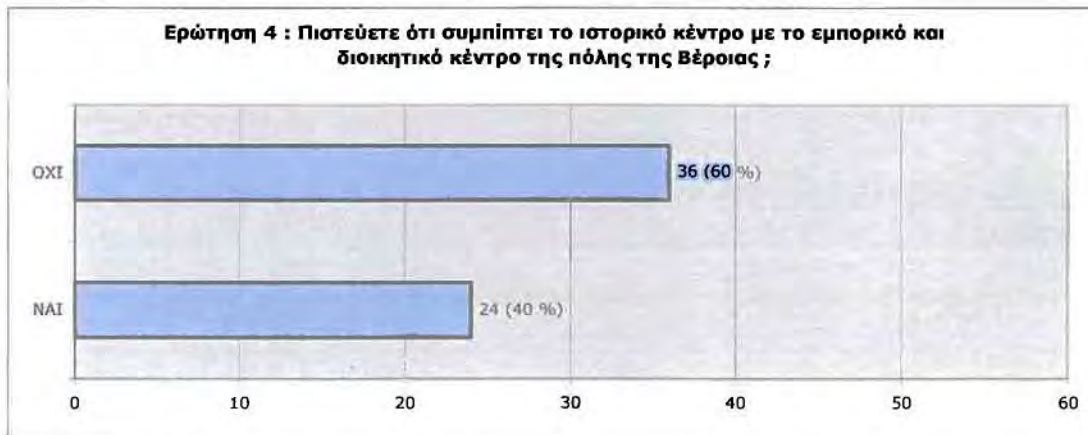
- την πολεοδομική και αρχιτεκτονική σπουδαιότητα της περιοχής, άποψη που συγκεντρώνει το 42 % των απαντήσεων
 - την ηλικία των κτιρίων, άποψη που συγκεντρώνει το 33 % των απαντήσεων
 - το συσχετισμό του χώρου με ιστορικά γεγονότα και πρόσωπα, άποψη που συγκεντρώνει το 30 % των απαντήσεων
 - την ύπαρξη ενός ιδιαίτερου συστήματος δόμησης, άποψη που συγκεντρώνει το 28 % των απαντήσεων
 - την αισθητική ομορφιά του τοπίου, άποψη που συγκεντρώνει το 22 % των απαντήσεων
 - την ύπαρξη ενός ιδιαίτερου συστήματος ελεύθερων χώρων (π.χ. πλατείες, κοινόχρηστοι χώροι), άποψη που συγκεντρώνει το 10 % των απαντήσεων
 - την ύπαρξη ενός ιδιαίτερου συστήματος διαδρομών, άποψη που συγκεντρώνει το 8 % των απαντήσεων
- (γράφημα 17)

Γράφημα 17 : Απαντήσεις ομάδας κατοίκων στην Ερώτηση 3

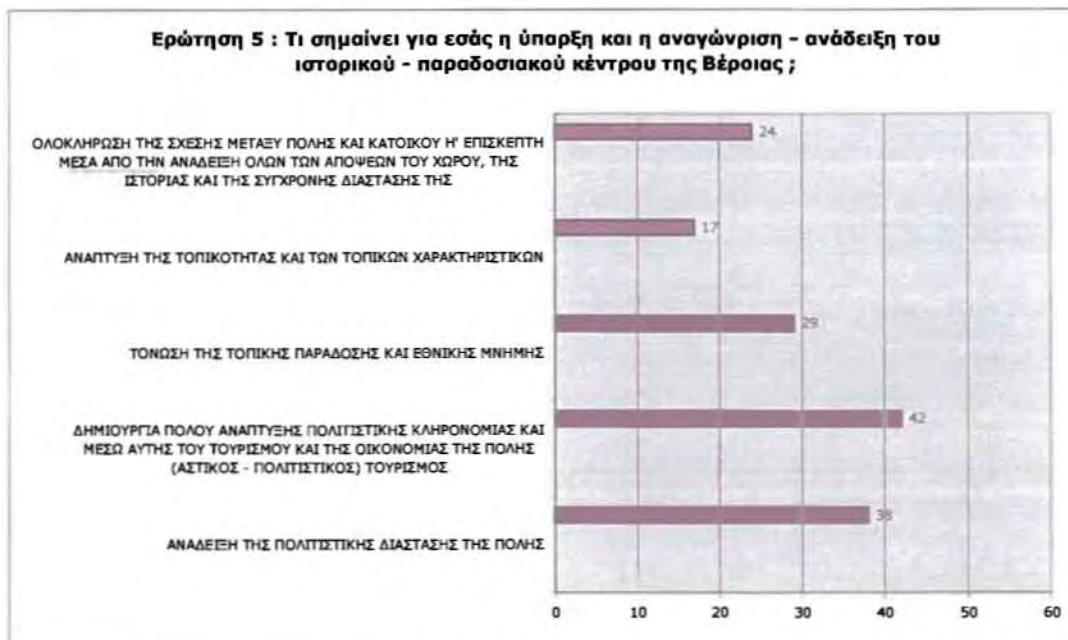
4. Στο ερώτημα 4 (παράγοντας 4) για το εάν το ιστορικό κέντρο της Βέροιας συμπίπτει με το εμπορικό και διοικητικό κέντρο οι απαντήσεις της ομάδας των κατοίκων διαφέρουν σημαντικά. Μάλιστα η άποψη ότι το ιστορικό κέντρο στην πόλη της Βέροιας δεν συμπίπτει με το εμπορικό και διοικητικό κέντρο της πόλης πλειοψηφεί με 60 % έναντι της άποψης ότι το ιστορικό κέντρο συμπίπτει με το εμπορικό και διοικητικό κέντρο της πόλης της Βέροιας με 40 % (γράφημα 18).

Γράφημα 18 : Απαντήσεις ομάδας κατοίκων στην Ερώτηση 4

5. Οι απαντήσεις στο ερώτημα 5 (παράγοντας 5), δηλαδή στο τι σημαίνει η ύπαρξη, αναγνώριση και ανάδειξη του ιστορικού – παραδοσιακού κέντρου της Βέροιας είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσες. Από τις απαντήσεις αυτές φαίνεται ότι η ανάδειξη του ιστορικού κέντρου της Βέροιας σημαίνει :
- δημιουργία πόλου ανάπτυξης της πολιτιστικής κληρονομιάς και μέσω αυτής του τουρισμού και της οικονομίας της πόλης (αστικός τουρισμός), άποψη που συγκεντρώνει το 70 % των απαντήσεων
 - ανάδειξη της πολιτιστικής διάστασης της πόλης, άποψη που συγκεντρώνει το 63 % των απαντήσεων
 - τόνωση της τοπικής παράδοσης, άποψη που συγκεντρώνει το 48 % των απαντήσεων
 - ολοκλήρωση της σχέσης μεταξύ πόλης και κατοίκου – επισκέπτη μέσα από την ανάδειξη όλων των απόψεων του χώρου, της ιστορίας και της σύγχρονης διάστασής της, άποψη που συγκεντρώνει το 40 % των απαντήσεων
 - ανάπτυξη της τοπικότητας και των τοπικών χαρακτηριστικών, άποψη που συγκεντρώνει το 28 % των απαντήσεων (γράφημα 19)

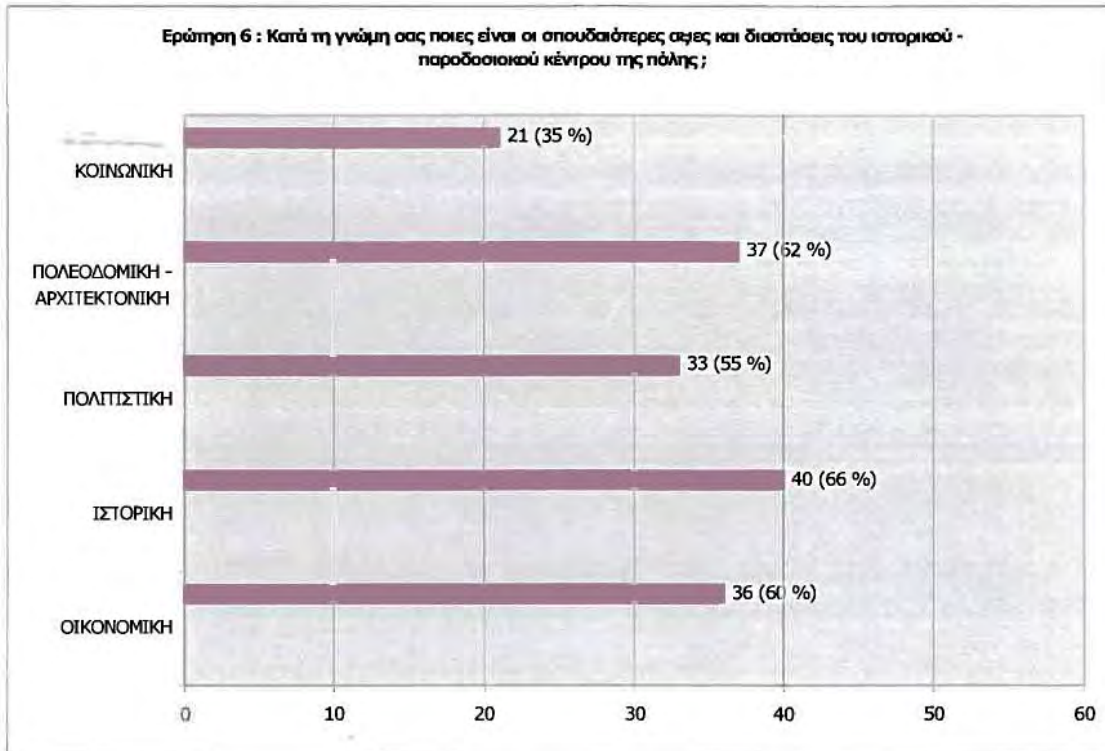
Γράφημα 19 : Απαντήσεις ομάδας κατοίκων στην Ερώτηση 5

6. Τέλος, στην ερώτηση 6 (παράγοντας 6) προσδιορισμού των αξιών και των διαστάσεων του ιστορικού κέντρου της Βέροιας φαίνεται ότι οι κάτοικοι αναγνωρίζουν τις ακόλουθες αξίες - διαστάσεις που παρατίθενται με σειρά προτίμησης :

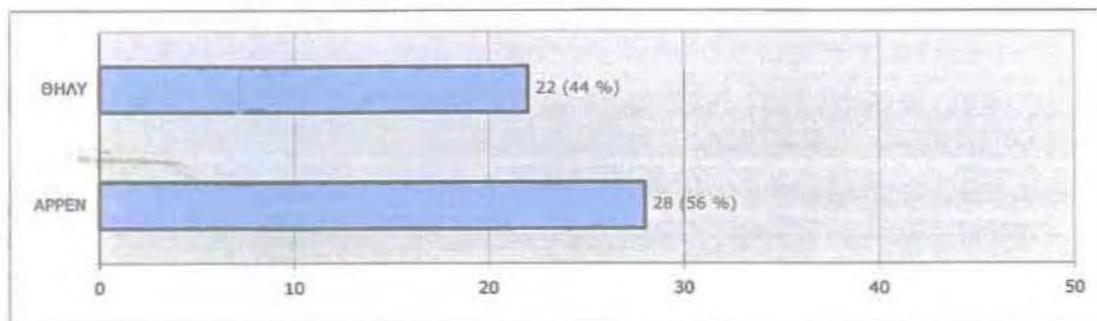
- ιστορική, άποψη που συγκεντρώνει το 66 % των απαντήσεων
- πολεοδομική - αρχιτεκτονική, άποψη που συγκεντρώνει το 62 % των απαντήσεων
- οικονομική, άποψη που συγκεντρώνει το 60 % των απαντήσεων
- πολιτιστική, άποψη που συγκεντρώνει το 55 % των απαντήσεων
- κοινωνική, άποψη που συγκεντρώνει το 35 % των απαντήσεων (πίνακας 20 - γράφημα 20)

Γράφημα 20 : Απαντήσεις ομάδας κατοίκων στην Ερώτηση 6

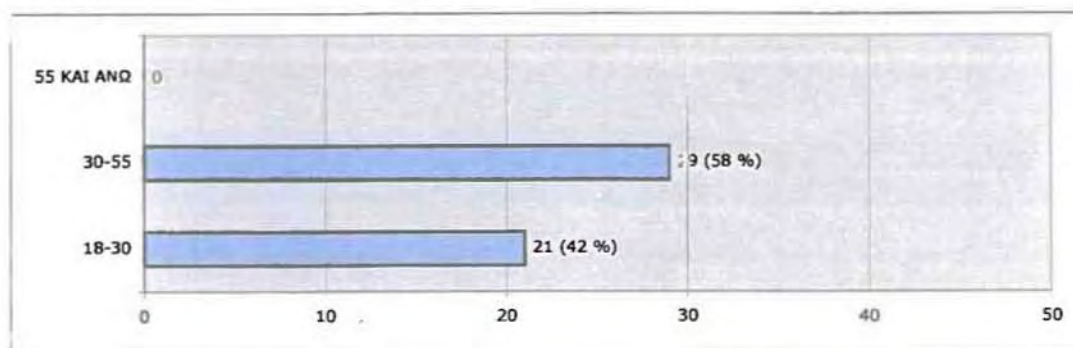

Τα γραφήματα 21 - 24 περιέχουν τα στοιχεία της ομάδας των επισκεπτών - τουριστών όσον αφορά το φύλο, την ηλικία, την επαγγελματική κατάσταση και το επίπεδο των σπουδών των ανταποκριτών. Παρατηρούμε ότι ως προς το φύλο οι άνδρες υπερτερούν των γυναικών με πλειοψηφία (56 % άνδρες και 44 % γυναίκες). Ως προς την ηλικία έχουμε μόνο δύο ομάδες, την ηλικιακή ομάδα των 30 - 55 ετών που έχει την πλειοψηφία με 58 % και αυτή των 18 - 30 με 42 %. Ως προς την επαγγελματική κατάσταση οι εργαζόμενοι στο δημόσιο τομέα έχουν την πλειοψηφία με 80 %, ακολουθούν οι εργαζόμενοι στον ιδιωτικό τομέα με 10 %, οι ελεύθεροι επαγγελματίες με 6 % και οι συνταξιούχοι / άνεργοι με 4 %. Ως προς το επίπεδο σπουδών οι απόφοιτοι ανώτατης εκπαίδευσης υπερτερούν με 70 % έναντι των αποφοίτων Γυμνασίου - Λυκείου με 30 %.

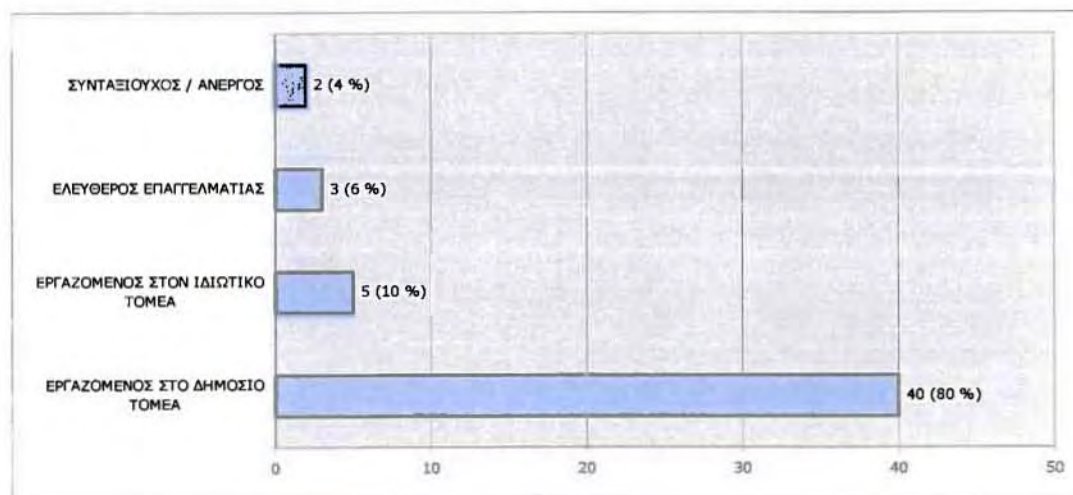
Γράφημα 21 : Φύλο ομάδας επισκεπτών - τουριστών

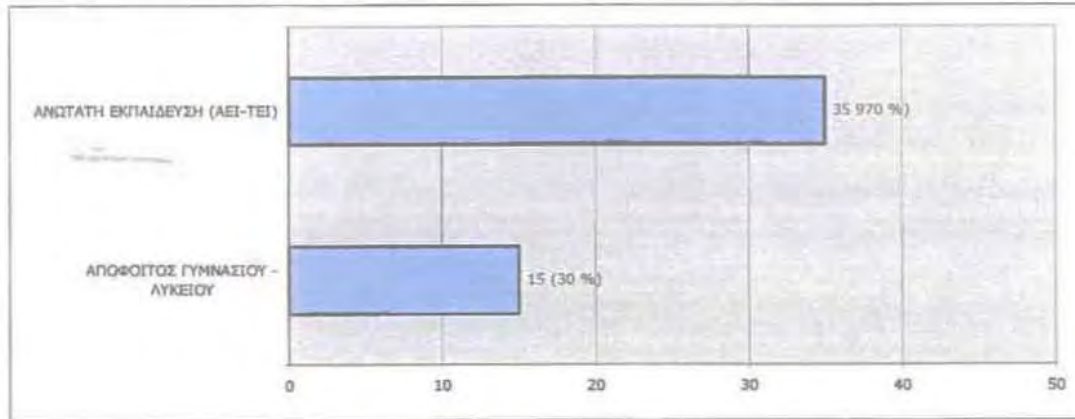
Γράφημα 22 : Ηλικία ομάδας επισκεπτών - τουριστών

Γράφημα 23 : Επαγγελματική κατάσταση ομάδας επισκεπτών - τουριστών

Γράφημα 24 : Επίπεδο σπουδών ομάδας επισκεπτών - τουριστών

Τα γραφήματα 25 – 30 περιλαμβάνουν τις απαντήσεις της ομάδας των επισκεπτών – τουριστών στις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου. Από τα δεδομένα αυτά παρατηρούμε τα εξής :

1. Η απόλυτη πλειοψηφία των τουριστών έχει τη γνώμη ότι η Βέροια έχει ιστορικό κέντρο το οποίο μπορεί να προσδιορισθεί και να αναδειχθεί (γράφημα 25).

Γράφημα 25 :Απαντήσεις ομάδας επισκεπτών - τουριστών στην Ερώτηση 1

2. Η περιοχή του ιστορικού κέντρου προσδιορίζεται από τα εξής κυρίως στοιχεία, τα οποία προκύπτουν από τις απαντήσεις της ερώτησης 2 (παράγοντας 2). Έτσι κατά τους επισκέπτες τουρίστες η περιοχή του ιστορικού κέντρου στην πόλη της Βέροιας προσδιορίζεται κυρίως ως :
 - η περιοχή με τη μεγαλύτερη συγκέντρωση παραδοσιακών και διατηρητέων κτιρίων, άποψη που συγκεντρώνει το 70 % των απαντήσεων
 - η περιοχή όπου υπάρχουν ολοκληρωμένες συνοικίες με ιδιαίτερο παραδοσιακό και ιστορικό ενδιαφέρον, άποψη που συγκεντρώνει το 50 % των απαντήσεων

- η περιοχή με διαδρομές / πεζοδρόμους με παραδοσιακό χαρακτήρα ή ιστορικό ενδιαφέρον, άποψη που συγκεντρώνει το 40 % των απαντήσεων
- η περιοχή με διάφορα τοπόσημα, άποψη που συγκεντρώνει το 22 % των απαντήσεων
- η περιοχή όπου διάσπαρτα υπάρχουν παλιά και παραδοσιακά κτίρια, άποψη που επίσης συγκεντρώνει το 22 % των απαντήσεων
- η περιοχή με ιστορικές και παραδοσιακές πλατείες, άποψη που συγκεντρώνει το 16 % των απαντήσεων
(γράφημα 26)

Γράφημα 26 :Απαντήσεις ομάδας επισκεπτών - τουριστών στην Ερώτηση 2

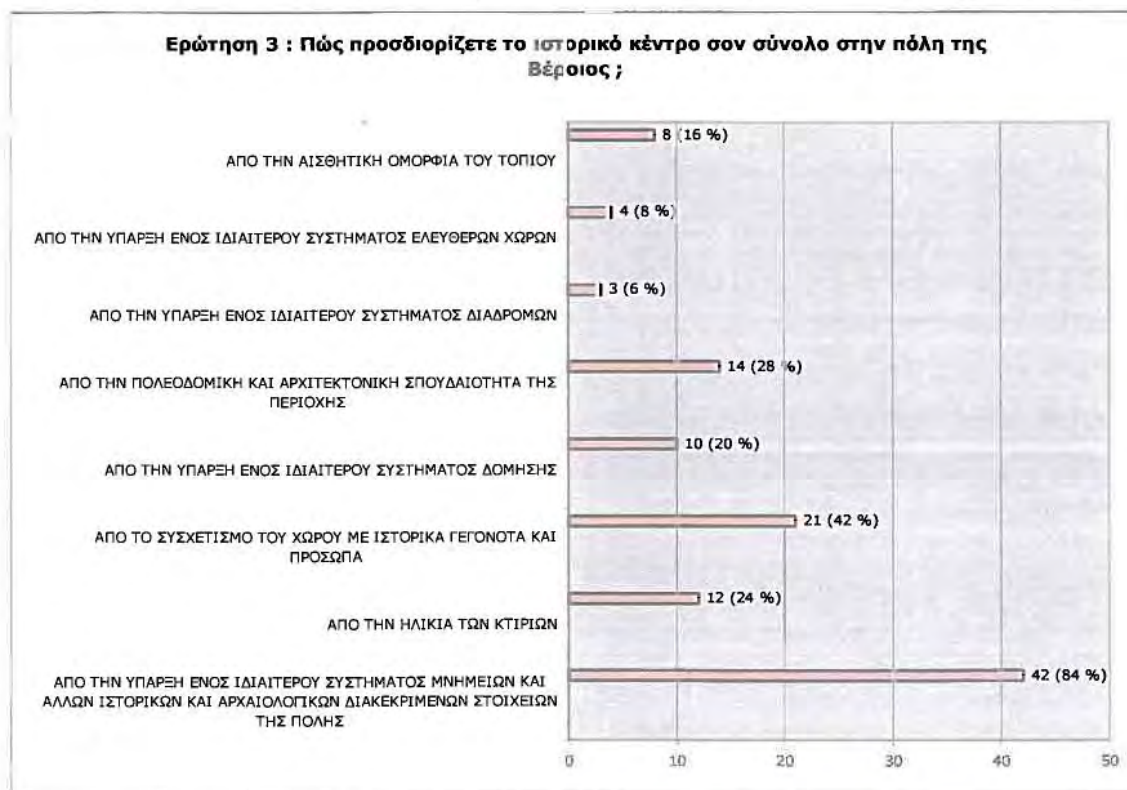

3. Το ιστορικό κέντρο ως σύνολο μπορεί να προσδιοριστεί από τα παρακάτω στοιχεία, δηλαδή αυτά που προκύπτουν από τις απαντήσεις της ερώτησης 3 (παράγοντας 3). Έτσι κατά τους επισκέπτες – τουρίστες το ιστορικό κέντρο ως σύνολο στην πόλη της Βέροιας προσδιορίζεται από :

- την ύπαρξη ενός ιδιαίτερου συστήματος μνημείων και άλλων ιστορικών και αρχαιολογικών διακεκριμένων στοιχείων της πόλης (π.χ. κάστρα, ναοί, αγορά, θέατρο), άποψη που συγκεντρώνει το 84 % των απαντήσεων
- το συσχετισμό του χώρου με ιστορικά γεγονότα και πρόσωπα, άποψη που συγκεντρώνει το 42 % των απαντήσεων
- την πολεοδομική και αρχιτεκτονική σπουδαιότητα της περιοχής, άποψη που συγκεντρώνει το 28 % των απαντήσεων

- την ηλικία των κτιρίων, άποψη που συγκεντρώνει το 24 % των απαντήσεων
- την ύπαρξη ενός ιδιαίτερου συστήματος δόμησης, άποψη που συγκεντρώνει το 20 % των απαντήσεων
- την αισθητική ομορφιά του τοπίου, άποψη που συγκεντρώνει επίσης το 16 % των απαντήσεων
- την ύπαρξη ενός ιδιαίτερου συστήματος ελεύθερων χώρων (π.χ. πλατείες, κοινόχρηστοι χώροι), άποψη που συγκεντρώνει το 8 % των απαντήσεων
- την ύπαρξη ενός ιδιαίτερου συστήματος διαδρομών, άποψη που συγκεντρώνει το 6 % των απαντήσεων
(πίνακας 27 – γράφημα 27)

Γράφημα 27 :Απαντήσεις ομάδας επισκεπτών - τουριστών στην Ερώτηση 3

4. Στο ερώτημα 4 (παράγοντας 4) για το εάν το ιστορικό κέντρο της Βέροιας συμπίπτει με το εμπορικό και διοικητικό κέντρο οι απαντήσεις της ομάδας των τουριστών διαφέρουν σημαντικά. Μάλιστα εδώ η άποψη ότι το ιστορικό κέντρο στην πόλη της Βέροιας συμπίπτει με το εμπορικό και διοικητικό κέντρο της πόλης πλειοψηφεί με 52 % έναντι της άποψης ότι το ιστορικό κέντρο δεν συμπίπτει με το εμπορικό και διοικητικό κέντρο της πόλης της Βέροιας με 48 % (γράφημα 28).

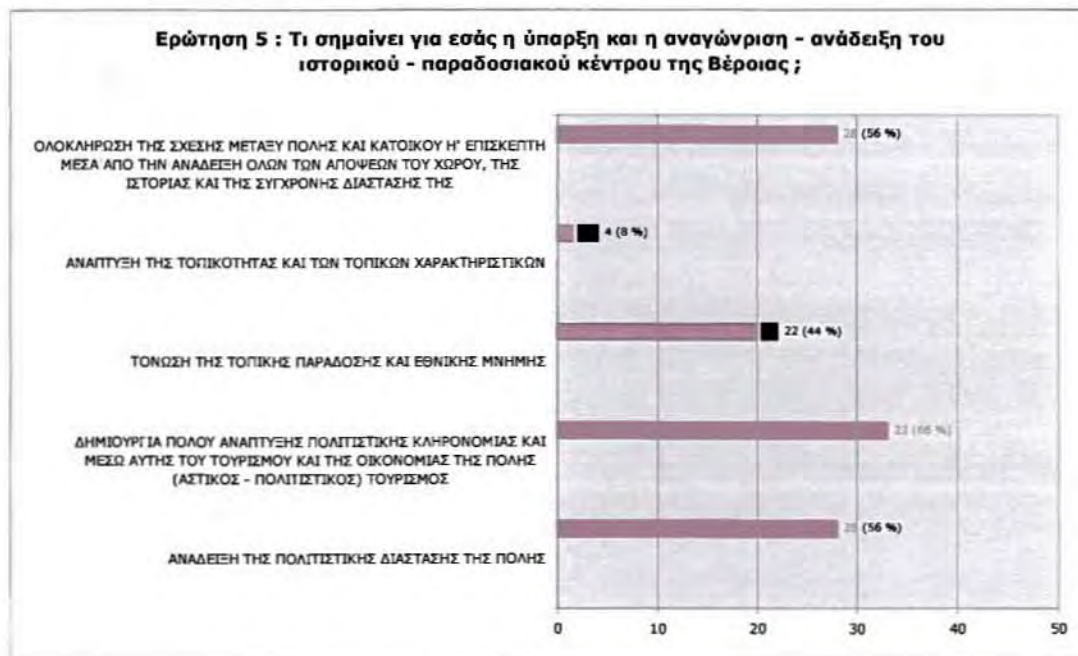
Γράφημα 28 :Απαντήσεις ομάδας επισκεπτών - τουριστών στην Ερώτηση 4

5. Οι απαντήσεις στο ερώτημα 5 (παράγοντας 5), δηλαδή στο τι σημαίνει η ύπαρξη, αναγνώριση και ανάδειξη του ιστορικού – παραδοσιακού κέντρου της Βέροιας είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσες. Από τις απαντήσεις αυτές φαίνεται ότι η ανάδειξη του ιστορικού κέντρου της Βέροιας σημαίνει :

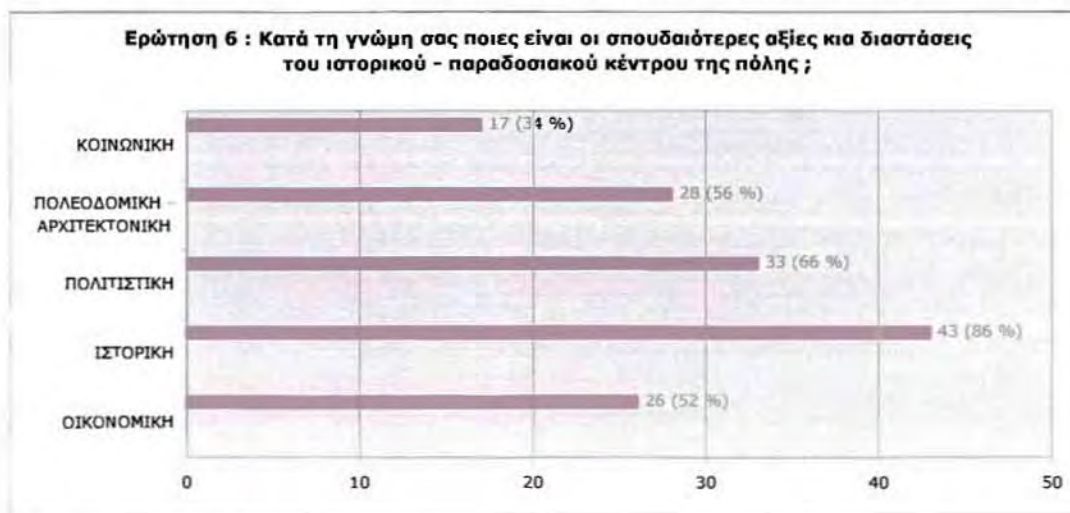
- δημιουργία πόλου ανάπτυξης της πολιτιστικής κληρονομιάς και μέσω αυτής του τουρισμού και της οικονομίας της πόλης (αστικός τουρισμός), άποψη που συγκεντρώνει το 67 % των απαντήσεων
 - ολοκλήρωση της σχέσης μεταξύ πόλης και κατοίκου – επισκέπτη μέσα από την ανάδειξη όλων των απόψεων του χώρου, της ιστορίας και της σύγχρονης διάστασής της, άποψη που συγκεντρώνει το 56 % των απαντήσεων
 - ανάδειξη της πολιτιστικής διάστασης της πόλης, άποψη που επίσης συγκεντρώνει το 56 % των απαντήσεων
 - τόνωση της τοπικής παράδοσης, άποψη που συγκεντρώνει το 44 % των απαντήσεων
 - ανάπτυξη της τοπικότητας και των τοπικών χαρακτηριστικών, άποψη που συγκεντρώνει το 8 % των απαντήσεων
- (γράφημα 29)

Γράφημα 29 :Απαντήσεις ομάδας επισκεπτών - τουριστών στην Ερώτηση 5

6. Τέλος, στην ερώτηση 6 (παράγοντας 6) προσδιορισμού των αξιών και των διαστάσεων του ιστορικού κέντρου της Βέροιας φαίνεται ότι οι επισκέπτες - τουρίστες αναγνωρίζουν τις ακόλουθες αξίες - διαστάσεις :
- ιστορική, άποψη που συγκεντρώνει το 86 % των απαντήσεων
 - πολιτιστική, άποψη που συγκεντρώνει το 66 % των απαντήσεων
 - πολεοδομική - αρχιτεκτονική, άποψη που συγκεντρώνει το 56 % των απαντήσεων
 - οικονομική, άποψη που συγκεντρώνει το 52 % των απαντήσεων
 - κοινωνική, άποψη που συγκεντρώνει το 34 % των απαντήσεων (γράφημα 30)

Γράφημα 30 :Απαντήσεις ομάδας επισκεπτών - τουριστών στην Ερώτηση 6

Το δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου που περιλάμβανε το χάρτη 9 πάνω στον οποίο οι ανταποκριτές καλούνται να σχεδιάσουν την περιοχή που οι ίδιοι θεωρούσαν ότι αποτελεί το ιστορικό κέντρο της Βέροιας παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Στο χάρτη 10 φαίνεται η περιοχή που αποτελεί το ιστορικό κέντρο της πόλης της Βέροιας σύμφωνα με την ομάδα των κατοίκων. Έτσι το ιστορικό κέντρο σύμφωνα με τη γνώμη των κατοίκων περιλαμβάνει την περιοχή που περικλείεται από τις οδούς Ελιάς - Παστέρ - 28^{ης} Οκτωβρίου - Ανοιξεως - Θωμαΐδου - Καραϊσκάκη - Μπότσαρη - Αντ. Σιορμανωλάκη - Μαυρομιχάλη - Βερόης - (όχθη ποταμού Τριπόταμου) - Δημοσθένους - Μ. Αλεξάνδρου - Βενιζέλου. Στο χάρτη 11 φαίνεται η περιοχή που αποτελεί το ιστορικό κέντρο της πόλης της Βέροιας σύμφωνα με την ομάδα των επισκεπτών - τουριστών. Έτσι εδώ το ιστορικό κέντρο περικλείεται από τις οδούς Ελιάς - Παστέρ - 28^{ης} Οκτωβρίου - Ανοιξεως - Θωμαΐδου - Εθνικής Αντίστασης - Ελευθερίας - Μητροπόλεως. Τέλος, στο χάρτη 12 φαίνεται η περιοχή που αποτελεί το ιστορικό κέντρο με βάση τις απαντήσεις του συνόλου των ανταποκριτών. Έτσι το ιστορικό κέντρο που προκύπτει από την αντιληπτική μέθοδο περικλείεται από τις οδούς Ελιάς - Παστέρ - 28^{ης} Οκτωβρίου - Ανοιξεως - Θωμαΐδου - Καραϊσκάκη - Μπότσαρη - Αντ. Σιορμανωλάκη - Μαυρομιχάλη - Βερόης - (όχθη ποταμού Τριπόταμου) - Δημοσθένους - Μ. Αλεξάνδρου - Βενιζέλου, όπως φαίνεται στο χάρτη 13.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει να δούμε και να ερμηνεύσουμε τα αποτελέσματα και των δύο μεθόδων και να τα συγκρίνουμε μεταξύ τους για να βγάλουμε τα ανάλογα συμπεράσματα. Η σύγκριση αυτή ακολουθεί στο επόμενο κεφάλαιο.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- ΚΟΙΤΩΝΙΑΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ
- ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΤΙΡΙΑΣ
- ΠΥΛΩΝ ΠΑΤΗΣ
- ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΠΛΑΤΕΙΑΣ
- ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ
- ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ
- ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ
- ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ
- ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ
- ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ
- ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ
- ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ
- ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ
- ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ
- ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ
- ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ
- ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

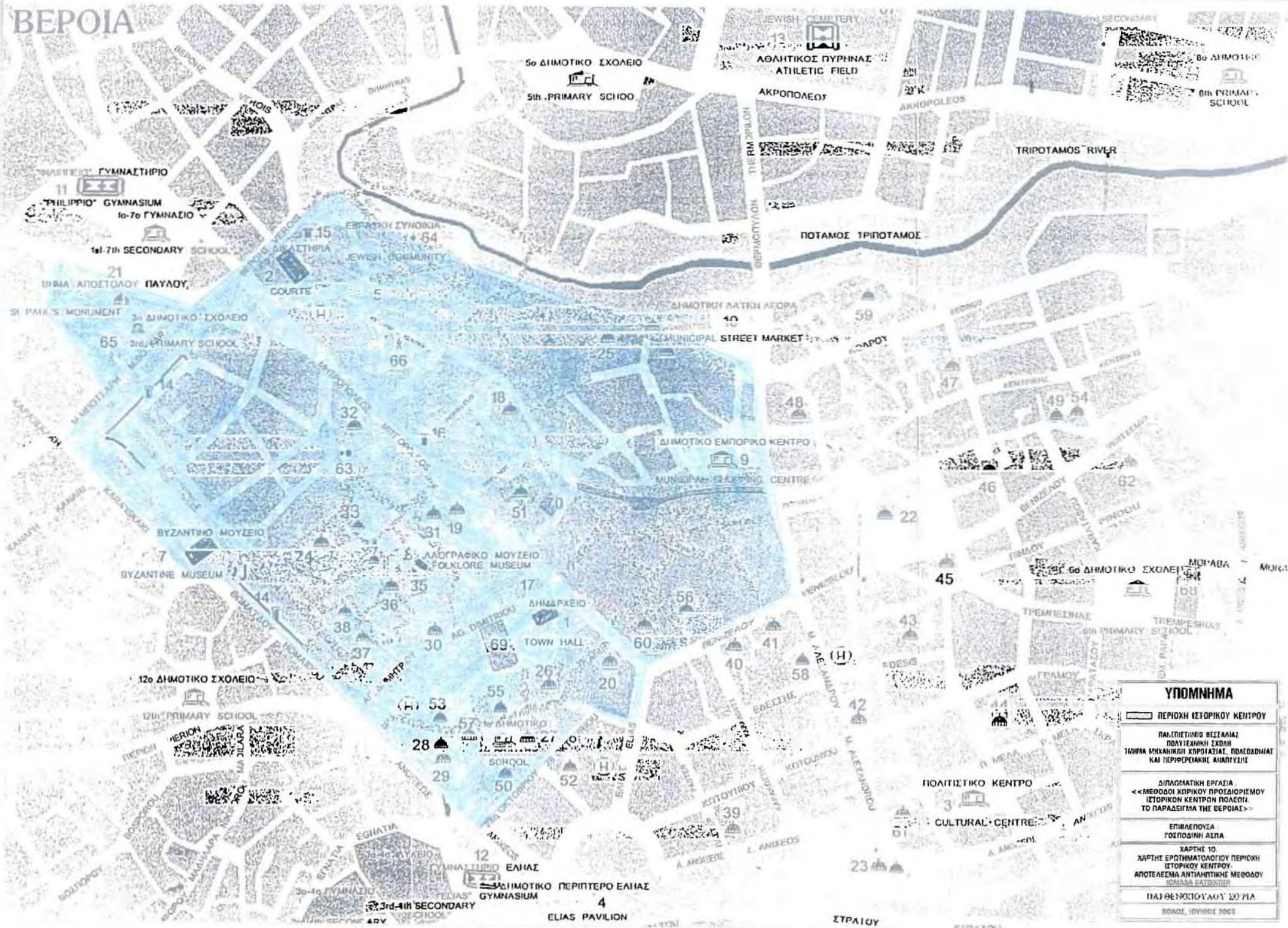
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΣΧΕΔΙΟ
ΤΗΣ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
<<ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΗΣ ΠΛΑΤΕΙΑΣ ΤΗΣ ΣΕΡΒΙΑΣ>>

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΣΧΕΔΙΟ
ΣΑΡΤΗΣ 09:
ΕΡΕΥΝΗΤΟΛΟΓΙΟΥ

ΠΑΡΕΝΟΠΟΥΛΟΥ ΣΟΦΙΑ
ΙΟΥΝΙΟΣ 2009

ΒΕΡΟΙΑ

ΥΠΟΜΗΝΙΑ

ΠΕΡΙΟΧΗ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ

ΠΑΛΕΟΤΕΡΙΟ ΒΕΣΣΑΛΙΑΣ
 ΠΡΩΤΕΥΣΗΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ
 ΤΑΦΗΡΑ ΚΥΚΛΟΝΙΚΗΣ ΧΡΟΙΑΣΤΙΑΣ, ΠΑΡΑΘΑΝΙΑΣ
 ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

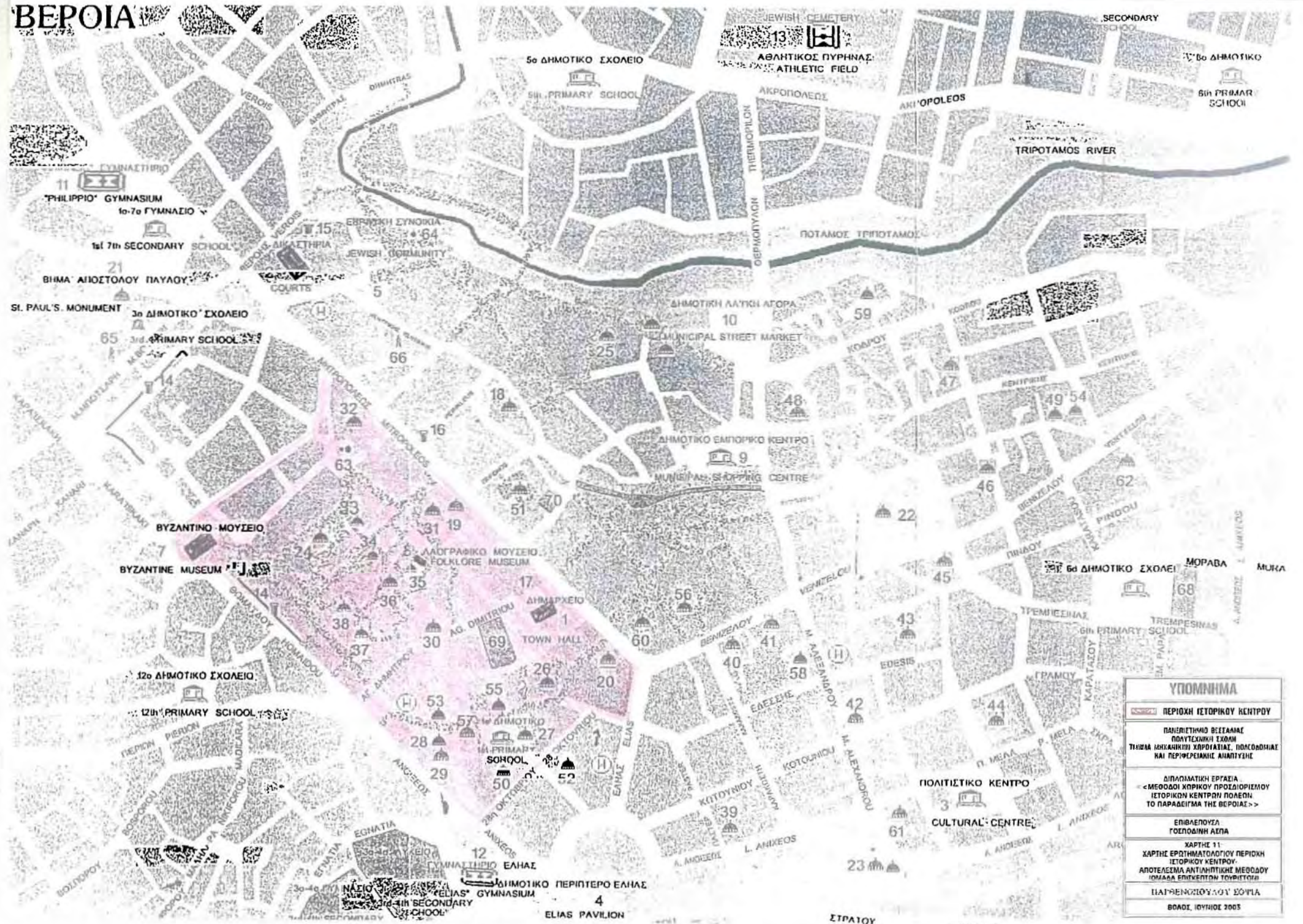
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
 «<ΜΕΘΩΔΟΙ ΧΡΗΡΙΚΟΥ ΠΡΟΒΟΛΙΣΜΟΥ
 ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΠΟΛΕΩΣ
 ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ>>

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ
 ΓΟΣΠΟΙΩΝΗ ΑΣΠΑ

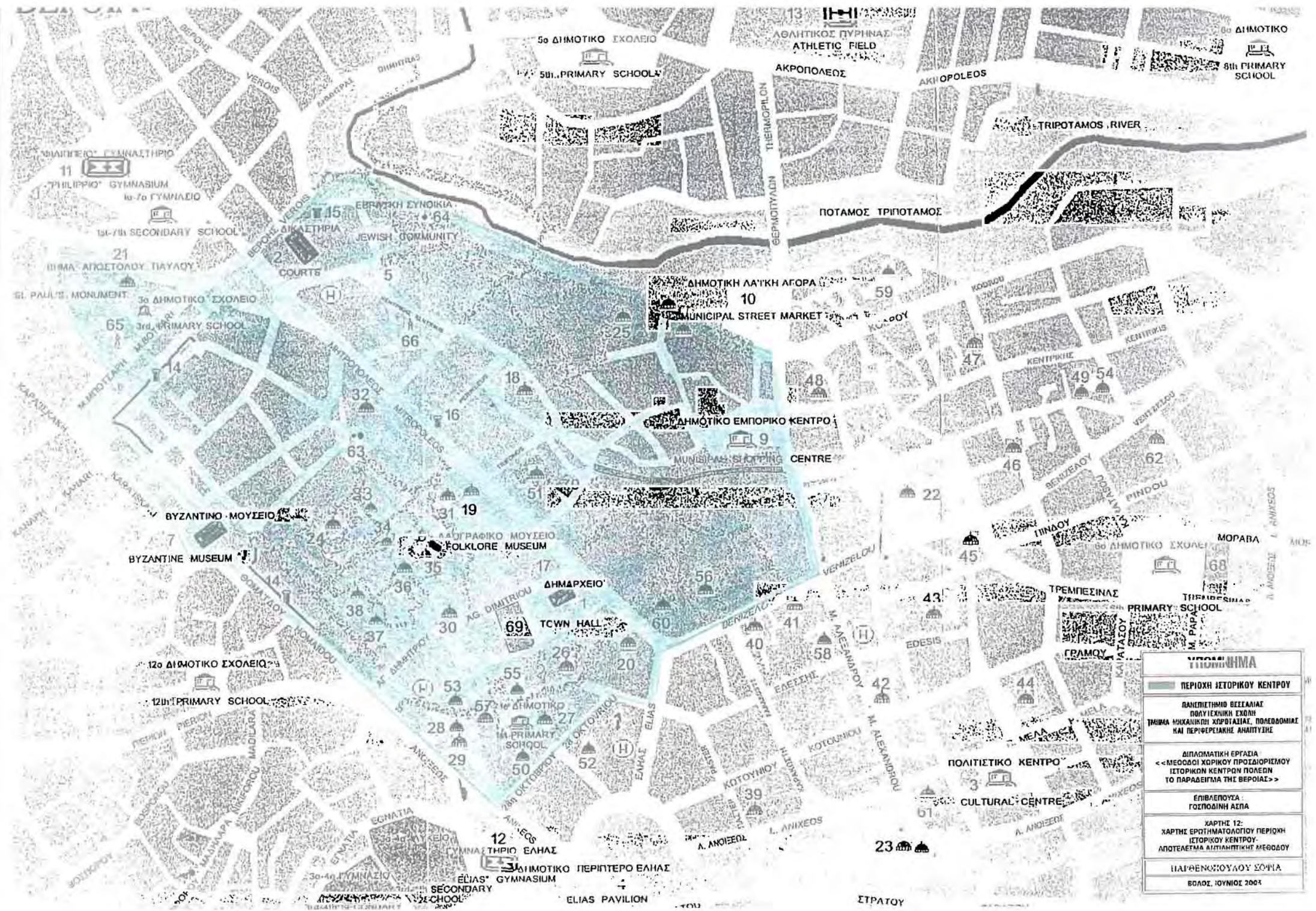
ΧΑΡΤΗΣ 10
 ΧΑΡΤΗΣ ΕΡΕΥΝΗΜΑΤΟΣ/ΣΤΟΥ ΠΕΡΙΟΧΗ
 ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ
 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΑΝΤΙΛΗΠΤΙΚΗΣ ΜΕΘΩΔΟΥ
 ΚΟΥΜΑΝΑ ΚΑΤΣΙΩΣ

ΠΑΥ ΒΕΝΕΤΟΥ/ΓΙΑΟΥΣ 20 ΠΛΑ

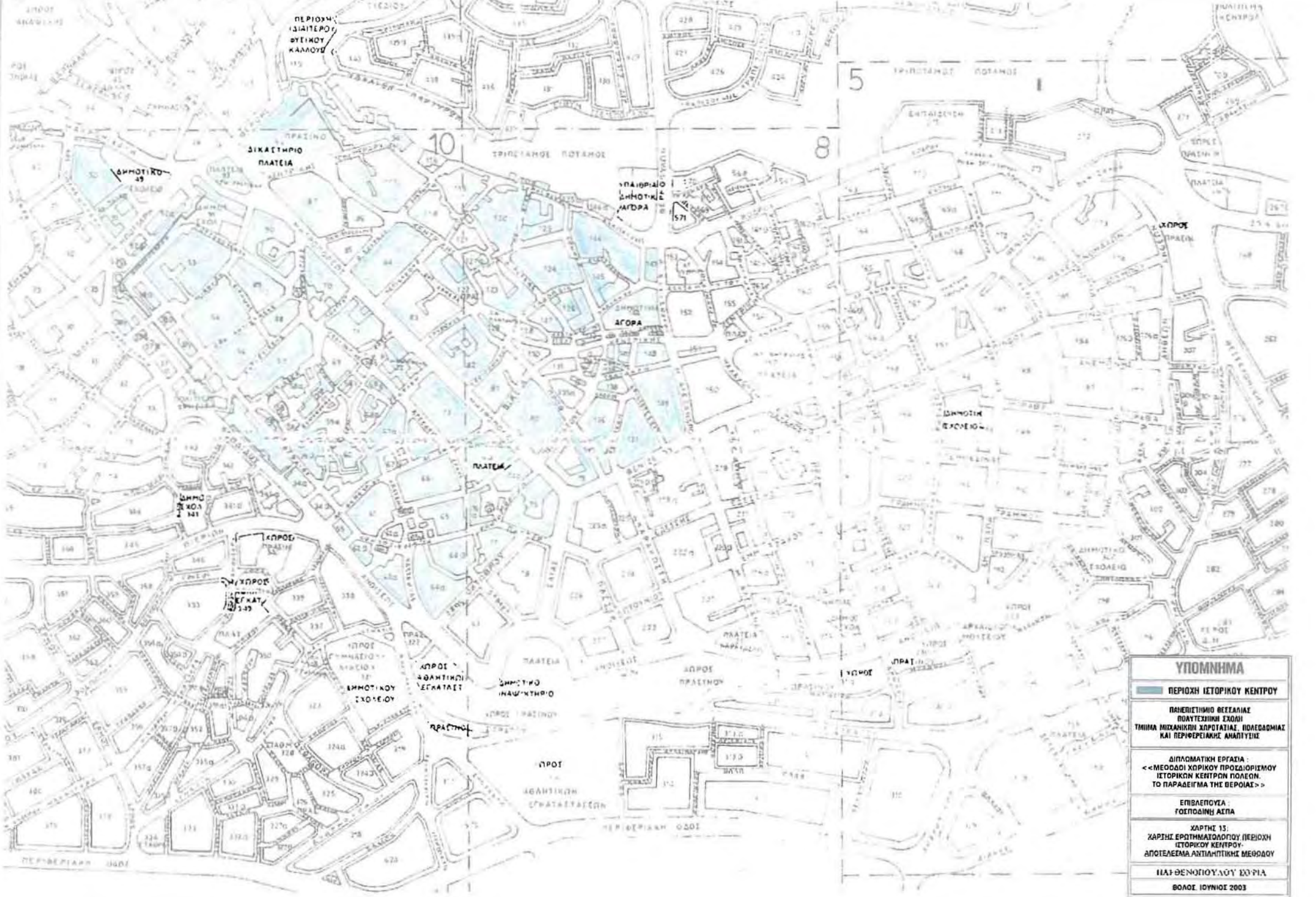
ΒΕΡΟΙΑ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2005

ΥΠΟΜΝΗΜΑ	
	ΠΕΡΙΟΧΗ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑΣ, ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	
ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΕΡΓΑΣΙΑ <ΜΕΘΟΔΟΙ ΚΩΦΙΚΟΥ ΠΡΟΣΔΟΡΙΣΜΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΤΟ ΠΑΡΑΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ>	
ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΓΟΠΟΔΩΝ ΛΕΩΝ	
ΧΑΡΤΗΣ 11- ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ ΠΕΡΙΟΧΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΤΟ ΠΑΡΑΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ	
ΠΑΤΡΗΣΙΟΝΟΜΑΤΩΝ ΣΟΦΙΑ	
ΒΟΛΑΣ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2003	

ΥΠΟΜΟΝΗΜΑ	
	ΠΕΡΙΟΧΗ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΒΕΣΣΑΛΙΑΣ ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΩΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΑ ΕΡΓΑΣΙΑ <<ΜΕΘΟΔΟΙ ΧΩΡΙΚΟΥ ΠΡΟΩΡΙΣΜΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ>>	
ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: ΓΟΣΠΟΔΙΝΗ ΑΣΠΑ	
ΧΑΡΤΗΣ 12: ΧΑΡΤΗΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ- ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΑΣΠΑΝΤΙΚΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ	
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΣΧΗΜΑΤΟΣ ΒΟΛΟΣ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2004	

ΥΠΟΜΗΝΗΜΑ
<p>ΠΕΡΙΟΧΗ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ</p> <p>ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΠΑΥΣΑΝΕΙΟΝ ΣΧΟΛΗ ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΧΡΩΤΟΤΕΧΝΙΑΣ, ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p> <p>ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ: <<ΜΕΘΟΔΟΙ ΧΩΡΙΚΟΥ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ>></p> <p>ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΓΟΣΠΟΔΙΝΗ ΑΣΠΑ</p> <p>ΧΑΡΤΗΣ 15: ΧΑΡΤΗΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ ΠΕΡΙΟΧΗ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΑΥΤΟΠΑΝΤΙΚΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ</p> <p>ΠΑΡΑΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΣΧΗΜΑΤΟΣ ΒΟΛΟΣ ΙΟΥΝΙΟΣ 2003</p>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9ο

ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΔΥΟ ΜΕΘΟΔΩΝ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

9.1. Ερμηνεία των αποτελεσμάτων που προέκυψαν μέσω της συντακτικής μεθόδου

Σύμφωνα με τη συντακτική ανάλυση ο κύριος άξονας της πόλης, που είναι η οδός Μητροπόλεως, αποτελεί και τον άξονα, που έχει τον υψηλότερο βαθμό ενσωμάτωσης. Επί της οδού Μητροπόλεως βρίσκονται πολλές δημόσιες και δημοτικές υπηρεσίες, καθώς και εμπορικά καταστήματα και γραφεία. Ακόμη και οι άλλες οδοί όπως η Βενιζέλου, Μ. Μπότσαρη, Καραϊσκάκη, Θωμαΐδου και Ανοιξεως, αποτελούν κεντρικούς άξονες της πόλης, που επίσης εμφανίζουν υψηλό βαθμό ενσωμάτωσης.

Το εμπορικό και διοικητικό κέντρο πολλών σημερινών πόλεων συμπίπτει κυρίως με το ιστορικό τους κέντρο, δεδομένου ότι πολλές πόλεις χτίστηκαν πάνω στις παλιές και επεκτάθηκαν στη συνέχεια. Στην περίπτωση της πόλης της Βέροιας το εμπορικό και διοικητικό κέντρο της συμπίπτει με το αντίστοιχο ιστορικό. Πράγματι, εκατέρωθεν της οδού Μητροπόλεως, που αποτελεί κεντρικό άξονα της πόλης και τον άξονα με τον υψηλότερο βαθμό ενσωμάτωσης, βρίσκονται οι διατηρητέες συνοικίες της πόλης (Κυριώτισσα, Παναγία Δεξιά και Μπαρμπούτα). Ακόμη, ο πυρήνας ενσωμάτωσης έτσι όπως σχηματίζεται στην ουσία οριοθετεί τις διατηρητέες συνοικίες. Πιο συγκεκριμένα, οι διατηρητέες συνοικίες της Κυριώτισσας και της Παναγίας Δεξιάς οριοθετούνται από τις οδούς Μητροπόλεως, Μ. Μπότσαρη, Καραϊσκάκη, Θωμαΐδου – Ανοιξεως, που είναι άξονες με υψηλό βαθμό ενσωμάτωσης (εμφανίζονται με έντονο κόκκινο χρώμα), και η διατηρητέα συνοικία της Μπαρμπούτας οριοθετείται από τις οδούς Βερόης, Εβραίων Μαρτύρων και Μ. Αλεξάνδρου, που είναι άξονες με σχετικά υψηλό βαθμό ενσωμάτωσης (εμφανίζονται με πορτοκαλί χρώμα). Επίσης, οι οδοί Μ. Μπότσαρη, υψηλού βαθμού ενσωμάτωσης (έντονο κόκκινο χρώμα) και Μαυρομιχάλη, δρόμοι με σχετικά υψηλό βαθμό ενσωμάτωσης (πορτοκαλί χρώμα) οριοθετούν την περιοχή του Βήματος του Αποστόλου Παύλου, σημαντικό και μοναδικό ιστορικό μνημείο της πόλης της Βέροιας.

Από τα παραπάνω καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι ο πυρήνας ενσωμάτωσης, εκτός από το εμπορικό και διοικητικό κέντρο της πόλης της Βέροιας, μας προσδιορίζει και το ιστορικό της κέντρο. Επομένως, η εφαρμογή της Συντακτικής Θεωρίας του Β. Hillier στην περίπτωση της πόλης της Βέροιας για τον προσδιορισμό του εμπορικού – διοικητικού και ιστορικού κέντρου είχε το επιθυμητό για την παρούσα έρευνα αποτέλεσμα, τον προσδιορισμό του ιστορικού

κέντρου. Επαλήθευσε συνεπώς την αρχική υπόθεσή μας ότι με την παραπάνω μέθοδο μπορούμε να προσδιορίσουμε και το ιστορικό κέντρο των πόλεων. Ο χάρτης 7 απεικονίζει την περιοχή του ιστορικού κέντρου, όπως προκύπτει από την εφαρμογή της Συντακτικής Θεωρίας του B. Hillier.

9.2. Ερμηνεία των αποτελεσμάτων που προέκυψαν μέσω της αντιληπτικής μεθόδου

Από τα αποτελέσματα της έρευνας προκύπτει ότι όλοι οι ανταποκριτές, κάτοικοι και επισκέπτες – τουρίστες, θεωρούν ότι η πόλη της Βέροιας έχει ιστορικό κέντρο, το οποίο θα πρέπει να προσδιορισθεί, να οριοθετηθεί και να γίνουν προσπάθειες προστασίας και ανάδειξής του.

Όσον αφορά τώρα τα στοιχεία που θεωρούν οι ανταποκριτές ότι προσδιορίζουν την περιοχή του ιστορικού κέντρου, τόσο η ομάδα των κατοίκων όσο και η ομάδα των επισκεπτών – τουριστών θεωρούν ότι κυρίαρχα στοιχεία είναι η συγκέντρωση παραδοσιακών και διατηρητέων κτιρίων και οι ολοκληρωμένες συνοικίες με ιδιαίτερο παραδοσιακό και ιστορικό ενδιαφέρον. Πράγματι, στην πόλη της Βέροιας υπάρχουν ολοκληρωμένες διατηρητέες συνοικίες αυτές της Κυριώτισσας, της Παναγίας Δεξιάς και της Μπαρμπούτας, καθώς και πλήθος από αρχοντικά χτισμένα με χαρακτηριστική μνημειακή εμφάνιση και στοιχεία παραδοσιακής αρχιτεκτονικής. Στην προτίμηση των ανταποκριτών ακολουθεί το στοιχείο των πεζοδρόμων / διαδρομών με παραδοσιακό χαρακτήρα και ιστορικό ενδιαφέρον. Στην πόλη της Βέροιας, πολλοί δρόμοι έχουν πεζοδρομηθεί και κυρίως αυτοί στο εσωτερικό των διατηρητέων συνοικιών. Ακόμα υπάρχει και ο αρχαιολογικός περίπατος στο κέντρο της πόλης, ο οποίος συνδέει πολλά και αξιόλογα βυζαντινά μνημεία. Τέλος, στην πόλη της Βέροιας υπάρχουν λίγα τοπόσημα, όπως το ρολόι, στην πλατεία Ωρολογίου, και οι πλατείες που συναντάμε είναι λίγες και δεν έχουν παραδοσιακό ή ιστορικό χαρακτήρα. Γι' αυτό αυτά τα στοιχεία προσδιορισμού του ιστορικού κέντρου (τοπόσημα και πλατείες) ήρθαν τελευταία στις απαντήσεις τόσο των κατοίκων όσο και των επισκεπτών τουριστών.

Στην περίπτωση του προσδιορισμού του ιστορικού κέντρου της πόλης της Βέροιας ως συνόλου οι ανταποκριτές πιστεύουν πως κυρίαρχο στοιχείο είναι η ύπαρξη ενός ιδιαίτερου συστήματος μνημείων και άλλων ιστορικών και αρχαιολογικών διακεκριμένων στοιχείων της πόλης (π.χ. κάστρα, ναοί, αγορά, θέατρο). Στην πόλη της Βέροιας συναντάμε πολλά βυζαντινά μνημεία, κυρίως ναούς (51 σώζονται σήμερα), τμήματα του τείχους, το Βήμα του Αποστόλου Παύλου, καθώς επίσης και το Μύλο, όπου σήμερα στεγάζεται το μουσείο Βυζαντινού πολιτισμού. Στη συνέχεια η ιεράρχηση των προτιμήσεων αλλάζει στις ομάδες των ανταποκριτών. Η ομάδα των κατοίκων θεωρεί ότι σημαντικά στοιχεία

είναι (κατά σειρά προτίμησης) η πολεοδομική και αρχιτεκτονική σπουδαιότητα της περιοχής, η ηλικία των κτιρίων και ο συσχετισμός του χώρου με ιστορικά γεγονότα και πρόσωπα. Η άποψη της ομάδας των επισκεπτών – τουριστών διαφέρει. Εδώ (κατά σειρά προτίμησης πάλι), οι τελευταίοι θεωρούν ότι σημαντικά στοιχεία είναι πρώτα ο συσχετισμός του χώρου με ιστορικά γεγονότα και πρόσωπα, στη συνέχεια η πολεοδομική και η αρχιτεκτονική σπουδαιότητα της περιοχής και έπειτα η ηλικία των κτιρίων. Η διαφορά αυτή των απόψεων οφείλεται στο γεγονός ότι είναι σύνηθες το φαινόμενο στην Ελλάδα το ιστορικό κέντρο να συνδυάζεται στο μυαλό των περισσότερων με την περιοχή όπου έχουν συμβεί σημαντικά ιστορικά γεγονότα ή έχουν περάσει ή ζήσει σημαντικά ιστορικά πρόσωπα. Γι' αυτό και η ομάδα των επισκεπτών – τουριστών επέλεξε αυτό το στοιχείο. Όπως όμως είναι φυσικό, η ομάδα των κατοίκων γνωρίζει καλά την ιστορία του τόπου που κατοικεί και στην περίπτωση της Βέροιας οι κάτοικοι γνωρίζουν καλά ότι δεν υπάρχει στην ιστορική πορεία της πόλης τους κάποιο γεγονός ή πρόσωπο που να κάνει το στοιχείο αυτό του συσχετισμού του χώρου με ιστορικά γεγονότα ή πρόσωπα σημαντικό. Τελευταία στην προτίμηση, τόσο των κατοίκων όσο και των επισκεπτών – τουριστών έρχονται (κατά σειρά προτίμησης) το ιδιαίτερο σύστημα δόμησης, η αισθητική ομορφιά του κτιρίου, οι ελεύθεροι χώροι και το σύστημα διαδρομών.

Πολύ ενδιαφέρον έχει η άποψη των δύο ομάδων των ανταποκριτών, δηλαδή των κατοίκων και των επισκεπτών – τουριστών στο εάν συμπίπτει το εμπορικό και διοικητικό κέντρο της πόλης με το ιστορικό της κέντρο. Εδώ συναντάμε διαφορετικές απόψεις. Η ομάδα των κατοίκων θεωρεί ότι δε συμπίπτει το εμπορικό και διοικητικό κέντρο με το ιστορικό κέντρο της πόλης, ενώ η ομάδα των επισκεπτών – τουριστών θεωρεί ότι συμπίπτει. Η διάσταση αυτή των απόψεων έχει την εξήγησή της. Οι κάτοικοι, όπως είναι φυσικό, γνωρίζουν πολύ καλύτερα την πόλη τους από τους επισκέπτες – τουρίστες. Έτσι, είναι μάρτυρες μιας αλλαγής που συμβαίνει τα τελευταία χρόνια, της σταδιακής απομάκρυνσης σημαντικών δημόσιων και δημοτικών διοικητικών υπηρεσιών από το κέντρο προς την περιφέρεια. Για παράδειγμα, το κτίριο που στεγάζονται οι οικονομικές υπηρεσίες (Δ.Ο.Υ.) έχει μεταφερθεί εκτός κέντρου, στην οδό Θεσσαλονίκης, όπως επίσης και το Δικαστικό Μέγαρο έχει προγραμματιστεί να μεταφερθεί σε νέο κτίριο μακριά από το κέντρο της πόλης. Βέβαια αυτό το γεγονός της απομάκρυνσης πολλών διοικητικών υπηρεσιών, όπως επίσης και διάχυσης πολλών εμπορικών χρήσεων προς την περιφέρεια, είναι απόρροια της επέκτασης της πόλης τόσο προς βορρά όσο και προς νότο. Η επέκταση αυτή αναμένεται να συνεχιστεί κυρίως προς το νότο, από όπου θα διέρχεται και η Εγνατία οδός και από την οποία θα εξαρτηθεί κυκλοφοριακά.

Διαφορά απόψεων μεταξύ των δύο ομάδων, των κατοίκων δηλαδή και των επισκεπτών – τουριστών, παρουσιάζεται και στο τι σημαίνει γι' αυτούς η ύπαρξη και η αναγνώριση – ανάδειξη του ιστορικού – παραδοσιακού κέντρου της πόλης της Βέροιας. Και οι δύο ομάδες συμφωνούν ως προς το ότι η ύπαρξη και η αναγνώριση – ανάδειξη του ιστορικού κέντρου της πόλης της Βέροιας σημαίνει πρωταρχικά τη δημιουργία ενός πόλου ανάπτυξης της πολιτιστικής κληρονομιάς και μέσω αυτής του τουρισμού και της οικονομίας της πόλης (αστικός – πολιτιστικός τουρισμός). Αυτό είναι πολύ σημαντικό, γιατί δείχνει ότι η αξιοποίηση του αστικού πλούτου ενδιαφέρει τόσο τους κατοίκους μιας πόλης που στην ουσία τον προσφέρουν όσο και τους επισκέπτες – τουρίστες της πόλης που είναι οι αποδέκτες και χρήστες αυτού. Με άλλα λόγια οι ανταποκριτές είναι θετικοί στην προώθηση του αστικού τουρισμού σε μια πόλη όπως η Βέροια. Στη συνέχεια οι απόψεις διαφέρουν. Για την ομάδα των κατοίκων η αναγνώριση του ιστορικού κέντρου σημαίνει πρώτα την ανάδειξη της πολιτιστικής διάστασης της πόλης και έπειτα την ολοκλήρωση της σχέσης μεταξύ πόλης και κατοίκου ή επισκέπτη μέσα από την ανάδειξη όλων των απόψεων του χώρου, της ιστορίας και της σύγχρονης διάστασής της. Αντίθετα, για την ομάδα των επισκεπτών – τουριστών αναγνώριση του κέντρου σημαίνει ταυτόχρονα ανάδειξη της πολιτιστικής διάστασης και ολοκλήρωση της σχέσης μεταξύ πόλης και κατοίκου ή επισκέπτη μέσα από την ανάδειξη όλων των απόψεων του χώρου, της ιστορίας και της σύγχρονης διάστασής της. Επίσης, λιγότερη σημασία θεωρούν τόσο οι κάτοικοι όσο και οι επισκέπτες – τουρίστες ότι έχει η αναγνώριση του ιστορικού κέντρου με την τόνωση της τοπικής παράδοσης και της εθνικής μνήμης αλλά και την ανάπτυξη της τοπικότητας και των τοπικών χαρακτηριστικών.

Τέλος, ως προς τη σπουδαιότερη αξία και διάσταση του ιστορικού – παραδοσιακού κέντρου το σύνολο των ανταποκριτών θεωρεί ότι πρωτεύουσα αξία είναι η ιστορική, δηλαδή το ιστορικό κέντρο λειτουργεί ως τόπος ανάδειξης της παράδοσης και της ιστορικότητας της πόλης. Ως δευτερεύουσα αξία η ομάδα των κατοίκων θεωρεί την πολεοδομική, δηλαδή ότι το ιστορικό κέντρο είναι τόπος ανάδειξης του πλούτου των παραδοσιακών – ιστορικών κτιρίων, του φαινομένου της παράδοσης της πόλης μέσα στη σύγχρονη πόλη και η προβολή των επιτυχημένων πολιτικών ελέγχου της ανάπτυξης της πόλης, και έπειτα την οικονομική, ότι δηλαδή το ιστορικό κέντρο λειτουργεί ως πολιτιστικός και τουριστικός πόρος. Η ιεράρχηση αυτή των κατοίκων, όσον αφορά τις αξίες και τις διαστάσεις του ιστορικού κέντρου δείχνει την τάση για ανάπτυξη του αστικού τουρισμού. Φαίνεται και εδώ, όπως και προηγουμένως στο τι σημαίνει η αναγνώριση του ιστορικού κέντρου, ότι ενδιαφέρονται οι κάτοικοι για την αξιοποίηση του πολιτιστικού τους πλούτου με την ανάπτυξη του πολιτιστικού και

αστικού τουρισμού. Είναι θετικοί στο να ακολουθήσουν στον τομέα του τουρισμού την τάση που επικρατεί. Αντιθέτως, η ομάδα των επισκεπτών – τουριστών θεωρεί ως δευτερεύουσα αξία την πολιτιστική, δηλαδή το ιστορικό κέντρο ως τόπο τόνωσης της πολιτιστικής κληρονομιάς – παράδοσης, έπειτα την πολεοδομική και στη συνέχεια την οικονομική αξία. Τελευταία στην προτίμηση και των δύο ομάδων έρχεται η κοινωνική διάσταση, δηλαδή η συνέχεια των τοπικών κοινών παραδόσεων και σχέσεων μέσα στην πόλη καθώς αυτή αλλάζει και εξελίσσεται στο χώρο και στο χρόνο.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω μπορούμε να πούμε ότι οι ανταποκριτές θεωρούν ότι η περιοχή του ιστορικού κέντρου της πόλης της Βέροιας προσδιορίζεται από τη μεγαλύτερη συγκέντρωση παραδοσιακών και διατηρητέων κτιρίων και από τις ολοκληρωμένες συνοικίες με ιδιαίτερο παραδοσιακό και ιστορικό ενδιαφέρον. Ακόμη ως σύνολο το ιστορικό κέντρο προσδιορίζεται από την ύπαρξη ενός ιδιαίτερου συστήματος μνημείων και άλλων ιστορικών και αρχαιολογικών διακεκριμένων στοιχείων της πόλης (π.χ. κάστρα, ναοί, αγορά, θέατρα). Η πλειοψηφία των ανταποκριτών θεωρεί ότι δε συμπίπτει το εμπορικό και διοικητικό κέντρο με το ιστορικό κέντρο της πόλης της Βέροιας. Η ύπαρξη και αναγνώριση του ιστορικού – παραδοσιακού κέντρου της πόλης της Βέροιας σημαίνει τη δημιουργία ενός πόλου ανάπτυξης πολιτιστικής κληρονομιάς και μέσω αυτής του τουρισμού και της οικονομίας της πόλης (αστικός – πολιτιστικός τουρισμός) και την ανάδειξη της πολιτιστικής διάστασης της πόλης. Τέλος, οι σπουδαιότερες αξίες και διαστάσεις του ιστορικού – παραδοσιακού κέντρου της πόλης της Βέροιας είναι η ιστορική και η πολιτιστική.

Στο χάρτη 13 φαίνεται η περιοχή την οποία θεωρεί το σύνολο των ανταποκριτών ότι είναι το ιστορικό κέντρο της πόλης της Βέροιας. Το ιστορικό κέντρο σύμφωνα με αυτούς περικλείεται από τις οδούς Ελιάς, Παστέρ, 28ης Οκτωβρίου, Ανοιξεως, Θωμαΐδου, Καραϊσκάκη, Μ. Μπότσαρη, Αντ. Σιορμανωλάκη, Μαυρομιχάλη, Βερόης, όχθης ποταμού Τριπόταμου), Δημοσθένους, Μ. Αλεξάνδρου και Βενιζέλου. Στην περιοχή αυτή περιλαμβάνονται τόσο οι διατηρητέες συνοικίες της Κυριώτισσας, Παναγίας Δεξιάς και Μπαρμπούτας, όσο και το Βήμα του Αποστόλου Παύλου καθώς επίσης και τμήμα της περιοχής του ποταμού Τριπόταμου που είναι προστατευόμενη περιοχή ιδιαίτερου φυσικού κάλλους.

9.3. Σύγκριση των αποτελεσμάτων - Συμπεράσματα

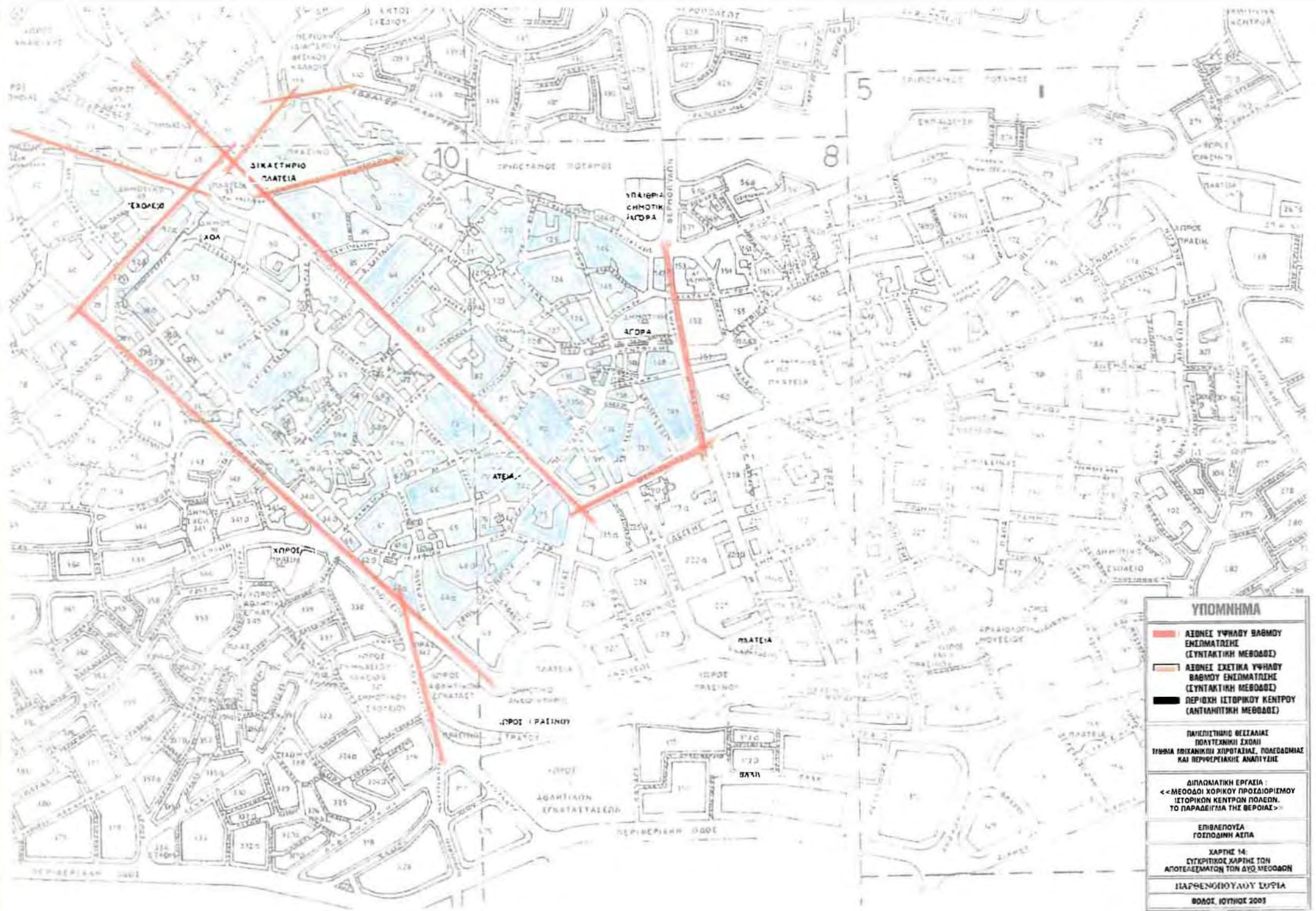
Αν επιχειρήσουμε να συγκρίνουμε τα αποτελέσματα των δύο μεθόδων που εφαρμόστηκαν, θα πρέπει να τοποθετήσουμε τον ένα πάνω στον άλλο τους δύο χάρτες που έχουν προκύψει έναν από την εφαρμογή της κάθε μεθόδου και να δούμε την εικόνα που μας δίνουν. Ο συνδυασμός των δύο χαρτών των δύο

μεθόδων, της συντακτικής και της αντιληπτικής φαίνεται στο χάρτη 14. Παρατηρούμε ότι η εικόνα του ιστορικού κέντρου, όπως αυτή προκύπτει από τη συντακτική μέθοδο του B. Hillier, που είναι ο πυρήνας ενσωμάτωσης, συμπίπτει με την εικόνα του ιστορικού κέντρου όπως αυτή προκύπτει από την αντιληπτική μέθοδο.

Μπορούμε λοιπόν να ισχυριστούμε ότι αυτή η περιοχή που περικλείεται από τις οδούς Ελιάς, Παστέρ, 28ης Οκτωβρίου, Ανοιξεως, Θωμαΐδου, Καραϊσκάκη, Μ. Μπότσαρη, Αντ. Σιορμανωλάκη, Μαυρομιχάλη, Βερόης, όχθης ποταμού Τριπόταμου), Δημοσθένους, Μ. Αλεξάνδρου και Βενιζέλου και στην οποία περιλαμβάνονται τόσο οι διατηρητέες συνοικίες της Κυριώτισσας, Παναγίας Δεξιάς και Μπαρμπούτας, όσο και το Βήμα του Αποστόλου Παύλου, καθώς επίσης και τμήμα της περιοχής του ποταμού Τριπόταμου, που είναι προστατευόμενη περιοχή ιδιαίτερου φυσικού κάλλους αποτελεί το ιστορικό κέντρο της πόλης της Βέροιας, όπως φαίνεται στο χάρτη 14.

Από τα δεδομένα της έρευνας προέκυψε ότι οι δύο μέθοδοι μπορούν να δώσουν αποτελέσματα τα οποία για την πόλη της Βέροιας τουλάχιστον συμπίπτουν. Προκειμένου να γενικεύσουμε και να πούμε ότι οι δύο μεθοδολογίες οδηγούν σε παρόμοια αποτελέσματα απαιτείται περαιτέρω έρευνα, η οποία όμως ξεφεύγει πέρα από τα όρια και τις δυνατότητες μιας διπλωματικής εργασίας.

Με τον προσδιορισμό του ιστορικού κέντρου της Βέροιας μπορεί πλέον να συστηθεί στη διοίκηση της πόλης να προχωρήσει τόσο στον θεσμικό προσδιορισμό και την προστασία του όσο και στην ανάπτυξη του ως τοπικού πολιτιστικού πόρου για την ανάπτυξη του αστικού – πολιτιστικού τουρισμού.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- ΑΙΩΝΙΕΣ ΥΨΗΛΟΥ ΒΑΘΜΟΥ ΕΝΔΙΑΜΑΤΙΣΗΣ (ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ)
- ΑΙΩΝΙΕΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΥΨΗΛΟΥ ΒΑΘΜΟΥ ΕΝΔΙΑΜΑΤΙΣΗΣ (ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ)
- ΠΕΡΙΟΧΗ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ (ΑΝΤΙΛΗΠΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ)

ΠΑΡΕΛΕΓΜΕΝΟ ΒΕΛΤΩΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΓΥΜΝΑΣΙΑ ΜΕΧΑΝΙΚΗΣ ΧΗΜΕΙΑΣ, ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΕΡΓΑΣΙΑ : << ΜΕΘΟΔΟΙ ΧΟΡΗΓΟΥ ΠΡΟΖΗΤΗΣΜΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ ΠΟΛΕΩΝ. ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ >>

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΓΕΩΠΟΔΙΝΗ ΣΧΟΛΗ

ΧΑΡΤΗΣ 14: ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΔΥΟ ΜΕΘΟΔΩΝ

ΠΑΡΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΜΟΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2003

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10ο

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

10.1. Εισαγωγή

Στο προηγούμενο κεφάλαιο αναλύθηκαν και ερμηνεύτηκαν τα δεδομένα των δύο μεθοδολογιών που εφαρμόστηκαν για τον προσδιορισμό του ιστορικού κέντρου της Βέροιας και διατυπώθηκαν τα συμπεράσματα που προέκυψαν από τη μελέτη αυτή. Πέρα από τα συμπεράσματα που αφορούν τα στοιχεία που διαμορφώνουν το χώρο του ιστορικού κέντρου και το χωρικό προσδιορισμό του, είναι σκόπιμο να κάνουμε μια αναφορά στους τρόπους αξιοποίησης του αποτελέσματος της έρευνάς μας, δηλαδή στους τρόπους με τους οποίους το ιστορικό κέντρο θα μπορεί να προσδιοριστεί, να οριοθετηθεί, να αξιοποιηθεί και να προστατευθεί ταυτόχρονα.

Ο προσδιορισμός του ιστορικού κέντρου της πόλης της Βέροιας από την παρούσα έρευνα θα μπορούσε καταρχήν να βοηθήσει την τοπική αυτοδιοίκηση της πόλης για το σχεδιασμό – προγραμματισμό της πολιτικής προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς της. Δεδομένου ότι το ιστορικό κέντρο της Βέροιας μέχρι στιγμής δεν έχει οριοθετηθεί και δεν έχει θεσμικά κατοχυρωθεί, τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας θα μπορούσαν να βοηθήσουν την τοπική εξουσία στην προσπάθεια προσδιορισμού και οριοθέτησης του ιστορικού κέντρου. Στη συνέχεια η προστασία του ιστορικού κέντρου και της ευρύτερης πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης θα πρέπει να γίνει στο πλαίσιο ενός συστηματικού σχεδιασμού – προγραμματισμού βάσει των αρχών της αειφόρου ανάπτυξης. Η διαδικασία του σχεδιασμού – προγραμματισμού και της εφαρμογής των πολιτικών προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς θα πρέπει να έχει χαρακτήρα συμμετοχικό. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει, εκτός από την τοπική πολιτική εξουσία και τους επαγγελματίες που έχουν την ευθύνη του σχεδιασμού, να προκληθούν / προσκληθούν και οι πολίτες να συμμετέχουν σ' αυτή τη διαδικασία, αφού η συμμετοχή των πολιτών μπορεί να γίνει πηγή ιδεών, πληροφοριών και θαυμάσιων λύσεων για την ανάπτυξη της πόλης και την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς (Παρθενόπουλος, 2002).

Από την παρούσα έρευνα ένα αξιόλογο και ενδιαφέρον στοιχείο που προέκυψε είναι ότι οι πολίτες της Βέροιας ενδιαφέρονται για την πολιτιστική κληρονομιά της πόλης τους. Θεωρούν ότι το ιστορικό κέντρο της πόλης τους είναι πολύ σημαντικό στοιχείο για την ανάδειξη της πολιτιστικής διάστασής της. Ακόμη θεωρούν ότι το ιστορικό κέντρο μπορεί να αποτελέσει έναν πολύ σημαντικό πόλο ανάπτυξης της πολιτιστικής κληρονομιάς και μέσω αυτής του τουρισμού (πολιτιστικός τουρισμός) και της οικονομίας της πόλης. Με άλλα λόγια θεωρούν ότι μπορεί να αναπτυχθεί το φαινόμενο του αστικού και πολιτιστικού τουρισμού στην πόλη της Βέροιας ως μια εναλλακτική κατεύθυνση ανάπτυξης. Για το λόγο αυτό

παρακάτω περιγράφεται το φαινόμενο του αστικού τουρισμού, οι αρνητικές και θετικές επιπτώσεις του καθώς επίσης και το πώς ο αστικός τουρισμός μπορεί να αποτελέσει μια εναλλακτική πρόταση για τη διαχείριση, προστασία και ανάπτυξη των ιστορικών κέντρων και πόλεων, αναπτύσσοντας τον πόρο του αστικού - πολιτιστικού τουρισμού.

10.2. *Το φαινόμενο του αστικού τουρισμού - Αρνητικές και θετικές επιπτώσεις*

Ο αστικός τουρισμός, όπως αποκαλείται το φαινόμενο του τουρισμού στην πόλη, απασχολεί πολλούς τομείς όπως την οικονομία, την κοινωνιολογία και κυρίως τον αστικό στρατηγικό σχεδιασμό. Το ενδιαφέρον για τον αστικό τουρισμό, με την έννοια ενός μηχανισμού αστικής και οικονομικής ανάπτυξης, είναι σχετικά πρόσφατο. Άρχισε μάλιστα να αναπτύσσεται στο οργανωτικό επίπεδο και στο επίπεδο των αποφάσεων. Οι πρώτες αποφάσεις στο επίπεδο του σχεδιασμού άρχισαν να λαμβάνονται μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1980, όταν ο τουρισμός αρχίζει να εντάσσεται οργανικά στο πλαίσιο του αστικού σχεδιασμού.

Η πρόταση του αστικού τουρισμού υιοθετείται με επιτυχία από τις παραδοσιακές βιομηχανικές πόλεις της Δυτικής Ευρώπης. Σ' αυτές τις πόλεις, όπου οι παραδοσιακές οικονομικές δραστηριότητες έχουν παρακμάσει, οι τοπικοί φορείς επενδύουν στον τουρισμό, επειδή θεωρούν τη δραστηριότητα αυτή ως μέσον για την αναζωογόνηση, την ανάπλαση, τη βελτίωση της εικόνας των πόλεων, αλλά και ως ευκαιρία για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

Επομένως, ο αστικός τουρισμός έχει καταρχάς πολιτιστικό περιεχόμενο και συνδέεται με την ιδιαίτερη πολιτιστική ταυτότητα κάθε πόλης. Στην ενθάρρυνση και ανάπτυξη όμως του αστικού τουρισμού συμβάλλει η διασύνδεση των τουριστικών δραστηριοτήτων με το σχεδιασμό των πόλεων και τις ενέργειες διαχείρισης και οργάνωσής του. (Αυγερινού - Κολώνια, 2000) Σύμφωνα με τη Γοσποδίνη (2001) η ίδια η μορφολογία του αστικού χώρου μπορεί να μετατραπεί μέσω καινοτόμου σχεδιασμού σε αξιοθέατο και τουριστικό πόρο (βλ. Μπιλιμπάο, Μπαρτσελόνα).

Οι αναπλάσεις ήταν το ουσιαστικότερο πολεοδομικό εργαλείο που έβγαλε πολλές μεγάλες πόλεις από την ύφεση και την αδράνεια και τους έδωσε υψηλή θέση στο παγκόσμιο στερέωμα. Ο επανασχεδιασμός του αστικού ιστού επικεντρώθηκε σε ζητήματα αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και φυσιογνωμίας της πόλης, ενώ ταυτόχρονα παρήγαγε χώρο για νέες ανθούσες δραστηριότητες και χρήσεις - ψυχαγωγία, πολιτισμός, εμπόριο, υπηρεσίες. Έτσι, ο αστικός σχεδιασμός λειτουργεί ως μέσο ανάπτυξης των πόλεων στη νέα παγκοσμιοποιημένη οικονομία και το ανταγωνιστικό περιβάλλον των πόλεων (Γοσποδίνη, 2002 και Γοσποδίνη 2000)

Στα πλαίσιο των ριζοσπαστικών μεταβολών που γνωρίζουν οι σύγχρονες πόλεις, ο αστικός και ιδιαίτερα ο πολιτιστικός τουρισμός μπορεί να αναλάβει σημαντικό αναπτυξιακό ρόλο. Αυτός ο ρόλος δεν γίνεται άμεσα αντιληπτός σε όλες τις περιπτώσεις. Επιπλέον, δεν είναι εύκολο να εκτιμήσεις κανείς τις ευεργετικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ του τουρισμού και των μεγάλων αστικών παρεμβάσεων και αναπλάσεων, όπως είναι η ανάκτηση και αναβίωση των ιστορικών κέντρων και η ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, η διευθέτηση των θαλάσσιων αστικών μετώπων, οι περιαστικές επεμβάσεις, οι οργανωμένες πολεοδομικές επεκτάσεις κ.ά.

Οι ιστορικές πόλεις για μεγάλο διάστημα της σύγχρονης ιστορίας τους θυσίαζαν την αρχιτεκτονική κληρονομιά και τους δημόσιους χώρους στις απαιτήσεις της οικονομικής ανάπτυξης, της κυκλοφορίας και της κερδοσκοπίας στη γη. Λίγες εξαιρέσεις αποτελούσαν τα αναγνωρισμένα μνημεία. Σήμερα η αναβίωση των ιστορικών πόλεων αποτελεί αίτημα που υποστηρίζεται όχι μόνο από τους ειδικούς, αλλά ευρύτερα από την κοινή γνώμη και τους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης (Αυγερινού – Κολώνια, 2000).

Σε κάθε περίπτωση όμως παραμένει το ερώτημα αν ο τουρισμός αποτελεί μια επωφελή χρήση για τις ιστορικές πόλεις ή μήπως αλλοιώνει τους ευρύτερους σκοπούς της προστασίας τους. Το πρόβλημα αυτό επιχειρούν να ερευνήσουν οι Ashworth και Tunbridge διατυπώνοντας την υπόθεση ότι η ιστορία γίνεται πολιτιστική κληρονομιά, καθίσταται αστικός πόρος που με τη σειρά του υποστηρίζει μια μείζονα τουριστική «βιομηχανία». Παραπέρα προτείνουν το ακόλουθο μεθοδολογικό τρίπτυχο για τη μελέτη της ιστορικής τουριστικής πόλης :

- ◆ Η τουριστική - ιστορική πόλη αποτελεί μια ιδιαίτερη μορφή και λειτουργία. Με την έννοια αυτή, αποτελεί μια αστική δραστηριότητα και συνιστά επομένως μια ιδιαίτερη αστική μορφολογία.
- ◆ Η τουριστική - ιστορική πόλη μπορεί να θεωρηθεί ως διακεκριμένος τύπος πόλης, ή ως εξειδικευμένη, από λειτουργική και μορφολογική πλευρά, επιμέρους αστική ενότητα, που περιλαμβάνεται σε μια μεγαλύτερη πόλη.
- ◆ Η τουριστική - ιστορική πόλη, τέλος, μπορεί να θεωρηθεί ως πρόταση αστικής ανάπτυξης με τη συνδυασμένη εφαρμογή δύο συντελεστών : της *κληρονομιάς ως αστικού πόρου* και του *τουρισμού ως μέσου διατήρησης και διαφύλαξης του ιστορικού παρελθόντος*. (Ashworth G.J. and Tunbridge J.E., 1990)

Παρά το ενδιαφέρον που τα τελευταία χρόνια εκφράζεται για τον αστικό τουρισμό, οι σοβαρές έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί τα τελευταία χρόνια όσον αφορά τις επιπτώσεις του είναι λίγες. Επιπλέον στα διαθέσιμα στοιχεία που υπάρχουν δεν υπάρχει ένα ενιαίο εννοιολογικό πλαίσιο στην προσέγγισή τους και

για το λόγο αυτό δεν είναι πάντα συγκρίσιμα. Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας συμβάλλουν αποφασιστικά στη δημιουργία ενός σημασιολογικού πεδίου ανάπτυξης εννοιών του πολιτιστικού τουρισμού.

Ο Page (1995), συστηματοποιεί τα κριτήρια για τη διερεύνηση και την αξιολόγηση των επιπτώσεων του αστικού τουρισμού. Προτείνει μάλιστα τις ακόλουθες ομάδες :

1. Την *τοπική αστική οικονομία* (φύση της αστικής περιοχής, υφιστάμενο προϊόν ανέσεων, όγκος και κλίμακα της τουριστικής δαπάνης, καθεστώς της οικονομικής ανάπτυξης, μέγεθος και φύση της τοπικής αστικής οικονομίας, επιπτώσεις από την κυκλοφορία της τουριστικής δαπάνης στην τοπική οικονομία, εποχικότητα)
2. Την *τοπική κοινωνία και τον πολιτισμό της*, όπου σε ρυθμιστικούς παράγοντες φαίνεται ότι αναδεικνύονται τα εξής :
 - Ο *τουρίστας*, και ειδικότερα η ζήτηση που διαμορφώνει για τις εξυπηρετήσεις και τις ανέσεις του, οι προσδοκίες και τα πρότυπα συμπεριφοράς του
 - Ο *οικοδεσπότης*, και ειδικότερα ο ρόλος και η συμπεριφορά του ως προς την πρόβλεψη τουριστικών υπηρεσιών και το ενδιαφέρον του για τις επιπτώσεις της συμπεριφοράς των επισκεπτών στον παραδοσιακό τρόπο ζωής
 - Οι *σχέσεις* μεταξύ τουριστών, μόνιμων κατοίκων και οι τύποι επαφής μεταξύ αυτών των δύο ομάδων.
3. Το *αστικό περιβάλλον*, του οποίου η ισορροπία είναι ευαίσθητη και επηρεάζεται άμεσα από τον τουρισμό, που επιδρά στα φυσικά του χαρακτηριστικά, στην οπτική εικόνα και στις αστικές μορφές, στη ζήτηση για αστικούς εξοπλισμούς και υποδομές, στη διατήρηση και αποκατάσταση των ειδικών πολιτιστικών του χαρακτηριστικών, στον ανταγωνισμό προς άλλους αστικούς προορισμούς που προσφέρουν καλύτερη ποιότητα. (Page, 1995)

Όπως φαίνεται, ο αστικός τουρισμός αποτελεί ελκυστική εναλλακτική προοπτική για την ανάπτυξη των πόλεων. Αρκετές από αυτές, με την προϋπόθεση της αειφόρου διαχείρισης, παρουσιάζουν θετικές προοπτικές εξέλιξης. Ωστόσο, η αντιμετώπιση κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων, τα οποία εμφανίζονται κατά την ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας στις πόλεις, ιδιαίτερα στις ιστορικές, δεν είναι πρόβλημα με απλή λύση. Η περίπτωση της Βέροιας αποτελεί εξαιρετικό παράδειγμα εφαρμογής του μοντέλου ανάπτυξης του αστικού πολιτιστικού τουρισμού. Αλλά για να γίνει αυτό χρειάζεται ο προσδιορισμός, η οριοθέτηση και η ανάπτυξη του ιστορικού κέντρου.

Ένα κεντρικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει ο σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης μίας ιστορικής πόλης είναι η κατανομή των χρήσεων μεταξύ όσων αφορούν τους μόνιμους κατοίκους και όσων αφορούν τους επισκέπτες. Το πρόβλημα αυτό προστίθεται στις δυσκολίες, που αντιμετωπίζει ο αστικός σχεδιασμός στις περιπτώσεις των ιστορικών πόλεων, και οι οποίες οφείλονται συνήθως στην πυκνότητα κατασκευών, λειτουργιών και κατοίκησης, προκαλώντας ποικίλες κοινωνικές, οικονομικές και χωρικές συγκρούσεις. Η οξύτητα των προβλημάτων φαίνεται ότι εντείνεται στο μέτρο που αυξάνει η ακτινοβολία του αστικού τουριστικού προορισμού.

Οι αρνητικές επιπτώσεις από την έλλειψη σχεδιασμού για την ανάπτυξη του τουρισμού μιας πόλης συνοψίζονται ως εξής :

- I. Η λογική της *μουσειοποίησης*, που αποτελεί μία από τις πιο επικίνδυνες επιπτώσεις, ιδιαίτερα στην περίπτωση των ιστορικών πόλεων. Χαρακτηρίζεται από την τάση εμπορευματοποίησης της ιστορίας, αλλά και από την κακώς εννοούμενη προστασία. Η πόλη μετατρέπεται σε σκηνικό. Η πραγματική πόλη "χάνεται", ενώ απορροφάται από τη δημιουργημένη σήμερα εικόνα της.
- II. Η *αποτίμηση* και η *επανάληψη* ορισμένων στερεοτύπων αστικής ανάπτυξης και αναζωογόνησης, που οδηγούν σε μια τυποποίηση η οποία με τη σειρά της υπονομεύει την αυθεντικότητα των πόλεων. Έτσι, η επανάληψη όμοιων κτιρίων γραφείων, εμπορικών κέντρων, σταδίων, διαμορφώσεων οδοποιίας κ.ο.κ. δημιουργεί την ανησυχητική προοπτική παραγωγής εν σειρά "κλωνοποιημένων πόλεων".
- III. Οι παραδοσιακές συνοικίες στις μεγάλες πόλεις ή οι μικρές ιστορικές πόλεις γνωρίζουν μια πρωτοφανή και ανεξέλεγκτη *αλλαγή χρήσεων* προς όφελος των αναγκαιών για την τουριστική ανάπτυξη, όπως μετατροπή σε ξενοδοχεία, εστιατόρια, καφέ και, σπανιότερα, μουσεία, αίθουσες τέχνης, μνημεία και ανάδειξη κτιρίων που έχουν αποκατασταθεί.

Τάσεις όπως οι παραπάνω, εμφανίζονται και στο ιστορικό κέντρο της Βέροιας. Βρίσκονται όμως στο αρχικό στάδιο και αυτό σημαίνει ότι με την εφαρμογή των κατάλληλων πολιτικών μπορεί να ελεγχθεί σε μεγάλο βαθμό.

Επακόλουθο της κοινοτοπίας και της μουσειοποίησης είναι ο δεύτερος μεγάλος κίνδυνος που απειλεί τις τουριστικές πόλεις, δηλαδή η μονολειτουργικότητα, που προκύπτει ως αποτέλεσμα της μεγάλης συχνότητας τουριστικών επισκέψεων σε τόπους φημισμένους για το φυσικό ή πολιτιστικό τους ενδιαφέρον. Αυτή η "τουριστική μονοκαλλιέργεια", όπως την αποκαλούν οι ερευνητές, εγκαθίσταται σε ειδικές περιπτώσεις αστικών περιοχών, όπως είναι

ορισμένα θέρετρα παραλιακά ή ορεινά - χειμερινά, μικρές πόλεις ή οικισμοί που είναι προικισμένοι με ένα εξαιρετικά τοπίο ή με μια χαρακτηριστική συνοικία ή το καθαυτό ιστορικό τους κέντρο. Τα ιστορικά κέντρα των ευρωπαϊκών πόλεων μπαίνουν σήμερα στη λογική της λειτουργικής εξειδίκευσης για την τουριστική δραστηριότητα, καθώς αναδεικνύουν την πολιτιστική κληρονομιά και άλλους πόρους. Η περίπτωση της Βέροιας δεν απειλείται από τον παραπάνω κίνδυνο. Παρόλα αυτά μέτρα προστασίας είναι αναγκαία να ληφθούν από έναν ολοκληρωμένο σχεδιασμό - προγραμματισμό.

Η *υπερσυγκέντρωση* από την τουριστική δραστηριότητα οδηγεί σε μια λειτουργική *υπερεξειδίκευση* των τουριστικών αστικών περιοχών, έλκοντας και άλλες αρνητικές επιπτώσεις για την αστική εξέλιξη, όπως είναι η άνοδος των τιμών γης και των ακινήτων. Παράλληλα, οι πολεοδομικές χρήσεις αναδιοργανώνονται και προσανατολίζονται προς την τουριστική κατανάλωση. Όπως είναι γνωστό, ορισμένες επιχειρήσεις για την ανάπλαση στις κεντρικές περιοχές των ευρωπαϊκών ιστορικών πόλεων έχουν εξελιχθεί σε επιχειρήσεις ανάκτησης των ιστορικών κέντρων από τις ανώτερες εισοδηματικά τάξεις (φαινόμενο *gentrification*). Με την παρέμβασή της η τουριστική δραστηριότητα οξύνει τις συγκρούσεις που συνοδεύουν τα φαινόμενα. Οι τάσεις αυτές εντείνονται μάλιστα στο μέτρο που αυξάνει η εισοδηματική ψαλίδα μεταξύ των κατοίκων της περιφέρειας και των κατοίκων των ιστορικών κέντρων.

10.3. Αστικός και πολιτιστικός τουρισμός : μια εναλλακτική πρόταση για τη διαχείριση και ανάπτυξη των ιστορικών πόλεων

Μια εναλλακτική πρόταση για τη διαχείριση του αστικού τουρισμού θα πρέπει να συμφιλώνει τις απαιτήσεις επισκεπτών, μόνιμων κατοίκων και εργαζομένων, ενταγμένες μέσα σε ένα χωρικό πλαίσιο που καθορίζεται από την πυκνότητα χρήσεων και κατασκευών, ως και από μεγάλες συγκεντρώσεις ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Ακόμα θα πρέπει να διαμορφώνει ένα πλαίσιο αειφόρου ανάπτυξης.

Κυβερνήσεις και τοπικές διοικήσεις αντιλαμβάνονται ότι ο τουρισμός και οι πολιτιστικοί πόροι έχουν βαρύνουσα σημασία για το σχεδιασμό της εξέλιξης ορισμένων πόλεων. Έτσι, εντάσσουν προοδευτικά στον αστικό τους σχεδιασμό στόχους που αφορούν την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και τη διαχείριση του τουρισμού. Αναγκαίες προϋποθέσεις για την επιτυχία αυτών των προσπαθειών είναι η συνειδητοποίηση των εκάστοτε προτεραιοτήτων στα πλαίσια μιας βιώσιμης προοπτικής και ο συντονισμός στόχων και έργων. Στην περίπτωση της Βέροιας προτείνεται τα νέα δεδομένα να τεθούν ως στόχοι στον πολεοδομικό σχεδιασμό της. Απαιτείται αλλαγή των στόχων και των κατευθύνσεων του

ισχύοντος Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου (Γ.Π.Σ.) και η αναθεώρηση και ο εκσυγχρονισμός του με το ιστορικό κέντρο της Βέροιας και των παραμέτρων ανάπτυξής του.

Οι μεθοδολογίες που προτείνονται από τους ερευνητές του τουρισμού πόλης, παρά τις επιμέρους εξειδικεύσεις, συγκλίνουν προς τέσσερα βασικά στάδια τα οποία φαίνονται αναλυτικά παρακάτω :

A στάδιο

- *καταγραφή, κατηγοριοποίηση και εκτίμηση υφιστάμενων περιοχών*

B στάδιο

- *διατύπωση της στρατηγικής, που περιλαμβάνει : α) την ιεράρχηση προτεραιοτήτων μεταξύ των συνιστωσών της ανάπτυξης όπως νομοθεσία, φορείς - προσωπικό, υποδομές και εγκαταστάσεις, προώθηση - marketing, και β) την επιλογή των δραστηριοτήτων που καθορίζουν τη μορφή της δραστηριότητας, όπως πολιτιστική κληρονομιά, εκδηλώσεις, αθλητικά γεγονότα κ.ά.*

Γ στάδιο

- *εύρεση των οικονομικών πόρων και εφαρμογή του σχεδιασμού τουριστικής ανάπτυξης με την υποστήριξη του πολεοδομικού και ρυθμιστικού σχεδίου της αστικής περιοχής*

Δ στάδιο

- *προώθηση και marketing του τουριστικού προϊόντος, όπου συμπεριλαμβάνεται η "πώληση" της τουριστικής αστικής περιοχής στους επισκέπτες της μέσα από τη διαφήμιση, τις ιδιαίτερες σχέσεις με το τουριστικό κύκλωμα και τα μέσα επικοινωνίας*

(Αυγερινού - Κολώνια, 2000)

Στην περίπτωση της Βέροιας το πρώτο στάδιο καταγραφής, κατηγοριοποίησης και εκτίμησης των υφιστάμενων περιοχών αποτελεί ο προσδιορισμός και η οριοθέτηση του ιστορικού κέντρου. Ακολουθεί η διατύπωση της στρατηγικής με συμμετοχικές διαδικασίες από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς (πολιτική εξουσία, επαγγελματίες, πολίτες), οι οποίοι θα καθορίσουν τις προτεραιότητες ανάπτυξης και θα επιλέξουν την πολιτιστική κληρονομιά ως την κυρίαρχη μορφή δραστηριότητας, την οποία θα αναπτύξουν μέσω του αστικού τουρισμού. Εν συνεχεία σε ένα πλαίσιο ολοκληρωμένου σχεδιασμού - προγραμματισμού θα υποστηριχθεί το όλο εγχείρημα μέσω της αναθεώρησης και επανασχεδιασμού του Γ.Π.Σ. της πόλης της Βέροιας και στο τελευταίο στάδιο το τουριστικό προϊόν (πολιτιστική κληρονομιά) προωθείται ώστε να επιτευχθεί η προσέλκυση των επισκεπτών - τουριστών στην πόλη.

Ειδικότερα :

Όσον αφορά το επίπεδο της οργάνωσης των χώρων, κρίσιμα θέματα που παραμένουν προς ρύθμιση είναι για την περίπτωση του παραδείγματος της Βέροιας :

- ❖ η θέση των νέων τουριστικών υποδομών και υπηρεσιών, αν δηλαδή θα χωροθετηθούν στην κεντρική περιοχή, στα περίχωρα ή σε μια αναβαθμιζόμενη ενότητα της πόλης. Στην ευρύτερη περιοχή της Βέροιας υπάρχει ένα δίκτυο από προορισμούς χειμερινού τουρισμού (Νάουσα - 3-5 Πηγάδια, Σέλι) και αρχαιολογικών χώρων (Βεργίνα, Αρχαία Πέλλα, Μακεδονικοί Τάφοι Λευκαδίων), οι οποίοι προσελκύουν μεγάλο αριθμό επισκεπτών. Η ανάπτυξη του αστικού τουρισμού στην πόλη της Βέροιας θα αυξήσει τις ανάγκες σε τουριστικές υποδομές και υπηρεσίες, οι οποίες θα πρέπει να καλυφθούν με τη δημιουργία νέων τόσο στην κεντρική περιοχή όσο και σε αναβαθμισμένες περιοχές της πόλης.
- ❖ η σχέση τους με τις αστικές αναπλάσεις, αν πρόκειται για την εγκατάσταση νέων χρήσεων σε παλιά κτίρια άλλου αρχικού προορισμού ή εκσυγχρονισμό ήδη υφιστάμενων. Στην περίπτωση της Βέροιας, τα διατηρητέα κτίρια και συνοικίες, που υπάρχουν στην πόλη και εμπεριέχονται στο χώρο που προσδιορίστηκε ως ιστορικό κέντρο από την παρούσα έρευνα, θα μπορούσαν να ενταχθούν στη διαδικασία ανάπτυξης του αστικού τουρισμού με αλλαγές χρήσεων και χωροθέτηση νέων προσαρμοσμένων στον πολιτισμό με τουριστικό ενδιαφέρον.
- ❖ η δημιουργία ενός αστικού τοπίου που θα αποτελεί στοιχείο ελκυστικότητας και θα χαρακτηρίζει την τουριστική εικόνα της πόλης, είτε μέσω νέων αρχιτεκτονικών δημιουργιών, είτε μέσω της διατήρησης και ανάδειξης παλαιότερων. Οι διατηρητέες συνοικίες της Βέροιας (Μπαρμπούτα, Κυριώτισσα, Παναγία Δεξιά, περιοχή ιδιαίτερου φυσικού κάλους ποταμού Τριπόταμου) οι οποίες περιλαμβάνονται στο ιστορικό κέντρο αποτελούν ένα πολύ αξιόλογο αστικό τοπίο που μπορεί να αποτελέσει κάλλιστα στοιχείο ελκυστικότητας για την πόλη της Βέροιας.

Όσον αφορά τους φορείς οργάνωσης και διαχείρισης της τουριστικής δραστηριότητας, στην περίπτωση της πόλης της Βέροιας μπορεί να προέρχονται από τον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα. Πέραν των τοπικών διοικήσεων και αυτοδιοικήσεων, ο δημόσιος τομέας μπορεί να συμμετέχει μέσω και άλλων περιφερειακών ή κεντρικών φορέων, εταιρειών ανάπτυξης, γραφείων πληροφοριών, εξειδικευμένων οργανισμών προώθησης και marketing. Ο ιδιωτικός τομέας περιλαμβάνει βασικές τουριστικές επιχειρήσεις όπως ξενοδοχεία, εστιατόρια, τουριστικά καταστήματα, γραφεία οργάνωσης ταξιδιών (tour operators). Ένα

ανασταλτικό πρόβλημα, ιδιαίτερα στην περίπτωση των ιστορικών τουριστικών πόλεων, για την αρμονική ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας, στην περίπτωση των αστικών προορισμών, είναι η διάσπαση της διαχείρισης μεταξύ ιδιωτικών και δημοσίων φορέων, τοπικών και εθνικών κυβερνητικών οργανισμών ή γραφείων.

Τέλος, σχετικά με την προώθηση και το marketing του αστικού τουριστικού προϊόντος, είναι αναγκαίο να αναλαμβάνεται από εξειδικευμένους δημόσιους, ιδιωτικούς ή μικτούς οργανισμούς. Έργο των οργανισμών αυτών πρέπει να είναι η διεύρυνση της αγοράς, ο έλεγχος της τουριστικής κινητικότητας, οι εκτιμήσεις για τις εμπειρίες των επισκεπτών και τα συναισθημάτά τους, αλλά και η παροχή πληροφοριών, η κράτηση δωματίων και άλλων συναφών υπηρεσιών.

Οι προαναφερθείσες ενέργειες θα πρέπει, τέλος, να εγγράφονται σε ένα συνολικό σχέδιο βιώσιμης (αιεφόρου) τουριστικής διαχείρισης, που θα πρέπει να βασίζεται στο σεβασμό των περιβαλλοντικών αξιών, να συνεκτιμά τις προβλεπόμενες επιπτώσεις από την τουριστική συγκέντρωση, να οριοθετεί, τέλος, χρήσεις και δραστηριότητες στη βάση ενός συστήματος δεικτών για την πρόληψη των κινδύνων συγκέντρωσης, πίεσης, υπέρβασης της πάσης φύσεως φέρουσας ικανότητας.

Πολλά από τα προαναφερόμενα μέτρα και πρακτικές που προτείνονται για τη Βέροια έχουν εφαρμοσθεί σε μεμονωμένες περιπτώσεις τοποθεσιών, συνόλων, μνημείων ή μουσείων. Ως ένα βαθμό βέβαια τα προβλήματα διαχείρισης του τουριστικού ρεύματος με προορισμό τις πόλεις εξαρτώνται από τα μεγέθη τους. Για παράδειγμα στην περίπτωση της Πράγας και της Φλωρεντίας οι επισκέπτες υπερβαίνουν τα 60 εκατομμύρια το χρόνο, δημιουργώντας με τις περιηγήσεις τους ουσιαστικό πρόβλημα προστασίας των ιστορικών συνοικιών. Για την αντιμετώπισή του απαιτούνται μάλιστα πολυδάπανες αστικές υποδομές που οι πόλεις συχνά αδυνατούν να πραγματοποιήσουν. Ένα άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της Βενετίας, η οποία, για να αντιμετωπίσει τον αριθμό των επισκεπτών της, εφαρμόζει πολυδάπανα ηλεκτρονικά συστήματα ρύθμισης του τουριστικού ρεύματος μέσω των κρατήσεων των ξενοδοχείων και έχει αναβάλει ή ματαιώσει μεγάλες διοργανώσεις. Στην περίπτωση όμως της Βέροιας το μέγεθος είναι πολύ μικρό, εξαρτάται από την επιρροή του σημαντικού πόλου της Θεσσαλονίκης και προσελκύει τουρίστες λίγων ημερών. Άρα στόχος του αστικού - πολιτιστικού τουρισμού είναι εδώ η προσέλκυση μεγαλύτερου αριθμού τουριστών, μεγαλύτερης διάρκειας διαμονής.

Ωστόσο, παρά τις ακραίες περιπτώσεις, τα μέτρα ρύθμισης και ο σχεδιασμός του χώρου θα μπορούσαν να είναι επαρκή για τη ρύθμιση της αστικής τουριστικής δραστηριότητας. Άλλωστε μια βιώσιμη διαχείριση του αστικού χώρου οφείλει να

χρησιμοποιεί ταυτόχρονα και συνδυασμένα αποτελεσματικά μέτρα και μέσα διαχείρισης των τουριστικών ρευμάτων.

Στην περίπτωση της πόλης της Βέροιας, της οποίας το ιστορικό κέντρο προσδιορίστηκε από τη μεθοδολογία που εφαρμόστηκε στην παρούσα έρευνα, η ανάπτυξη του αστικού - πολιτιστικού τουρισμού μπορεί να επιτευχθεί. Αφενός επειδή διαθέτει πλήθος πολιτιστικών στοιχείων (μνημεία και διατηρητέες συνοικίες) και το ιστορικό κέντρο προσδιορίστηκε, και αφετέρου οι πολίτες εμφανίζονται πρόθυμοι να αξιοποιήσουν την πολιτιστική τους κληρονομιά. Η τοπική αγορά είναι ώριμη για να υποδεχθεί μεγάλο αριθμό τουριστών και το μόνο που χρειάζεται είναι ο συντονισμός των εμπλεκόμενων φορέων κάτω από ένα ενιαίο πλαίσιο εφαρμογής πολιτικών προώθησης του αστικού - πολιτιστικού τουρισμού. Αυτό το τελευταίο είναι πολύ σημαντικό, γιατί η υλοποίηση των πολιτικών εφαρμογής του αστικού τουρισμού δε θα συναντήσει εμπόδια στο να πείσει τους πολίτες για τα θετικά αποτελέσματα του αστικού τουρισμού. Η συνεργασία βέβαια τοπικής πολιτικής εξουσίας, επαγγελματιών και πολιτών κρίνεται αναγκαία και απαραίτητη για την επιτυχία του εγχειρήματος.

Η πόλη της Βέροιας έχει πολλά πλεονεκτήματα, ώστε να μπορέσει να αναπτυχθεί τουριστικά με τη βοήθεια του αστικού - πολιτιστικού τουρισμού. Διαθέτει ιστορικό παρελθόν, το οποίο έχει διατηρηθεί και δεν έχει υποστεί σημαντικές φθορές. Το ιστορικό κέντρο που έχει προσδιορισθεί από την παρούσα έρευνα, μπορεί να οριοθετηθεί και να πυροδοτήσει δράσεις ανάπτυξης πολιτιστικού τουρισμού. Παράλληλα μπορεί να χαραχθεί μια πολιτική προστασίας, αξιοποίησης και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης, μια πολιτική της οποίας τα αποτελέσματα θα είναι διαχρονικά και δεν θα δημιουργούν προβλήματα στη λειτουργία και ζωή της πόλης.

Οι κατευθύνσεις που μπορεί να πάρει η πολιτική προστασίας, αξιοποίησης και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς σχετίζονται καταρχήν με την ευρύτερη περιοχή και τους πόλους έλξης τουριστών που εντοπίζονται σ' αυτήν. Αυτοί είναι είτε στο άμεσο ευρύτερο περιβάλλον, όπως είναι η Νάουσα, τα 3-5 Πηγάδια, το Σέλι, που διαθέτουν αξιόλογο φυσικό περιβάλλον, η Βεργίνα και η Αρχαία Πέλλα και οι Μακεδονικοί Τάφοι Λευκαδίων, που είναι αρχαιολογικοί χώροι κ.ό. είτε στο ευρύτερο περιβάλλον όπως είναι η Θεσσαλονίκη. Στο δίκτυο αυτών των πόλων, οι οποίοι αναπτύσσουν άλλες εναλλακτικές μορφές τουρισμού, όπως ο χειμερινός, ο οικοτουρισμός και ο αγροτουρισμός, θα πρέπει να εμπλακεί και η πόλη της Βέροιας αξιοποιώντας το ιστορικό της κέντρο και αναπτύσσοντάς το μέσω του αστικού - πολιτιστικού τουρισμού ώστε να αποτελέσει και η ίδια ισχυρό πόλο έλξης τουριστών.

Ο πολιτιστικός - αστικός τουρισμός μπορεί να συνδεθεί και με τις άλλες μορφές του εναλλακτικού τουρισμού που συναντώνται στην περιοχή και να δημιουργηθεί έτσι ένα πλέγμα δραστηριοτήτων και μορφών τουρισμού. Αυτό μπορεί να δώσει θαυμάσια αποτελέσματα και πολλαπλές διαστάσεις και κατευθύνσεις ανάπτυξης τόσο για την πόλη της Βέροιας και το ιστορικό της κέντρο όσο και για την ευρύτερη περιοχή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

1. ALEXANDER C. (1969) *Major changes in environmental form required by social and psychological demands* *Ekistics* 28, pp. 78-85
2. APPLEYARD D., LYNCH K., MYER (1964) *The View from the Road* MIT Press : Cambridge Mass
3. ASHWORTH G.J. and Voogd H. (1990) *Selling the city : Marketing Approaches in Public Sector Urban Planning*, London : Belhaven
4. ASHWORTH G.J. and TUNBRIDGE J.E. (1990) *The tourist - historic City*, London : Belhaven
5. ASHWORTH G.J. and TUNBRIDGE J.E. (1996) *Dissonant Heritage The Management of the Past as a Resource in Conflict*, Wiley
6. ASHWORTH G.J. and TUNBRIDGE J.E. (2000) *Tourist Historic City Retrospect and Prospect of Managing the Heritage City*, Elsevier Science
7. BOULDING K.E. (1956) *The Image*, University of Michigan Press
8. CASTELLS M. (1986) High technology, world development, and structural transformation : the trends and the debate, στο *Alternatives*
9. CHILDE V.G. (1950) *The Urban Revolution* *Town Planning Review* 21, 3-17
10. COLQUHOUN A. (1981) *Modern Architecture and historicity in Essays in Architectural Criticism*, MIT Press : Cambridge Mass
11. COUNCIL OF EUROPE (1975) *Amsterdam Declaration*, Strasbourg
12. CRAIG - SMITH S.J., FAGENCE M. (eds) (1995) *Recreation and Tourism as a Catalyst for Urban Waterfront Redevelopment : An International Survey*
13. CULLEN G. (1961) *Townscape*, London : Architectural Press
14. GOSPODINI A. (2001) *Urban Design, Urban Place Morphology, Urban Tourism : An Emerging New Paradigm Concerning Their Relationship*, *European Planning Studies*, Vol. 9, No. 7
15. GOSPODINI A. (2002) *European Cities in Competition and the new "uses" of urban design*, *Journal of Urban Design*, Vol. 7, N. 1, Jan.-Febr.
16. GRAHAM B. (ed) *Modern Europe. Place, Culture, Identity* London : Arnold
17. GRAHAM B., ASHWORTH G.J. TUNBRIDGE J.E. (2000) *A geography of Heritage : Power, Culture and Economy* London : Arnold
18. GUADET J. (1902) *Elements et Theories d' Architecture*
19. HALL T. (1992) *Urban Tourism*, Routledge : London
20. HILLIER B. & Hanson J. (1984) *The Social Logic of Space*, Cambridge University Press
21. HILLIER B. (1988) *Against enclosure*, in *Rehumanizing Housing*, by Teymur N., Markus T.A. and Wooley T., Butterworth and Co, pp. 69-88
22. HILLIER B. (1989) *Social logic of Space* Cambridge University Press : U.K.
23. HILLIER B. (1996) *Space is the Machine* Cambridge University Press : U.K.
24. KELLY G. (1955) *The Psychology of Personal Constructs Vol1.*, W.W. Norton : New York
25. KOSTOF S. (1991) *The City Shaped : Urban patterns and meanings through history*, Thames and Hudson Ltd. : London
26. KRIER R. (1978) *Urban Space*, Academy Editions: London
27. KRIER L. (1978) *The reconstruction of the city*, in *Rational Architecture*, Archives d' Architecture Moderne : Brussels
28. LAVEDAN P. (1926) *Historie de l' Urbanisme. Antiquite - Moyen Age*, Henri Laurens : Paris
29. LAW C.M. (1993) *Urban Tourism : Attracting Visitors to Large Cities*, Oxford Press
30. LA CHARTE D' ATHENES Archeve d' Imprimer sur les Presses de L' Imprimerie Andre Tournon, Paris, 1943 (Kraus and Thomson Ltd., 1979)
31. LE CORBUSIER (1979) *The City of Tomorrow*, MIT Press : Cambridge Mass : London

32. LEFEBVRE H. (1968) *Le droit a la ville*, Edition Antropos : Paris
33. LYNCH K. (1960) *The Image of the City*, MIT Press : Cambridge Mass
34. LYNCH K. (1971) *Site Planning*, MIT Press : Cambridge Mass
35. MELLAART J. (1967) *Catal Huyuk. A Neolithic town in Anatolia*, London
36. MONEO R. (1978) On typology, in *Oppositions*, no.13
37. MORRIS A.E.J. (1994) *History of Urban Form before the Industrial Revolutions*, third edition, Longman Scientific and Technical, Longman Group U.K. Ltd. : Essex : England
38. MUMFORD L. (1938) *The Culture of Cities*, New York : Harcourt, Brace & World, Inc.
39. MUMFORD L. (1984) *The City in History*, Penguin Books : Harmondsworth
40. OSGOOD C.E. (1959) *The Evolution of Culture*, McGraw Hill : New York
41. PAGE S. (1995) *Urban Tourism*, Routledge Topics in Tourism, London
42. ROSSI A. (1966) *L'architettura della citta*, Marsilio : Padova
43. ROSSI A. (1982) *The Architecture of the City*, MIT Press : Cambridge Mass
44. RELPH E. (1987) *The Modern Urban Landscape*, Croom : London
45. SOJA E. (1989) *Postmodern geographies : the reassertion of space in critical social theory*, London : Vers
46. SITTE C. (1965) *City Planning according to artistic principles* by C.C. Collins, Phaldon Press
47. TUNBRIDGE J.E. and ASHWORTH G.J. (1996) *Dissonant heritage : The management of the past as a resource in conflict*, Chichester : John Wiley
48. VIDLER A. (1978) The third topology in *Rational Architecture*, Archives d'Architecture Moderne : Brussels
49. WEBER M. (1958) *The City*, The Free Press : New York
50. WHEATLEY P. (1971) *The pivot of the four quarters*, Edinburgh
51. ZUKIN S. (1997) *The Cultures of Cities*, Blackwell :New York

Ελληνόγλωσση

1. ANNINOY A., ALEXANDER C., NEIS H. (1982) Η ολότητα της δομής της πόλης στα Αρχιτεκτονικά Θέματα, αρ.16, σ. 128
2. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ Α. (1997) *Πολοδομικός Σχεδιασμός - Για μια βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου*, Συμμετρία : Αθήνα
3. ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ - ΚΟΛΩΝΙΑ Σ. (2000) Ο ρόλος του τουρισμού στη διατήρηση και την ανάπτυξη των ιστορικών πόλεων στο *Τουριστική Ανάπτυξη - Πολυεπιστημονικές προσεγγίσεις*, (επ.) Πάρις Τσάρτας, Εξάντας : Αθήνα
4. ΒΑΪΟΥ Ν., ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗΣ Κ. (1987) Μετασχηματισμός των περιφερειακών αγορών εργασίας και μορφές κοινωνικής αναπαραγωγής στην Ελλάδα στο *Πόλη και Περιφέρεια*, τ.13
5. BENEVOLO L. (1993/1997) *Η πόλη στην Ευρώπη*, Ελληνικά Γράμματα : Αθήνα
6. ΓΕΡΟΥΛΥΜΠΟΥ Α. (1994) Αστικός σχεδιασμός και δημόσιος χώρος, Πρακτικά Σεμιναρίου Επαγγελματικής Κατάρτισης *Αστικός σχεδιασμός : ο δημόσιος χώρος της πόλης*, ΤΕΕ/ΤΚΜ : Θεσσαλονίκη
7. ΓΕΡΟΥΛΥΜΠΟΥ Α., ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ Ν., ΚΑΥΚΟΥΛΑ Κ., ΠΑΠΜΙΧΟΣ Ν., ΤΣΟΥΛΟΥΒΗΣ Λ., ΧΑΣΤΑΟΓΛΟΥ Β., ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗΣ Κ. (1986) *Επί πόλεως"* Συλλογή Κειμένων, Σύγχρονα Θέματα ΑΠΘ : Θεσσαλονίκη
8. ΓΟΣΠΟΔΙΝΗ Α. (1998) *Πολοδομία Ι : Αστικός σχεδιασμός* Σημειώσεις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας : Βόλος
9. ΓΟΣΠΟΔΙΝΗ Α. (1998) *Ιστορία της Πόλης και της Πολοδομίας* Σημειώσεις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας : Βόλος
10. ΓΟΣΠΟΔΙΝΗ Α. (2001) *Ειδικά Θέματα Αστικού Σχεδιασμού* Σημειώσεις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας : Βόλος
11. ΓΟΣΠΟΔΙΝΗ Α. (2000) Ο ανταγωνισμός των Ευρωπαϊκών πόλεων και οι «νέες» χρήσεις του αστικού σχεδιασμού : Μια πρόκληση για τις ελληνικές πόλεις στο Γοσποδίνη Α. , Χριστοπούλου Ο., Ψυχάρης Γ. (επ) *Δεκαεπτά Κείμενα για το Σχεδιασμό, τις Πόλεις και την Ανάπτυξη : Συλλογικός για τα*

- Δέκα Χρόνια Λειτουργίας του Τμήματος Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας : Βόλος*
12. ΔΕΣΠΟΙΝΙΑΔΟΥ Β. (2000) *Πολεοδομική Αναγνώριση ενός Οικοδομικού Τετραγώνου στο Ιστορικό Κέντρο της Πάτρας*, Τεχνικά Χρονικά, τομ. 20, τευχ. 1-2
 13. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Ε.Π. (1987) *Ιστορία της πόλης και της πολεοδομίας*, Παρατηρητής : Θεσσαλονίκη
 14. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Ε.Π., ΛΑΓΟΠΟΥΛΟΣ Α.-Φ., ΣΤΑΘΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Π. (1999) *Η Νέα Φυσιognωμία της Κατερίνης : Αναδιάρθρωση του Κέντρου και της Εικόνας της Πόλης*, Τεχνικά Χρονικά, τομ. 19, τευχ. 1-2
 15. ΕΜΠ - ΥΠΕΧΩΔΕ, Εργαστήριο Πολεοδομικής Σύθεσης (2000) *Η φυσιognωμία της ελληνικής πόλης Μεδεών* : Αθήνα
 16. ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΥ Σ., ΣΤΑΘΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Π., ΤΣΟΥΚΑΛΑ Κ., ΤΣΙΤΙΡΙΔΟΥ Κ. (1985) *Ανάδειξη και αναβάθμιση κέντρου πόλης : Η περίπτωση της Λάρισας* ΑΠΘ : Θεσσαλονίκη
 17. ΘΕΟΧΑΡΙΔΟΥ Κ. (2002) *Η αντιμετώπιση των ιστορικών μνημείων και χώρων μέσα στην πόλη. Ελληνική εμπειρία*, στο *Η Αρχιτεκτονική και η Ελληνική Πόλη στον 21^ο αιώνα*, Πρακτικά 10ου Πανελληνίου Αρχιτεκτονικού Συνεδρίου, ΣΑΔΑΣ, ΤΕΕ : Αθήνα
 18. ICOMOS (1987) *Διεθνής Χάρτα για την προστασία των ιστορικών πόλεων*, ελληνική έκδοση 1990
 19. ICOMOS (2002) *Προστασία και Ανάπτυξη των Ιστορικών Πόλεων στον 21^ο αιώνα*, ΕΚΔΔ : Αθήνα
 20. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ Ν. (1990) *Βέροια*, στο *Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική*, Μέλισσα : Αθήνα
 21. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ Ν., ΝΟΜΙΚΟΣ Μ., ΠΑΛΑΣΚΑΣ Γ., ΠΑΠΑΜΙΧΟΣ Ν. (1990) *Ο σχεδιασμός της επανάχρησης. Η μεθοδολογία των επεμβάσεων στα ιστορικά οικιστικά σύνολα της Μακεδονίας* ΤΕΕ/ΤΚΜ
 22. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ Ν., ΝΟΜΙΚΟΣ Μ. (1994) *Η επανάχρηση των ιστορικών συνόλων της Μακεδονίας : Προβλήματα και προδιαγραφές μιας ολοκληρωμένης προστασίας* Πρακτικά Σεμιναρίου Επαγγελματικής Κατάρτισης *Αστικός σχεδιασμός : ο δημόσιος χώρος της πόλης*, ΤΕΕ/ΤΚΜ : Θεσσαλονίκη
 23. ΚΟΜΝΗΝΟΣ Ν. (1986) *Η θεωρία της αστικότητας* τομ.3^{ος} «*Αστικός σχεδιασμός και η κατασκευή της πόλης*» Σύγχρονα Θέματα
 24. ΚΟΝΣΟΛΑ Ν. (1995) *Η Διεθνής Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς*, Παπαζήσης : Αθήνα
 25. ΛΑΓΟΠΟΥΛΟΣ Α.-Φ. (1977) *Εγχειρίδιο Πολεοδομίας, Πολεοδομική Παρέμβαση (Προγραμματισμός και Σχεδιασμός)*, τομ. 1-2, Α.Π.Θ. : Θεσσαλονίκη
 26. ΛΕΟΝΤΙΔΟΥ Λ. (1995) *Το μεταμοντέρνο κίνημα στη γεωγραφία. Ο χώρος ως καλειδοσκόπιο μεταφορντιστικών τοπίων, κοινωνικών δικτύων και διυποκειμενικών κόσμων στο Κείμενα στη θεωρία και στην εφαρμογή του Πολεοδομικού και Χωροταξικού Σχεδιασμού* (επ) Γεωργούλης Δ., Παπαζήσης : Αθήνα
 27. ΜΑΛΟΥΤΑΣ Θ. (1998) *Αστική Γεωγραφία*, Σημειώσεις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας : Βόλος
 28. ΜΑΡΘΑ Κ., ΜΑΡΘΑ Λ, ΣΑΡΗΓΙΑΝΝΗΣ Γ. (1968) *Αρχές μιας σύγχρονης πολεοδομικής δομής στα Αρχιτεκτονικά Θέματα*, αρ. 2
 29. ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ Ν.Κ. (1971) *Μακεδονική Αρχιτεκτονική*, Θεσσαλονίκη
 30. ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ Ν.Κ. (1996) *Μακεδονικά Βιώματα : Αρχιτεκτονικές απόψεις 1964 - 1996*, Παρατηρητής : Θεσσαλονίκη
 31. ΜΠΟΜΠΟΛΟΣ Ν. (2002) *Ιστορικά κέντρα : διεθνείς εμπειρίες και τάσεις, ελληνική πραγματικότητα. Βαδίζουμε προς ανάκτηση ή ολοκληρωτική κατάκτησή τους από τον τριτογενή τομέα και ποιος είναι ο ρόλος των αρχιτεκτόνων στη διαδικασία αυτή ;* στο *Η Αρχιτεκτονική και η Ελληνική Πόλη στον 21^ο αιώνα*, Πρακτικά 10ου Πανελληνίου Αρχιτεκτονικού Συνεδρίου, ΣΑΔΑΣ, ΤΕΕ : Αθήνα

32. ΝΟΜΙΚΟΣ Μ.Ε. (1997) *Αποκατάσταση και επανάχρηση ιστορικών κτιρίων και συνόλων* Μεθοδολογία – Εφαρμογές, Γιαχούδη : Θεσσαλονίκη
33. ΠΑΠΑΖΩΤΟΣ Α. (1994) *Η Βέροια και οι ναοί της, 11^{ος} – 18^{ος} αιώνας* Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων : Αθήνα
34. ΠΑΠΑΡΗ Α. (2000) Προστασία - Ανάπλαση διατηρητέας περιοχής Κυριώτισσας στη Βέροια : Αναβάθμιση των δημοσίων χώρων και επιλεκτική πεζοδρόμηση στο *Διεθνές Συνέδριο Παραδοσιακής Βαλκανικής Αρχιτεκτονικής, Διεθνές Ινστιτούτο Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής Βέροιας, Δήμος Βέροιας* : Βέροια
35. ΠΑΡΘΕΝΟΠΟΥΛΟΣ Κ. (2002) *Στρατηγική προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ο ρόλος της δημόσιας διοίκησης στην προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Η περίπτωση της Φλώρινας* Εισήγηση στο Συνέδριο "Φλώρινα 1912 - 2002, Ιστορία και Πολιτισμός", 8 - 10 Νοεμβρίου 2002
36. ΠΑΡΘΕΝΟΠΟΥΛΟΣ Κ. (2001) *Εμπειρίες από τη διοίκηση της πολιτικής προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Το παράδειγμα της Βέροιας (μελέτη περιπτώσεων)* Εισήγηση στο Συνέδριο "Ιστορικό Κέντρο Βέροιας", 8-10 Δεκεμβρίου 2001
37. ΠΑΡΘΕΝΟΠΟΥΛΟΣ Κ. (2001) *Η επίδραση του πολιτισμού στην αξιολόγηση του περιβάλλοντος κατοικίας. Μια συγκριτική διαπολιτισμική έρευνα.* Ανέκδοτη Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Π.Σ. Α.Π.Θ. : Θεσσαλονίκη
38. ΠΑΡΘΕΝΟΠΟΥΛΟΣ Κ. (2003) *Αστικός και πολιτιστικός τουρισμός. Πολιτικές για την πολιτιστική κληρονομιά και την τουριστική ανάπτυξη, Ε.Κ.Δ.Δ. (Π.ΙΝ.ΕΠ.Θ)* : Θεσσαλονίκη
39. ΠΑΡΘΕΝΟΠΟΥΛΟΣ Κ. (2003) *Προστασία και αποκατάσταση της πολιτιστικής κληρονομιάς των πόλεων. Καθεστώς προστασίας, πολιτικές και δράσεις για την προστασία ιστορικών πόλεων και παραδοσιακών περιοχών, Ε.Κ.Δ.Δ. (Π.ΙΝ.ΕΠ.Θ)* : Θεσσαλονίκη
40. ROWEIS S.T. (1995) Ο αστικός σχεδιασμός στις πρώιμες και στις ύστερες καπιταλιστικές κοινωνίες : Πλαίσιο για μια θεωρητική ανάλυση στο *Κείμενα στη θεωρία και στην εφαρμογή του Πολεοδομικού και Χωροταξικού Σχεδιασμού* (επ) Γεωργούλης Δ., Παπαζήσης : Αθήνα
41. ΥΠΠΟ (2001) *Τα μνημεία της Βέροιας*, Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων : Αθήνα
42. SARRE P., PRYCE R. HODGKISS A. (1987) *Άνθρωπος και περιβάλλον 1, The Open University*, Κουτσουμπός : Αθήνα
43. ΣΤΑΘΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Π. (1993) *Στοιχεία Αστικής Εξυγίανσης*, ΑΠΘ, Δεδούσης : Θεσσαλονίκη
44. ΣΤΑΜΑΤΙΟΥ Ε. (2002) Αρχιτεκτονική και πολιτιστική κληρονομιά. Η θέση της στον αστικό ιστό της σύγχρονης πόλης, στο *Η Αρχιτεκτονική και η Ελληνική Πόλη στον 21^ο αιώνα*, Πρακτικά 10ου Πανελληνίου Αρχιτεκτονικού Συνεδρίου, ΣΑΔΑΣ, ΤΕΕ : Αθήνα
45. Ταξιδιωτικός οδηγός (2003) *Δυτική - Κεντρική Μακεδονία Explorer* : Αθήνα
46. Τουριστικό φυλλάδιο Δήμου Βέροιας (2001)
47. ΧΙΟΝΙΔΗΣ Γ.Χ. (1970) *Ιστορία της Βέροιας*, τομ. 2, Βυζαντινοί Χρόνοι, Θεσσαλονίκη
48. "Η Χάρτα της Βενετίας" (1975) μετάφραση στα ελληνικά Ε.Φερεντίνου, *Αρχιτεκτονικά Θέματα* 9 : 108

Διευθύνσεις internet

1. www.spacesyntax.com
2. www.bk.tudelft.nl/users/read/internet/zwollemb/spacesy1.html

Βέροια

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας 1 : Φύλο ανταποκριτών

ΦΥΛΟ		
ΑΡΡΕΝ	54	49%
ΘΗΛΥ	56	51%

Πίνακας 2 : Ηλικία ανταποκριτών

ΗΛΙΚΙΑ		
18-30	31	28%
30-55	67	61%
55 ΚΑΙ ΑΝΩ	12	11%

Πίνακας 3 : Επαγγελματική κατάσταση ανταποκριτών

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		
ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΤΟΜΕΑ	64	59%
ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΣ ΣΤΟΝ ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΤΟΜΕΑ	15	13,50%
ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΑΣ	16	14%
ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΣ / ΑΝΕΡΓΟΣ	15	13,50%

Πίνακας 4 : Επίπεδο σπουδών ανταποκριτών

ΣΠΟΥΔΕΣ		
ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ - ΛΥΚΕΙΟΥ	37	34%
ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (ΑΕΙ-ΤΕΙ)	73	66%

Πίνακας 5 : Απαντήσεις συνόλου ανταποκριτών στην Ερώτηση 1

ΕΡΩΤΗΣΗ 1 : ΚΑΤΑ ΤΗ ΓΝΩΜΗ ΣΑΣ ΕΧΕΙ Η ΒΕΡΟΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ;		
ΝΑΙ	110	100%
ΟΧΙ	0	0

Πίνακας 6 : Απαντήσεις συνόλου ανταποκριτών στην Ερώτηση 2

ΕΡΩΤΗΣΗ 2 : ΠΩΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΕΤΕ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ ;		
ΩΣ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕ ΤΗ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ	75	68%
ΩΣ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΟΠΟΥ ΔΙΑΣΠΑΡΤΑ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΠΑΛΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΚΤΙΡΙΑ	29	26%
ΩΣ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΟΠΟΥ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΕΣ ΣΥΝΟΙΚΙΕΣ ΜΕ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ	62	56%
ΩΣ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ / ΠΕΖΟΔΡΟΜΟΥΣ ΜΕ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ Ή ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ	39	35,50%
ΩΣ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΠΛΑΤΕΙΕΣ	15	14%
ΩΣ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕ ΔΙΑΦΟΡΑ ΤΟΠΟΣΗΜΑ (ΤΟΠΟΣΗΜΟ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑ ΕΥΔΙΑΚΡΙΤΟ, ΕΝΤΥΠΩΣΙΑΚΟ Ή/ΚΑΙ ΜΟΝΑΔΙΚΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΠΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΕΙ ΩΣ ΣΗΜΕΙΟ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ, Π.Χ. ΡΟΛΟΙ)	29	26%

Πίνακας 7 : Απαντήσεις συνόλου ανταποκριτών στην Ερώτηση 3

ΕΡΩΤΗΣΗ 3 : ΠΩΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΑΝ ΣΥΝΟΛΟ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ ;		
ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ ΕΝΟΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΔΙΑΚΕΚΡΙΜΕΝΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ (Π.Χ. ΚΑΣΤΡΑ, ΝΑΟΙ, ΑΓΟΡΑ, ΘΕΑΤΡΟ)	88	80%
ΑΠΟ ΤΗΝ ΗΛΙΚΙΑ ΤΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ	32	29%
ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΜΕ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΑ	39	35%
ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ ΕΝΟΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΔΟΜΗΣΗΣ	27	24%
ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ	39	35%
ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ ΕΝΟΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ	8	7%
ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ ΕΝΟΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΧΩΡΩΝ (Π.Χ. ΠΛΑΤΕΙΕΣ, ΚΟΙΝΟΧΡΗΣΤΟΙ ΧΩΡΟΙ)	10	9%
ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΟΜΟΡΦΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ	21	19%

Πίνακας 8 : Απαντήσεις συνόλου ανταποκριτών στην Ερώτηση 4

ΕΡΩΤΗΣΗ 4 : ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ ΣΥΜΠΙΠΤΕΙ ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΜΕ ΤΟ ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ;		
ΝΑΙ	50	45%
ΟΧΙ	60	55%

Πίνακας 9 : Απαντήσεις συνόλου ανταποκριτών στην Ερώτηση 5

ΕΡΩΤΗΣΗ 5 : ΤΙ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΓΙΑ ΕΣΑΣ Η ΥΠΑΡΞΗ ΚΑΙ Η ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ - ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ - ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ ;		
ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΔΙΑΣΤΑΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ	66	60%
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΠΟΛΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΣΩ ΑΥΤΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ (ΑΣΤΙΚΟΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ)	75	68%
ΤΟΝΩΣΗ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΗΣ ΜΝΗΜΗΣ	51	46%
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ	21	19%
ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΟΥ Η' ΕΠΙΣΚΕΠΤΗ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΑΠΟΨΕΩΝ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ, ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΔΙΑΣΤΑΣΗΣ ΤΗΣ	52	47%

Πίνακας 10 : Απαντήσεις συνόλου ανταποκριτών στην Ερώτηση 6

ΕΡΩΤΗΣΗ 6 : ΚΑΤΑ ΤΗ ΓΝΩΜΗ ΣΑΣ ΠΟΙΕΣ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΕΣ ΑΞΙΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ - ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ;		
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ (ΔΗΛΑΔΗ ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΩΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΠΟΡΟΣ)	62	56%
ΙΣΤΟΡΙΚΗ (ΔΗΛΑΔΗ ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΩΣ ΤΟΠΟΣ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ)	83	75%
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ (ΔΗΛΑΔΗ ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΩΣ ΤΟΠΟΣ ΤΟΝΩΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ - ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ)	66	60%
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ - ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ (ΔΗΛΑΔΗ ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΩΣ ΤΟΠΟΣ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ ΤΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ - ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ, ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΩΝ ΕΠΙΤΥΧΗΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΛΕΓΧΟΥ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ)	64	58%
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ (ΔΗΛΑΔΗ Η ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΤΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΚΟΙΝΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΝ ΚΑΙ ΣΧΕΣΕΩΝ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΚΑΘΩΣ ΑΥΤΗ ΑΛΛΑΖΕΙ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΣΣΕΤΑΙ)	38	34%

"ΜΕΘΟΔΟΙ ΧΩΡΙΚΟΥ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ ΠΟΛΕΩΝ.
ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ"

Πίνακας 11 : Φύλο ομάδας κατοίκων

ΦΥΛΟ		
ΑΡΡΕΝ	26	43%
ΘΗΛΥ	34	57%

Πίνακας 12 : Ηλικία ομάδας κατοίκων

ΗΛΙΚΙΑ		
18-30	10	17%
30-55	38	63%
55 ΚΑΙ ΑΝΩ	12	20%

Πίνακας 13 : Επαγγελματική κατάσταση ομάδας κατοίκων

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		
ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΤΟΜΕΑ	24	40%
ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΣ ΣΤΟΝ ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΤΟΜΕΑ	10	16%
ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΑΣ	13	22%
ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΣ / ΑΝΕΡΓΟΣ	13	22%

Πίνακας 14 : Επίπεδο σπουδών ομάδας κατοίκων

ΣΠΟΥΔΕΣ		
ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ - ΛΥΚΕΙΟΥ	22	36%
ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (ΑΕΙ-ΤΕΙ)	38	64%

Πίνακας 15 : Απαντήσεις ομάδας κατοίκων στην Ερώτηση 1

ΕΡΩΤΗΣΗ 1 : ΚΑΤΑ ΤΗ ΓΝΩΜΗ ΣΑΣ ΕΧΕΙ Η ΒΕΡΟΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ;		
ΝΑΙ	60	100%
ΟΧΙ	0	0

Πίνακας 16 : Απαντήσεις ομάδας κατοίκων στην Ερώτηση 2

ΕΡΩΤΗΣΗ 2 : ΠΩΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΕΤΕ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ ;		
ΩΣ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕ ΤΗ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ	40	66%
ΩΣ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΟΠΟΥ ΔΙΑΣΠΑΡΤΑ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΠΑΛΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΚΤΙΡΙΑ	18	30%
ΩΣ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΟΠΟΥ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΕΣ ΣΥΝΟΙΚΙΕΣ ΜΕ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ	37	62%
ΩΣ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ / ΠΕΖΟΔΡΟΜΟΥΣ ΜΕ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ Ή ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ	19	32%
ΩΣ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΠΛΑΤΕΙΕΣ	7	12%
ΩΣ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕ ΔΙΑΦΟΡΑ ΤΟΠΟΣΗΜΑ (ΤΟΠΟΣΗΜΟ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑ ΕΥΔΙΑΚΡΙΤΟ, ΕΝΤΥΠΩΣΙΑΚΟ Ή/ΚΑΙ ΜΟΝΑΔΙΚΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΠΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΕΙ ΩΣ ΣΗΜΕΙΟ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ, Π.Χ. ΡΟΛΟΙ)	18	30%

Πίνακας 17 : Απαντήσεις ομάδας κατοίκων στην Ερώτηση 3

ΕΡΩΤΗΣΗ 3 : ΠΩΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΑΝ ΣΥΝΟΛΟ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ ;		
ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ ΕΝΟΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΔΙΑΚΕΚΡΙΜΕΝΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ (Π.Χ. ΚΑΣΤΡΑ, ΝΑΟΙ, ΑΓΟΡΑ, ΘΕΑΤΡΟ)	46	76%
ΑΠΟ ΤΗΝ ΗΛΙΚΙΑ ΤΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ	20	33%
ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΜΕ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΑ	18	30%
ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ ΕΝΟΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΔΟΜΗΣΗΣ	17	28%
ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ	25	42%
ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ ΕΝΟΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ	5	8%
ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ ΕΝΟΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΧΩΡΩΝ (Π.Χ. ΠΛΑΤΕΙΕΣ, ΚΟΙΝΟΧΡΗΣΤΟΙ ΧΩΡΟΙ)	6	10%
ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΟΜΟΡΦΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ	13	22%

Πίνακας 18 : Απαντήσεις ομάδας κατοίκων στην Ερώτηση 4

ΕΡΩΤΗΣΗ 4 : ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ ΣΥΜΠΙΠΤΕΙ ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΜΕ ΤΟ ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ;		
ΝΑΙ	24	40%
ΟΧΙ	36	60%

Πίνακας 19 : Απαντήσεις ομάδας κατοίκων στην Ερώτηση 5

ΕΡΩΤΗΣΗ 5 : ΤΙ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΓΙΑ ΕΣΑΣ Η ΥΠΑΡΞΗ ΚΑΙ Η ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ - ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ - ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ ;		
ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΔΙΑΣΤΑΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ	38	63%
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΠΟΛΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΣΩ ΑΥΤΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ (ΑΣΤΙΚΟΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ)	42	70%
ΤΟΝΩΣΗ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΗΣ ΜΝΗΜΗΣ	29	48%
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ	17	28%
ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΟΥ Η' ΕΠΙΣΚΕΠΤΗ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΑΠΟΨΕΩΝ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ, ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΔΙΑΣΤΑΣΗΣ ΤΗΣ	24	40%

Πίνακας 20 : Απαντήσεις ομάδας κατοίκων στην Ερώτηση 6

ΕΡΩΤΗΣΗ 6 : ΚΑΤΑ ΤΗ ΓΝΩΜΗ ΣΑΣ ΠΟΙΕΣ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΕΣ ΑΞΙΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ - ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ;		
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ (ΔΗΛΑΔΗ ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΩΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΠΟΡΟΣ)	36	60%
ΙΣΤΟΡΙΚΗ (ΔΗΛΑΔΗ ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΩΣ ΤΟΠΟΣ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ)	40	66%
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ (ΔΗΛΑΔΗ ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΩΣ ΤΟΠΟΣ ΤΟΝΩΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ - ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ)	33	55%
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ - ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ (ΔΗΛΑΔΗ ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΩΣ ΤΟΠΟΣ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ ΤΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ - ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ, ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΩΝ ΕΠΙΤΥΧΗΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΛΕΓΧΟΥ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ)	37	62%
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ (ΔΗΛΑΔΗ Η ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΤΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΚΟΙΝΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΝ ΚΑΙ ΣΧΕΣΕΩΝ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΚΑΘΩΣ ΑΥΤΗ ΑΛΛΑΖΕΙ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΣΣΕΤΑΙ)	21	35%

"ΜΕΘΟΔΟΙ ΧΩΡΙΚΟΥ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ ΠΟΛΕΩΝ.
ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ"

Πίνακας 21 : Φύλο ομάδας επισκεπτών - τουριστών

ΦΥΛΟ		
ΑΡΡΕΝ	28	56%
ΘΗΛΥ	22	44%

Πίνακας 22 : Ηλικία ομάδας επισκεπτών - τουριστών

ΗΛΙΚΙΑ		
18-30	21	42%
30-55	29	58%
55 ΚΑΙ ΑΝΩ	0	0

Πίνακας 23 : Επαγγελματική κατάσταση ομάδας επισκεπτών - τουριστών

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		
ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΤΟΜΕΑ	40	80%
ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΣ ΣΤΟΝ ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΤΟΜΕΑ	5	10%
ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΑΣ	3	6%
ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΣ / ΑΝΕΡΓΟΣ	2	4%

Πίνακας 24 : Επίπεδο σπουδών ομάδας επισκεπτών - τουριστών

ΣΠΟΥΔΕΣ		
ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ - ΛΥΚΕΙΟΥ	15	30%
ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (ΑΕΙ-ΤΕΙ)	35	70%

Πίνακας 25 : Απαντήσεις ομάδας επισκεπτών - τουριστών στην Ερώτηση 1

ΕΡΩΤΗΣΗ 1 : ΚΑΤΑ ΤΗ ΓΝΩΜΗ ΣΑΣ ΕΧΕΙ Η ΒΕΡΟΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ;		
ΝΑΙ	50	100%
ΟΧΙ	0	0

Πίνακας 26 : Απαντήσεις ομάδας επισκεπτών - τουριστών στην Ερώτηση 2

ΕΡΩΤΗΣΗ 2 : ΠΩΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΕΤΕ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ ;		
ΩΣ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕ ΤΗ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ	35	70%
ΩΣ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΟΠΟΥ ΔΙΑΣΠΑΡΤΑ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΠΑΛΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΚΤΙΡΙΑ	11	22%
ΩΣ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΟΠΟΥ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΕΣ ΣΥΝΟΙΚΙΕΣ ΜΕ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ	25	50%
ΩΣ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ / ΠΕΖΟΔΡΟΜΟΥΣ ΜΕ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ Ή ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ	20	40%
ΩΣ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΠΛΑΤΕΙΕΣ	8	16%
ΩΣ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕ ΔΙΑΦΟΡΑ ΤΟΠΟΣΗΜΑ (ΤΟΠΟΣΗΜΟ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑ ΕΥΔΙΑΚΡΙΤΟ, ΕΝΤΥΠΩΣΙΑΚΟ Ή/ΚΑΙ ΜΟΝΑΔΙΚΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΠΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΕΙ ΩΣ ΣΗΜΕΙΟ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ, Π.Χ. ΡΟΛΟΙ)	11	22%

Πίνακας 27 : Απαντήσεις ομάδας επισκεπτών - τουριστών στην Ερώτηση 3

ΕΡΩΤΗΣΗ 3 : ΠΩΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΑΝ ΣΥΝΟΛΟ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ ;		
ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ ΕΝΟΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΔΙΑΚΕΚΡΙΜΕΝΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ (Π.Χ. ΚΑΣΤΡΑ, ΝΑΟΙ, ΑΓΟΡΑ, ΘΕΑΤΡΟ)	42	84%
ΑΠΟ ΤΗΝ ΗΛΙΚΙΑ ΤΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ	12	24%
ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΜΕ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΑ	21	42%
ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ ΕΝΟΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΔΟΜΗΣΗΣ	10	20%
ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ	14	28%
ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ ΕΝΟΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ	3	6%
ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ ΕΝΟΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΧΩΡΩΝ (Π.Χ. ΠΛΑΤΕΙΕΣ, ΚΟΙΝΟΧΡΗΣΤΟΙ ΧΩΡΟΙ)	4	8%
ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΟΜΟΡΦΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ	8	16%

Πίνακας 28 : Απαντήσεις ομάδας επισκεπτών - τουριστών στην Ερώτηση 4

ΕΡΩΤΗΣΗ 4 : ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ ΣΥΜΠΙΠΤΕΙ ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΜΕ ΤΟ ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ;		
ΝΑΙ	26	52%
ΟΧΙ	24	48%

Πίνακας 29 : Απαντήσεις ομάδας επισκεπτών - τουριστών στην Ερώτηση 5

ΕΡΩΤΗΣΗ 5 : ΤΙ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΓΙΑ ΕΣΑΣ Η ΥΠΑΡΞΗ ΚΑΙ Η ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ - ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ - ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ ;		
ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΔΙΑΣΤΑΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ	28	56%
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΠΟΛΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΣΩ ΑΥΤΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ (ΑΣΤΙΚΟΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ)	33	66%
ΤΟΝΩΣΗ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΗΣ ΜΝΗΜΗΣ	22	44%
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ	4	8%
ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΟΥ Η' ΕΠΙΣΚΕΠΤΗ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΑΠΟΨΕΩΝ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ, ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΔΙΑΣΤΑΣΗΣ ΤΗΣ	28	56%

Πίνακας 30 : Απαντήσεις ομάδας επισκεπτών - τουριστών στην Ερώτηση 6

ΕΡΩΤΗΣΗ 6 : ΚΑΤΑ ΤΗ ΓΝΩΜΗ ΣΑΣ ΠΟΙΕΣ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΕΣ ΑΞΙΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ - ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ;		
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ (ΔΗΛΑΔΗ ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΩΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΠΟΡΟΣ)	26	52%
ΙΣΤΟΡΙΚΗ (ΔΗΛΑΔΗ ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΩΣ ΤΟΠΟΣ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ)	43	86%
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ (ΔΗΛΑΔΗ ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΩΣ ΤΟΠΟΣ ΤΟΝΩΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ - ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ)	33	66%
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ - ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ (ΔΗΛΑΔΗ ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΩΣ ΤΟΠΟΣ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ ΤΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ - ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ, ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΩΝ ΕΠΙΤΥΧΗΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΛΕΓΧΟΥ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ)	28	56%
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ (ΔΗΛΑΔΗ Η ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΤΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΚΟΙΝΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΝ ΚΑΙ ΣΧΕΣΕΩΝ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΚΑΘΩΣ ΑΥΤΗ ΑΛΛΑΖΕΙ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΣΣΕΤΑΙ)	17	34%

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ - ΧΑΡΤΗΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ
ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Παρακαλούμε απαντήστε στις παρακάτω ερωτήσεις με ένα Χ ή ένα V στο αντίστοιχο τετραγωνίδιο. Είναι έκφραση της γνώμης σας και δεν υπάρχει σωστή ή λάθος απάντηση.

Στη συνέχεια με μια απλή γραμμή κυκλώστε το χώρο, ο οποίος κατά τη γνώμη σας αντιπροσωπεύει ή αποτελεί το ιστορικό - παραδοσιακό κέντρο της Βέροιας, πίσω στο χάρτη που επισυνάπτεται στην τελευταία σελίδα του ερωτηματολογίου.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΤΗ

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ (ΠΡΟΑΙΡΕΤΙΚΑ)

ΦΥΛΟ ΑΡΡΕΝ ΘΗΛΥ
ΗΛΙΚΙΑ 18-30 30-55 55 ΚΑΙ ΑΝΩ

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΤΟΜΕΑ
ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΣ ΣΤΟΝ ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΤΟΜΕΑ
ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΑΣ
ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΣ / ΑΝΕΡΓΟΣ

ΣΠΟΥΔΕΣ ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ - ΛΥΚΕΙΟΥ
 ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (ΑΕΙ - ΤΕΙ)

ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΠΟΛΗ

ΤΑΚΤΙΚΟΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΗΣ ΛΟΓΩ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΤΟΙΚΟΣ
ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΕΠΙΣΚΕΠΤΗΣ - ΤΟΥΡΙΣΤΑΣ

1. Κατά τη γνώμη σας έχει η Βέροια ιστορικό κέντρο ;

ΝΑΙ

ΟΧΙ

2. Πώς προσδιορίζετε την περιοχή του ιστορικού κέντρου στην πόλη της Βέροιας ;
(δώστε μία ή περισσότερες απαντήσεις)

- ως η περιοχή με τη μεγαλύτερη συγκέντρωση παραδοσιακών και διατηρητέων κτιρίων
- ως η περιοχή όπου διάσπαρτα υπάρχουν παλιά και παραδοσιακά κτίρια
- ως η περιοχή όπου υπάρχουν ολοκληρωμένες συνοικίες με ιδιαίτερο παραδοσιακό και ιστορικό ενδιαφέρον
- ως η περιοχή με διαδρομές / πεζοδρόμους με παραδοσιακό χαρακτήρα ή ιστορικό ενδιαφέρον
- ως η περιοχή με ιστορικές και παραδοσιακές πλατείες
- ως η περιοχή με διάφορα τοπόσημα (τοπόσημο είναι ένα ευδιάκριτο, εντυπωσιακό ή/ και μοναδικό αντικείμενο που λειτουργεί ως σημείο προσανατολισμού, π.χ. ρολόι)

3. Πως προσδιορίζετε το ιστορικό κέντρο σαν σύνολο στην πόλη της Βέροιας ;
(δώστε μία ή περισσότερες απαντήσεις)

- από την ύπαρξη ενός ιδιαίτερου συστήματος μνημείων και άλλων ιστορικών και αρχαιολογικών διακεκριμένων στοιχείων της πόλης (π.χ. κάστρα, ναοί, αγορά, θέατρο)
- από την ηλικία των κτιρίων
- από το συσχετισμό του χώρου με ιστορικά γεγονότα και πρόσωπα
- από την ύπαρξη ενός ιδιαίτερου συστήματος δόμησης
- από την πολεοδομική και αρχιτεκτονική σπουδαιότητα της περιοχής
- από την ύπαρξη ενός ιδιαίτερου συστήματος διαδρομών
- από την ύπαρξη ενός ιδιαίτερου συστήματος ελεύθερων χώρων (π.χ. πλατείες, κοινόχρηστοι χώροι)
- από την αισθητική ομορφιά του τοπίου

4. Πιστεύετε ότι συμπίπτει το ιστορικό κέντρο με το εμπορικό και διοικητικό κέντρο της πόλης της Βέροιας ;

ΝΑΙ

ΟΧΙ

5. Τι σημαίνει για εσάς η ύπαρξη και η αναγνώριση - ανάδειξη του ιστορικού - παραδοσιακού κέντρου της Βέροιας ; (δώστε μία ή περισσότερες απαντήσεις)

- ανάδειξη της πολιτιστικής διάστασης της πόλης
- δημιουργία πόλου ανάπτυξης πολιτιστικής κληρονομιάς και μέσω αυτής του τουρισμού και της οικονομίας της πόλης (αστικός - πολιτιστικός τουρισμός)
- τόνωση της τοπικής παράδοσης και εθνικής μνήμης
- ανάπτυξη της τοπικότητας και των τοπικών χαρακτηριστικών
- ολοκλήρωση της σχέσης μεταξύ πόλης και κατοίκου ή επισκέπτη μέσα από την ανάδειξη όλων των απόψεων του χώρου, της ιστορίας και της σύγχρονης διάστασής της

6. Κατά της γνώμη σας ποιες είναι οι σπουδαιότερες αξίες και διαστάσεις του ιστορικού - παραδοσιακού κέντρου της πόλης ; (δώστε μία ή περισσότερες απαντήσεις)

- οικονομική (δηλαδή το ιστορικό κέντρο ως πολιτιστικός και τουριστικός πόρος)
- ιστορική (δηλαδή το ιστορικό κέντρο ως τόπος ανάδειξης της παράδοσης και της ιστορικότητας της πόλης)
- πολιτιστική (δηλαδή το ιστορικό κέντρο ως τόπος τόνωσης της πολιτιστικής κληρονομιάς - παράδοσης)
- πολεοδομική - αρχιτεκτονική (δηλαδή το ιστορικό κέντρο ως τόπος ανάδειξης του πλούτου των παραδοσιακών - ιστορικών κτιρίων, του φαινομένου της παράδοσης της πόλης μέσα στη σύγχρονη πόλη και η προβολή των επιτυχημένων πολιτικών ελέγχου της ανάπτυξης της πόλης)
- κοινωνική (δηλαδή η συνέχεια των τοπικών κοινών παραδόσεων και σχέσεων μέσα στην πόλη καθώς αυτή αλλάζει και εξελίσσεται)

ΒΕΡΟΙΑ

